

SUBJEKTIVNA DOBROBIT DJECE U HRVATSKOJ

Provedeno istraživanje, čiji su prvi, deskriptivni, rezultati prikazani u ovoj publikaciji, omogućilo je operacionalizaciju subjektivne dobrobiti djece kao ključnog i krovnog indikatora njihove ukupne dobrobiti, odnosno pokazatelja njihovog zadovoljstva vlastitim životom te emocionalnog i psihičkog stanja. Takav pristup ispitivanju dobrobiti djece, utemeljen na njihovim vlastitim procjenama, znatno unaprjeđuje i upotpunjuje do sada uobičajen pristup u Hrvatskoj koji se u najvećoj mjeri oslanjao na objektivne indikatore i provedene mjere, ne uzimajući u obzir perspektivu same djece i njihovo pravo na izražavanje mišljenja o pitanjima koja su im relevantna.

Doprinosi ove publikacije su višestruki. Prvo, njome su operacionalizirani nacionalni indikatori subjektivne dobrobiti djece kao ključni i krovni pokazatelji ukupnog stanja dobrobiti djece u Hrvatskoj. Drugo, ona donosi rezultate dosad najvećeg i prvog sustavnog istraživanja subjektivne dobrobiti djece u Hrvatskoj. Treće, budući da je provedeno istraživanje dio obuhvatnog međunarodnog projekta, ono omogućuje usporedbu stanja dobrobiti djece u Hrvatskoj sa situacijom u drugim zemljama. Četvrto, rezultati prikazani u ovoj publikaciji temelj su za nastavak istraživanja subjektivne dobrobiti djece i praćenje promjena tijekom vremena. Peto, publikacija promiče prava djeteta na izražavanje vlastitog mišljenja o svim aspektima njihovog života. I šesto, publikacija promiče najviše etičke standarde u istraživanjima u kojima sudjeluju djeca, a provedeno istraživanje je ogledni primjer etički osjetljivog pristupa djeci kao sudionicima istraživanja. Nema nikakve sumnje da će ovu publikaciju s nestrpljenjem dočekati svi koji skrbe o dobrobiti djece u Hrvatskoj jer ona ne samo da pruža temeljitu sliku trenutačnog stanja subjektivne dobrobiti djece, već donosi i čvrsto utemeljene preporuke za kreiranje programa socijalne politike usmjerenih na poboljšanje dobrobiti sve djece, a osobito one koja su najugroženija.

Prof. dr. sc. Gordana Keresteš
Odsjek za psihologiju
Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu

SUBJEKTIVNA DOBROBIT DJECE U HRVATSKOJ

Prof.dr.sc. Marina Ajduković
Doc.dr.sc. Linda Rajhvajn Bulat
Dr.sc. Nika Sušac
Doc.dr.sc. Lucija Vejmelka

Zahvaljujemo svim djelatnicima škola s kojima smo surađivali, stručnim suradnicima koji su provodili istraživanje, a najviše djeci koja su u njemu sudjelovala i bez koje ove publikacije ne bi bilo.

Predgovor

Subjektivna dobrobit djece važna je u svim okolnostima njihova života, a naročito u kriznim razdobljima kada su uzdržani temelji sigurnosti, a strah i neizvjesnost oboji svakodnevicu. Imati osjećaj povjerenja da su drugi ljudi uz tebe, da si im važan i da će te podržati kada ti je teško te unatoč teškoćama moći osjetiti radost života nužno je i nama odraslima, a kamoli djeci.

Istraživanje koje je pred vama daje uvid u zadovoljstvo svojim životom, koje većina djece u Hrvatskoj osjeća, kao i njihove zabrinutosti zbog događaja u državi, obitelji i među vršnjacima.

Djetinjstvo je jedinstveno i neponovljivo razdoblje života te dio iskustva svakog pojedinca. U njemu učimo o sebi i svijetu koji nas okružuje, razvijamo svoje potencijale, gradimo odnose s drugim ljudima - članovima obitelji, vršnjacima, učiteljima, susjedima... Cijeli spektar iskustava i emocija koje utječu na to tko smo i kako nam je.

Nažalost, nemaju sve djevojčice i svi dječaci jednake startne pozicije. Mnoga djeca i njihove obitelji suočavaju se sa siromaštvom, teškim uvjetima života, nedostatkom potrebnih usluga u zajednicama u kojima žive, kao i prilika da istražuju svoje talente i stječu nova znanja i vještine. Iako su te objektivne okolnosti važan čimbenik dobrobiti svakog djeteta, jednako je važno i to kako se djeca osjećaju živeći svoja djetinjstva. Koliko su sretna i zadovoljna, koliko podrške dobivaju? Slika djetinjstva iz očiju samog djeteta pruža bogatstvo uvida i informacija koje mi odrasli moramo čuti.

Podaci dobiveni ovim istraživanjem predstavljaju temelj za daljnje praćenje subjektivne dobrobiti djece u Hrvatskoj u različitim vremenima i okolnostima, uključivo i današnjim, kada se suočavamo sa zdravstvenom krizom i gospodarskim izazovima. To je prilika da brže reagiramo i osiguramo stručnu i na dokazima temeljenu podršku djeci. Niti jedna generacija djevojčica i dječaka ne smije biti 'na čekanju' dok ne dođu bolja vremena. Današnja djeca imaju samo jedno djetinjstvo i njega žive upravo sada!

Jedan od načina na koji UNICEF s Pravnim fakultetom u Zagrebu radi na podizanju svijesti i unaprjeđenju kapaciteta stručnjaka različitih profila koji rade s djecom je i uvođenje novog sveučilišnog kolegija o subjektivnoj dobrobiti djece. Nove generacije stručnjaka steći će neophodna znanja i vještine kako bi bili kvalitetniji izvor podrške djeci, kako bi ih bolje razumjeli i osnažili na njihovom putu odrastanja.

Zajedno s djecom i stručnjacima nastavljamo progovarati i o važnosti mentalnog zdravlja djece, njegujući njihovu dobrobit i štiteći njihova prava. A jedno od temeljnih prava djece duboko utkano u UNICEF-ovu misiju je i pravo djece da iskažu svoje mišljenje o svemu što utječe na njihove živote pa tako i o tome kako su i kako im je. Čujmo ih!

I naposljetku, od srca hvala svoj djeci koja su nam pomogla u ovom istraživanju. Hvala im što su s nama podijelili slike svojih života i svojih osjećaja, svoje radosti i svoje strepnje. Beskrajno je to povjerenje koje ne smijemo iznevjeriti.

*Regina M. Castillo
predstojnica Ureda UNICEF-a za Hrvatsku*

Izdavač:

Ured UNICEF-a za Hrvatsku

Autorice istraživačkog izvještaja:

Prof. dr. sc. Marina Ajduković

Doc. dr. sc. Linda Rajhvajn Bulat

Dr. sc. Nika Sušac

Doc. dr. sc. Lucija Vejmelka

Recenzentice:

Prof. dr. sc. Gordana Keresteš

Doc. dr. sc. Ana Širanović

Grafičko oblikovanje:

Zinka Kvakić

Lektura:

Dragica Nemeč Bašković

Sva prava pridržava UNICEF – Ured za Hrvatsku.

Prilikom korištenja citata iz ove publikacije, molimo navedite izvor.

Publikacija Subjektivna dobrobit djece u Hrvatskoj tiskana je zahvaljujući donacijama građana i tvrtki u Hrvatskoj.

Publikacija ne izražava nužno stavove UNICEF-a.

CIP zapis je dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001080453.

ISBN 978-953-7702-50-2

U Zagrebu, studeni 2020.

Ova publikacija nastala je u okviru programske suradnje Ureda UNICEF-a za Hrvatsku i Studijskog centra socijalnog rada Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, uz podršku organizacije Children's Worlds koja je osigurala metodološki okvir za provedbu istraživanja te stručnu podršku u njegovoj pripremi i provedbi.

unicef
za svako dijete

Sadržaj

SAŽETAK / ABSTRACT	6
I. UVOD	12
DEFINIRANJE I KONCEPTUALIZACIJA SUBJEKTIVNE DOBROBITI DJECE	13
PROJEKT „DJEČJI SVJETOVI – MEĐUNARODNO ISTRAŽIVANJE DOBROBITI DJECE“	14
II. NACIONALNO ISTRAŽIVANJE SUBJEKTIVNE DOBROBITI DJECE	16
METODOLOGIJA	18
Postupak	18
<i>Priprema istraživanja</i>	18
<i>Provedba istraživanja</i>	19
Instrumentarij	21
<i>Kognitivni aspekt subjektivne dobrobiti</i>	22
<i>Ugodno i neugodno raspoloženje</i>	22
<i>Psihološki aspekt subjektivne dobrobiti</i>	22
Obrada podataka	23
Uzorak	23
REZULTATI NACIONALNOG ISTRAŽIVANJA SUBJEKTIVNE DOBROBITI DJECE	26
1. Stanovanje i materijalni status obitelji	26
2. Obitelj	38
3. Prijatelji	45
4. Škola	51
5. Susjedstvo	61
6. Slobodno vrijeme i mediji	66
7. Sigurnost i dječja prava	73
8. Ukupna subjektivna dobrobit djece u Hrvatskoj	81
ZAVRŠNI OSVRT: SUBJEKTIVNA DOBROBIT KAO ZNAČAJAN INDIKATOR DOBROBITI DJECE	89
III. LITERATURA	97
PRILOZI	103
PRILOG 1. Smjernice za unapređivanje postojećih visokoškolskih programa koji obrazuju stručnjake koji će se u svom profesionalnom radu baviti djecom i njihovim obiteljima (priedila: Lucija Vejmelka)	103
PRILOG 2. Psihoedukativne radionice za djecu osnovnoškolske dobi usmjerene povećanju njihove subjektivne dobrobiti (priedile: Linda Rajhvajn Bulat i Nika Sušac)	105

Sažetak / Abstract

Subjektivna dobrobit odnosi se na široki koncept koji uključuje pojedinačnu kognitivnu i afektivnu evaluaciju vlastitog života, značajnih životnih događaja i okolnosti u kojima pojedinac živi. Dosadašnja istraživanja većinom su bila usmjerena na objektivne pokazatelje dobrobiti djece, no pritom su zanemarena viđenja same djece i kako ona procjenjuju različita područja svog života. Međutim, upravo je potonje izrazito značajno za mentalno zdravlje i psihosocijalno funkcioniranje djece. Subjektivna dobrobit je ujedno socio-kulturno uvjetovan konstrukt koji se različito doživljava pa posljedično i definira u različitim kulturama. Stoga je međunarodna organizacija Children's Worlds pokrenula i od 2011. godine provodi komparativno istraživanje „Dječji svjetovi – Međunarodno istraživanje dobrobiti djece“ (The International Survey of Children's Well-Being (ISCWeB), čime sustavno doprinosi istraživanju subjektivne dobrobiti djece i razvoju ovog područja na međunarodnoj razini i u nacionalnim okvirima, s krajnjim ciljem unapređenja života djece. Hrvatska se po prvi put uključila u istraživanje 2018. godine. Naše sudjelovanje u ovom istraživanju odvijalo se kao dio opsežnijeg dvogodišnjeg projekta „Subjektivna dobrobit djece u Hrvatskoj“ koji provodi Studijski centar socijalnog rada, Pravnog fakulteta, Sveučilišta u Zagrebu u suradnji s UNICEF uredom za Hrvatsku. U ovoj publikaciji prikazani su rezultati subjektivne dobrobiti djece prikupljeni na reprezentativnom nacionalnom uzorku učenika drugih, četvrtih i šestih razreda osnovnih škola u Republici Hrvatskoj.

Cilj projekta „Subjektivna dobrobit djece u Hrvatskoj“ je poboljšati dobrobit djece kroz podizanje svijesti o subjektivnoj dobrobiti djece kod same djece, njihovih roditelja, škole i lokalne zajednice, donositelja odluka, stručnjaka, studenata koji će se u svom budućem profesionalnom radu baviti područjem djece i mladih te njihovih obitelji i cjelokupne javnosti. Glavna projektna aktivnost odnosila se na

navedeno kvantitativno istraživanje, u kojem je ukupno sudjelovalo 3 507 djece iz 237 razrednih odjeljenja 41 osnovne škole, iz svih županija RH. Sveobuhvatno komparativno istraživanje subjektivne dobrobiti djece uključuje ispitivanje različitih dimenzija subjektivne dobrobiti u osam područja djetetovog života: dom i ljudi s kojima žive, novac i stvari koje imaju, odnosi s prijateljima i drugim ljudima, susjedstvo u kojem žive, škola, upravljanje vremenom i slobodno vrijeme te slika o sebi.

Rezultati vezani uz materijalni aspekt pokazuju da je većina učenika zadovoljna kućom ili stanom u kojem žive (97,1% u 4. i 93,9% u 6. razredu), no dio djece i dalje nema adekvatne uvjete za zdrav razvoj i odrastanje, npr. nemaju kupatilo u kućanstvu, vlastiti krevet ili mjesto na kojem mogu učiti. Također, iako objektivni pokazatelji pokazuju da najveći broj djece ima zadovoljene osnovne životne potrebe, djeca osjećaju zabrinutost zbog obiteljske materijalne situacije. Što se tiče obitelji, u Hrvatskoj su djeca veoma zadovoljna svojim članovima obitelji, obiteljskim životom i osobama s kojima žive (preko 80% djece svih dobnih skupina navodi kako su jako zadovoljni osobama s kojima žive, a manje od 1% su istima nezadovoljni). Međutim, više od 10% dvanaestogodišnjaka se ili ne slaže ili tek dijelom slaže s tvrdnjom da se u obitelji dobro provode kada su zajedno, a skoro 9% najmlađih učenika, koji su ujedno razvojno najviše usmjereni na roditelje, navode kako se rjeđe od jednom tjedno s članovima obitelji opuštaju/razgovaraju/zabavljaju. Kada ih se pita za prijatelje, djeca navode kako su zadovoljna vršnjačkim odnosima, no zadovoljstvo odnosima s prijateljima i vršnjačkim interakcijama opada s dobi, tako da kod starije djece raste broj onih koji su manje zadovoljni svojim vršnjacima.

Zadovoljstvo djece pojedinim aspektima školskog života pokazalo se kao jedno od najniže procijenjenih područja života u svim dobnim skupinama, iako je i ovdje najveći postotak učenika zadovoljan školom. Tako su učenici iz najmlađe skupine većinom zadovoljni različitim aspektima školskog života, a najizraženije je njihovo zadovoljstvo znanjem koje su stekli u školi, dok su najmanje zadovoljni drugom djecom iz razreda. U starijim dobnim skupinama također prevladavaju odgovori koji upućuju na to da su učenici relativno zadovoljni svojim iskustvima u školi, no uočljivo je i da njihovo zadovoljstvo opada s dobi. Također, s dobi opada kvaliteta odnosa među učenicima, sve manje djece smatra da bi im drugi učenici bili spremni pomoći, a učestalost svađa u razredu raste. Što se tiče vršnjačkog nasilja, fizičko nasilje opada s dobi, dok prisutnost verbalnog nasilja raste. Relacijsko nasilje, pak, ostaje relativno stabilno. Fizičko i verbalno nasilje je barem jednom u mjesec dana doživjelo između trećine i polovice djece u uzorku ovisno o dobi, dok relacijsko nasilje doživljava otprilike trećina uzorka.

Susjedstvom u kojem žive jako je zadovoljno 73% učenika četvrtih razreda, te nešto više od 60% učenika drugih i šestih razreda. Što su učenici stariji, manje je onih koji se slažu s tvrdnjama da u njihovom susjedstvu ima dovoljno mjesta za igru ili zabavu, da postoji netko tko će im pomoći ako imaju problem te da su odrasli u susjedstvu dobri prema djeci. Kada je riječ o provođenju slobodnog vremena, u drugom i četvrtom razredu preko 80% učenika je jako zadovoljno s načinima provođenja slobodnog vremena, dok isto vrijedi za 62,1% učenika šestih razreda. Više od polovice učenika drugog i četvrtog razreda se svaki dan igra ili provodi vrijeme vani, dok isto čini 41,4% učenika šestog razreda. Sudjelovanje u strukturiranim slobodnim aktivnostima opada s povećanjem dobi djeteta. S druge strane, svakodnevno igranje video igara podjednako je zastupljeno u svim dobnim skupinama (oko 40%), dok gledanje televizije opada, a učestalost korištenja društvenih mreža raste s dobi učenika.

Učenici koji su sudjelovali u istraživanju osjećaju se sigurno – sve tri dobne skupine iskazuju u visokom postotku (preko 90%) da se osjećaju sigurnima kod kuće, dok je osjećaj sigurnosti u susjedstvu procijenjen nižim. Zadovoljstvo osjećajem sigurnosti u školi opada s povećanjem dobi djece. Također, između 5% i 9% djece koja su sudjelovala u istraživanju izjavljuje da se ne osjećaju sigurnima na putu između doma i škole. Što se tiče života u Hrvatskoj, u najstarijoj dobnoj skupini 6,3% djece smatra da odraslima zapravo nije stalo ili je malo stalo do djece u Hrvatskoj, 10,9% djece izjavljuje da smatraju da Hrvatska baš nije sigurna zemlja te 11,7% djece smatra da se u Hrvatskoj ne poštuju dječja prava.

Kada je riječ o ukupnoj subjektivnoj dobrobiti djece, sve dobne skupine visoko pozitivno procjenjuju svoj život, u prosjeku su djeca češće u ugodnom nego u neugodnom raspoloženju, ali s dobi pada razina ugodnog raspoloženja, a raste neugodnog. Čak 95% najmlađih učenika zadovoljno je svojim životom, pri čemu je 80,3% jako zadovoljno. Također, izrazito zadovoljno životom je i 90% učenika četvrtih i 80,3% učenika šestih razreda. S druge strane, 1,9% osmogodišnjaka, 1,2% desetogodišnjaka i 2,8% dvanaestogodišnjaka nezadovoljno je svojim životima. Kod svih pokazatelja subjektivne dobrobiti pokazalo se da najstariji učenici, koji su u fazi rane adolescencije, daju najniže procjene dobrobiti.

U raspravi pojedinih rezultata prikazanih u publikaciji poseban je naglasak stavljen na rodne razlike, a uspoređeni su i podaci prikupljeni od različitih dobni skupina učenika. Također, prikazan je i osvrt na komparativne podatke, odnosno položaj djece u Hrvatskoj u odnosu na djecu iz drugih zemalja koje su sudjelovale u istraživanju, a po pitanju njihove subjektivne dobrobiti. Prikaz rezultata istraživanja subjektivne dobrobiti djece u Hrvatskoj završava kritičkim osvrtom na značenje dobivenih rezultata u nacionalnom kontekstu te su dane preporuke i smjernice praktičnog, istraživačkog i političkog djelovanja u smjeru povećanja sveukupne dobrobiti djece.

Konačno, sama publikacija obogaćena je s dva priloga – smjernicama za unapređivanje postojećih visokoškolskih programa koji obrazuju stručnjake koji će se u svom profesionalnom radu baviti djecom i njihovim obiteljima te priručnikom za provođenje psihoedukativnih radionica usmjerenih povećanju subjektivne dobrobiti, a koje su od strane istraživačkog tima pripremljene kao zahvala djeci za njihovo sudjelovanje u istraživanju.

Subjective well-being refers to a wide concept which includes an individual's cognitive and affective evaluation of their own life, significant life events and circumstances in which they live. The studies undertaken so far were mainly focused on objective indicators of the children's well-being, but in so doing, perceptions of the children themselves and how they assess different areas of their lives were ignored. However, the latter is especially significant for mental health and psychosocial functioning of children. At the same time, subjective well-being is a socio-culturally conditioned concept which is experienced in different ways, so that consequently it is differently defined in different cultures. Therefore, in 2011 the international organisation Children's Worlds launched a comparative study Children's Worlds – The International Survey of Children's Well-Being (ISCWeB) and it has been conducting it ever since, thereby systematically contributing to the research of children's subjective well-being and the development of this area at the international level and within national frameworks, with the ultimate aim of improving the quality of children's lives. Croatia took part in this study for the first time in 2018. Our participation in the study was carried out within a more comprehensive two-year project entitled Subjective child well-being in Croatia and conducted by the Department of Social Work, Faculty of Law, University of Zagreb in co-operation with the UNICEF Office for Croatia. This publication presents the results of subjective well-being of children collected from a representative national sample of pupils of the second, fourth and sixth grade of primary schools in Croatia.

The aim of the project Subjective child well-being in Croatia is to improve children's subjective well-being by raising awareness about subjective well-being among the children themselves, their parents, school and local community, decision-makers, professionals, students who will work with the children and the youth in their future professional activity and the overall public. The main project activity was related to the aforementioned quantitative study in which 3,507 children from 237 classes of 41 primary schools from all the counties in the Republic of Croatia took part. A comprehensive comparative analysis of the children's subjective well-being includes the assessment different dimension of subjective well-being in the eight areas of a child's life: home and people the child lives with, money and things they have, relationships with friends and other people, neighbourhood where they live, school, time management and leisure, and self-image.

The results related to the material aspect show that most children are satisfied with the house or apartment they live in (97.1% in the fourth grade and 93.9% in the sixth grade), but some children still lack adequate conditions for a healthy development and growing up (for example, they do not have a bathroom in their household, their own bed or a place to study). Additionally, although the objective indicators show that most children have their basic life needs fulfilled, the children feel concerned about their family's financial situation. Regarding the family, the children in Croatia are very satisfied with their family members, family life and people they live with (more than 80% of the children of all age groups state that they are very satisfied with the people they live with, and less than 1% are dissatisfied with them). However, more than 10% of twelve-year-olds either disagrees or only partly agrees with the statement that they spend quality time with their family when they are together, and almost 9% of the youngest participants, who are at the same time the ones who are focused on their parents most, state that they relax/talk/have fun with their families less than once a week. When asked about their friends, the children state that they are satisfied with peer relationships, but the satisfaction with the relationships

with friends and peer interactions decreases with age, so that the number of older children who are less satisfied with their peers increases.

Satisfaction of the children with individual aspects of school life has proved to be one of the lowest ranking areas of life in all age groups, although the largest percentage of pupils is satisfied with school. Thus the children from the youngest age group are mostly satisfied with different aspects of school life, and their satisfaction with the knowledge they have gained in school is the most prominent one, while they are least satisfied with other children from their class. In older age groups the answers which suggest that they are relatively satisfied with their school experience dominate, but it is visible that their satisfaction decreases with age. Also, the quality of relationships between pupils deteriorates with age, as less and less children consider that other pupils would be willing to help them, and the frequency of quarrels in their class increases. Regarding peer violence, physical violence decreases with age, while the presence of verbal violence increases. On the other hand, relational violence remains relatively stable. Physical and verbal violence was experienced at least once a month by around one third to one half of the children included in the sample depending on age, while approximately a third of the sample has experienced relational violence.

73% of the fourth grade students and somewhat more than 60% of the second and sixth grade students are very satisfied with the neighbourhood they live in. As they grow older, there are less of those who agree with the statements that there is enough space for playing and having fun in their neighbourhood, that there is someone who would help them if they had a problem and that the adults in the neighbourhood are kind to the children. Regarding their leisure time, more than 80% of the second and fourth grade students are very satisfied with the manner of spending leisure time, while the same applies to 62.1% of the sixth grade students. More than a half of the second and fourth grade students play outside or spend their time outside every day, while the same applies to only 41.1% of the sixth grade students. Participation in structured extracurricular activities decreases with the increase of the children's age. On the other hand, daily playing of video games is equally represented in all age groups (around 40%), while watching television decreases, and the usage of social media increases with the age of the pupils.

The children who participated in the study feel safe – all three age groups express that they feel safe at home (more than 90%), while the feeling of safety in the neighbourhood was estimated to be lower. Satisfaction with the feeling of safety in school decreases with the increase of the children's age. Additionally, between 5% and 9% of the children who participated in the study state that they do not feel safe on their way from home to school and back. Regarding life in Croatia, in the oldest age group 6.3% of the children consider that the adults do not really care or care only a little about the children in Croatia, 10.9% of the children state that they consider that Croatia is not a very safe country, while 11.7% of the children believe that the children's rights are not respected in Croatia.

With regard to the overall subjective well-being of the children, all age groups positively assess their life, and on average the children are more frequently in a pleasant rather than an unpleasant mood, but the pleasant mood level decreases with age, while the level of unpleasant mood increases. As many as 95% of the youngest students are satisfied with their life, with 80.3% of them being very satisfied. Also, 90% of the fourth grade students and 80.3% of the sixth grade students are very satisfied with their life. On the other hand,

1.9% of eight-year-olds, 1.2% of ten-year-olds and 2.8% of twelve-year-olds are dissatisfied with their lives. All indicators of subjective well-being have shown that the oldest students, who are in an early adolescence stage, give the lowest assessment of their well-being.

In the discussion of individual results presented in the publication a special emphasis was placed on gender differences, and the data obtained from different age groups of pupils have been compared. Additionally, the publication features some of the comparative data, i.e. the position of the children in Croatia in comparison with the children from other countries who participated in the study with regard to their subjective well-being. The review of the results of the study on children's subjective well-being in Croatia ends with a critical assessment of the significance of the obtained results in the national context, and the recommendations and guidelines for practical, research and political action aimed at increasing the overall well-being of children.

Finally, the publication includes two contributions – guidelines for improving the existing higher education programmes that educate the professionals who will work with the children and their families in the future, and a manual for conducting psycho-educational workshops directed towards increasing subjective well-being, which has been prepared by the project team to thank the children for their participation in the study.

I. Uvod

Neosporan je značaj subjektivne dobrobiti djece za njihovu kvalitetu života i zdrav psiho-socijalni razvoj. Djetetova percepcija vlastite dobrobiti jedan je od najvažnijih čimbenika u procjeni koliko je okolina djeteta pogodna za razvoj njegovog/njenog punog potencijala tako da je uz objektivne mjere dobrobiti nužno uključiti i subjektivnu percepciju dobrobiti od strane djece, na što ukazuju ranija istraživanja. Jednostavno rečeno, subjektivna dobrobit pokazuje kako se osjećaju i što misle djeca (Bradshaw i sur., 2011.). Poštovanje dječjih prava i briga o njihovoj dobrobiti temeljne su pretpostavke za dobro djetinjstvo kako bi im osigurali kvalitetne buduće životne šanse. Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine prepoznaje nužnost unapređenja i osiguranje sustavnog praćenja potreba sve djece, s posebnim fokusom na njihovo fizičko i mentalno zdravlje te kontekst razvoja djece i kvalitete njihovih života. S obzirom na to kako je subjektivna dobrobit važan indikator kvalitete života djeteta i njegovog/njenog psihosocijalnog razvoja, učinkovito praćenje subjektivne dobrobiti trebalo bi biti jedan od nacionalnih prioriteta. Sudjelovanje djece u temama koje ih se tiču također je presudno pravo koje treba uzeti u obzir pri planiranju akcija za djecu.

Poštovanje dječjih prava i briga o njihovoj dobrobiti temeljne su pretpostavke za dobro djetinjstvo kako bi im osigurali kvalitetne buduće životne šanse

Pravo na sudjelovanje i izražavanje svog mišljenja zajamčeno je UN-ovom Konvencijom o pravima djeteta (UN, 1989.). Značajan čimbenik u procjeni dječje dobrobiti je njihova percepcija osjećaja blagostanja. Dakle, upravo to kako djeca doživljavaju svoj život i odrastanje. Područje dobrobiti djece u fokusu je stručnjaka u svijetu i kod nas (Bradshaw, 2011.; UNICEF, 2013.; Dinisman i Ben-Arieh, 2015.). Dokument Indikatori dječje dobrobiti, predstavljen kao prijedlog široj stručnoj javnosti i relevantnim donositeljima odluka u travnju 2017. godine, prvi je sveobuhvatan nacionalni dokument koji obuhvaća različite domene i pristupe u ovom području te donosi konkretne preporuke za praćenje i unapređenje

aktivnosti na razini države u području dječje dobrobiti (Ajduković i Šalinović, ur., 2017.). Ova publikacija predstavlja nastavak rada na dobrobiti djece u domaćim okvirima te prikazuje prve nacionalne rezultate subjektivne dobrobiti djece koji su dio većeg komparativnog istraživanja i rezultat suradnje s međunarodnom organizacijom Children's Worlds (Dječji svjetovi), a koje će biti detaljno opisano u nastavku. Samo istraživanje provedeno je u okviru šire programske suradnje UNICEF-a i Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu na temu subjektivne dječje dobrobiti (2018. – 2020.) te je integralni dio godišnjih planova rada usuglašenih između Vlade Republike Hrvatske i Ureda UNICEF-a za Hrvatsku.

DEFINIRANJE I KONCEPTUALIZACIJA SUBJEKTIVNE DOBROBITI DJECE

Bradshaw i suradnici (2011.) navode da je subjektivna dobrobit multidimenzionalan konstrukt, prema kojemu različiti čimbenici utječu na život djeteta. U objektivne čimbenike dječje dobrobiti spadaju, primjerice, materijalni resursi djeteta, obitelji ili domaćinstva, okolinski uvjeti života, djetetovo akademsko postignuće, broj djece u kućanstvu i prihod obitelji, dok se subjektivni čimbenici odnose na zadovoljstvo djeteta vlastitim odnosom s članovima obitelji i prijateljima, osjećaj sreće, percepciju obiteljske materijalne situacije i njenog učinka na obitelj i slične relacije.

Potrebno je naglasiti da ne postoji jednoznačna definicija subjektivne dobrobiti djece, već se definiranje ovog područja oslanja na općenitu definiciju subjektivne dobrobiti. Subjektivnu dobrobit su Campbell i suradnici definirali 1976. godine (prema Dinisman i Ben-Arieh, 2015.) kao percepciju, procjene i aspiracije ljudi o njihovom životu. Nadalje, Diener (1984., prema Dinisman i Ben-Arieh, 2015.; Bradshaw i sur., 2011.) je identificirao tri glavne karakteristike subjektivne dobrobiti: (1) utemeljena je na iskustvima i procjenama pojedinaca o vlastitom životu, (2) uključuje i pozitivne i negativne aspekte (iskustvo ugodnih i neugodnih emocija) i, zaključno, (3) uključuje zadovoljstvo životom pojedinca (zadovoljstvo životom općenito, kao i zadovoljstvo pojedinim domenama života). Zadovoljstvo životom je procjena koju pojedinci donose na temelju dugoročne procjene svojih života, dok na osjećaj sreće utječu nečija neposredna ugodna i neugodna iskustva. No, bitno je naglasiti da sreća ne ovisi samo o postojanju pozitivnih i negativnih aspekata, već i o mogućnosti ravnoteže između ugodnih i neugodnih iskustava (Bradburn, 1969.; Andrews i Withey, 1976.; Keyes i sur., 2002., sve prema Bradshaw i sur., 2011.).

Konstrukt subjektivne dječje dobrobiti omogućava sveobuhvatnu konceptualizaciju dječjeg funkcioniranja usmjeravajući se na pozitivno odrastanje i dječje snage te zaštitne čimbenike u razvoju djeteta, čime nadilazi jednostavno nabranje i klasifikaciju psihopatoloških simptoma (Gilman i Huebner, 2003., prema Dinisman i Ben-Arieh, 2015.). Subjektivna dobrobit djece preklapa se i nadilazi sve druge dimenzije dječje dobrobiti pa ju je stoga najbolje smatrati posebnom domenom, a ne samo jednom od komponenti indeksa dobrobiti djece (UNICEF, 2013.). Važno je naglasiti kako subjektivna dobrobit ima značajnu ulogu u pozitivnom razvoju djece i može funkcionirati kao pokazatelj, prediktor, moderator i ishod ponašanja i stanja djece (Park, 2004.).

Dječja subjektivna dobrobit je teorijski čvrsto utemeljen konstrukt, dobro operacionaliziran valjanim instrumentima. Postoji nekoliko različitih pristupa mjerenju

**Ne postoji
jednoznačna
definicija
subjektivne
dobrobiti djece,
već se definiranje
ovog područja
oslanja na
općenitu definiciju
subjektivne
dobrobiti**

Subjektivna dobrobit je socio-kulturno uvjetovan konstrukt koji se različito doživljava pa posljedično i definira u različitim kulturama

i za većinu instrumenata opravdano je primjenjivati ih u raznim zemljama i kulturama te među djecom od 8 godina i starijom (Dinisman i Ben-Arieh, 2015.). No, potrebno je naglasiti da komparativna istraživanja pokazuju velike razlike među nacijama i kulturama, što sugerira da različite životne okolnosti mogu značajno utjecati na subjektivnu dobrobit (Diener, Diener i Diener, 1995.; Inglehart i Klingemann, 2000., prema Bradshaw i sur., 2011.). Navedene razlike utvrđene komparativnim istraživanjima upućuju da je subjektivna dobrobit socio-kulturno uvjetovan konstrukt koji se različito doživljava pa posljedično i definira u različitim kulturama. Iako Diener i Lucas (1998., prema Bradshaw i sur., 2011.) zaključuju kako osobine ličnosti imaju veliki utjecaj na subjektivno blagostanje i to pomaže objasniti stabilnost konstrukta, važno je napomenuti da različiti socio-kulturalni konteksti mogu imati utjecaja na prediktore osobne dobrobiti djece te da su osobine ličnosti možda bolji prediktor za subjektivnu dobrobit djece sličnog podrijetla, ali ne i za one iz različitih kultura (Diener i sur., 1995., prema Bradshaw i sur., 2011.; Casas i sur., 2013.; Rees i Dinisman, 2014., prema Dinisman i Ben-Arieh, 2015.).

Dimenzije subjektivne dobrobiti djece u istraživanjima se nadograđuju i dopunjuju. Ranija istraživanja subjektivne dobrobiti djece uključivala su uglavnom zadovoljstvo kvalitetom života i odnosima, subjektivnu procjenu zdravlja i zadovoljstvo školom (UNICEF, 2007.; Bradshaw i sur., 2011.; UNICEF, 2013.), dok su kasnija istraživanja uključivala i druge aspekte subjektivne dobrobiti djece, primjerice zadovoljstvo materijalnim mogućnostima (Dinisman i Ben-Arieh, 2015.). Sveobuhvatno komparativno mjerenje subjektivne dobrobiti djece organizacije Children's Worlds (<https://iscweb.org/>) uključuje mjerenje različitih dimenzija subjektivne dobrobiti u osam područja djetetovog života: dom i ljudi s kojima žive, novac i stvari koje imaju, odnosi s prijateljima i drugim ljudima, područje u kojem žive, škola, zdravlje, upravljanje vremenom i slobodno vrijeme te slika o sebi. Ovo je najznačajnija aktualna studija o subjektivnoj dobrobiti djece koja omogućuje komparaciju međunarodnih rezultata, kao i identifikaciju specifičnih nacionalnih prioriteta na području podizanja subjektivne dobrobiti djece.

PROJEKT „DJEČJI SVJETOVI – MEĐUNARODNO ISTRAŽIVANJE DOBROBITI DJECE“

Međunarodna organizacija *Children's Worlds*¹ provodi komparativno istraživanje „Dječji svjetovi – Međunarodno istraživanje dobrobiti djece“ (*The International Survey of Children's Well-Being* (ISCWeB)) čime sustavno doprinosi istraživanju subjektivne dobrobiti djece i razvoju ovog područja na međunarodnoj razini i u nacionalnim okvirima s krajnjim ciljem unapređenja života djece. Ovo međunarodno istraživanje, koje se provodi u različitim kulturnim i socijalnim okruženjima, omogućuje dostupne komparativne podatke koji mogu biti od koristi za identificiranje stanja dobrobiti djece unutar država i među njima kao i za planiranje i implementiranje konkretnih mjera poboljšanja statusa i života djece na nacionalnim i nadnacionalnim razinama. Svrha projekta je i korištenje nalaza za poboljšanje dobrobiti djece osvješćivanjem i senzibiliziranjem djece, roditelja i

¹ <http://www.iscweb.org/>.

zajednica, ali i opće javnosti o svakodnevnom životu djece, njihovom okruženju, odnosima s drugima te kvaliteti njihovog života.

Glavni cilj ovog međunarodnog projekta je prikupiti pouzdane i reprezentativne podatke o životu i svakodnevnim aktivnostima djece i načinu provođenja vremena s posebnim fokusom na dječju percepciju i njihovu procjenu subjektivne dobrobiti.

Ovaj međunarodni projekt započeo je 2009. godine na inicijativu stručnjaka, aktivnih članova udruženja *International Society for Child Indicators-ISCI* (Međunarodno društvo za indikatore vezane uz djecu) te uz podršku UNICEF-a. Pilot istraživanje koje je omogućilo testiranje prve verzije upitnika provedeno je 2010. godine u 6 zemalja: Brazilu, Engleskoj, Njemačkoj, Hondurasu, Izraelu i Španjolskoj. Nakon uspješno provedenog pilot istraživanja slijedila su tri istraživačka vala prikupljanja podataka u kojima su sudjelovala djeca od 8, 10 i 12 godina.

Prvi istraživački val proveden je u razdoblju od 2011. do 2012. godine te je uključio uzorak od 33 183 djece iz 14 zemalja². U drugom istraživačkom valu od 2013. do 2014. godine sudjelovalo je 61 234 djece iz 21 zemlje³. U trenutno aktualnom, trećem istraživačkom valu od 2016. do 2019. godine uključena je 41 zemlja⁴, a u istraživanju je sudjelovalo preko 100 000 djece. U ovom istraživačkom valu se po prvi put uključila i Hrvatska s reprezentativnim nacionalnim uzorkom i sudjelovanjem više od 3 500 djece.

U svakom istraživačkom valu priključilo se sve više zemalja te ovaj posljednji istraživački val s obzirom na obuhvat uzorka predstavlja jedno od najvećih svjetskih istraživanja u koje su uključena djeca. U istraživanju je korišten kvantitativan pristup kako bi se prikupili pouzdani, reprezentativni i međunarodno usporedivi podaci. Kako su sudionici istraživanja djeca, ovaj projekt promiče participaciju djece i ostvarivanje prava djeteta da su uključeni i kažu svoje mišljenje o stvarima koje ih se tiču.

Glavni cilj ovog međunarodnog projekta je prikupiti pouzdane i reprezentativne podatke o životu i svakodnevnim aktivnostima djece i načinu provođenja vremena s posebnim fokusom na dječju percepciju i njihovu procjenu subjektivne dobrobiti

² Alžir, Brazil, Kanada, Čile, Engleska, Izrael, Nepal, Rumunjska, Ruanda, Južna Afrika, Južna Koreja, Španjolska, Uganda i Sjedinjene Američke Države.

³ Alžir, Argentina, Kolumbija, Estonija, Etiopija, Finska, Njemačka, Izrael, Italija, Malta, Nepal, Norveška, Poljska, Portugal, Rumunjska, Južna Afrika, Južna Koreja, Španjolska, Turska, Velika Britanija i Wales.

⁴ Albanija, Alžir, Argentina, Bangladeš, Belgija, Brazil, Kanada, Čile, Kolumbija, Hrvatska, Engleska, Estonija, Etiopija, Finska, Francuska, Njemačka, Grčka, Hong Kong, Mađarska, Indija, Indonezija, Irska, Izrael, Italija, Obala Slonovače, Malezija, Malta, Namibija, Nepal, Norveška, Poljska, Portugal, Rumunjska, Rusija, Južna Afrika, Južna Koreja, Španjolska, Šri Lanka, Švicarska, Tajvan, Turska, Uganda, SAD i Vijetnam.

II. Nacionalno istraživanje subjektivne dobrobiti djece

U Hrvatskoj dvogodišnji projekt „**Subjektivna dobrobit djece u Hrvatskoj**“ (1.10.2018. – 31.12.2020.) provodi Studijski centar socijalnog rada, Pravnog fakulteta, Sveučilišta u Zagrebu u suradnji s UNICEF uredom za Hrvatsku i međunarodnom organizacijom *Childrens Worlds* (ISCWeB).

Cilj projekta je poboljšati dobrobit djece kroz podizanje svijesti o subjektivnoj dobrobiti djece kod:

- same djece, njihovih roditelja, škole i lokalne zajednice
- donositelja odluka, stručnjaka
- studenata koji će se u svom budućem profesionalnom radu baviti područjem djece i mladih te njihovih obitelji
- cjelokupne javnosti.

Glavne projektne aktivnosti omogućile su provedbu projekta u nekoliko razina:

1. Provedba istraživanja s učenicima 2., 4. i 6. razreda osnovnih škola u Republici Hrvatskoj na temu subjektivne dobrobiti djece koje će biti detaljno prikazano u ovoj publikaciji.
2. Razvoj smjernica za uključivanje teme dobrobiti djece u sveučilišni kurikulum te pokretanje izbornog sveučilišnog kolegija na Sveučilištu u Zagrebu koji će se baviti navedenim područjem.
3. Osmišljavanje radionica za djecu na temu subjektivne dobrobiti te educiranje stručnjaka u školama za njihovu provedbu

U dijelu projektnih aktivnosti koje se odnose na razvoj smjernica za uključivanje teme subjektivne dobrobiti djece u sveučilišni kurikulum osnovana je radna

Cilj projekta je poboljšati dobrobit djece kroz podizanje svijesti o subjektivnoj dobrobiti djece

skupina⁵ za analizu i pripremu odgovarajućeg kurikuluma. Analizirani su nastavni programi na dva sveučilišta (Sveučilište u Zagrebu i Sveučilište u Osijeku). U analizu je uključeno ukupno 11 visokoškolskih ustanova te 17 smjerova, odnosno obrazovnih programa. Kroz ovu aktivnost formiran je jedinstveni stav članova tima da je tema subjektivne dobrobiti djece izrazito važna i relevantna za buduće stručnjake koji će se u svom profesionalnom radu baviti djecom i njihovim obiteljima u širem kontekstu.

Osim uvođenja sveučilišnog izbornog kolegija na hrvatskom i engleskom jeziku na Sveučilištu u Zagrebu, važan ishod ove projektne aktivnosti su i smjernice za unapređenje postojećih obrazovnih programa koje su zbog svog značaja za unapređenje postojećih visokoškolskih programa u punom obimu navedene u prilogima na kraju ove publikacije. Naime, visokoškolske ustanove koje obrazuju buduće stručnjake koji će se u svom profesionalnom radu baviti djecom u širem kontekstu odgovorne su za kvalitetu obrazovnog sadržaja koji nude i usklađenosti obrazovnog sadržaja sa suvremenim spoznajama i trendovima na području zaštite djece uključujući i područje subjektivne dobrobiti djece.

Zalaganje stručnjaka koji se bave područjem subjektivne dobrobiti djece aktualno je u smjeru praćenja subjektivne dobrobiti na nacionalnoj i komparativnoj razini, lobiranje promjena temeljenih na prikupljenim podacima te senzibiliziranje stručnjaka koji rade s djecom i njihovim obiteljima te ostalim aktivnostima u ovom području. Međutim, uključivanje sadržaja subjektivne dobrobiti djece u obrazovne sadržaje onih profesija koje se u svom budućem radu bave djecom posebice je značajno jer omogućuje sustavnu i održivu implementaciju subjektivne dobrobiti djece u profesionalnoj praksi stručnjaka navedenih profesija.

Smjernice za unapređenje postojećih visokoškolskih programa koji obrazuju buduće stručnjake koji će se u svom profesionalnom radu baviti djecom i njihovim obiteljima (Prilog 1.) mogu biti od koristi prilikom odlučivanja o unapređenju programa i nastavnih sadržaja te obogaćivanjem sadržaja o subjektivnoj dobrobiti djece općenito. Implementacija svih koraka navedenih u Smjernicama u prilogu ili barem jednog dijela navedenih aktivnosti mogu doprinijeti kvaliteti obrazovnog procesa te budućeg profesionalnog djelovanja stručnjaka u području promicanja pozitivnog rasta, razvoja i zaštite djece.

Tema subjektivne dobrobiti djece izrazito je važna i relevantna za buduće stručnjake koji će se u svom profesionalnom radu baviti djecom i njihovim obiteljima u širem kontekstu

---

⁵ **Prof.dr.sc. Marina Ajduković**, Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu, **doc.prim.dr.sc. Vlatka Boričević Maršanić**, Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, **doc.dr.sc. Snježana Dubovički**, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište u Osijeku, **doc.dr.sc. Renata Jukić**, Odsjek za pedagogiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku, **prof.dr.sc. Gordana Keresteš**, Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, **prof.dr.sc. Renata Miljević-Ridički**, Učiteljski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Miranda Novak, **Marijana Šalinović**, Ured UNICEF-a za Hrvatsku, Zagreb, **Ivana Pavić Šimetin**, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Zagreb, **doc.dr.sc. Linda Rajhvajn Bulat**, Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu, **prof.dr.sc. Branka Rešetar**, Socijalni rad, Pravni fakultet, Sveučilište u Osijeku, **izv.prof.dr.sc. Daniela Šincek**, Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Osijeku, **doc.dr.sc. Ana Širanović**, Odsjek za pedagogiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu i **doc.dr.sc. Lucija Vejmelka**, Studijski centar socijalnog rada, Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu.

METODOLOGIJA

Postupak

Priprema istraživanja

Budući da je ovo prvi val međunarodnog istraživanja koji je uključio i podatke iz Hrvatske, bilo je potrebno prilagoditi sve materijale za korištenje u našem kontekstu. Navedeno je uključivalo odabir čestica iz međunarodnog upitnika i njihov prijevod na hrvatski jezik, provjeru kvalitete prijevoda i razumljivosti pitanja te pripremu svih ostalih popratnih materijala, poput informacija o istraživanju za roditelje i obrazaca za njihovu suglasnost. Međunarodni upitnik sadrži velik broj čestica koje se mogu koristiti, pri čemu je dio njih obavezan za sve zemlje koje sudjeluju u istraživanju, dok je dio opcionalan te je u prvom koraku pripreme istraživački tim analizirao ponuđena pitanja i odabrao ona koja su najprikladnija za korištenje u Hrvatskoj. Zatim su dvije članice istraživačkog tima nezavisno prevele upitnike na hrvatski jezik, usporedile prijevode i uskladile ih, kako bi se dobile početne verzije upitnika. Takav prijevod upućen je nezavisnoj prevoditeljici koja je upitnike prevela natrag na engleski jezik bez uvida u originalna pitanja (eng. *back-translation*). Na temelju usporedbe prijevoda s izvornim upitnicima napravljene su izmjene u njihovim hrvatskim verzijama, kako bi značenje pitanja što bolje odgovaralo onome što je bilo zamišljeno. U tom postupku korišteni su i materijali s dodatnim objašnjenjima pitanja koji su pripremljeni u sklopu studije ISCWEB te su konzultirani stručnjaci iz istog međunarodnog tima. Paralelno s prilagodbom instrumentarija, članovi istraživačkog tima pripremili su sve popratne materijale potrebne za provedbu istraživanja, konkretno pismene informacije o istraživanju za roditelje, obrasce za pristanak roditelja na sudjelovanje njihovog djeteta u istraživanju i pismene zahvale za sudjelovanje namijenjene samoj djeci.

Za provedbu istraživanja je na temelju njegovog nacrtu i planiranog instrumentarija zatražena suglasnost Etičkog povjerenstva Pravnog fakulteta u Zagrebu, koja je dobivena 4.5.2018. Agencija za odgoj i obrazovanje je također, na temelju uvida u planirano istraživanje, 12.10.2018. dala svoje pozitivno stručno mišljenje. Temeljem svega navedenog, 19.10.2018. odobrenje za provedbu istraživanja dalo je i nadležno Ministarstvo znanosti i obrazovanja.

Nakon pribavljanja svih potrebnih suglasnosti, provedeno je predistraživanje s ciljem utvrđivanja jasnoće i primjerenosti postavljenih pitanja iz perspektive same djece. U tu svrhu pripremljen je protokol za provedbu fokusnih grupa, koji je uključivao ispunjavanje upitnika od strane sudionika i raspravu o pojedinim pitanjima na koja su odgovarali. Dvije članice istraživačkog tima u suvoditeljstvu su provele šest fokusnih grupa, po dvije sa svakom dobnom skupinom djece (2., 4. i 6. razred). U njima su sudjelovali učenici dviju osnovnih škola koje su odabrane na način da je jedna bila iz gradskog, a druga iz prigradskog područja. Sama djeca odabrana su od strane psihologinje u školama kao ona koja su komunikativna i spremna dati svoje komentare na postavljena pitanja, ali s različito razvijenim sposobnostima čitanja i razumijevanja pisanog teksta. Suglasnosti za njihovo sudjelovanje u istraživanju prethodno su dali ravnatelji škola i njihovi roditelji te je sudjelovanje djece bilo potpuno dobrovoljno. Fokusne grupe snimane su diktafonom te su napravljene njihovi transkripti, na temelju kojih su ponovno analizirana sva pitanja postavljena u upitnicima. Rezultati analiza pokazali su da je određena pitanja bilo potrebno preformulirati, a neka i izbaciti jer

Međunarodni upitnici prevedeni su na hrvatski i prilagođeni na temelju rezultata fokusnih grupa provedenih s učenicima 2., 4. i 6. razreda

nisu bila primjerena pojedinim dobnim skupinama djece. Pri revidiranju upitnika primjedbe i sugestije djece maksimalno su uzete u obzir te su konačne verzije upitnika zadržale smisao postavljenih pitanja, ali je formulacija prilagođena dobi i razumijevanju djece.

Paralelno s pripremom instrumentarija, proveden je postupak uzorkovanja i odabranim školama su poštom poslani službeni dopisi s molbom za sudjelovanje, zajedno s opisom istraživanja, preslikama svih dobivenih odobrenja te obrascem za suglasnost za sudjelovanje škole u istraživanju. Članovi istraživačkog tima potom su i telefonski kontaktirali ravnatelje svih škola, objasnili im postupak provedbe istraživanja i odgovorili na sva njihova pitanja. Ravnatelji škola koji su pristali na sudjelovanje poslali su potpisane suglasnosti i imenovali stručne suradnike koji će provoditi istraživanje u njihovoj školi, za što im je odmah naglašeno da će biti dodatno educirani i plaćeni. Sve daljnje korake članovi istraživačkog tima dogovarali su s odabranim stručnim suradnicima.

Kako bi se osigurala što ujednačenija procedura tijekom provedbe istraživanja, članovi istraživačkog tima priredili su pismene Smjernice za provedbu istraživanja u školama u kojima su detaljno opisani svi koraci provedbe, s posebnim naglaskom na etička pitanja. Također su dvije članice istraživačkog tima održale četiri jednodnevne edukacije za stručne suradnike – istraživače na temu postupka provedbe istraživanja u sklopu ovog projekta, u Zagrebu, Osijeku, Rijeci i Splitu. Edukacijama je prisustvovalo ukupno 37 stručnih suradnika koji su kasnije provodili istraživanje u školama, dok su 4 stručne suradnice zbog nemogućnosti dolaska naknadno educirane putem Skype aplikacije. Zadaci stručnih suradnika – istraživača (u daljnjem tekstu: istraživači) uključivali su organiziranje i provedbu roditeljskih sastanaka kako bi ih informirali o istraživanju, prikupljanje roditeljskih suglasnosti, organizaciju i provedbu istraživanja s djecom te provedbu radionica s djecom po završetku istraživanja. Svi potrebni materijali bili su unaprijed pripremljeni i dostavljeni istraživačima.

Provedba istraživanja

Istraživanje je provedeno u drugom polugodištu školske godine 2018./2019., odnosno u razdoblju od veljače do svibnja 2019. Prvi korak provedbe istraživanja uključivao je organizaciju i vođenje roditeljskog sastanka tijekom kojeg su istraživači roditelje informirali o istraživanju, prema unaprijed pripremljenim uputama. Podijelili su im i pismene informacije o istraživanju, unutar kojih su navedeni i kontakti voditeljice istraživanja i članica istraživačkog tima, kako bi ih roditelji naknadno mogli kontaktirati ukoliko imaju dodatnih pitanja. Roditelji su na sastanku ispunjavali i pismene pristanke za sudjelovanje njihovog djeteta u istraživanju, a roditeljima koji nisu mogli prisustvovati su sljedeći dan po djeci poslani svi pismeni materijali s popratnim pismom objašnjenja i molbom da svoju potpisanu suglasnost pošalju natrag po djetetu u zatvorenoj omotnici.

U ovom istraživanju korišten je aktivni pristanak roditelja, što znači da su sudjelovala samo ona djeca za koju su roditelji dali pismenu suglasnost, dok djeca čiji su roditelji odbili sudjelovanje ili nisu poslali odgovor nisu mogla sudjelovati. Istraživači su zaprimljene suglasnosti pohranjivali na način da im nitko drugi nije imao pristup te su ih po završetku provedbe prosljedili istraživačkom timu. Nakon zaprimanja suglasnosti, istraživači su identificirali djecu čiji su roditelji pristali na njihovo sudjelovanje i za njih organizirali provedbu istraživanja po razrednim odjeljenjima. Sama provedba trajala je jedan školski

**Istraživanje
je provedeno
u drugom
polugodištu
školske godine
2018./2019.**

sat (45 minuta), a za djecu koja nisu imala suglasnost roditelja su tijekom tog vremena organizirane zamjenske aktivnosti s njihovim nastavnicima u drugim prostorijama škole.

Tijekom provedbe istraživanja u učionici su s djecom bili samo istraživači i asistenti u nastavi za djecu koja pohađaju školu prema individualiziranom ili prilagođenom programu, koji su prethodno bili pripremljeni za provedbu istraživanja od strane istraživača. Učenicima je na početku sata na dobno primjeren način predstavljeno istraživanje i objašnjena njihova uloga te svi etički aspekti provedbe istraživanja. Ispunjavanje upitnika bilo je potpuno anonimno te su djeca dodatno upozorena da nigdje ne pišu svoja imena. Privatnost tijekom ispunjavanja upitnika osigurana je na način da su djeca sjedila sama u klupama, a kada to nije bilo moguće, školske torbe koje su stavljene na sredinu stola služile su kao pregrade. Djeca su nakon informiranja o istraživanju imala priliku samostalno odlučiti žele li sudjelovati te im je objašnjeno da se, ukoliko pristanu, i dalje u bilo kojem trenutku mogu predomisliti i odustati od ispunjavanja upitnika bez ikakvih posljedica. Djeca koja su odbila sudjelovanje pridružila su se drugim učenicima iz istog razreda koji su u drugoj prostoriji sudjelovali u zamjenskim aktivnostima s nastavnikom.

Učenicima je prije početka ispunjavanja upitnika objašnjeno na koji način se daju odgovori na pitanja, a s mlađim sudionicima su pojedini istraživači i usmeno prolazili kroz pitanja te su u razredima gdje su procijenili da je to potrebno zajednički ispunjavali upitnik s učenicima, na način da su im čitali pitanja i objašnjavali kako da označe svoj odgovor na njih. Istraživači su u svim razredima cijelo vrijeme bili dostupni za pomoć i objašnjenja, pri čemu su učenici sami odgovarali na pitanja, kako bi se sačuvala povjerljivost podataka. Ispunjene upitnike učenici su stavljali u veliku omotnicu koju su istraživači po završetku prikupljanja podataka zalijepili pred učenicima i tako zatvorenu ju prosljedili istraživačkom timu. Učenicima su podijeljene i pismene zahvale za sudjelovanje u istraživanju na kojima su navedeni kontakti članica istraživačkog tima te broj Hrabrog telefona, s čijim stručnjacima je unaprijed dogovoreno da im se djeca mogu javiti u slučaju potrebe za podrškom. Po završetku istraživanja u školi, istraživači su sve prikupljene materijale i vlastite izvještaje o obavljenom poslu slali koordinatoricama istraživanja na Studijskom centru socijalnog rada, Pravnog fakulteta u Zagrebu.

Tijekom planiranja provedbe projekta, odlučeno je i da će za djecu biti pripremljene i provedene psihoedukativne radionice kao zahvala i naknada za njihovo sudjelovanje u istraživanju. Takvo postupanje u skladu je s posebnim postupcima tijekom provedbe istraživanja navedenim u Etičkom kodeksu istraživanja s djecom (Ajduković i Keresteš, 2020.). Naime, istraživači su dužni sudionicima osigurati psihološko rasterećenje i pružiti psihosocijalnu podršku te rizike koji mogu proizaći iz sudjelovanja u istraživanju svesti na najmanju moguću mjeru. Istraživački tim je procijenio da je, uz podršku koju stručni suradnici u školama djeci pružaju u okviru svog svakodnevnog posla, radionički tip rada najprikladniji za ostvarivanje ove svrhe s djecom niže osnovnoškolske dobi. Također je ovime djeci omogućeno da i sama imaju neposrednu korist od sudjelovanja u istraživanju i da se na taj način unaprijedi njihova psihosocijalna dobrobit. Stoga su dvije članice projektnog tima koje se bave grupnim radom osmislile četiri radionice na teme relevantne za djecu i mlade i napisale priručnik za njihovu provedbu, koji se nalazi i u sklopu ove publikacije. Stručni suradnici u školama su nakon provedbe istraživanja sa svakim razrednim odjeljenjem koje je sudjelovalo u istraživanju proveli barem po jednu od ponuđene četiri radionice, prema

U pripremi i provedbi istraživanja posebna pažnja posvećena je etičkim načelima istraživanja s djecom

vlastitom odabiru s obzirom na temu i interese djece. Za provedbu radionica su prethodno bili osposobljeni u sklopu edukacije za provedbu istraživanja te su po završetku provedbe izvještavali o svojim iskustvima, kako bi se aktivnosti iz radionica mogle dalje unapređivati. Evaluacije radionica od strane stručnih suradnika i samih učenika prikazane su u ovoj publikaciji u sklopu opisa pojedinih radionica te ukazuju na visoko zadovoljstvo sudionika provedenim aktivnostima.

Instrumentarij

Korišteni upitnici pripremljeni su za potrebe međunarodnog komparativnog istraživanja *Children's Worlds: The International Survey of Children's Well-Being* (ISCWeB). Osmišljeni su na način da budu prikladni za korištenje s djecom iz tri dobne skupine (8, 10 i 12 godina) te su u skladu s tim upitnici za najmlađu generaciju kraći i ponuđene skale za odgovore su jednostavnije, dok su kompleksnija pitanja namijenjena samo učenicima iz najstarije dobne skupine. Upitnici su podijeljeni prema različitim područjima subjektivne dobrobiti, odnosno različitim aspektima života djece. Upitnici za učenike 2. razreda sastoje se od 10 takvih dijelova, a za učenike 4. i 6. razreda od 11 cjelina:

- Sociodemografski podaci o djetetu
- Uvjeti stanovanja (samo za starije dobne skupine)
- Materijalni status obitelji
- Obitelj i obiteljski odnosi
- Prijatelji
- Škola
- Susjedstvo
- Korištenje vremena
- Dječja prava (za sve dobne skupine) i život u Hrvatskoj (samo za starije dobne skupine)
- Opća procjena zadovoljstva životom
- Opća procjena subjektivne dobrobiti.

Na sva pitanja u upitniku djeca su odgovarala označavanjem unaprijed ponuđenih odgovora (zaokruživanjem brojke ili označavanjem pripadajućeg kvadratića uz odabrani odgovor). U svim verzijama upitnika korištene su većinom skale s četiri do šest ponuđenih odgovora, među kojima je najčešće korištena skala slaganja od pet stupnjeva („Ne slažem se“, „Malo se slažem“, „Dijelom se slažem“, „Slažem se“ i „Potpuno se slažem“), uz dodatnu mogućnost označavanja odgovora „Ne znam“.

Kod procjene zadovoljstva pojedinim područjima života te zadovoljstva životom općenito u upitnicima za najmlađu skupinu sudionika korišteno je pet emotikona („smajlića“) koji predstavljaju različite razine zadovoljstva (od vrlo tužnog do vrlo sretnog izraza lica), kako bi im bilo lakše dati odgovor na ta pitanja. Za djecu u 4. i 6. razredu korištena je skala s brojkama od 0 do 10, pri čemu je 0 značilo „Uopće nisam zadovoljan/na“, a 10 „Potpuno sam zadovoljan/na“. Odgovori na svim skalama kodirani su na način da odgovor koji predstavlja najniži rezultat

Djeca su nakon provedbe istraživanja sudjelovala u radionicama za unapređenje psihosocijalne dobrobiti koje su pripremljene u sklopu projekta

(najmanje zadovoljstvo, slaganje s tvrdnjom ili učestalost) iznosi 0. Pojedinačna pitanja iz upitnika i odgovori koji su bili ponuđeni uz njih vidljivi su u sklopu prikaza dobivenih rezultata, a u nastavku će biti opisane samo mjere subjektivne dobrobiti na kojima se računao ukupni rezultat na skali.

Kognitivni aspekt subjektivne dobrobiti

Za ispitivanje kognitivnog aspekta subjektivne dobrobiti u istraživanju je korištena skala CW-SWBS (*Children's Worlds Subjective Well-Being Scale*) koja se inicijalno sastojala od šest čestica formuliranih na temelju postojeće skale zadovoljstva životom (*Student Life Satisfaction Scale*, Huebner, 1991.). Nakon analize ovog vala međunarodnih podataka, na temelju rezultata konfirmatornih faktorskih analiza jedna od čestica je izbačena (Rees, Savahl, Lee i Casas, 2020.) te su analize provedene korištenjem preostalih pet čestica (npr. „Sviđa mi se moj život“). Učenici 2. razreda osnovne škole odgovarali su na ranije opisanoj skali slaganja od pet stupnjeva, dok su stariji učenici odgovarali na skali slaganja od „0 – Uopće se ne slažem“ do „10 – Potpuno se slažem“. Ukupni rezultat računao se kao prosjek svih odgovora na skali te veći rezultat ukazuje na veću kognitivnu subjektivnu dobrobit pojedinca.

Ugodno i neugodno raspoloženje

Ugodno i neugodno raspoloženje kao aspekti subjektivne dobrobiti pojedinca ispitani su korištenjem skale CW-PNAS (*Children's Worlds Positive and Negative Affects Scale*) s učenicima 4. i 6. razreda. Iako je u originalnoj skali korišten pojam afekta, u hrvatskom jeziku on označava kratkotrajna i snažna čuvstvena stanja (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020.), što ne odgovara u potpunosti ispitanom sadržaju, zbog čega su u nastavku teksta korišteni termini ugodno i neugodno raspoloženje, koji su uvrješeni u našem jeziku. Skala se sastoji od šest afektivnih stanja, od kojih tri predstavljaju ugodna (sretno, smireno, pun/a energije), a tri neugodna raspoloženja (tužno, pod stresom, dosađivao/la sam se). Za svako od navedenih stanja sudionici označavaju koliko su se često tako osjećali u posljednja dva tjedna na skali od „0 – Uopće ne“ do „10 – Jako puno“. Ukupni rezultati računali su se posebno za ugodno i neugodno raspoloženje kao prosjeci svih triju pripadajućih odgovora, a veći rezultat označava veću učestalost doživljavanja ugodnog, odnosno neugodnog raspoloženja. Za učenike 2. razreda korištena je skraćena verzija skale te su oni označavali samo koliko su se često osjećali sretno, a koliko često tužno na skali od četiri stupnja („Nikada“, „Ponekad“, „Često“ i „Uvijek“). Njihovi odgovori kodirani su brojkama od 0 do 3, pri čemu veći odgovor ukazuje na veću učestalost doživljavanja pripadajućeg raspoloženja.

Psihološki aspekt subjektivne dobrobiti

Psihološki aspekt subjektivne dobrobiti ispitan je skalom CW-PSWBS (*Children's Worlds Psychological Subjective Well-Being Scale*), koja se sastoji od šest čestica temeljenih na konceptu psihološke dobrobiti koji je u svom radu analizirala Ryff (1989.). Ova skala primijenjena je samo s učenicima 6. razreda jer sadrži čestice koje se sadržajno odnose na različite aspekte samopoimanja (npr. „Volim biti takav/takva kakav/kakva jesam“) i odgovaranje na njih zahtijeva nešto kompleksniji način razmišljanja o sebi i vlastitom životu. Učenici su svoje

odgovore na pojedine tvrdnje davali na skali slaganja od „0 – Uopće se ne slažem“ do „10 – Potpuno se slažem“. Ukupni rezultat izračunat je kao prosjek odgovora na svim česticama, pri čemu veći rezultat označava veću psihološku subjektivnu dobrobit.

Obrada podataka

Nakon što su svi odgovori iz dječjih upitnika uneseni u elektroničku bazu podataka, obrađeni su pomoću programa SPSS 23.0. Prije obrade podataka, oni su utežani kako bi konačni podaci bili reprezentativni za razrede i škole odabrane u uzorak. Konkretno, ponderi su dobiveni tako da je broj djece koja pohađaju odgovarajući razred u pojedinoj školi podijeljen brojem djece te dobi koja su sudjelovala u istraživanju. Stoga su svi postoci i izračuni prikazani u ovoj publikaciji temeljeni na takvim utežanim podacima. Također, svi prikazani postoci predstavljaju valjane postotke, bez odgovora „Ne znam“ i podataka koji su nedostajali. Podaci su obrađivani odvojeno po dobnim skupinama, kako bi se mogli pratiti trendovi razlika među dobnim skupinama, pri čemu treba napomenuti da se u dijelu korištenog instrumentarija odgovori najmlađe skupine ne mogu brojčano uspoređivati s preostalim dobnim skupinama jer su ponuđene skale za davanje odgovora imale manji broj stupnjeva, kako bi se mlađoj djeci olakšalo odgovaranje na postavljena pitanja.

Radi pojednostavljenja prikaza i interpretacije opisnih podataka, odgovori učenika 4. i 6. razreda na pitanja o zadovoljstvu pojedinim područjima života, gdje su im bile ponuđene skale odgovora od 11 stupnjeva, grupirani su u 5 kategorija odgovora: „0 – 1“ (vrlo nezadovoljni), „2 – 3“ (nezadovoljni), „4 – 6“ (srednje zadovoljni), „7 – 8“ (zadovoljni) i „9 – 10“ (vrlo zadovoljni). Za računanje razlika između dječaka i djevojčica u pojedinačnim odgovorima i na ukupnim rezultatima na skalama korišten je t-test za nezavisne uzorke, čiji su rezultati prikazani na grafičkim prikazima pomoću zvjezdica kojima je označena prisutnost statistički značajne razlike (dvije zvjezdice ako je $p < 0,01$ i jedna ako je $p < 0,05$). Ovakav pojednostavljeni način prikaza odabran je kako se tekst publikacije ne bi dodatno opteretio brojkama, s obzirom na velik broj prikazanih rezultata, no detaljni rezultati statističkih analiza dostupni su na zahtjev od autorica publikacije. Prilikom interpretacije rezultata treba imati na umu da je u istraživanju korišten velik uzorak djece, zbog čega će fokus biti na onim razlikama koje su značajne uz 1% rizika.

Uzorak

U ovom istraživanju korišteno je više-etapno stratificirano klaster uzorkovanje PPS metodom (eng. *probability proportional to size*). Podaci o broju učenika upisanih u odgovarajuće generacije u školskoj godini 2018./2019. dobiveni su od Ministarstva znanosti i obrazovanja te je na temelju njih proveden postupak uzorkovanja. Korišteni su podaci za sve osnovne škole u Hrvatskoj, osim centara za odgoj i obrazovanje i specijaliziranih osnovnih škola za djecu s teškoćama u razvoju jer je procijenjeno da bi njima ispunjavanje upitnika bilo previše zahtjevno (čime je iz postupka uzorkovanja isključeno 313 djece s teritorija Republike Hrvatske). U prvom koraku podaci o svim osnovnim školama organizirani su s obzirom na županije kojima pripadaju, kako bi se osigurala prostorna

rasprostranjenost uzorka. U svakoj od škola koje su odabrane u uzorak planirano je sudjelovanje po dva razredna odjeljenja iz svake dobne skupine (2., 4. i 6. razred). Ciljana veličina uzorka bila je 1 000 učenika po generaciji, a budući da je na temelju ranijih iskustava istraživačkog tima predviđen odaziv od 80% (Ajduković i sur., 2012.), planirani uzorak je u postupku uzorkovanja povećan na 1 250 učenika po generaciji, odnosno oko 40 osnovnih škola.

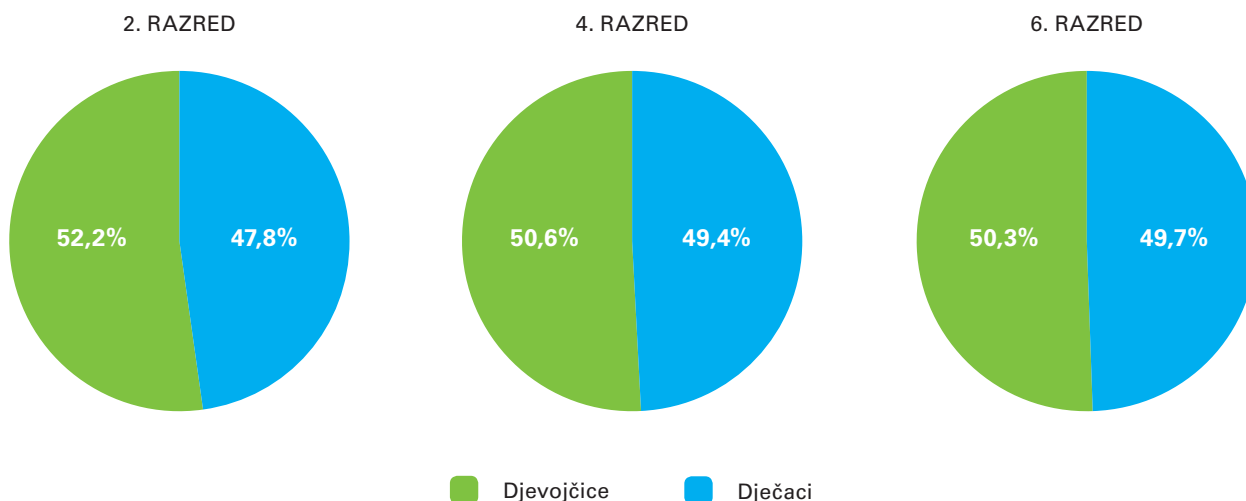
Škole su s priređenog popisa odabrane po slučaju te su unutar svake od njih odabrana po slučaju po dva razredna odjeljenja u svakoj od tri ciljane generacije, osim u školama u kojima su po generaciji postojala samo jedno ili dva razredna odjeljenja koja su onda automatski bila odabrana za sudjelovanje. Pritom su pri odabiru razrednih odjeljenja bila uključena i ona iz matičnih i iz područnih škola, kako bi se osiguralo sudjelovanje djece koja žive u manjim ruralnim sredinama. Ukoliko je neka škola odbila sudjelovanje, birana je prva sljedeća škola na popisu iz te županije. Sudjelovanje je odbilo ukupno 15 škola, a kao razloge su navodili preopterećenost i nedostatak vremena zbog uključenosti u različite projekte te manjak zaposlenih stručnih suradnika koji bi mogli sudjelovati u provedbi istraživanja.

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 237 razrednih odjeljenja iz 41 osnovne škole te su u uzorku bila zastupljena djeca iz svih županija. Postotak roditelja koji su odbili sudjelovanje ili nisu vratili u školu potpisani pristanak iznosio je 14,6% u 2. razredu, 11,2% u 4. te 11,0% u 6. razredu. Od djece koja su imala priliku sudjelovati u istraživanju (imali su suglasnost roditelja i bili su u školi na dan provedbe) tek ih je 2,2% iz 2. razreda, 1,1% iz 4. te 1,8% iz 6. razreda odbilo sudjelovati. Konačni uzorak sastojao se od 1 112 učenika 2. razreda, 1 240 učenika 4. razreda te 1 155 učenika 6. razreda, odnosno ukupno 3 507 djece. U sve tri generacije učenici su bili ravnomjerno raspoređeni po spolu te je samo u 2. razredu uočen neznatno veći udio djevojčica u uzorku (Slika 1.)

Kako je bilo i očekivano, učenici 2. razreda imali su u prosjeku 8, učenici 4. razreda 10, a učenici 6. razreda 12 godina, što odgovara dobnim skupinama za koje je istraživanje i planirano na međunarodnoj razini (Tablica 1.).

SLIKA 1.

Udio dječaka i djevojčica u uzorku učenika 2., 4. i 6. razreda osnovne škole

TABLICA 1.

Dob učenika koji su sudjelovali u istraživanju

	M	SD	min	max
2. RAZRED	8,20	0,433	6	9
4. RAZRED	10,19	0,424	9	12
6. RAZRED	12,20	0,443	11	14

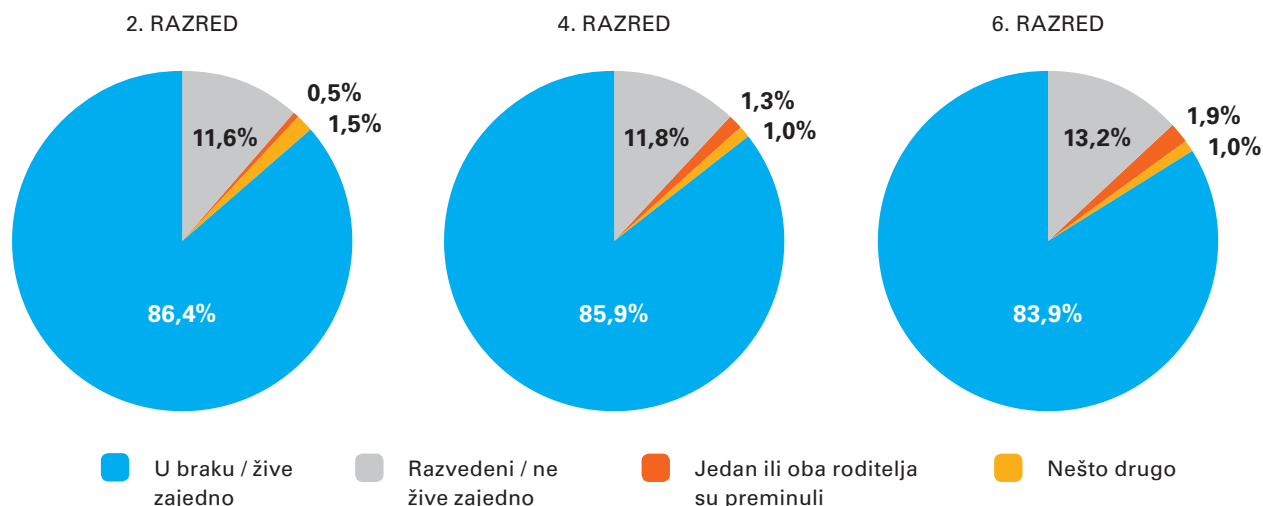
Većina djece u uzorku odrasta u dvoroditeljskim obiteljima, što je vidljivo iz podataka na Slici 2. koji pokazuju da je najveći dio roditelja sudionika svih dobnih skupina u braku ili/i žive zajedno.

Udio razvedenih ili rastavljenih roditelja kreće se između 11,6% i 13,2%, dok je manji broj djece kojima su jedan ili oba roditelja preminuli (između 0,5% i 1,9%). Između 1,0% i 1,5% učenika odabirali su odgovor „Nešto drugo“, gdje se iz dodatnih objašnjenja nije moglo sa sigurnošću utvrditi u kakvom su međusobnom odnosu roditelji pa ti odgovori nisu pridodani niti jednoj od prethodnih kategorija.

Malen postotak djece naveo je da živi u udomiteljskoj obitelji (0,8% učenika 2. razreda, 0,3% učenika 4. razreda i 0,4% učenika 6. razreda), a jedan sudionik iz 2. razreda i jedan iz 6. razreda žive u dječjem domu. U 4. razredima je 0,1% djece, a u 6. razredima 0,2% djece navelo da žive u nekoj drugoj vrsti kućanstva, pri čemu se većinom radilo o djeci koja žive s bakama i djedovima.

SLIKA 2.

Bračni status roditelja djece

REZULTATI NACIONALNOG ISTRAŽIVANJA SUBJEKTIVNE DOBROBITI DJECE

U nastavku publikacije bit će detaljno prikazani rezultati istraživanja koji su podijeljeni prema pojedinim područjima djetetovog života. U prvom poglavlju bit će opisana socioekonomska obilježja života djece, uključujući stambene uvjete obitelji i neke objektivne indikatore materijalnog statusa, odnosno toga što si obitelj može priuštiti. Poglavlja koja slijede usmjerena su na različite aspekte života djece koji mogu utjecati na njihovu dobrobit: obitelj, prijatelji, škola, susjedstvo i slobodno vrijeme. U okviru svih poglavlja prvo će biti prikazana općenita procjena zadovoljstva djece tim aspektom svojih života, a zatim slijede odgovori na specifična pitanja o toj temi. Za sve procjene djece bit će prikazane i rodne razlike, kako bi se dobiveni rezultati detaljnije ispitali. Zatim će se obraditi tema osjećaja sigurnosti kod djece, njihove procjene vezane za život u Hrvatskoj i poznavanje dječjih prava. U posljednjem poglavlju bit će prikazani rezultati koji se odnose na opću procjenu subjektivne dobrobiti te će biti ponovljene sve procjene zadovoljstva djece pojedinim aspektima života, kako bi se one mogle lakše međusobno usporediti.

1. Stanovanje i materijalni status obitelji

Kako bi se ispitali materijalni uvjeti u kojima djeca odrastaju, ispitani su različiti indikatori financijskog statusa obitelji, poput stambenih uvjeta u kojima žive i stvari koje posjeduju, ali i sam doživljaj djece, odnosno njihov subjektivni dojam vezan uz financijsku situaciju obitelji. Velik dio pitanja iz ovog područja postavljen je samo dvjema starijim skupinama sudionika. Rezultati vezani uz zadovoljstvo učenika kućom ili stanom u kojem žive prikazani na Slici 1.1. ukazuju da je većina učenika zadovoljna ili vrlo zadovoljna ovim aspektom svojih života (97,1% u 4. i 93,9% u 6. razredu). U mlađoj skupini sudionika uočeno je nešto veće zadovoljstvo djevojčica u odnosu na dječake (Slika 1.2.), no prosječne vrijednosti za oba spola pokazale su se prilično visokima. Kada se dobiveni rezultati usporede s onima u drugim zemljama, dolazi se do zanimljivog uvida (Rees i sur., 2020.). Naime, kada se države rangiraju prema ovoj varijabli, djeca u Hrvatskoj nalaze se na drugom mjestu, pri čemu se ispred njih nalaze samo djeca iz Albanije. Znatno niže zadovoljstvo iskazuju djeca iz nekih mnogo bogatijih zemalja, poput Švicarske, Ujedinjenog Kraljevstva, Njemačke, Francuske i skandinavskih zemalja. Na prvi pogled ovakvi se rezultati mogu činiti začuđujućima, no treba uzeti u obzir ulogu koju u toj procjeni može imati socijalna komparacija.

Djeca svoje stambene uvjete i zadovoljstvo njima procjenjuju u kontekstu u kojem odrastaju

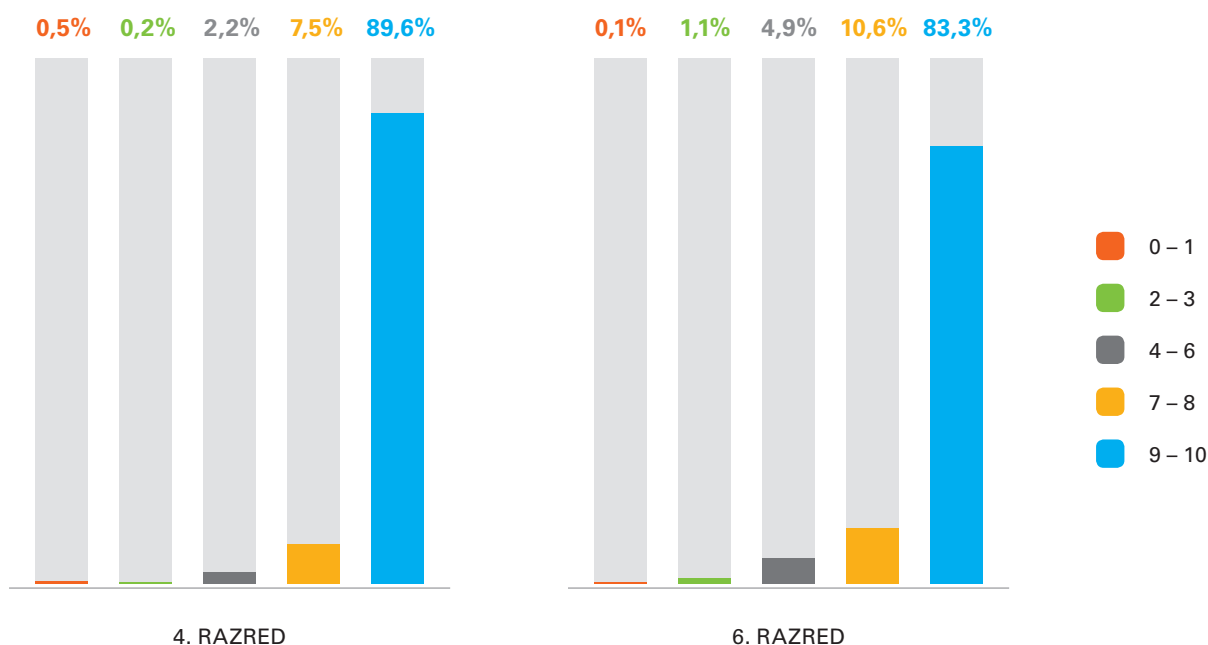
Djeca u Hrvatskoj svoje stambene uvjete i zadovoljstvo njima procjenjuju u kontekstu u kojem odrastaju i kao referentni okvir za usporedbu služe im vršnjaci kojima su okruženi, a ne djeca iz drugih zemalja u kojima su uvjeti života možda drugačiji. Stoga, ako nemaju iskustvo izlaganja vrlo visokim standardima života s kojima bi se uspoređivali, njihovo zadovoljstvo vlastitim uvjetima može biti vrlo visoko, kakvim se i pokazalo u ovom istraživanju. Stoga je važno razmotriti i objektivne pokazatelje njihovih uvjeta stanovanja.

Objektivni pokazatelji na slikama koje slijede ukazuju na relativno dobre stambene uvjete obitelji iz kojih djeca dolaze, no svakako je vidljivo da postoji određeni postotak sudionika u čijim kućanstvima uvjeti nisu adekvatni za odgoj i odrastanje djece. Tako je na Slici 1.3. vidljivo da većina djece odrasta u kućanstvu u kojem postoji barem jedna kupaonica, a često i više njih, no nešto manje od 1% djece u svom stanu ili kući nema niti jednu kupaonicu, što dovodi u pitanje mogućnost održavanja osnovne higijene u takvim uvjetima života. Slični su rezultati prikazani na Slici 1.4., na kojoj je vidljivo da oko 1% do 2% djece žive u kućanstvu u kojem nema perilice za rublje. Ranija istraživanja pokazuju da su takvi nedostaci u osnovnim stambenim prostorima i instalacijama u kućanstvu posebno vidljivi u obiteljima koje su korisnici socijalne pomoći (Šućur, Kletečki Radović, Družić Ljubotina i Babić, 2015.).

Odgovori djece na pitanje imaju li vlastitu sobu ukazuju na to da ih oko polovice dijeli sobu s nekim od ukućana (Slika 1.5.), no takav podatak ne govori mnogo, budući da u mnogim obiteljima djeca dijele sobu, posebno u uvjetima života u modernim gradskim stanovima koji nemaju nužno veliku kvadraturu i broj soba.

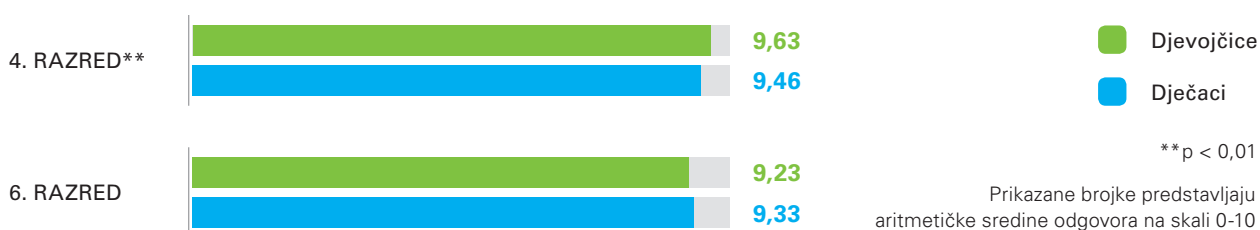
SLIKA 1.1.

Zadovoljstvo učenika 4. i 6. razreda kućom ili stanom u kojem žive

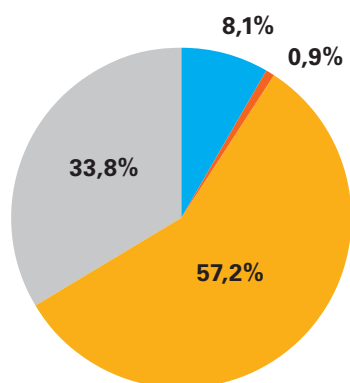
SLIKA 1.2.

Razlike između dječaka i djevojčica u zadovoljstvu kućom ili stanom u kojem žive

SLIKA 1.3.

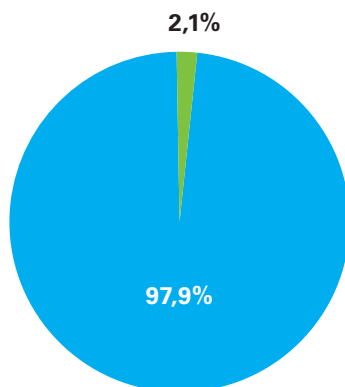
Broj kupaonica u kući/stanu

4. RAZRED

SLIKA 1.4.

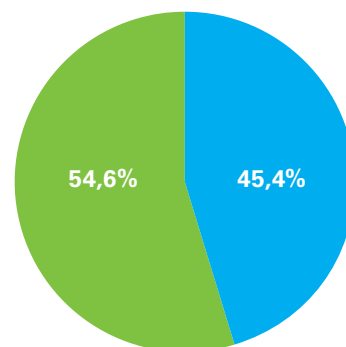
Odgovori djece na pitanje „Ima li tvoja kuća/stan perilicu za rublje?“

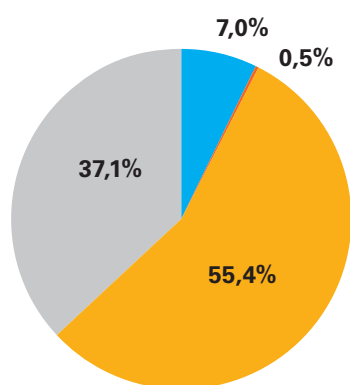
4. RAZRED

SLIKA 1.5.

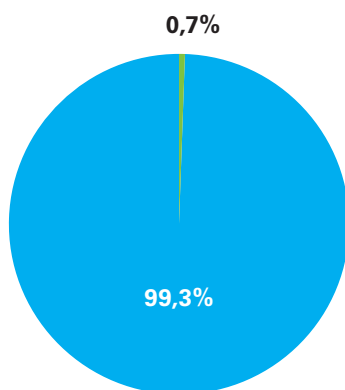
Odgovori djece na pitanje „Spavaš li sam/a u sobi ili dijeliš sobu s nekim?“

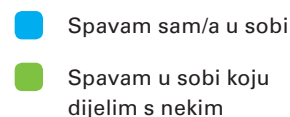
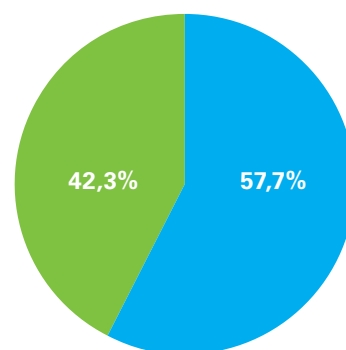
4. RAZRED

6. RAZRED

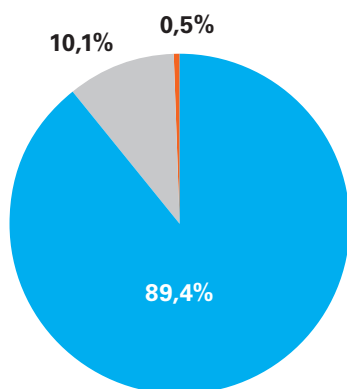

6. RAZRED

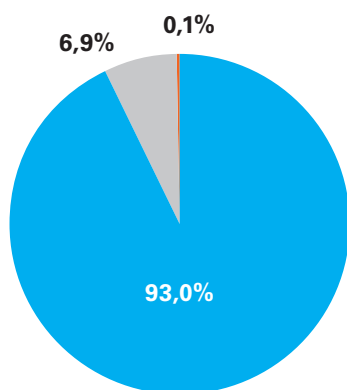

Nešto veći udio djece koja imaju svoju sobu u najstarijoj skupini sudionika može biti odraz odluke roditelja da starijoj djeci omoguće više privatnosti i osiguraju im vlastiti prostor. Stoga je za dobivanje uvida u uvjete u kojima djeca žive potrebno razmotriti i njihove odgovore na pitanje imaju li vlastiti krevet (Slika 1.6.). Ovdje se pokazuje da relativno velik postotak djece (10,6% u 4. i 7,0% u 6. razredu) nema vlastiti krevet, što na prvi pogled izgleda kao vrlo zabrinjavajući podatak. Ipak, treba uzeti u obzir da je moguće da dio djece spava u krevetima na kat u sobama koje dijele s braćom i/ili sestrama pa da su iz tog razloga odgovorili da krevet s nekim dijele. Takav raspored spavanja ponovno odgovara manjim gradskim stanovima pa ne bi bio neobičan u današnje doba, no dobivene bi rezultate svakako trebalo detaljnije ispitati, kako bi se utvrdilo koliki je zapravo udio djece koja u kućanstvu nemaju osigurane adekvatne uvjete za spavanje i odmor. Naime, Stubbs, Ledić, Rubil i Zrinščak (2017.) ustanovili su da gotovo četvrtina roditelja primatelja socijalne pomoći svojoj djeci ne može priuštiti vlastiti krevet.

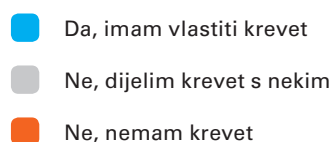
SLIKA 1.6.

Odgovori djece na pitanje
„Imaš li vlastiti krevet?“

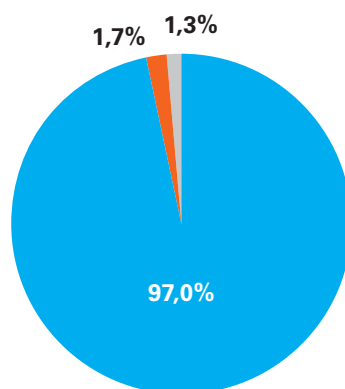
4. RAZRED

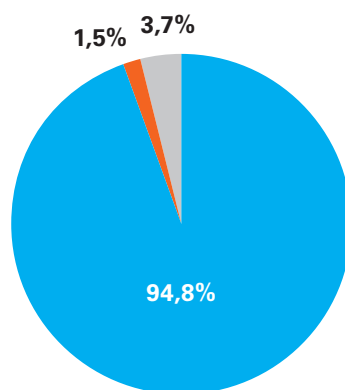
6. RAZRED

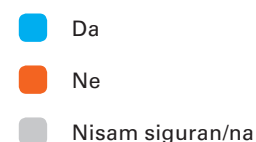
SLIKA 1.7.

Odgovori djece na pitanje
„Postoji li u tvojoj kući/stanu
mjesto na kojem možeš učiti?“

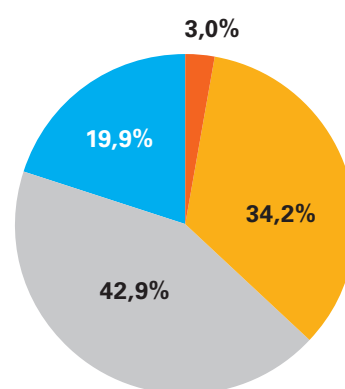
4. RAZRED

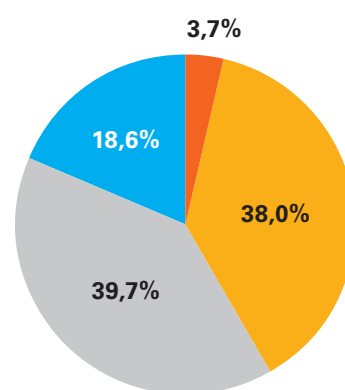
6. RAZRED

SLIKA 1.8.

Broj automobila ili kombija
koje obitelj posjeduje

4. RAZRED

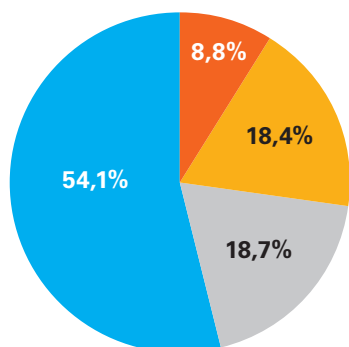
6. RAZRED

Iako većina djece navodi da u kućanstvu imaju mjesto na kojem mogu učiti (Slika 1.7.), manji postotak njih na ovo pitanje nije odgovorio potvrdno (3% u 4. i više od 5% u 6. razredu). Za tu djecu pisanje domaćih zadaća, učenje i općenito svladavanje školskih zadataka može biti u velikoj mjeri otežano te se odraziti i na njihov školski uspjeh. Tako Kletečki Radović, Vejmelka i Družić Ljubotina (2017.) ističu da sami mladi iz obitelji koje su korisnici socijalne pomoći kao jedan od učinaka siromaštva navode nepovoljne obrazovne uvjete i ističu da je upravo loša financijska situacija u obitelji jedan od čimbenika koji određuju i njihov daljnji tijek i izbor stupnja obrazovanja. Uz to, djeca iz obitelji koje primaju socijalnu pomoć nedostatak novca vide kao glavnu prepreku za ostvarivanje obrazovnih planova koje imaju za budućnost (Stubbs i sur., 2017.). Stoga dobiveni rezultati u ovom istraživanju pokazuju da većina djece u Hrvatskoj odrasta u dobrim stambenim uvjetima, ali da jedan dio djece i dalje nema adekvatne uvjete za zdrav razvoj i odrastanje, što se može dugoročno odraziti na njihove živote.

SLIKA 1.9.

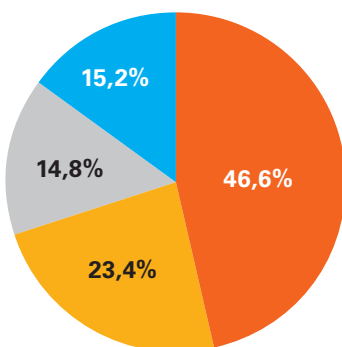
Broj putovanja s obitelji u posljednjih 12 mjeseci

4. RAZRED

SLIKA 1.10.

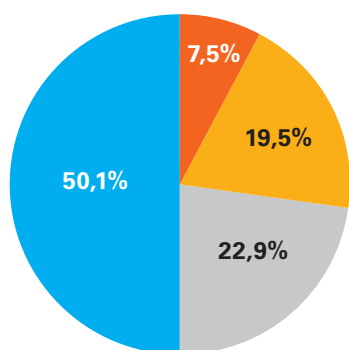
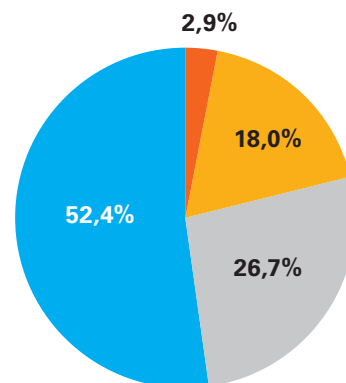
Broj putovanja s obitelji izvan Hrvatske u posljednjih 12 mjeseci

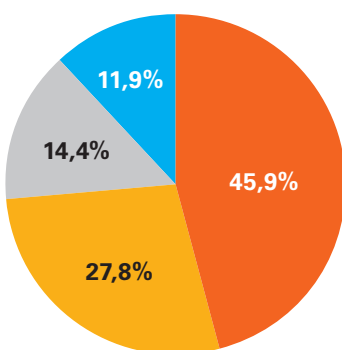
4. RAZRED

SLIKA 1.11.

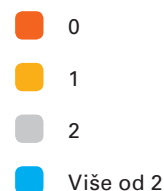
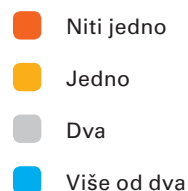
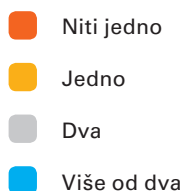
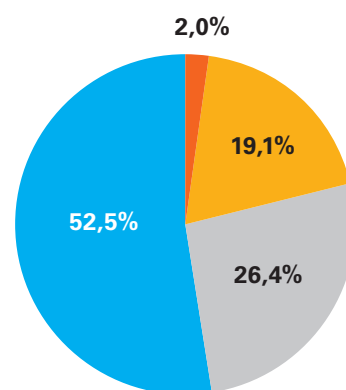
Broj računala (uključujući prijenosna računala, tj. laptope, i tablete) koje obitelj posjeduje

6. RAZRED

6. RAZRED

Osim pitanja vezanih uz uvjete stanovanja, ispitani su i neki drugi indikatori materijalnog statusa obitelji. Tako većina obitelji ima barem jedan automobil ili vozilo (Slika 1.8.), a njih gotovo petina ima čak 3 ili više vozila. Nadalje, većina djece (više od 90%) putovala je s obitelji na odmor barem jednom u posljednjih godinu dana, pri čemu ih je oko polovica bila na više od dva takva putovanja (Slika 1.9.). Udio djece koja su u tom razdoblju putovala van zemlje barem jednom je znatno manji i iznosi malo više od 50% (Slika 1.10.). Ovakvi rezultati ponovno ukazuju na to da su materijalni uvjeti života djece općenito dobri, no ponovno postoji jedan dio sudionika koji žive u ispodprosječnim uvjetima. Tako čak 7,5% do 8,8% djece nije niti jednom u posljednjih godinu dana putovalo s roditeljima na ljetovanje, zimovanje ili bilo kakav drugi oblik obiteljskog odmora. Provođenje praznika izvan kuće upravo se u obiteljima s materijalnim teškoćama pokazuje kao jedna od stvari koje teško mogu priuštiti djeci te u toj skupini čak dvije trećine roditelja djeci ne mogu osigurati takav odmor (Stubbs i sur., 2017.).

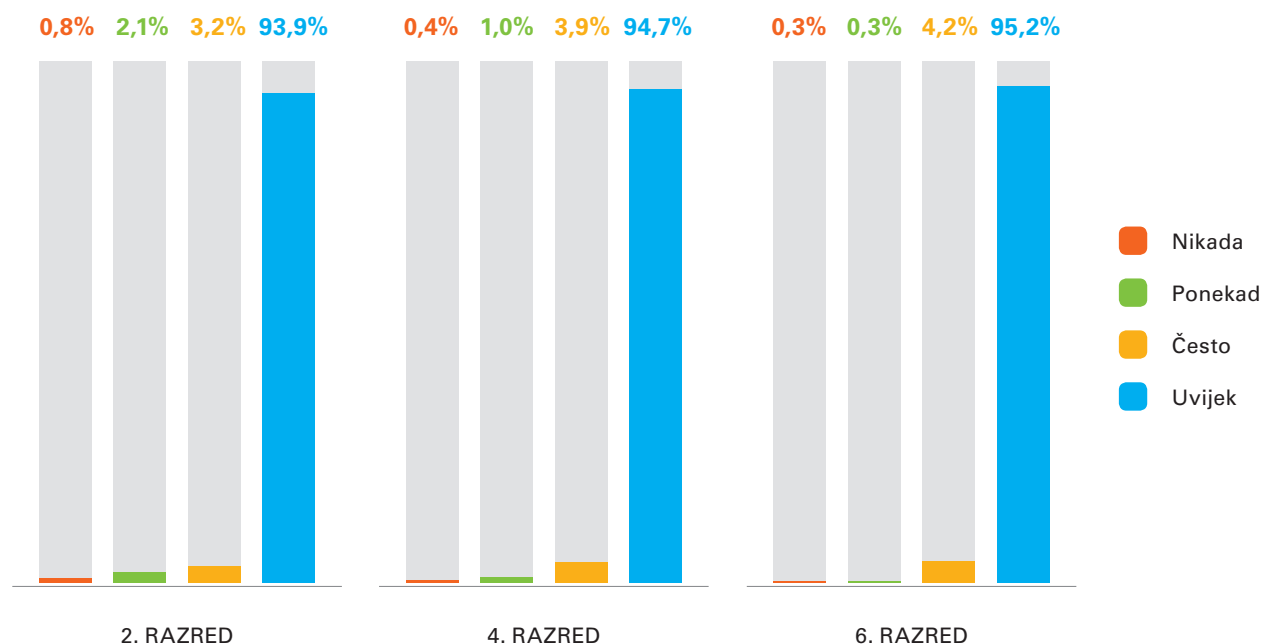

Dodatni značajan indikator materijalne situacije obitelji je broj računala u kućanstvu (Slika 1.11.). Osim što pristup računalu djeci omogućava stjecanje novih znanja, pristup informacijama, komunikaciju s vršnjacima korištenjem modernih tehnologija i općenito svladavanje vještina koje će im biti potrebne za uspješno snalaženje u digitalnom dobu, u proteklom razdoblju u kojem se zbog svjetske pandemije školovanje preko noći velikim dijelom premjestilo iz učionica na male ekrane, računala su im postala prijeko potreban alat za svladavanje školskog gradiva, komunikaciju i razmjenu zadataka s nastavnicima. Iz prikazanih podataka je vidljivo da većina djece živi u obiteljima koje posjeduju 2 ili više računala (gotovo 80%), no 2% do 3% djece uopće nema pristup računalu kod kuće. Treba napomenuti da je prema posljednjim podacima Državnog zavoda za statistiku (2018.) tek oko 74% kućanstava opremljeno računalom, no takva razlika u odnosu na dobivene podatke vjerojatno je posljedica razlika u uzorcima jer su na razini čitave države uključena i kućanstva u kojima žive samo pripadnici starije populacije, dok je ovo istraživanje bilo usmjereno na osnovnoškolsku djecu, a time i kućanstva u kojima žive osobe mlađe životne dobi. No bez obzira na visok postotak opremljenosti kućanstva računalima, upitno je koliko često djeca u čijim kućanstvima postoji samo jedno računalo imaju mogućnost njegovog korištenja, posebno ako se radi o višočlanim obiteljima s većim brojem djece. Svakako bi bilo potrebno ispitati koliko su u situaciji pandemije, u kojoj je i velik broj roditelja radio od kuće preko računala, djeca čije obitelji ne posjeduju računalo ili dijele jedno na sve članove obitelji bila u mogućnosti pratiti gradivo i obavljati školske zadatke.

Osim ranije prikazanih indikatora, ispitano je i zadovoljavanje osnovnih životnih potreba kod djece, pri čemu je jedan od glavnih pokazatelja njihova procjena imaju li svakog dana dovoljno hrane, gdje se pokazalo da čak 5% do 6% djece navodi da to nije uvijek tako (Slika 1.12.).

SLIKA 1.12.

Odgovori djece na pitanje „Imaš li svaki dan dovoljno hrane za jesti?“

Većina djece zadovoljna je uvjetima stanovanja i stvarima koje imaju

Svi prikazani podaci nisu u potpunosti u skladu s onima da je u Hrvatskoj 2016. godine 20,4% djece živjelo u riziku od siromaštva (Državni statistički zavod, 2018.), no Stubbs i suradnici (2017.) pokazali su da obitelji koje žive u lošim financijskim uvjetima najčešće procjenjuju da mogu izdvojiti financijska sredstva upravo za osnovne potrebe poput hrane i medicinske skrbi, a vrlo je vjerojatno i da roditelji upravo takve najnužnije potrebe djece stavljaju na prvo mjesto. Ipak, istraživanje s roditeljima predškolske djece koji su korisnici socijalne pomoći pokazalo je da ih čak 10% ne može djeci priuštiti tri obroka dnevno (Šućur i sur., 2015.).

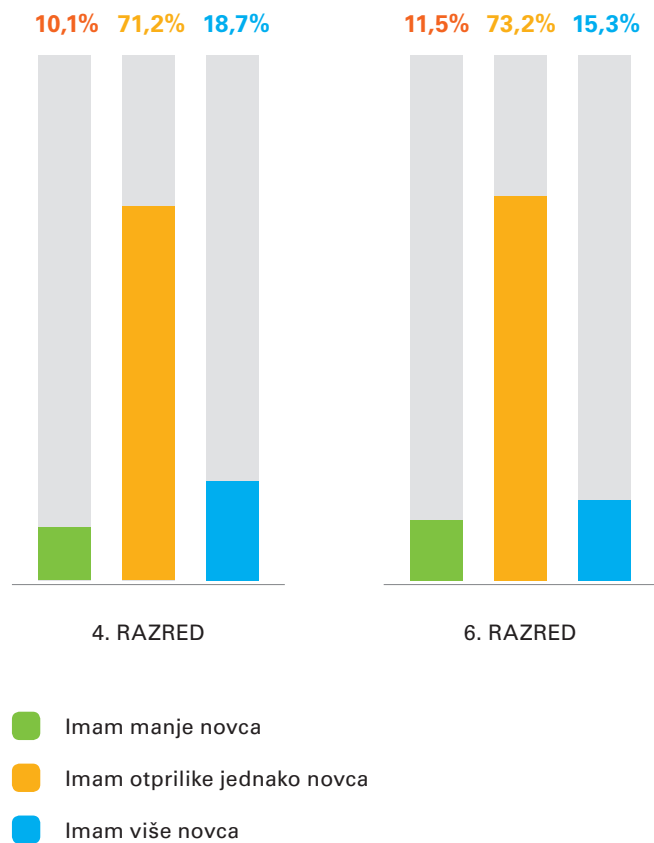
Većano uz financijsku situaciju, sudionici su odgovarali i na pitanje o usporedbi s njihovim prijateljima (Slika 1.13.). Većina ih je pritom navela da imaju podjednako novaca kao i vršnjaci, što je bio i očekivan nalaz s obzirom na rezultate prethodnih istraživanja istog pitanja sa starijim učenicima (Rajhvaljn Bulat i Ajduković, 2012.; Sušac, Ajduković i Rimac, 2016.). Iako se radi samo o subjektivnoj procjeni i ova usporedba nije nužno točna jer djeca najčešće nemaju realan uvid u financijsko stanje obitelji drugih učenika, ona ukazuje na to da se oko 10% djece osjeća kao da si ne mogu priuštiti sve što mogu njihovi vršnjaci kojima su okruženi. To kod djece može izazvati osjećaj manje vrijednosti i nepravde, a i odraziti se na njihove odnose s vršnjacima. Upravo osjećaj srama kod djece i njihovo isključivanje iz vršnjačkih skupina primjećuju i roditelji čija djeca odrastaju u siromaštvu (Družić Ljubotina, Sabolić i Kletečki Radović, 2017.).

Stoga je bilo važno ispitati i što si sve djeca zaista mogu priuštiti i koliko su time zadovoljna. Subjektivni dojam učenika i ovdje je, kao i na pitanju o uvjetima stanovanja, bio prilično dobar te je više od 95% učenika svih dobnih skupina odgovorilo da su ovim aspektom života zadovoljni ili jako zadovoljni (Slike 1.14. i 1.15.). Ponovno se u 4. razredu pokazalo da su djevojčice nešto zadovoljnije nego dječaci, no sve su prosječne vrijednosti bile prilično visoke (Slika 1.16.). Ukupno gledajući, ovo je aspekt života kojim su učenici bili najzadovoljniji te su u usporedbi s vršnjacima iz drugih zemalja (Rees i sur., 2020.) iskazali vrlo visoko zadovoljstvo, kao i na pitanju o stanovanju. Zbog ranije spomenutih ograničenja ovakve procjene ispitano je i koje stvari djeca zaista posjeduju.

Na Slici 1.17. prikazan je udio djece koja posjeduju različite stvari, od onih osnovnih, poput odjeće, obuće i opreme za školu, do mobitela i džeparca, kao onoga što djeci možda nije nužno za život, ali im može biti jako važno s obzirom na njihovu dob i status u vršnjačkoj skupini. Vidljivo je da većina djece navodi da posjeduju osnovne stvari koje su im potrebne, pri čemu je nešto niži postotak uočen kada se radi o obući koja je u dobrom stanju. Nešto je niži i udio djece koja imaju svu opremu potrebnu za sport i hobije. Naravno, ovdje treba uzeti u obzir da neki od njih možda ni ne pohađaju nikakve izvanškolske aktivnosti, no to ponovno može biti posljedica lošeg financijskog statusa obitelji jer mladi koji odrastaju u uvjetima siromaštva upravo to navode kao jednu od posljedica njihove životne situacije (Kletečki Radović, Vejmelka i Družić Ljubotina, 2017.), a više od trećine roditelja koji primaju socijalnu pomoć navode da bi djeci željeli priuštiti izvannastavne aktivnosti, ali ne mogu (Stubbs i sur., 2017.). Vezano uz prethodno navedene podatke o posjedovanju računala, više od 90% učenika navelo je da imaju pristup Internetu kod kuće. Suprotno tome, Državni zavod za statistiku (2018.) navodi da čak 23,5% kućanstava u Hrvatskoj nema pristup Internetu, pri čemu taj postotak raste na 27,7% u rijetko naseljenim područjima. Ovdje je ponovno moguće takvu razliku objasniti razlikama u uzorcima s obzirom na dob sudionika, no svejedno podaci ukazuju na to da dio djece u situaciji pandemije nije mogao od kuće pristupati online aplikacijama, što im je bilo nužno za neometano praćenje nastavnih zadataka.

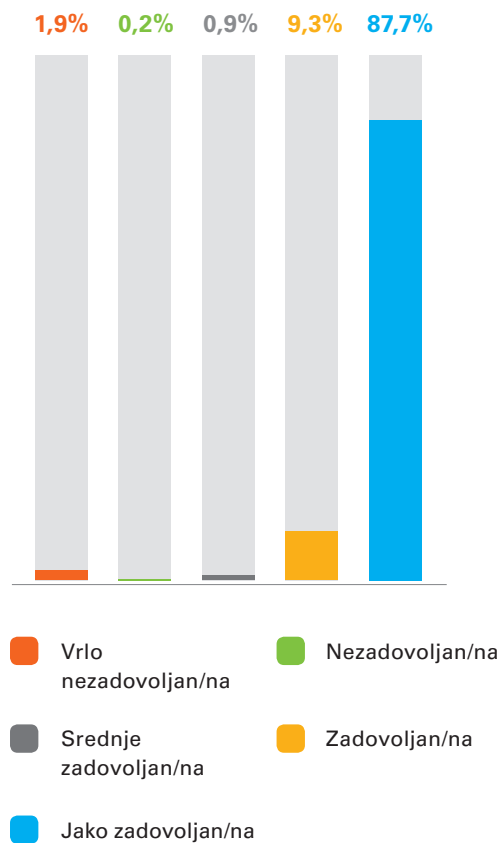
SLIKA 1.13.

Usporedba vlastitog financijskog statusa s financijskim statusom prijatelja

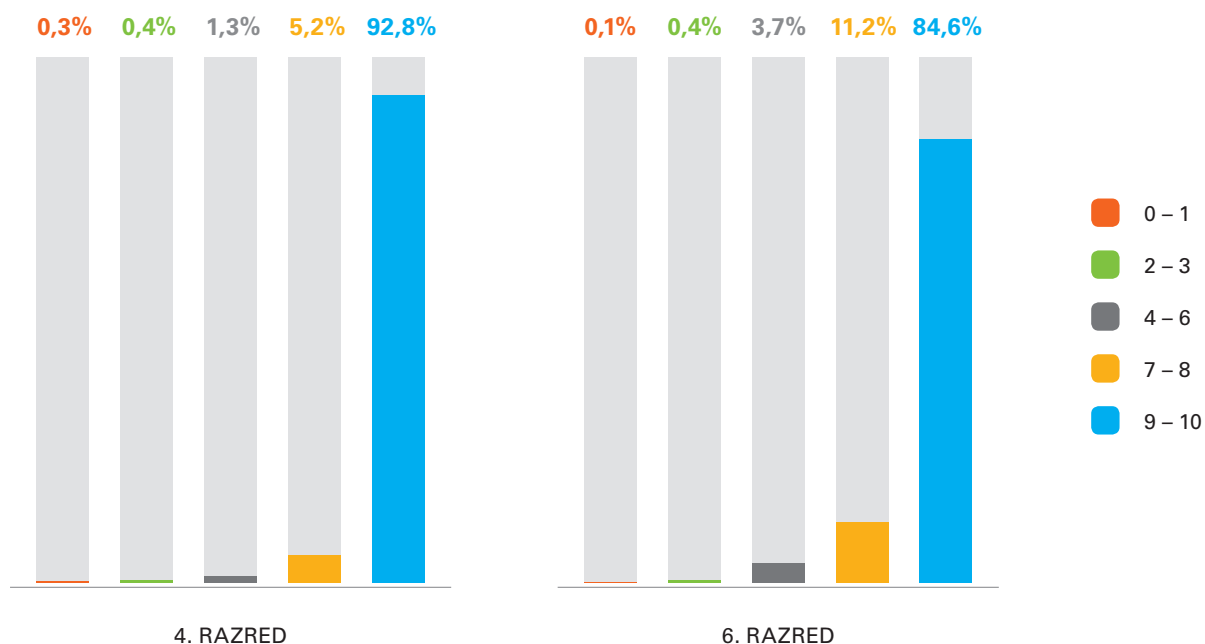
SLIKA 1.14.

Zadovoljstvo učenika 2. razreda svim stvarima koje imaju

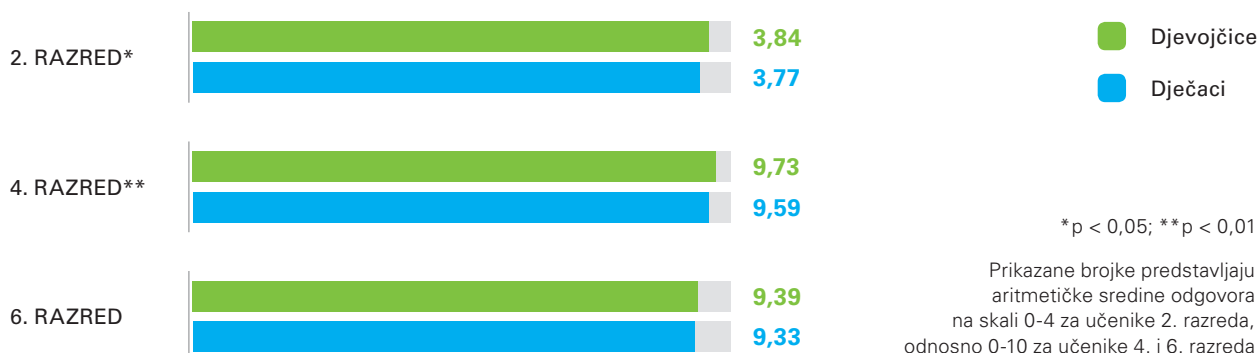
SLIKA 1.15.

Zadovoljstvo učenika 4. i 6. razreda svim stvarima koje imaju

SLIKA 1.16.

Razlike između dječaka i djevojčica u zadovoljstvu svim stvarima koje imaju

Također treba uzeti u obzir da je moguće da se djeca iz rjeđe naseljenih ruralnih područja Hrvatske nalaze u nepovoljnijem položaju u odnosu na svoje vršnjake iz gradskih sredina, što može imati za posljedicu nejednakost njihovog položaja tijekom daljnjeg obrazovanja i smanjene mogućnosti za njegov nastavak.

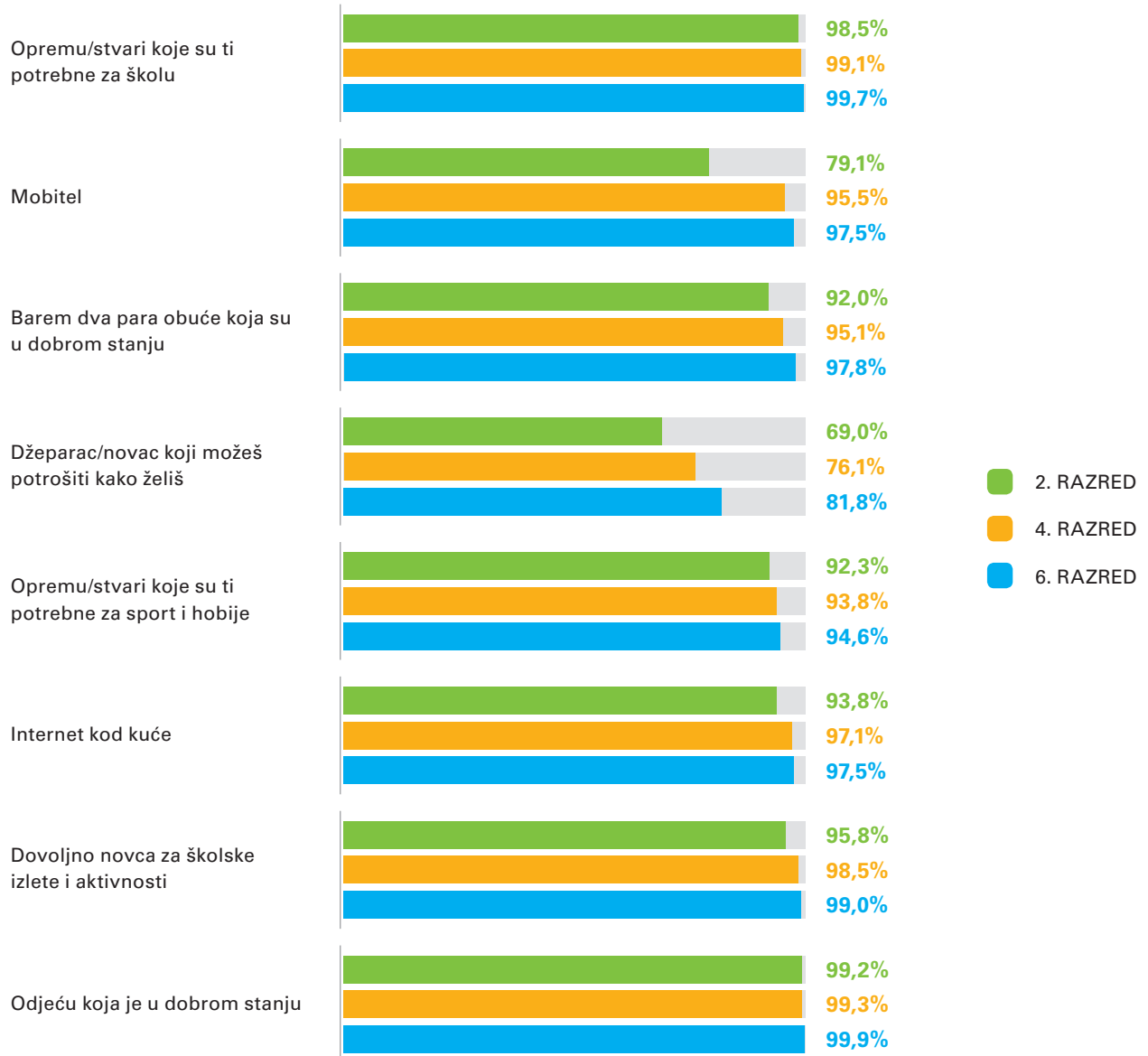
Konačno je važno razmotriti i udio djece koja posjeduju mobitel i dobivaju džeparac koji mogu potrošiti kako žele. Vidljivo je da broj te djece raste u starijim dobnim skupinama, što je i očekivano s obzirom na to da posjedovanje mobitela i novaca s kojima dijete može raspolagati samostalno podrazumijeva određeni stupanj odgovornosti, koji će roditelji biti skloniji prepustiti starijoj i zrelijoj djeci. Zanimljive podatke daje usporedba ovih odgovora među različitim zemljama (Rees i sur., 2020.), koja pokazuje da je u cjelokupnom uzorku posjedovanje mobitela najraširenije u Hrvatskoj, Estoniji, Finskoj i Norveškoj, a dobivanje džeparca u npr. Njemačkoj i Norveškoj, ali i Mađarskoj i Južnoj Koreji. I sami autori zaključuju da ovakvi podaci ne ukazuju nužno na materijalne prilike u kojima djeca odrastaju, već i kulturalni čimbenici, poput različitih normi i stavova vezanih uz odgoj djece, dovode do viših ili nižih udjela dostupnosti ovih dobara osnovnoškolskoj djeci.

Ovakvi prikazani podaci na prvi pogled izgledaju vrlo zadovoljavajuće, no treba razmotriti i sumativne rezultate. Naime, na Slici 1.18. prikazan je udio djece kojima nedostaju neke od osam navedenih stvari čije je posjedovanje ispitano i jasno je vidljivo da tek između 47% i 74% djece, ovisno o dobnj skupini, ima sve nabrojano. Čak i kada se izuzmu dvije stvari, pod pretpostavkom da je posjedovanje mobitela i džeparca uvjetovano i kulturalnim normama i stavovima roditelja, između 0,6% (u najstarijoj skupini) i 6,9% djece (u najmlađoj skupini) i dalje ne posjeduju sve navedeno, odnosno nedostaje im tri ili više stvari s navedenog popisa.

Prilikom razmatranja ovih nalaza treba uzeti u obzir da nedostatak nekih dobara nije značajan samo u kontekstu zadovoljavanja osnovnih životnih potreba, već i u kontekstu socijalnih života djece. Djeca koja odudaraju od drugih, koja si ne mogu priuštiti na primjer sudjelovanje u izvanškolskim aktivnostima, odlazak na školske izlete ili mobitel koji danas predstavlja jedno od glavnih sredstava komunikacije među mladima, u riziku su da budu izolirana od svojih vršnjaka, da imaju lošiji status u društvu pa čak i da budu ismijavana i dožive nasilje od strane druge djece.

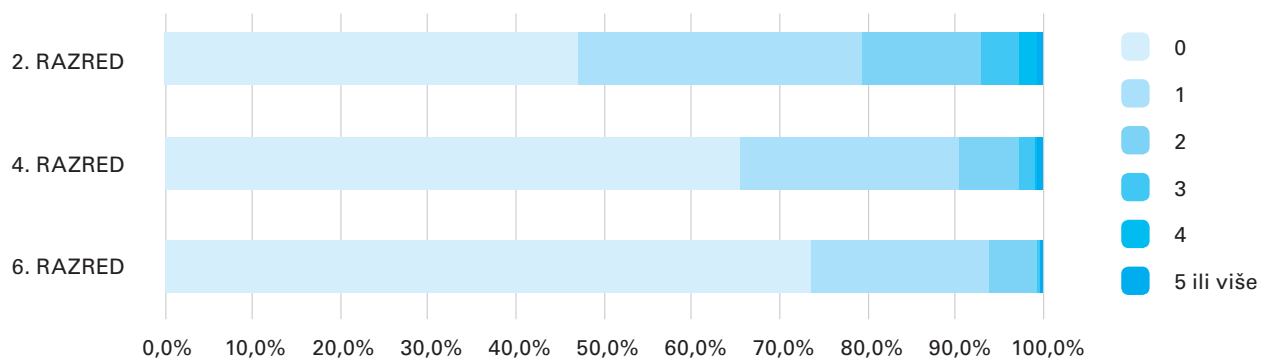
SLIKA 1.17.

Udio djece koja posjeduju pojedine stvari

SLIKA 1.18.

Broj stvari koje djeci nedostaju (od ukupno 8)

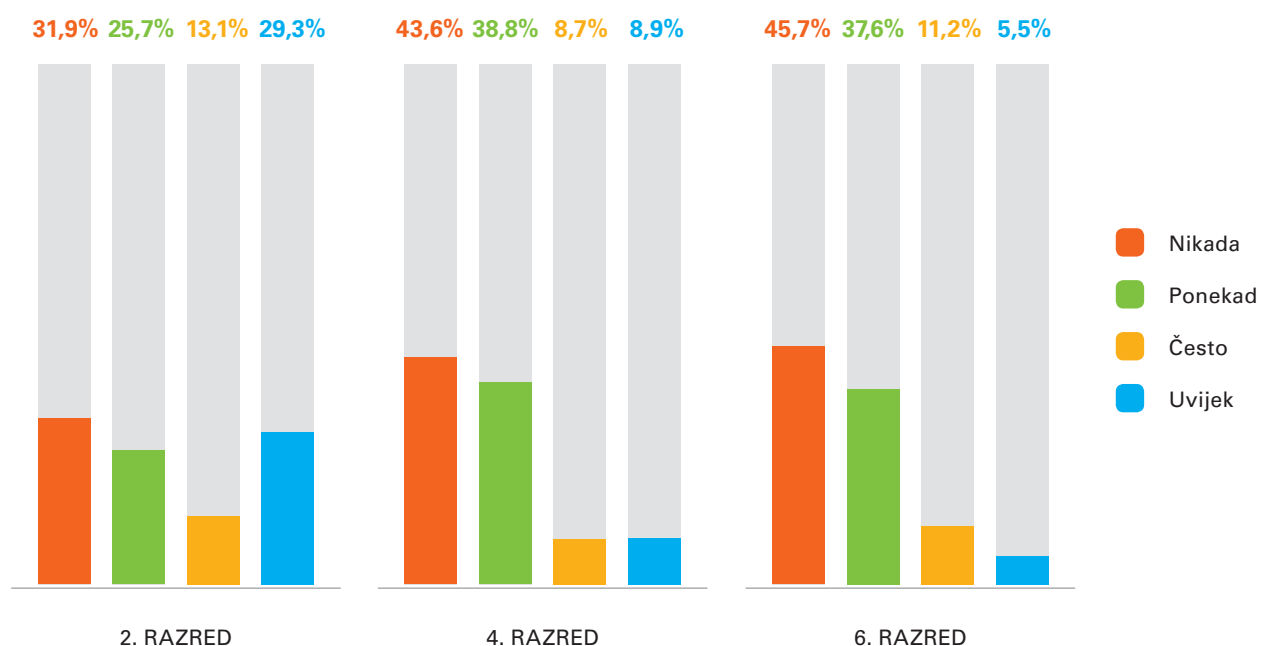

S obzirom na važnost koju vršnjaci igraju u životima djece i njihovom daljnjem socijalnom razvoju, navedeno može imati dugoročne posljedice za njihove živote. To je posebno vidljivo kod mladih koji odrastaju u siromaštvu i riziku socijalne isključenosti te i sami navode kako se suočavaju sa stigmatizacijom od strane okoline i kako su svjesni raslojavanja prema materijalnom statusu među njihovim vršnjacima (Kletečki Radović, Vejmelka i Družić Ljubotina, 2017.).

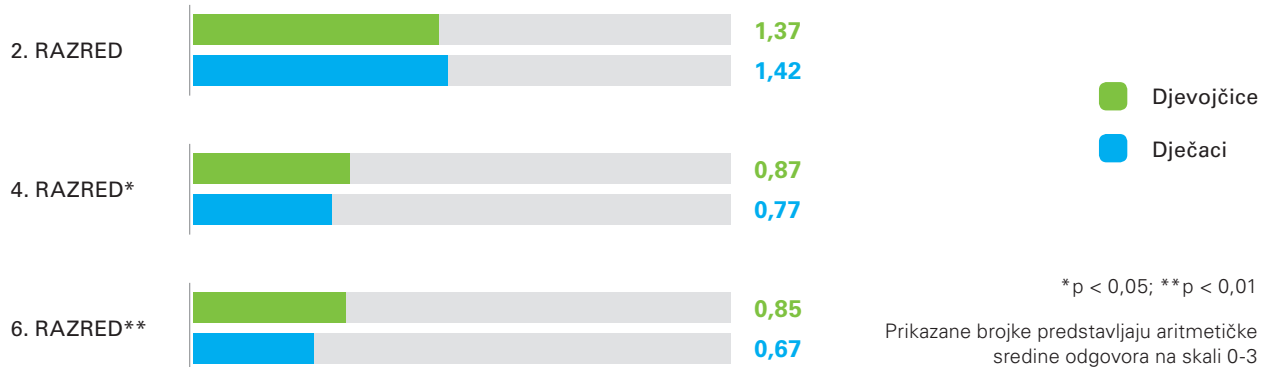
Konačno, djeca su pitana o tome koliko su često zabrinuta u vezi obiteljske financijske situacije i dobiveni rezultati prikazani su na Slici 1.19. Uočljivo je da više od polovice djece u uzorku barem ponekad osjeća takvu vrstu zabrinutosti, a taj je postotak posebno visok u najmlađoj dobnoj skupini. Među učenicima 2. razreda vrlo je velik udio i onih koji o tome brinu cijelo vrijeme. Takav trend uočen je i u drugim zemljama i u ovom i u prethodnom valu istraživanja (Rees i sur., 2020.). Dakle, iako objektivni pokazatelji ne ukazuju na široku rasprostranjenost materijalnih problema obitelji s djecom jer najveći broj djece ima zadovoljene osnovne životne potrebe, djeca osjećaju zabrinutost zbog obiteljske materijalne situacije. Ovo je vjerojatno posljedica činjenice da, unatoč tome što roditelji djeci omogućavaju pristup većini materijalnih dobara, velik broj njih i dalje ima nestabilnu financijsku situaciju, na čiji doživljaj utječu i krediti, nestabilnost zaposlenja, osobna odricanja upravo radi zadovoljavanja potreba djece i brojni drugi čimbenici koji mogu dovesti do konflikata u obitelji i većih razina stresa kod roditelja (Rezo, Rajter i Ajduković, 2019.). Čak i kada roditelji pokušavaju djecu zaštititi od takvih briga, ne mogu ih u potpunosti izolirati od toga što se u obitelji događa i ona će vjerojatno prepoznati da su kod roditelja prisutni strahovi i zabrinutost. Takva situacija može biti posebno zabrinjavajuća upravo za najmlađu skupinu djece u ovom uzorku jer oni primjećuju da se nešto događa, ali ne mogu još u potpunosti razumjeti što to znači i koje su moguće posljedice, a vjerojatno su to i djeca koju roditelji zbog niske dobi manje uključuju u obiteljske razgovore o financijama.

SLIKA 1.19.

Učestalost zabrinutosti djece oko toga koliko novaca ima njihova obitelj

SLIKA 1.20.

Razlike između dječaka i djevojčica u učestalosti zabrinutosti oko toga koliko novaca ima njihova obitelj

U takvim okolnostima djeca mogu zamišljati najgore moguće scenarije i upravo roditeljski pokušaji da ih zaštite prešućivanjem informacija o novcima mogu dovesti do još veće dječje zabrinutosti.

Kada se sagledaju rodne razlike (Slika 1.20.), vidljivo je da starije djevojčice pokazuju veću zabrinutost od dječaka. Ovdje je moguće da se radi o tome da one, postupnim preuzimanjem feminine rodne uloge, postaju sve osjetljivije na socijalne odnose, zbog čega u većoj mjeri percipiraju roditeljske brige i stres, što zatim i kod njih izaziva veću zabrinutost.

Uzimajući u obzir sve prikazane podatke, unatoč objektivnim pokazateljima koji ukazuju na zadovoljenost osnovnih potreba kod većine djece, kao i njihovo visoko opće zadovoljstvo onime što imaju, ne smije se zanemariti određeni dio obitelji koji djeci ne mogu priuštiti sve što im je potrebno. Dodatno, količina zabrinutosti djece oko obiteljskih materijalnih uvjeta ukazuje na prisutnost tog pitanja u životima obitelji, što se uvelike može odraziti na njihove odnose i daljnji razvoj djece. Roditeljski stres, koji može biti potaknut financijskim problemima, može dovesti i do povećanih problema u odnosima, smanjenja roditeljskih kapaciteta, češćih nasilnih ponašanja u međusobnim odnosima, ali i nasilja prema djeci te, općenito, lošije atmosfere u kojoj djeca odrastaju (Ajduković, Rajter i Rezo, 2018.; Rezo, Rajter i Ajduković, 2019.). I stručnjaci koji se bave djecom i obiteljima prepoznali su različite učinke koje je ekonomska kriza imala na te obitelji, uključujući i zdravstvene, mentalne i emocionalne poteškoće roditelja te narušene obiteljske odnose (Ajduković, Matančević i Rimac, 2017.), a isto navode i sami roditelji koji žive u uvjetima siromaštva (Družić Ljubotina, Sabolić i Kletečki Radović, 2017.).

Sve navedeno dalje može imati utjecaj na psihosocijalni razvoj djece, uključujući razvoj internaliziranih problema, veću vjerojatnost doživljavanja, ali i činjenja vršnjačkog nasilja, uključivanje u različita rizična ponašanja te općenito nižu subjektivnu dobrobit (Sušac, Ajduković i Rimac, 2016.; Rajhvajn Bulat, Sušac i Rajter, 2019.). Stoga je iznimno važno socioekonomske pokazatelje razmatrati u kontekstu života obitelji u Hrvatskoj te, uz materijalnu pomoć, obiteljima koje se suočavaju s financijskim teškoćama pružiti i psihosocijalnu podršku.

U Hrvatskoj su djeca veoma zadovoljna svojim članovima obitelji, obiteljskim životom i osobama s kojima žive

2. Obitelj

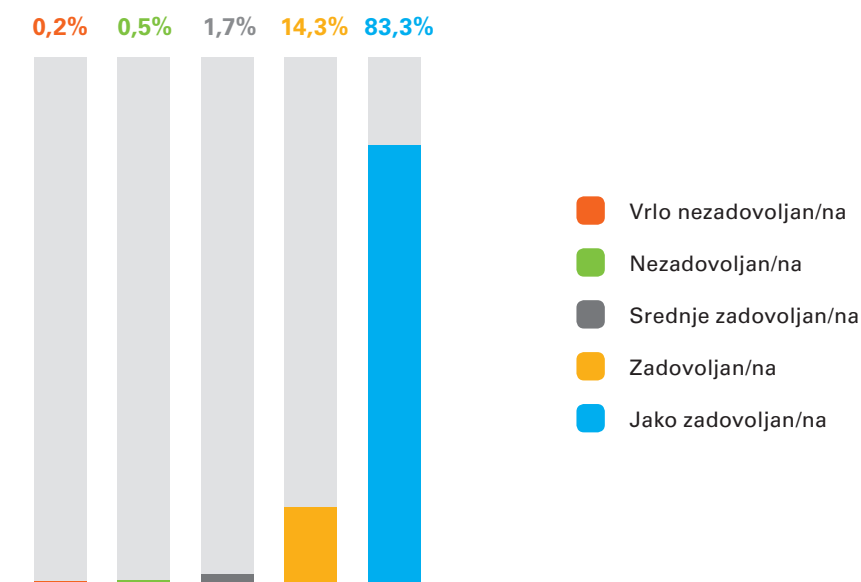
Odnosi u obitelji i položaj djeteta u njoj izrazito su važni za razvoj dobrobiti djece, kao i za cjelokupno zadovoljstvo životom i subjektivnu dobrobit (Joronen i Åstedt-Kurki, 2005., Dinisman i sur., 2017.). Istraživanje subjektivne dobrobiti djece pokazalo je da su u Hrvatskoj djeca veoma zadovoljna svojim članovima obitelji, obiteljskim životom i osobama s kojima žive. Preko 80% djece svih dobnih skupina navodi kako su jako zadovoljni osobama s kojima žive, a manje od 1% su istima nezadovoljni (Slike 2.1. i 2.2.).

Ovakvi rezultati su i očekivani s obzirom da su u tom životnom razdoblju djeca i dalje (kao i u ranom djetinjstvu) najviše usmjerena na roditelje, primarno se socijaliziraju upravo u obitelji, u njoj provode najviše vremena, usvajaju obrasce ponašanja i vrijednosti te u obitelji zadovoljavaju svoje (osnovne) potrebe. Prema komparativnim međunarodnim podacima provedenog trećeg vala istraživanja subjektivne dobrobiti djece (Rees i sur., 2020.), najveće zadovoljstvo osobama s kojima žive izražavaju upravo djeca iz Istočne Europe, u kojoj je i Hrvatska (uz Albaniju, Rumunjsku i Mađarsku). Dapače, Hrvatska se za dvije mlađe skupine prema ovoj varijabli nalazi na drugom mjestu, a za dvanaestogodišnjake na sedmom (od 30 zemalja).

Što se tiče zadovoljstva dječaka i djevojčica osobama s kojima žive, pokazalo se da su učenici oba spola iz šestog razreda podjednako (visoko) zadovoljni njima, dok su mlađe djevojčice zadovoljnije u odnosu na dječake (Slika 2.3.). Takvi rezultati su i očekivani s obzirom na to da su djevojčice i inače više usmjerene na odnose s drugim ljudima, važniji su im te o njima više razmišljaju (Lacković-Grgin, 2006.). Iste rodne razlike dobivene su u još 8 drugih zemalja komparativnog istraživanja, dok se pokazalo da su dječaci zadovoljniji ovim aspektom samo u Indoneziji (Rees i sur., 2020.).

SLIKA 2.1.

Zadovoljstvo učenika 2. razreda osobama koje žive s njim/njom

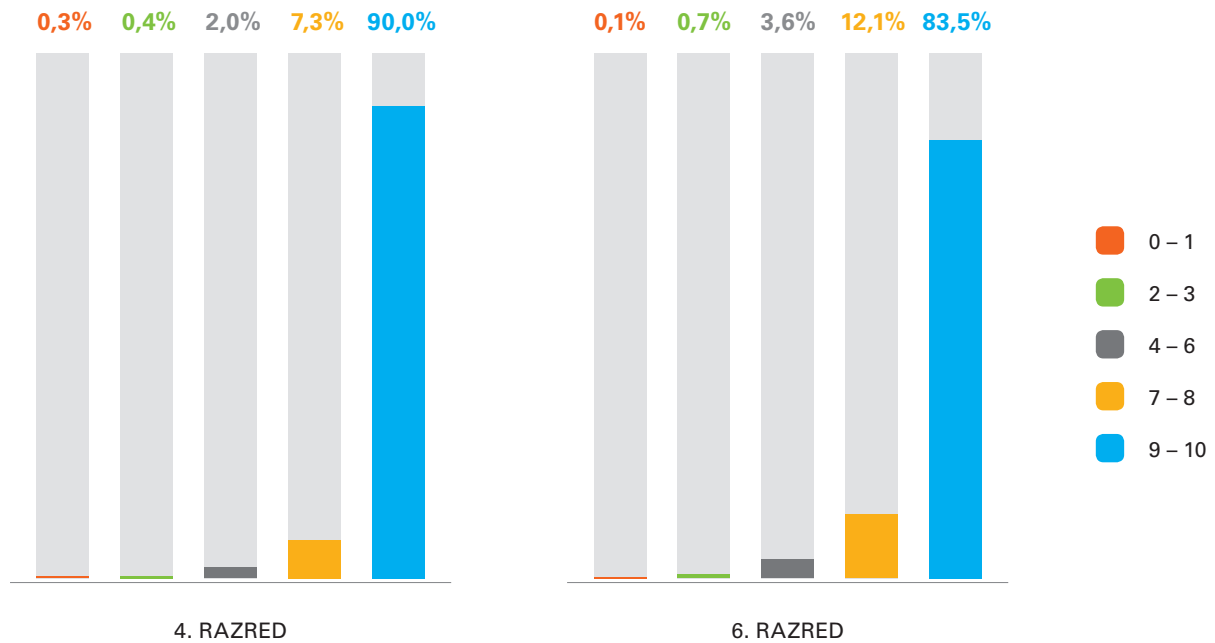

Preko 80% djece svih dobnih skupina navodi kako su jako zadovoljni osobama s kojima žive, a manje od 1% su istima nezadovoljni

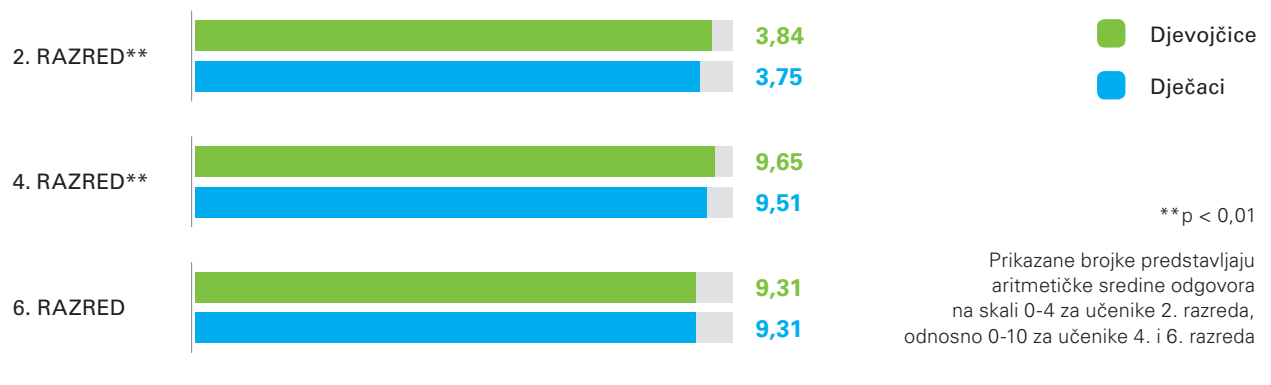
SLIKA 2.2.

Zadovoljstvo učenika 4. i 6. razreda osobama koje žive s njim/njom

SLIKA 2.3.

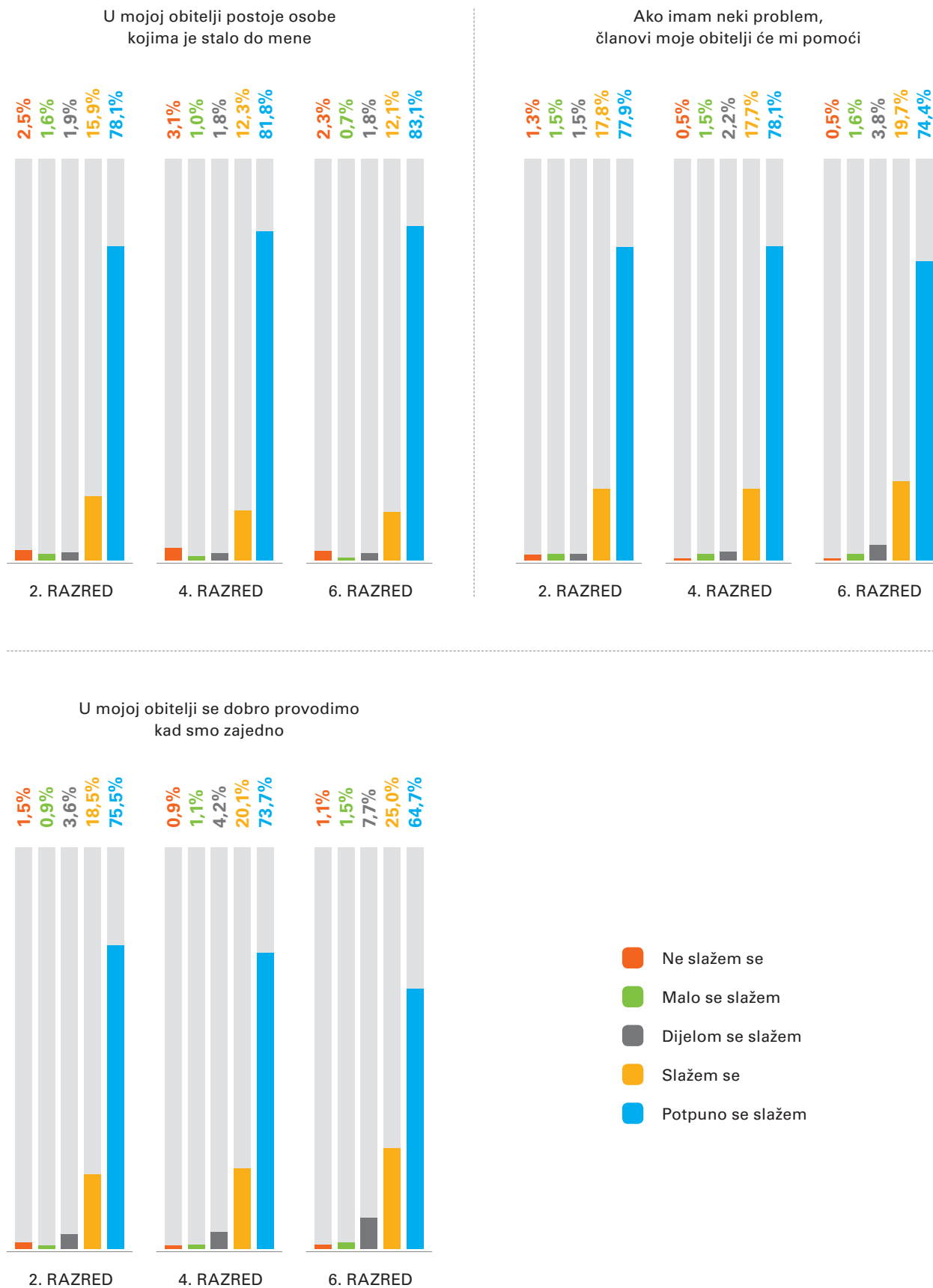
Razlike između dječaka i djevojčica u zadovoljstvu osobama koje žive s njima

Kada ih se pita o različitim tvrdnjama vezanim za obitelj, preko 94% djece svih dobnih skupina slaže se da u njihovoj obitelji postoje osobe kojima je stalo do njih (Slika 2.4.), a ako razmatramo rodne razlike, one su najizraženije u drugom razredu, u kojem se djevojčice više slažu s navedenom tvrdnjom u odnosu na dječake (Slika 2.5.). Nadalje, što se tiče suočavanja s problemima, preko 95% djece nižih razreda i neznatno manji broj učenika šestih razreda slaže se da će im članovi obitelji u tim situacijama pomoći, a taj mali pad s dobi je i očekivan s obzirom na to da se djeca i mladi, što su stariji, više okreću po pomoć pri rješavanju problema drugima, npr. vršnjacima (Furman i Buhrmester, 1992.; Hombrados-Mendieta, 2012.; Mičková, 2014.). Rodna razlika u ovom slučaju postoji u četvrtim razredima, pri čemu se djevojčice više slažu s navedenom tvrdnjom.

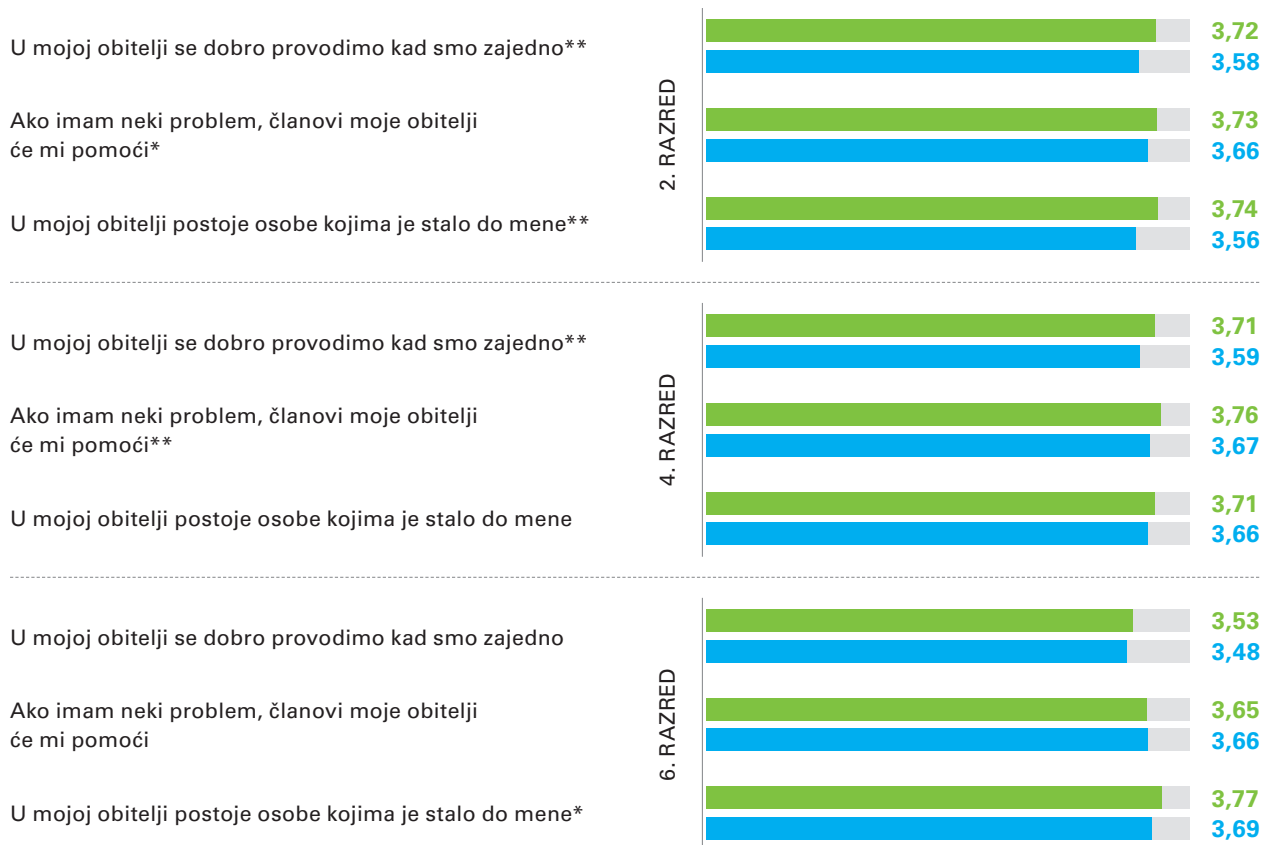
SLIKA 2.4.

Slaganje učenika s tvrdnjama o njihovim obiteljima

SLIKA 2.5.

Razlike između dječaka i djevojčica u slaganju s tvrdnjama o njihovim obiteljima

*p < 0,05; **p < 0,01

Prikazane brojeve predstavljaju aritmetičke sredine odgovora na skali 0-4

■ Djevojčice
 ■ Dječaci

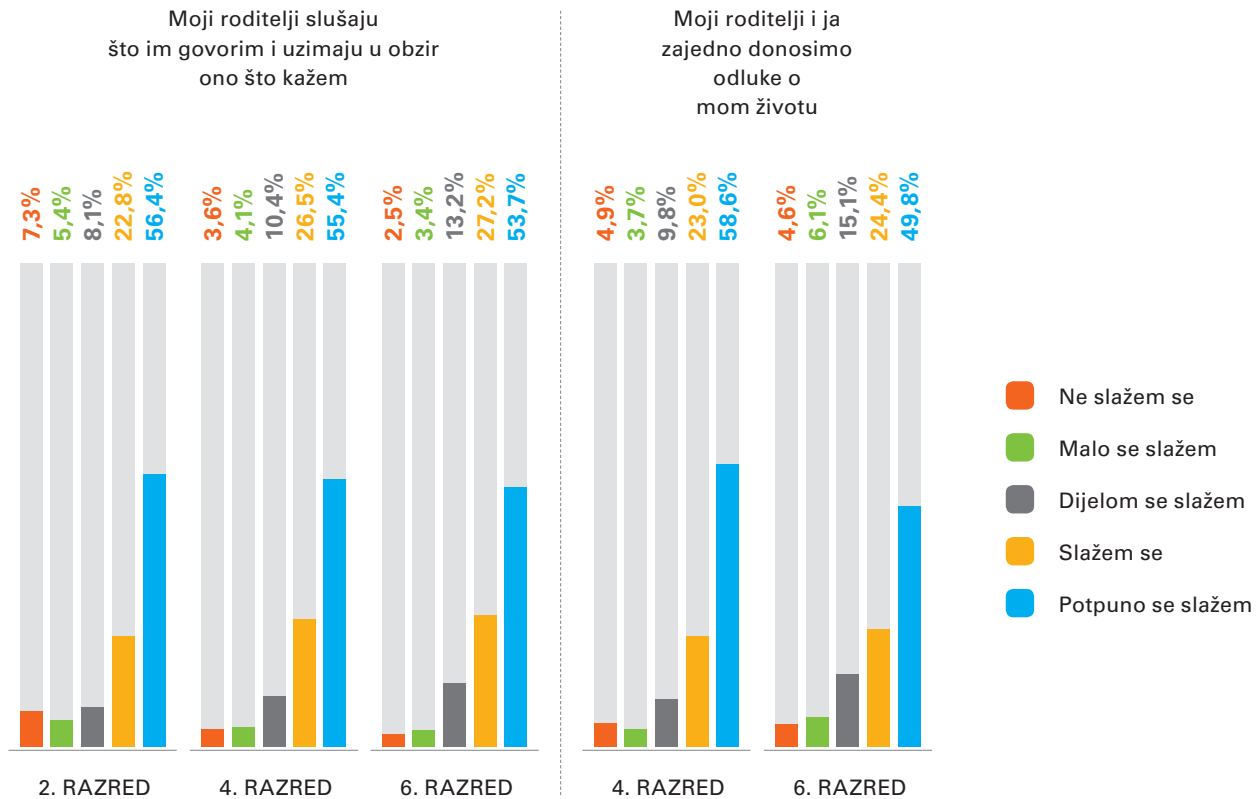
Od ovdje opisane tri tvrdnje vezane za obitelj, iako i dalje visoko, najmanje je slaganje učenika s tvrdnjom vezanom za dobro provođenje zajedničkog vremena, što je naročito izraženo kod najstarije djece. Naime, više od 10% dvanaestogodišnjaka se ili ne slaže ili tek dijelom slaže s tvrdnjom da se u obitelji dobro provode kada su zajedno. Takav rezultat možemo objasniti razvojnim promjenama i početkom puberteta i adolescencije, kada mladima obitelj više nije dovoljna za zadovoljavanje njihovih potreba za, na primjer, zabavom, poštovanjem, ljubavlju i dr., već se, kao što je ranije navedeno, više okreću vršnjacima i traže svoje mjesto i status u vršnjačkoj grupi, a i glavni izvor zabave i dobrog provoda nalaze uglavnom s prijateljima (Brown i Larson, 2009.), i to neovisno o spolu (Slika 2.5.).

Među mlađim učenicima se, s druge strane, ponovno izdvajaju djevojčice koje se više slažu s tvrdnjom da se u obitelji dobro provode kada su zajedno. Ovi rezultati su u potpunosti u skladu s podacima na Slici 2.8., koji prikazuju da učenici šestih razreda (neovisno o spolu) znatno rjeđe provode vrijeme s obitelji opuštajući se, razgovarajući ili zabavljajući se (5 i više puta tjedno tako provodi vrijeme 80,2% učenika drugih razreda, 75,4% četvrtih i tek 68,6% šestih).

Više od 10% dvanaestogodišnjaka se ili ne slaže ili tek dijelom slaže s tvrdnjom da se u obitelji dobro provode kada su zajedno

SLIKA 2.6.

Slaganje učenika s tvrdnjama o njihovim roditeljima

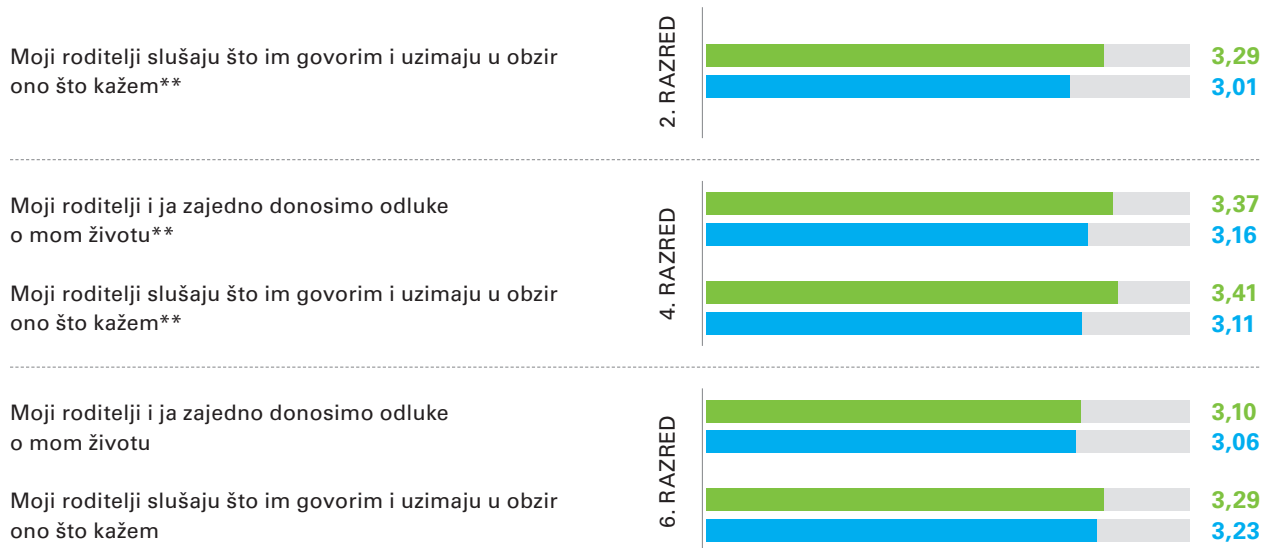
Preko 3% najmlađih učenika, koji su ujedno razvojno najviše usmjereni na roditelje i u obiteljskom domu provode najviše vremena, navode kako se nikada s članovima obitelji ne opuštaju/razgovaraju/zabavljaju

S druge strane, zabrinjavajuć je podatak da preko 3% najmlađih učenika, koji su ujedno razvojno najviše usmjereni na roditelje i u obiteljskom domu provode najviše vremena, navode kako se nikada s članovima obitelji ne opuštaju/razgovaraju/zabavljaju (a skoro 9% ih to čini rjeđe od jednom tjedno). Ovakav podatak ukazuje na važnost daljnje promocije roditeljskog provođenja vremena s djecom u igri, opuštajućim i ugodnim aktivnostima te rada na unapređenju komunikacijskih vještina unutar obitelji. Lee i Yoo (2015.) naglašavaju kako je upravo učestalost provođenja vremena s obitelji jedan od najvažnijih prediktora subjektivne dobrobiti djece.

Zamjetljivije dobne razlike možemo vidjeti kada je riječ o odnosu s roditeljima (Slika 2.6.). Ako pogledamo postotke slaganja djece s tvrdnjom da roditelji slušaju što im dijete govori i uzimaju to u obzir, možemo vidjeti da se veći broj starijih učenika slaže s navedenom tvrdnjom (82% četvrtih i 81% šestih razreda) u odnosu na mlađe učenike (79% učenika drugih razreda). Očito kako djeca odrastaju, roditelji ih shvaćaju ozbiljnije i njihovo se mišljenje više uvažava. No, što se tiče zajedničkog donošenja odluka (o čemu smo pitali samo učenike 4. i 6. razreda), s tom tezom se manje slažu adolescenti (25,8% dvanaestogodišnjaka se ili ne slaže ili tek dijelom slaže s navedenim, u odnosu na 18,4% desetogodišnjaka). Moguće je da djeca u dobi od 12 godina imaju više očekivanja da će moći samostalno odlučivati o svom životu i da onda u tom procesu ostanu razočarani ili zakinuti jer su i dalje roditelji ti koji donose konačne odluke o njihovim životima.

SLIKA 2.7.

Razlike između dječaka i djevojčica u slaganju s tvrdnjama o njihovim roditeljima

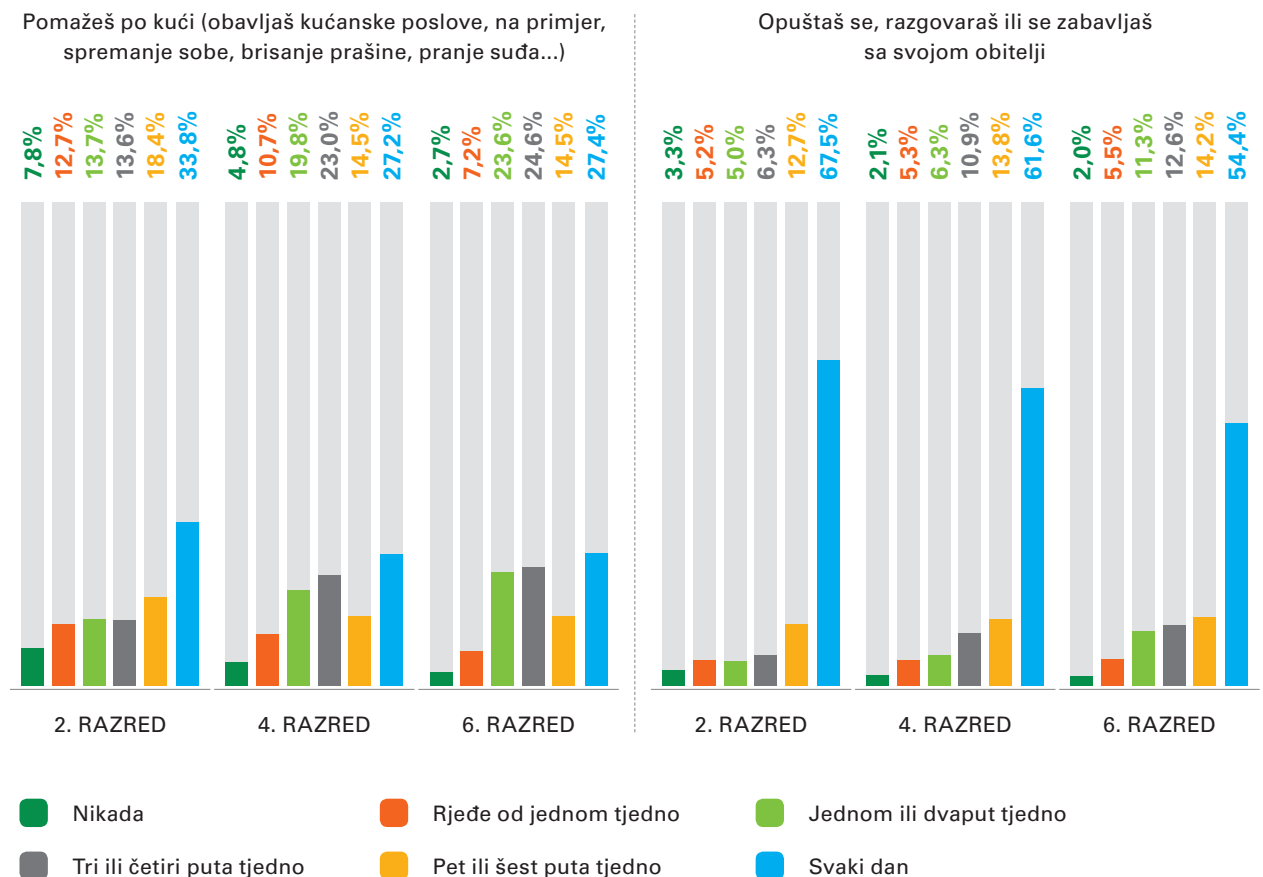
**p < 0,01

Prikazane brojeke predstavljaju aritmetičke sredine odgovora na skali 0-4

■ Djevojčice ■ Dječaci

SLIKA 2.8.

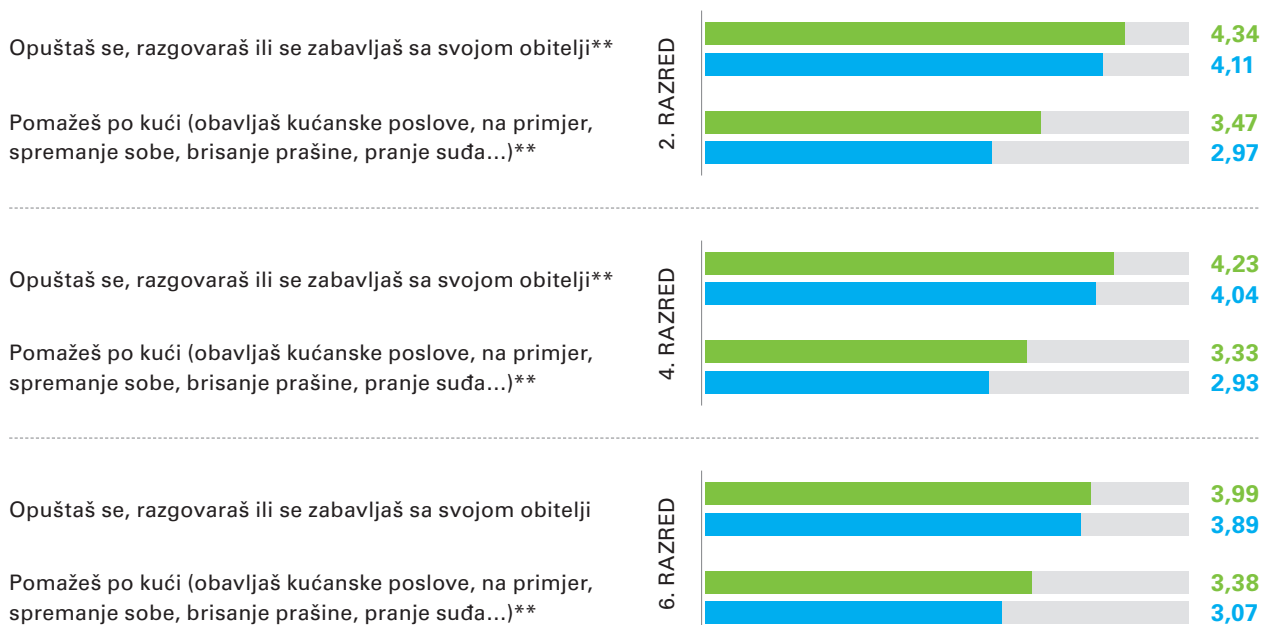
Učestalost različitih aktivnosti u kućanstvu

■ Nikada ■ Rjeđe od jednom tjedno ■ Jednom ili dvaput tjedno
 ■ Tri ili četiri puta tjedno ■ Pet ili šest puta tjedno ■ Svaki dan

SLIKA 2.9.

Razlike između dječaka i djevojčica u učestalosti različitih aktivnosti u kućanstvu

**p < 0,01

Prikazane brojke predstavljaju aritmetičke sredine odgovora na skali 0-5

■ Djevojčice
 ■ Dječaci

Ovdje je, također, zanimljivo osvrnuti se na komparativne rezultate, prema kojima se djeca iz Hrvatske u svim ranije opisanim tvrdnjama na Slici 2.4. nalaze u gornjem dijelu ljestvice desetogodišnjaka (7. ili 9. mjesto, ovisno o tvrdnji), no kada je riječ o slušanju od strane roditelja i donošenju zajedničkih odluka, Hrvatska se nalazi tek na 19., odnosno 15. mjestu (Rees i sur., 2020). Što se tiče rodni razlika, kao što je i ranije bio slučaj, kod učenika šestih razreda ih nema, dok kod mlađih učenika možemo vidjeti da djevojčice pozitivnije procjenjuju ove aspekte odnosa s roditeljima (Slika 2.7.), što je u skladu i s drugim istraživanjima (Brajša-Žganec i sur., 2000.; Kaye-Tzadok, Kim i Main, 2017.), ali i s rezultatima većine zemalja iz komparativnog istraživanja (Rees i sur., 2020.).

Za kraj ovog poglavlja usmjerit ćemo se na uključenost djece u pomaganju po kući i obavljanje kućanskih poslova (Slike 2.8. i 2.9.). Iznenađujući rezultat je da najmlađa djeca navode kako su u te poslove najviše uključena (52,2% u odnosu na do 42% djece iz četvrtih i šestih razreda navode da ih obavljaju pet ili više puta tjedno), iako je u toj skupini i najviše onih koji ih nikada ne rade (7,8% u odnosu na 4,8% desetogodišnjaka i 2,7% dvanaestogodišnjaka). Moguće da je u ovom slučaju došlo do metodoloških nedostataka nerazumijevanja pitanja od strane najmlađih učenika ili da su stariji učenici svjesniji količine kućanskih poslova i svojeg relativnog doprinosa istima pa ga procjenjuju skromnije. S druge strane, očekivano su dobivene rodne razlike u kojima su djevojčice u svim dobnim skupinama više od dječaka uključene u pomaganje po kući (Slika 2.9.), što je u skladu s drugim istraživanjima (Putnick, 2016.). Čini se da su u našem društvu neke rodne razlike od malena visoko izražene.

3. Prijatelji

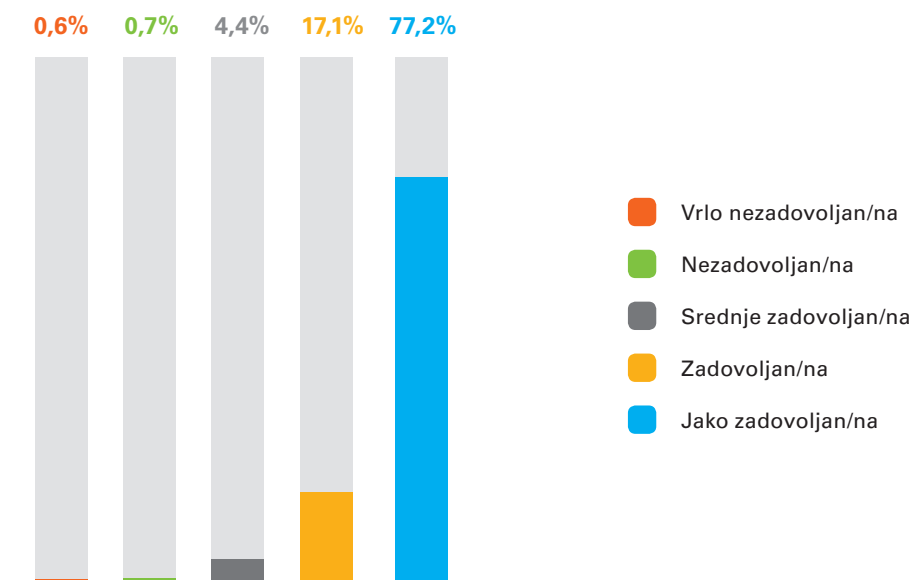
Istraživanja subjektivne dobrobiti obuhvaćaju i domenu vršnjačkih odnosa među djecom. Vršnjački odnosi predstavljaju značajnu domenu života djece i mladih osoba te imaju važan utjecaj na stavove, navike i ponašanje djece i mladih. Uz obitelj i druge značajne odrasle, upravo su odnosi s vršnjacima najvažniji oblik interakcija u djetinjstvu i doba adolescencije. U poglavlju koje slijedi bit će prikazani odgovori na pitanja o odnosima među prijateljima poput zadovoljstva prijateljima, druženja s prijateljima te ostalim domenama vršnjačkih odnosa. Važno je naglasiti da kroz vršnjačke odnose djeca razvijaju svoje socijalne i komunikacijske vještine, kao i načine pružanja uzajamne podrške. Istovremeno, odnosi među prijateljima mogu biti obilježeni i odbijanjem i sukobima, a time i izvor poteškoća u psiho-socijalnom funkcioniranju djeteta koje u njima sudjeluje (Buljubašić-Kuzmanović, 2010.; Klarin i sur., 2010.; Simel i sur., 2010.).

Rezultati o zadovoljstvu prijateljima su očekivano visoki te potvrđuju da su djeca u Hrvatskoj zadovoljna vršnjačkim odnosima. Komparativni podaci pokazuju da se Hrvatska nalazi u skupini europskih zemalja s visokom ocjenom zadovoljstva djece odnosima s prijateljima uz Albaniju, Švicarsku, Maltu, Grčku, Španjolsku, Rumunjsku, Francusku, Norvešku i Finsku (Rees i sur., 2020.). Detaljni prikaz po dobnim skupinama pokazuje kako je većina učenika 2. razreda iskazala zadovoljstvo vršnjačkim odnosima (Slika 3.1.) od čega je 77,2% jako zadovoljno svojim prijateljima dok je 0,7% nezadovoljno i 0,6% vrlo nezadovoljno svojim prijateljima. S obzirom na značaj prijateljskih odnosa za djecu i mlade, ovo je očekivani rezultat za ovu dobnu skupinu s obzirom na sve veći značaj vršnjačkih interakcija koje se intenziviraju kako djeca odrastaju. U nastavku slijede rezultati za djecu starije dobi koji se ponešto razlikuju od ove najmlađe skupine. Na Slici 3.2. prezentirano je zadovoljstvo prijateljima učenika 4. i 6. razreda. Ovi učenici također u velikom broju iskazuju da su jako zadovoljni svojim prijateljima, čak 82,2% učenika 4. razreda i 69,3% učenika 6. razreda spada u ovu kategoriju.

**Djeca u
Hrvatskoj
zadovoljna su
vršnjačkim
odnosima**

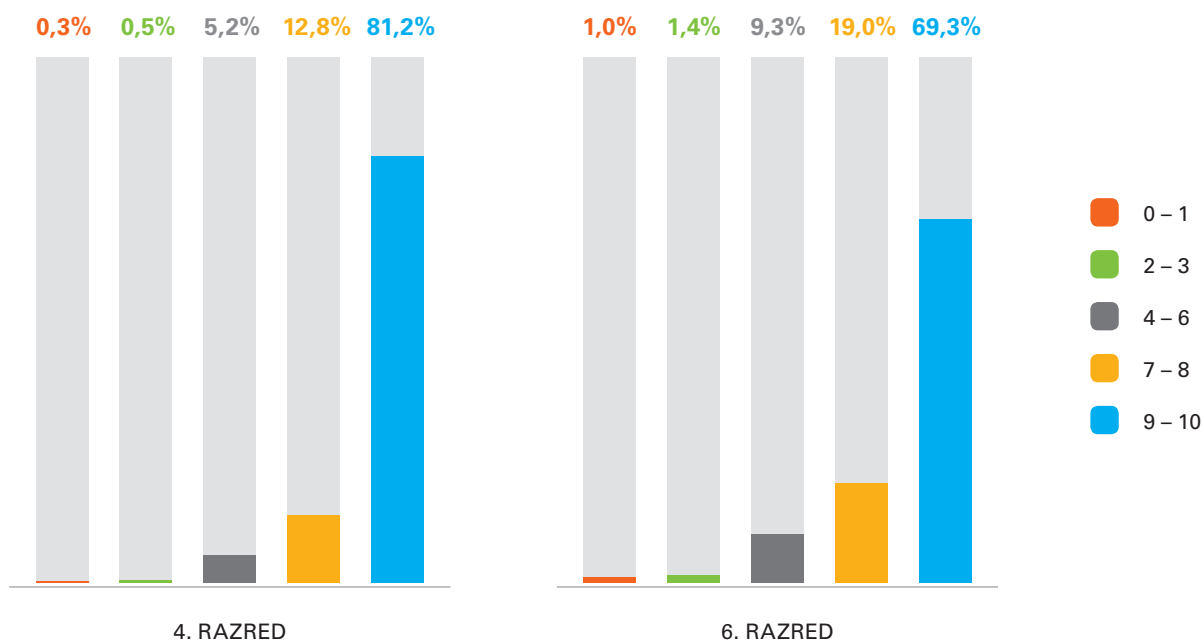
SLIKA 3.1.

Zadovoljstvo učenika 2. razreda svojim prijateljima

SLIKA 3.2.

Zadovoljstvo učenika 4. i 6. razreda svojim prijateljima

Zadovoljstvo prijateljima opada s dobi tako da kod starije djece raste broj onih koji su manje zadovoljni sa svojim vršnjacima

Postotak učenika koji je nezadovoljan (4. razred, 0,5% i 6. razred 1,4%) i vrlo nezadovoljan (4. razred, 0,3% i 6. razred 1%) svojim prijateljima su u Hrvatskoj uz rezultate u Albaniji najniži u Europi (Rees i sur., 2020.). Unatoč niskim postotcima na komparativnim rezultatima upravo su navedene dvije kategorije učenika one na koje treba obratiti posebnu pozornost prilikom planiranja preventivnih intervencija. Zadovoljstvo vršnjačkim odnosima kod djece i mladih pridonosi općem zadovoljstvu, razvoju slike o sebi, stjecanju vještina odlučivanja te stjecanju kapaciteta za razvoj intimnih socijalnih odnosa, što potvrđuje da predstavljaju važnu domenu prilikom određivanja indikatora dobrobiti djece (Klarin i sur., 2010.; Bradshaw, 2015.). Također, potrebno je naglasiti kako je vidljivo da zadovoljstvo prijateljima opada s dobi tako da kod starije djece raste broj onih koji su manje zadovoljni sa svojim vršnjacima. Ovaj nalaz je u skladu s komparativnim međunarodnim podacima koji pokazuju kako u većini zemalja djeca iz starijih subuzorka iskazuju manje ugodnih osjećaja o svojim prijateljstvima (Rees i sur., 2020.). Upravo se utjecaj i uloga vršnjaka i prijatelja značajno povećava u vrijeme adolescencije te vršnjački odnosi postaju vrlo važni za mladu osobu kao jedan od značajnih čimbenika prilagodbe i razvoja (Boman i sur., 2012.). Možemo pretpostaviti da s obzirom na porast značaja vršnjačkih interakcija kod djece starije dobi raste i osjetljivost na negativne interakcije. S druge strane, djeca iz najmlađe skupine pod većom su kontrolom odraslih koji imaju mogućnost primijetiti i zaustaviti ona ponašanja među vršnjacima koja smatraju neprikladnima, dok starija djeca imaju više autonomije prilikom druženja s vršnjacima, a time i više prilike za činjenje različitih nepodobnih ponašanja prema drugoj djeci.

Rose i Rudolph (2006.) navode da se općenito razlike među djevojčicama i dječacima povećavaju s dobi što potvrđuju i nalazi ovog istraživanja. Na Slici 3.3. prikazane su razlike između dječaka i djevojčica kod zadovoljstva svojim prijateljima. I dok kod učenika i učenica 2. razreda nema značajnih razlika, što je i očekivano

za tu dobnu skupinu, kod učenika i učenica 4. i 6. razreda te razlike su statistički značajne iako su razlike male. Dječaci u 4. i 6. razredu značajno bolje procjenjuju svoje zadovoljstvo prijateljima nego djevojčice iste dobi.

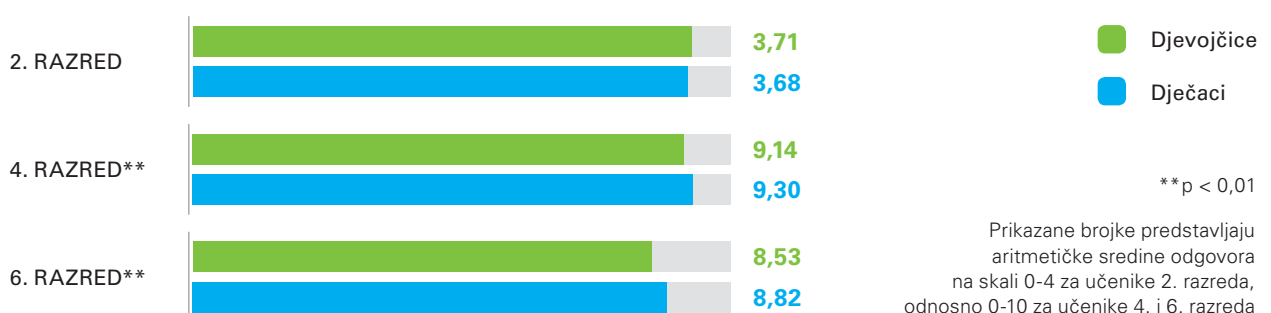
Slika 3.4. prikazuje odgovore djece na različite tvrdnje o njihovim prijateljima koje potvrđuju dosadašnje nalaze. Naime, percepcija kvalitete odnosa među prijateljima koja je obuhvaćena tvrdnjama o dovoljnom broju prijatelja, slaganju s prijateljima, osjećaju da se prijatelji prema njima lijepo ponašaju i vršnjačkoj podršci također u određenoj mjeri opada s dobi. Djeca svih dobnih skupina se u 90% i više slučajeva slažu da imaju dovoljan broj prijatelja, a više od 80% djece svih dobnih skupina iskazuje visok stupanj vršnjačke podrške tako da se obraćaju prijateljima ukoliko imaju problem i za ove tvrdnje su podaci sukladni za sve tri dobne skupine. No, kod tvrdnje koja obuhvaća način ponašanja među vršnjacima, preko 80% djece iz skupine drugih i četvrtih razreda iskazuje slaganje s izjavom da se prijatelji prema njima ponašaju lijepo, dok kod šestih razreda slaganje s navedenom tvrdnjom opada tako da je skupina onih koji se dijelom slažu brojnija nego kod mlađe djece. Odgovori koji pokazuju slaganje među prijateljima u sličnom su smjeru i opadaju s višom dobi djeteta tako da je nešto veći broj djece šestih razreda u kategoriji onih koji izjavljuju da se dijelom slažu s ovom izjavom. Ovo potvrđuje dosadašnje nalaze da zadovoljstvo odnosima s prijateljima i vršnjačkim interakcijama ponešto opada s višom dobi djeteta što je u skladu s dosadašnjim spoznajama o interakcijama djece u dobi adolescencije.

Rodne razlike omogućuju detaljniji uvid u vršnjačke interakcije za sve dobne skupine (Slika 3.5.). Tako djevojčice u drugom razredu pokazuju značajno više rezultate na svim tvrdnjama u odnosu na dječake dok je kod skupine djece u četvrtim i šestim razredima značajna razlika u korist djevojčica pronađena jedino kod dostupnosti vršnjačke podrške. Poznato je da je u doba rane i srednje adolescencije za djevojčice karakteristično da intenzivnije grade povjerljive odnose, dijele tajne i općenito više razgovaraju, dok su dječaci usmjereni na provođenje vremena s prijateljima u fizičkim aktivnostima što može biti objašnjenje ovog rezultata.

Nalazi mnogih istraživanja potvrđuju da djevojčice prijavljuju višu razinu samootkrivanja u prijateljskim odnosima od dječaka (Crockett, Losoff i Peterson, 1984.; Furman i Buhrmester, 1985.; Burhmester i Furman, 1987.; Camarena, Sarigiani i Peterson, 1990.; Lempers i Clark-Lempers, 1993.; Zarbatany, McDougal i Hymel, 2000.; Rose, 2002., sve prema Rose i Rudolph, 2006.) te da općenito provode više vremena u socijalnim konverzacijama od dječaka (Ladd, 1983.; Moller, Hymel i Rubin, 1992., sve prema Rose i Rudolph, 2006.).

SLIKA 3.3.

Razlike između dječaka i djevojčica u zadovoljstvu svojim prijateljima

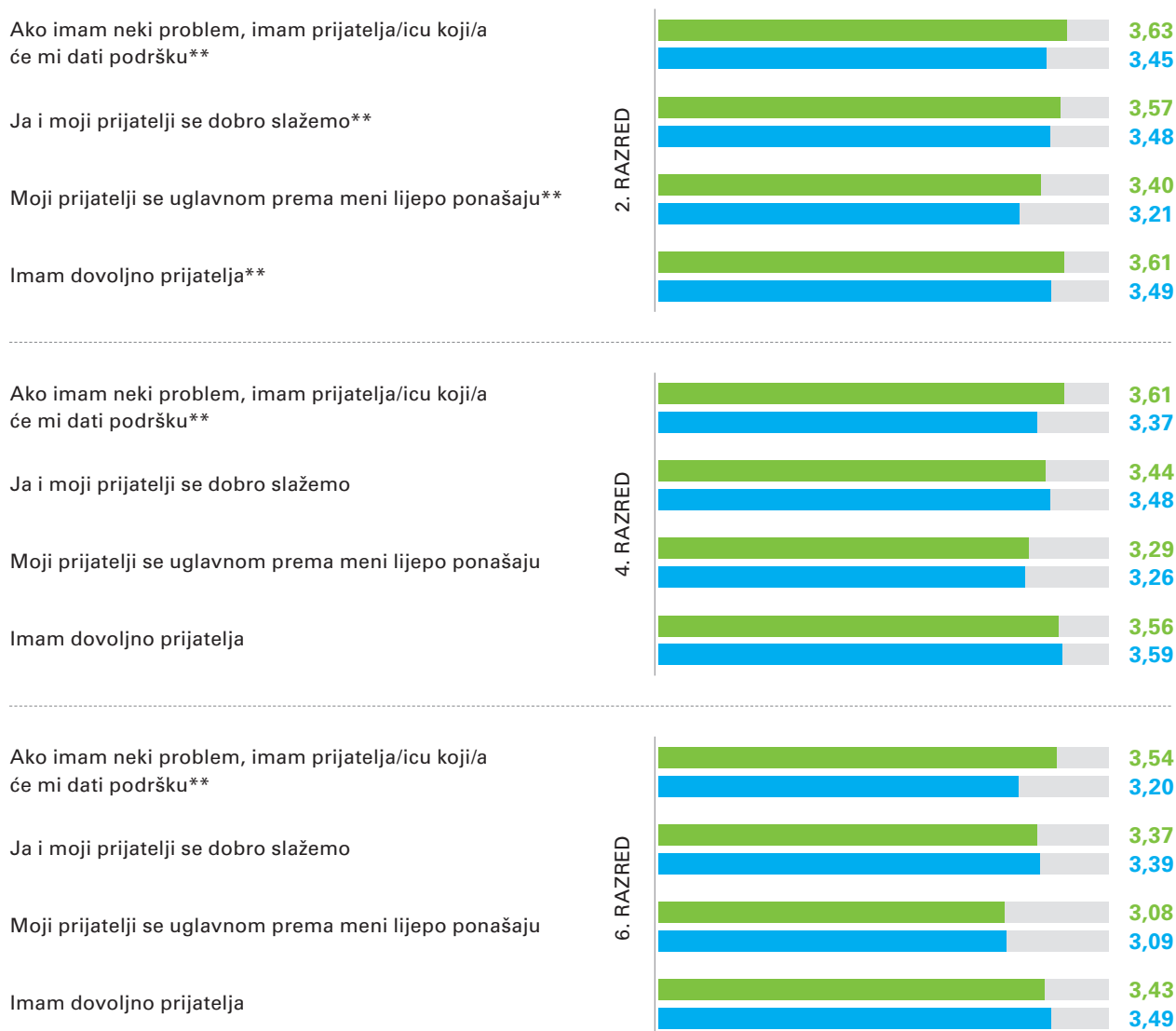
SLIKA 3.4.

Slaganje učenika s tvrdnjama o njihovim prijateljima

SLIKA 3.5.

Razlike između dječaka i djevojčica u slaganju s tvrdnjama o njihovim prijateljima

** p < 0,01

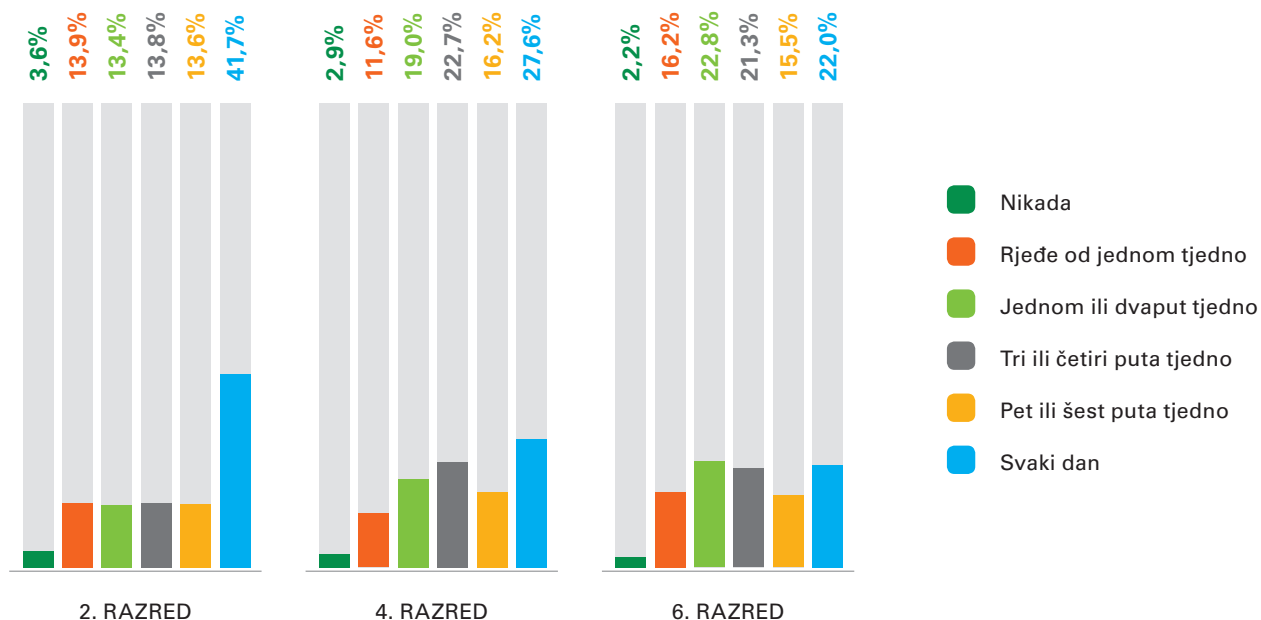
Prikazane brojke predstavljaju aritmetičke sredine odgovora na skali 0-4

■ Djevojčice
 ■ Dječaci

Zaključno, ovo poglavlje o odnosima među prijateljima daje uvid i u učestalost druženja s prijateljima izvan škole. Slika 3.6. pokazuje kako preko 40% djece iz drugog razreda prijatelje izvan škole vidi svaki dan dok taj broj značajno pada kod učenika četvrtih razreda (27,6%) i kod učenika šestih razreda (22%). Na prvi pogled ovo je iznenađujući rezultat, no kako pokazuju rezultati koji se odnose na korištenje modernih tehnologija u slobodno vrijeme, autonomija djece koja raste s dobi se po svemu sudeći očituje u načinu izbora kako će provoditi slobodno vrijeme i koje komunikacijske kanale će pri tome koristiti. No, to može biti i odraz njihovog doživljaja da s dobi opada kvaliteta odnosa među učenicima, što će biti detaljnije prikazano u sljedećem poglavlju (Slika 4.8.).

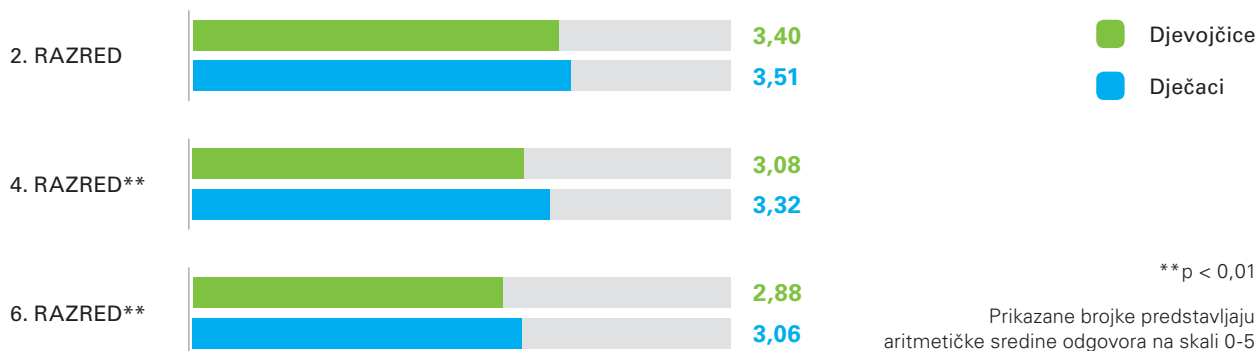
SLIKA 3.6.

Učestalost druženja s prijateljima izvan škole

SLIKA 3.7.

Razlike između dječaka i djevojčica u učestalosti druženja s prijateljima izvan škole

Slika 3.7. prezentira rodne razlike u učestalosti druženja s prijateljima izvan škole i dok u drugom razredu te razlike nisu značajne, iako je vidljiv trend da se dječaci češće druže s prijateljima izvan škole nego djevojčice, za učenike četvrtog i šestog razreda ovaj rezultat je značajan u istom smjeru u korist češćeg druženja s prijateljima kod dječaka nego kod djevojčica.

Nalazi dosadašnjih istraživanja potvrđuju da se djevojčice općenito više druže s odraslima i mlađom djecom dok se dječaci više druže s vršnjacima što može biti objašnjenje ovog nalaza (Lytton i Romney, 1991.). Svakako bi bilo zanimljivo provjeriti u kontekstu rodni razlika u odgoju djece te istražiti imaju li dječaci ove dobi više slobode i vremena za druženje s prijateljima od njihovih vršnjakinja.

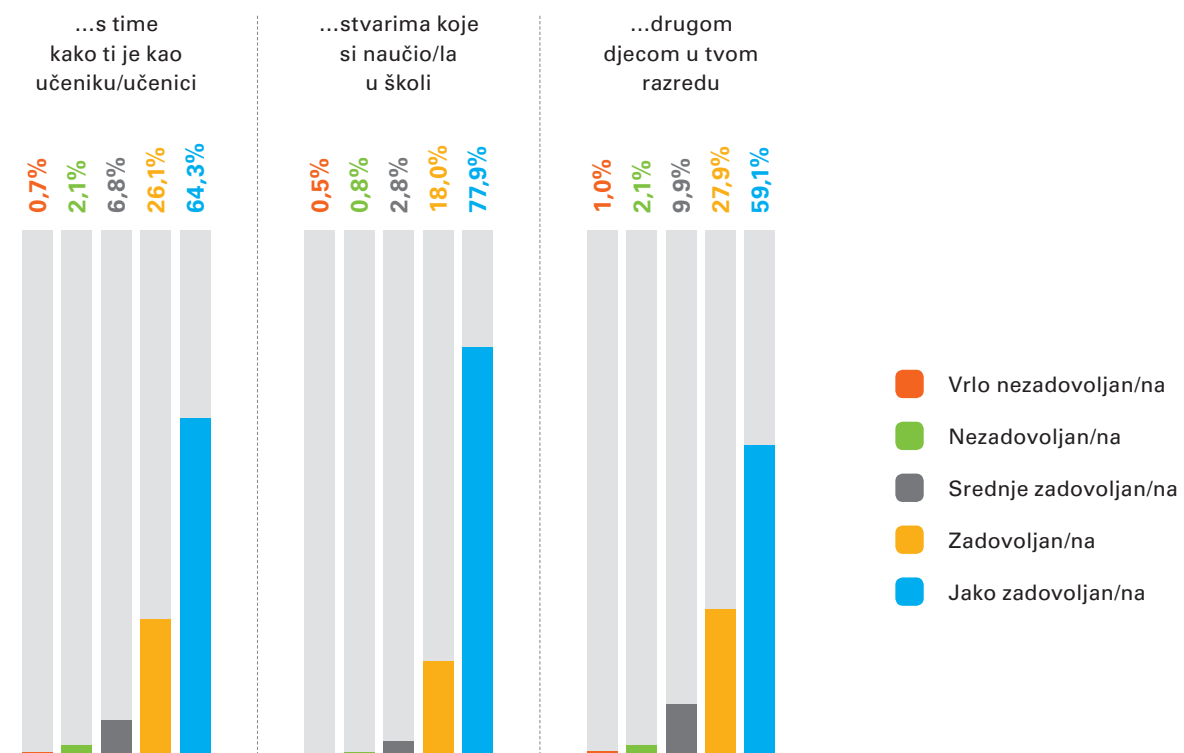
4. Škola

Učenici iz najmlađe skupine većinom su zadovoljni različitim aspektima školskog života (Slika 4.1.). Najizraženije je njihovo zadovoljstvo znanjem koje su stekli u školi, dok su najmanje zadovoljni drugom djecom iz razreda, iako je i tim aspektom zadovoljno čak 87% učenika. U starijim dobnim skupinama također prevladavaju odgovori koji upućuju na to da su učenici relativno zadovoljni svojim iskustvima u školi (Slika 4.2.), no uočljivo je i da njihovo zadovoljstvo opada s dobi. Tako je u 6. razredu čak petina učenika dala odgovore koji upućuju na osrednje zadovoljstvo time kako im je kao učenicima, dok ih je oko 5% nezadovoljno. Nadalje, u 4. razredu je većina učenika (94,1%) zadovoljna onime što su u školi naučili, a taj postotak opada u 6. razredu (81,2%), što je posebno uočljivo u opadanju postotka onih koji iskazuju vrlo visoko zadovoljstvo. Isti trend uočljiv je kada se djecu pita koliko su zadovoljni drugom djecom iz razreda, pri čemu čak četvrtina djece u 6. razredu iskazuje nisko ili srednje zadovoljstvo.

Ovakvi rezultati mogli bi biti povezani s većim zahtjevima koje školovanje stavlja pred učenike viših razreda, što može dovesti do većeg pritiska koji učenici percipiraju i manje slobodnog vremena koje imaju, ali i s povećanjem učeničkih očekivanja koja školski sustav ne zadovoljava. Stariji učenici imaju sve veće mogućnosti za stjecanje iskustava i znanja van škole te se uslijed razvojnih promjena više okreću vršnjacima, zbog čega je moguće da veći broj potreba zadovoljavaju upravo u tim odnosima, uključujući i one za učenjem i prikupljanjem informacija koje ih zanimaju.

SLIKA 4.1.

Zadovoljstvo učenika 2. razreda različitim aspektima školskog života

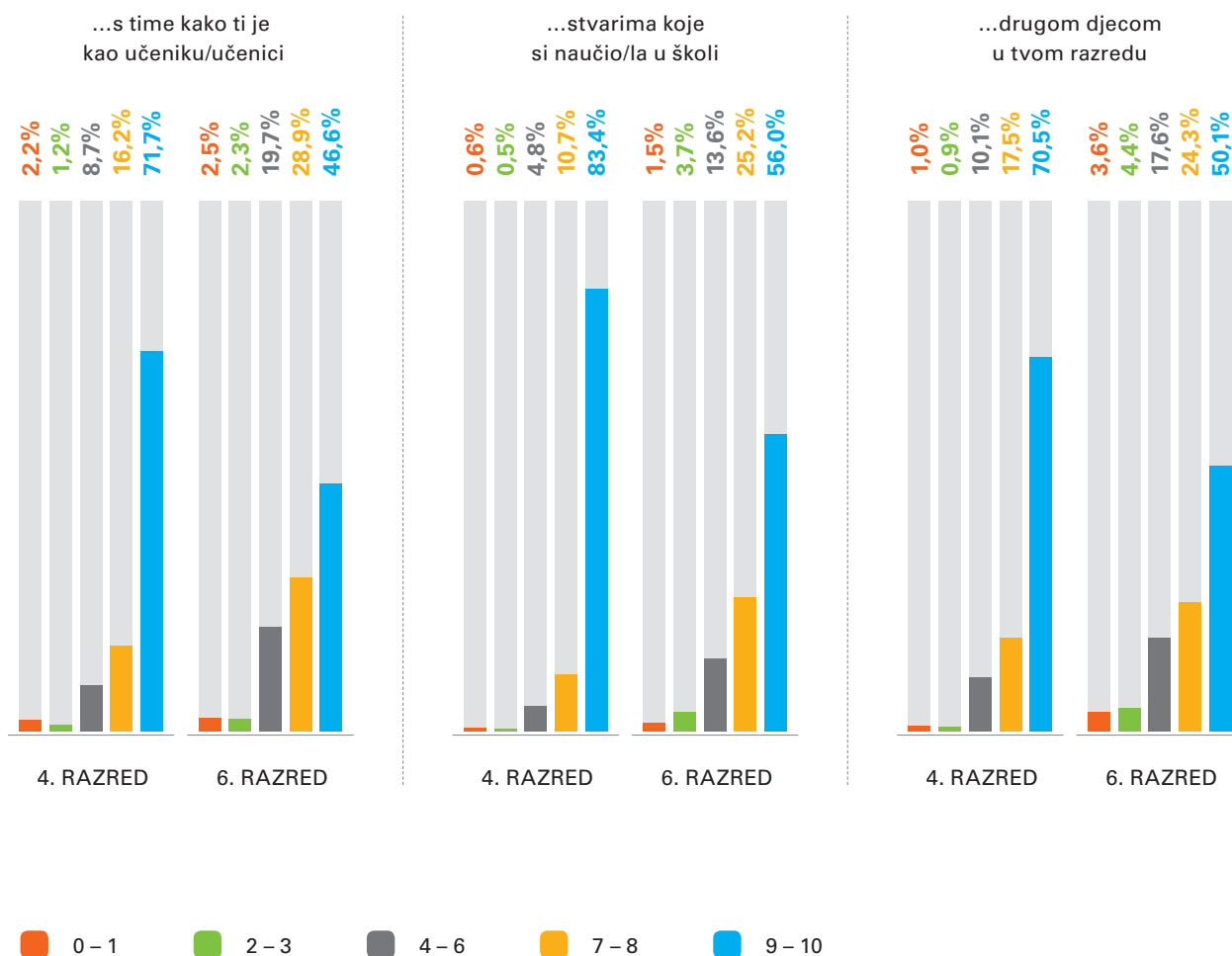

U obzir treba uzeti i promjene u samom sustavu školovanja koje se posljednjih godina događaju u Hrvatskoj, a koje su se u različitoj mjeri odražavale na pojedine generacije učenika te su ih učenici različite dobi mogli različito doživljavati. Zadovoljstvo drugom djecom u razredu može biti povezano i s promjenama koje se s dobi događaju u vršnjačkim odnosima, poput razvoja manjih vršnjačkih klika koje postaju posebno važne u ranoj adolescenciji (Brown, 2004.), veće mogućnosti druženja s vršnjacima koji ne pohađaju istu školu ili promjena u izloženosti vršnjačkom nasilju.

Školskim iskustvom u svim dobnim skupinama zadovoljnije su djevojčice (Slika 4.3.), osim kad je riječ o odnosima s drugom djecom u razredu, gdje dječaci u najstarijoj skupini pokazuju veće zadovoljstvo od djevojčica. Ovakvi rezultati u skladu su s opsežnom literaturom koja ukazuje na veću privrženost školi i interes za nju kod djevojčica osnovnoškolske dobi (npr. Johnson i sur., 2001.; Holfve-Sabel, 2011.). S druge strane, zadovoljstvo drugom djecom u razredu podjednako je kod mlađe djece oba spola, no u 6. razredu ono je niže kod djevojčica nego kod dječaka. Ovakav rezultat mogao bi odražavati rodne razlike u izloženosti relacijskom vršnjačkom nasilju koje se javljaju s dobi (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012.; Sušac, Ajduković i Rimac, 2016.), a koje će biti prikazane kasnije u ovom poglavlju.

SLIKA 4.2.

Zadovoljstvo učenika 4. i 6. razreda različitim aspektima školskog života

U skladu s prethodno prikazanim rezultatima o zadovoljstvu školskim životom, percepcija nastavnika u školi, njihovog interesa za djecu, spremnosti na pomoć i uvažavanja mišljenja djece kontinuirano opada s dobi (Slika 4.4.). Ovakvo opadanje pozitivnog dojma o nastavnicima vidljivo je i u doživljaju mogućnosti participacije u okviru škole, koji je također manji u 6. nego u 4. razredu (Slika 4.5.), a uvelike može biti povezan s učeničkom percepcijom odnosa nastavnika prema njima.

Osim prethodno navedenih potencijalnih objašnjenja vezanih uz odnos prema školi i ulogu koju škola igra u životu djece, važnu ulogu svakako mogu imati promjene u načinu školovanja koje se događaju nakon 4. razreda. Velik broj novih nastavnika koje djeca dobivaju u 5. razredu i s kojima ne provode mnogo vremena u intenzivnom kontaktu, kao što je to bilo kada su imali jednu učiteljicu ili učitelja, svakako može smanjiti njihov dojam da su nastavnici za njih zainteresirani i da su im spremni pomoći. Veći broj nastavnika s kojima su u kontaktu također povećava mogućnost da im se netko od tih nastavnika ne sviđa ili da s njim ne razviju dobar odnos, a prikazani rezultati za najstariju skupinu učenika zapravo predstavljaju neku njihovu opću procjenu koja se odnosi na sve nastavnike s kojima su u kontaktu.

SLIKA 4.3.

Razlike između dječaka i djevojčica u zadovoljstvu različitim aspektima školskog života

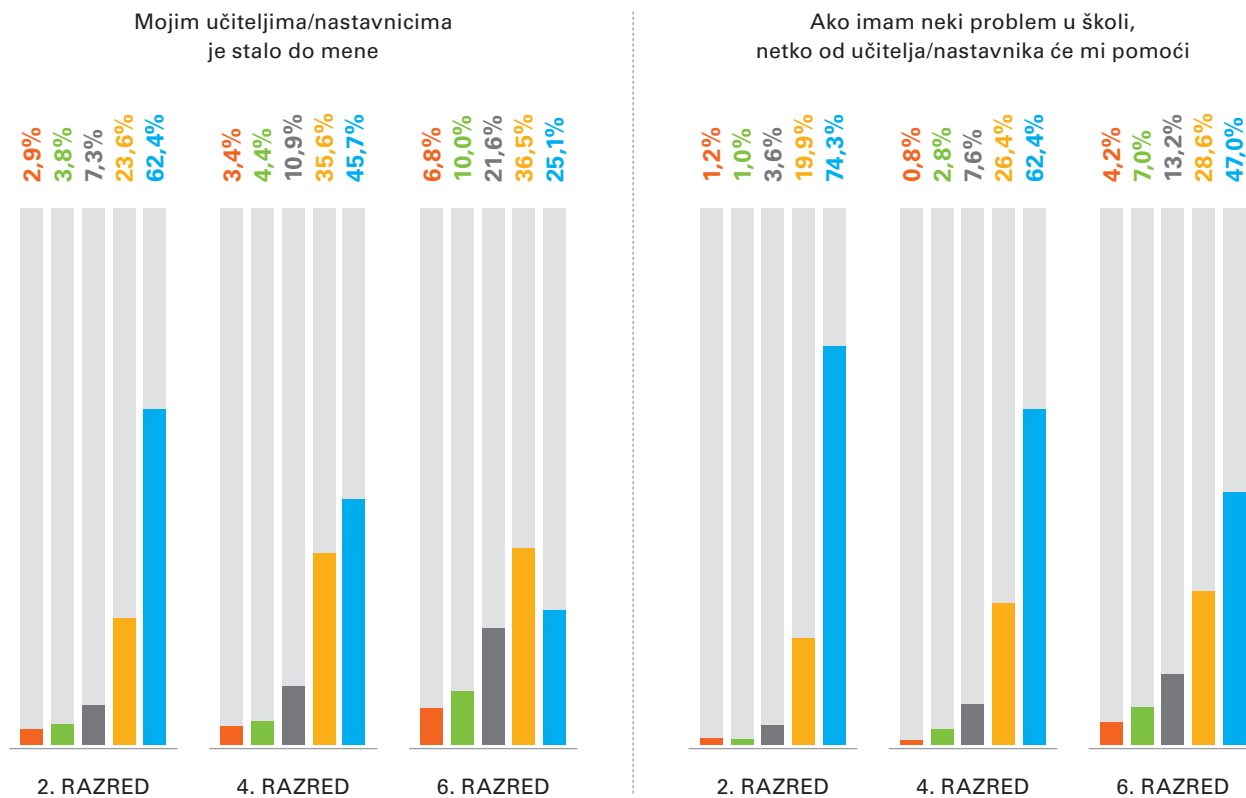
*p < 0,05; **p < 0,01

Prikazane brojke predstavljaju aritmetičke sredine odgovora na skali 0-4 za učenike 2. razreda, odnosno 0-10 za učenike 4. i 6. razreda

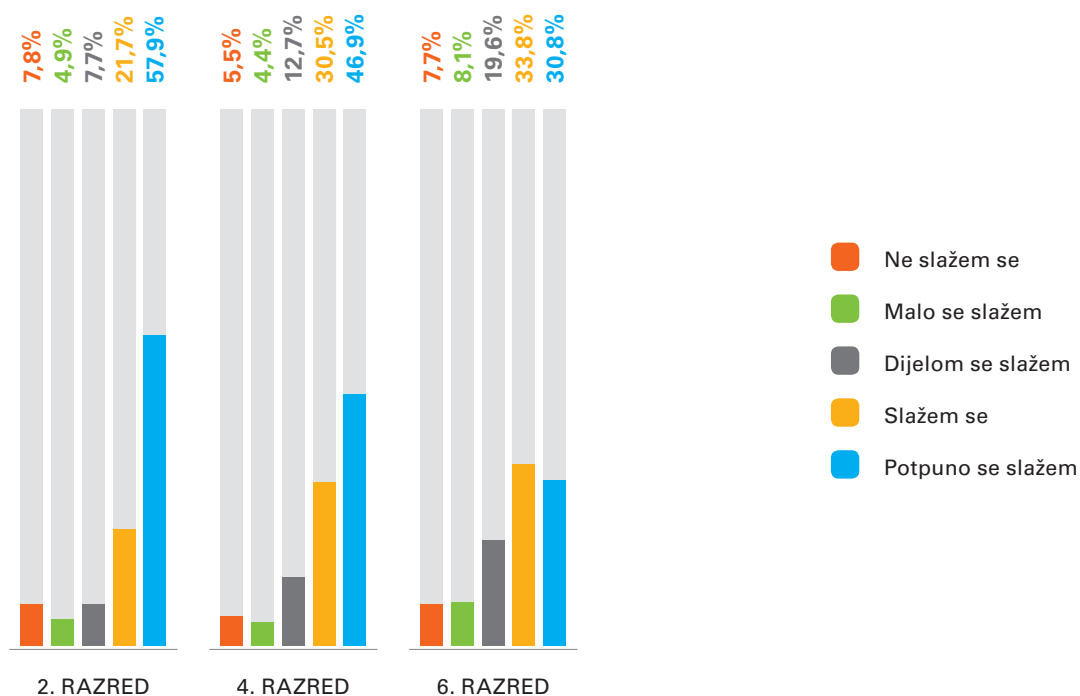
■ Djevojčice ■ Dječaci

SLIKA 4.4.

Slaganje učenika s tvrdnjama o njihovim učiteljima/nastavnicima

Moji učitelji/nastavnici slušaju što im govorim
i uzimaju u obzir ono što kažem

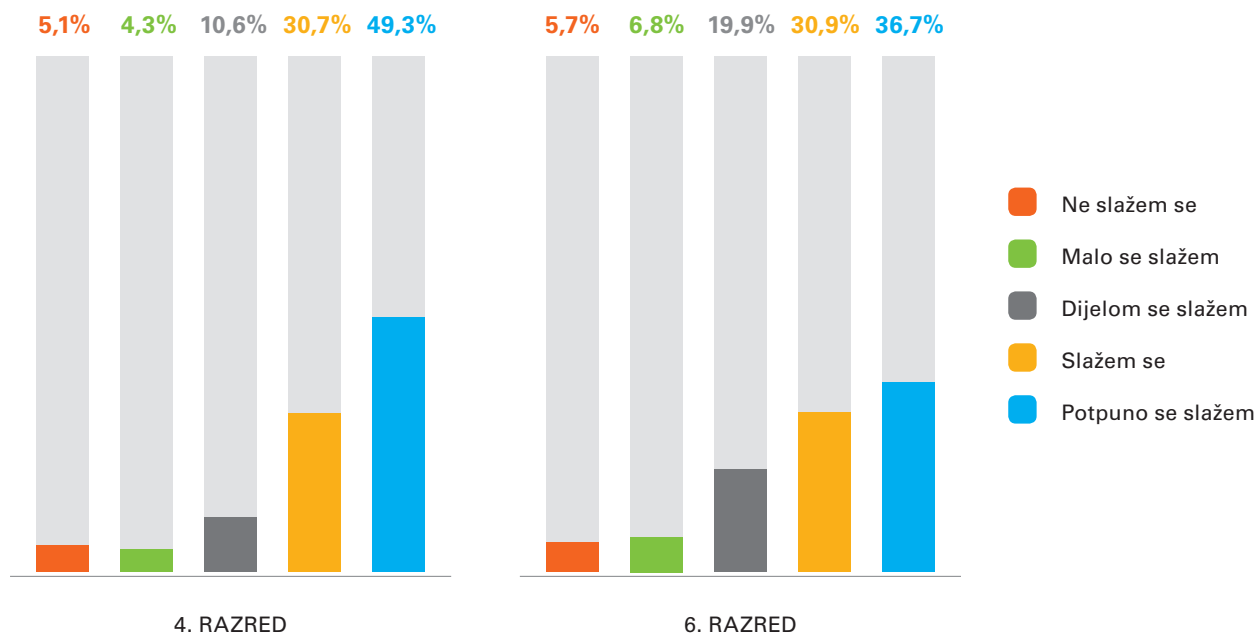

- Ne slažem se
- Malo se slažem
- Dijelom se slažem
- Slažem se
- Potpuno se slažem

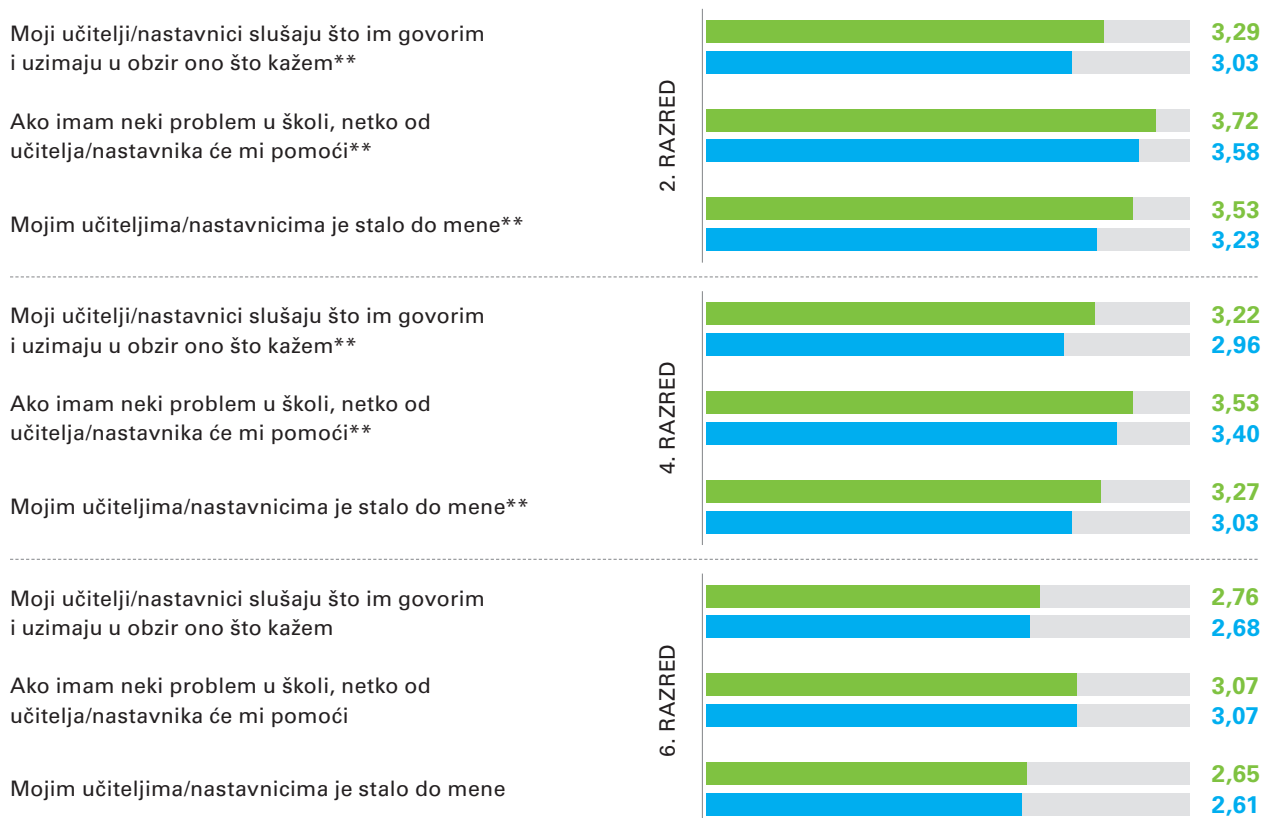
SLIKA 4.5.

Slaganje učenika s tvrdnjom „U školi imam prilike donositi odluke o stvarima koje su mi važne“

SLIKA 4.6.

Razlike između dječaka i djevojčica u slaganju s tvrdnjama o njihovim učiteljima/nastavnicima

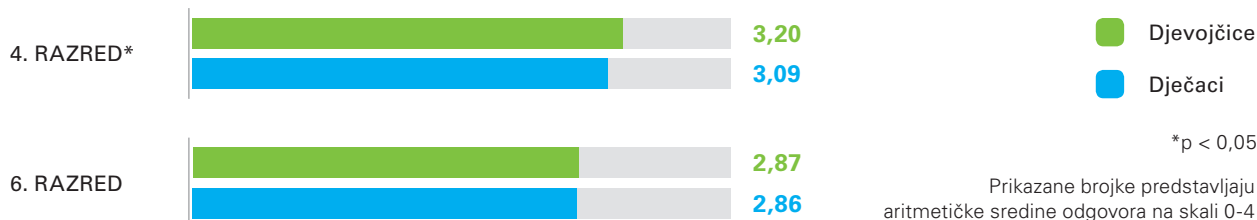
**p < 0,01

Prikazane brojke predstavljaju aritmetičke sredine odgovora na skali 0-4

■ Djevojčice ■ Dječaci

SLIKA 4.7.

Razlike između dječaka i djevojčica u slaganju s tvrdnjom „U školi imam prilike donositi odluke o stvarima koje su mi važne“

Kada se pogledaju rodne razlike u percepciji učenika, u nižim razredima osnovne škole vidljivo je da djevojčice imaju pozitivniji dojam o nastavnicima od dječaka (Slika 4.6.). To je u skladu s nalazima istraživanja koji ukazuju da i djevojčice i dječaci smatraju da se nastavnici u školama bolje odnose prema djevojčicama nego prema dječacima (Myhill i Jones, 2006.). Takva percepcija može dovesti do toga da djevojčice budu sklonije nastavnicima i vide ih u boljem svjetlu nego dječaci. Iako ovdje može biti riječ samo o subjektivnom doživljaju učenika, neka istraživanja ukazuju da nastavnici zaista različito percipiraju djevojčice i dječake, pri čemu od dječaka imaju niža očekivanja i vide ih kao manje motivirane za školu (Jones i Myhill, 2004.; Åhslund i Boström, 2018.). Dodatno treba uzeti u obzir da je moguće da takve razlike u percepciji učenika mogu biti povezane i sa spolom nastavnika te neki nalazi sugeriraju da je takvo preferiranje djevojčica manje izraženo kod muških nastavnika (Mullola i sur., 2012.), a kod nas su u nižim razredima osnovne škole više zastupljene upravo učiteljice. Neovisno o tome radi li se o stvarnim razlikama u odnosu prema djevojčicama i dječacima u školi ili samo o njihovom dojmu da je to tako, potencijalne posljedice za njihov doživljaj škole i školovanja, a onda i za akademsko postignuće nikako se ne smiju zanemariti, zbog čega bi subjektivni doživljaj škole i nastavnika od strane djece svakako trebalo uzeti u obzir pri budućim reformama obrazovnog sustava.

Zanimljivo je i da razlike u doživljaju nastavnika između djevojčica i dječaka nestaju u najstarijoj dobnoj skupini, a takav je rezultat dobiven i za doživljaj mogućnosti participacije u školi (Slika 4.7.). Iako je potrebno provesti longitudinalno istraživanje kako bi se ovakvi trendovi mogli ispitati kod iste djece, moguće je da promjene koje donosi 5. razred u većoj mjeri djeluju na djevojčice nego na dječake, posebno uzimajući u obzir njihovu veću osjetljivost na socijalne odnose, zbog čega im smanjena mogućnost razvoja bliskog odnosa, kakav djeca imaju s učiteljicom, s većim brojem nastavnika može predstavljati dodatni otežavajući faktor.

Općenito, u kontekstu različitih područja subjektivne dobrobiti koja su ispitana u ovom istraživanju, zadovoljstvo djece pojedinim aspektima školskog života pokazalo se kao jedno od najniže procijenjenih područja života u svim dobnim skupinama. Nadalje, kada se svi prikazani rezultati vezani uz zadovoljstvo školskim iskustvom i nastavnicima stave u kontekst drugih zemalja koje su sudjelovale u istraživanju (Rees i sur., 2020.), vidljivo je da u najmlađoj dobnoj skupini Hrvatska spada u zemlje s najvišim rezultatima te zatim naš rang opada s dobi, da bi se u najstarijoj skupini nalazili u donjoj polovici. Navedeno, uz ranije prikazane

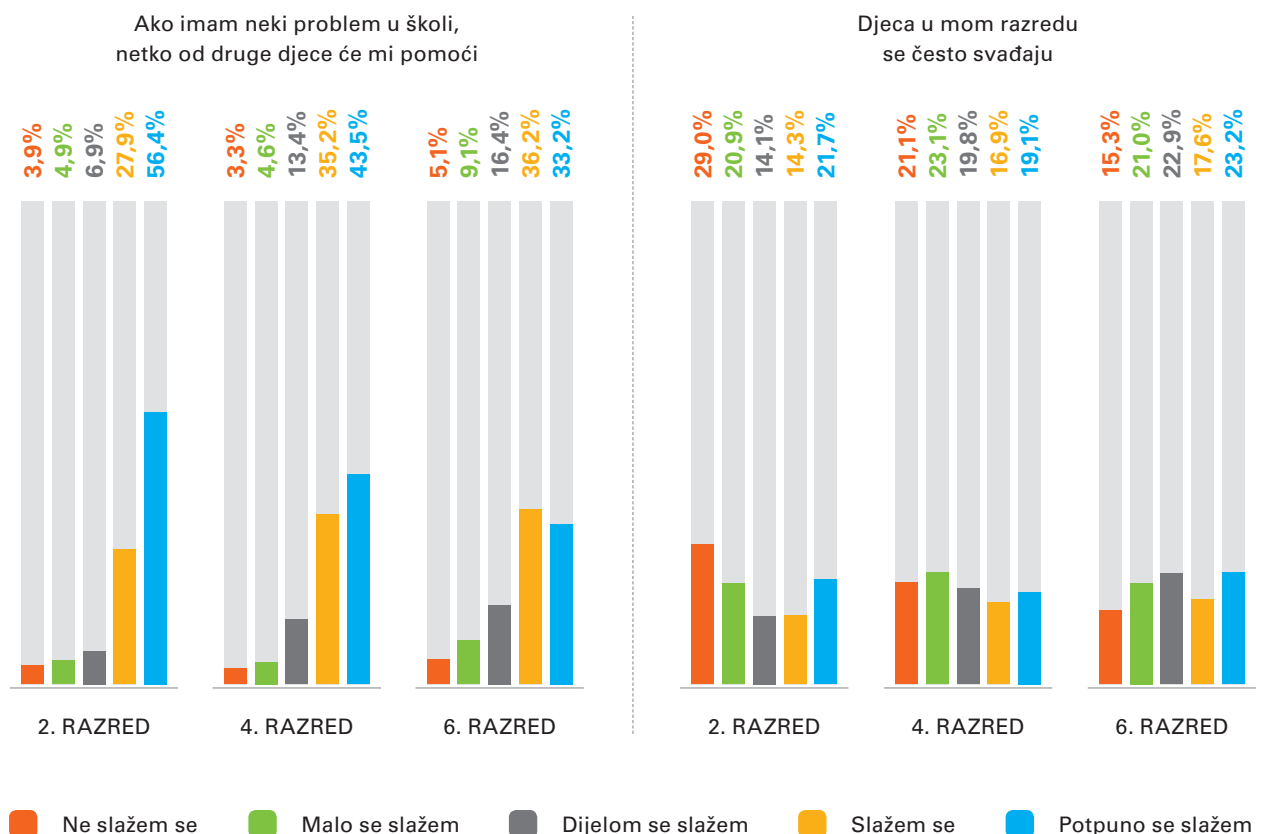
rezultate, dodatno upućuje na potrebu za promjenama u načinu poučavanja i odnosu prema učenicima, posebno u višim razredima osnovne škole.

Također je vidljivo da s dobi opada kvaliteta odnosa među učenicima, odnosno da sve manje djece smatra da bi im drugi učenici bili spremni pomoći te da učestalost svađa u razredu raste, iako je takav trend dobni promjena u procjeni učestalosti svađa nešto manje izražen (Slika 4.8.). To je u skladu s ranijim rezultatima i objašnjenjima vezanim uz zadovoljstvo drugom djecom u razredu. Značajne rodne razlike u percepciji vršnjaka uočljive su samo u najmlađoj dobnoj skupini gdje djevojčice imaju dojam da su svađe u razredu češće nego što to smatraju dječaci, dok su ostale razlike bile vrlo male ili se nisu ni pokazale značajnima (Slika 4.9.).

Starije skupine sudionika procjenjivale su i učestalost tučnjava u školi. Pokazalo se da je u 6. razredu veći udio (65,5% naspram 53,5%) onih koji smatraju da se događa rijetko ili nikada, a manji udio (15,6% naspram 24,4%) onih koji smatraju da se tučnjave zbivaju više puta tjedno ili češće (Slika 4.10.). Pritom nisu dobivene značajne razlike u procjenama dječaka i djevojčica. S obzirom da se u osnovnoj školi djeca većinom druže sa svojim vršnjacima, a i da su u školama niži i viši razredi često odvojeni, bilo da imaju školu u suprotnom turnusu ili da su smješteni u različite dijelove zgrade, ovakav doživljaj učenika mogao bi odražavati stvarno stanje. Naime, u starijoj dobi djeca imaju razvijenije komunikacijske vještine i sklonija su nesuglasice i sukobe rješavati razgovorom, a i udio djece koja se uključuju u tučnjave polako opada s dobi (World Health Organization, 2020.).

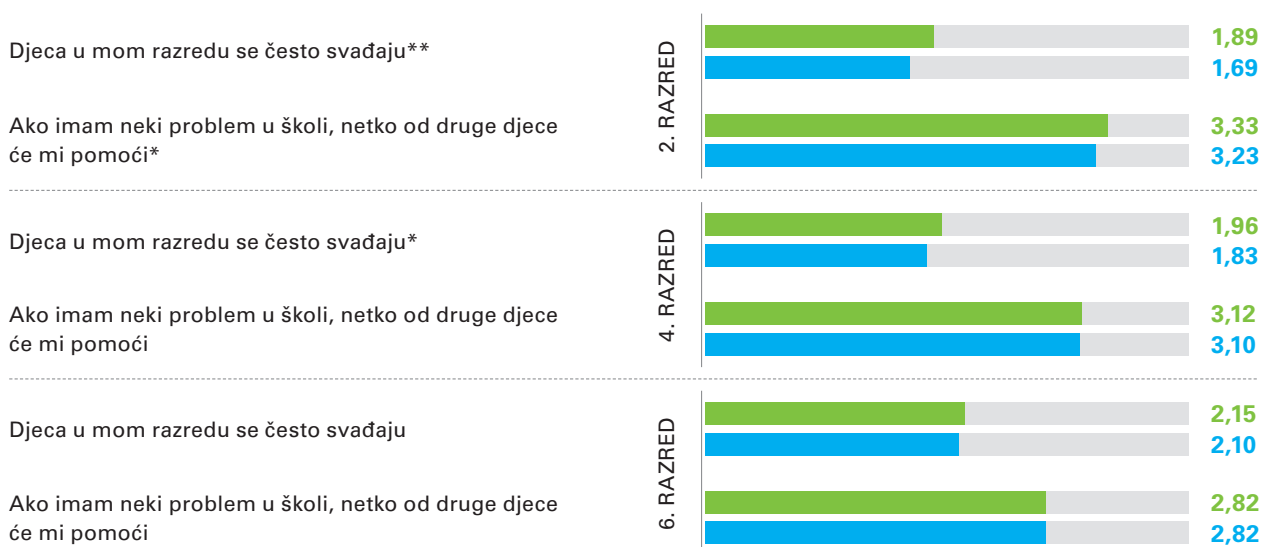
SLIKA 4.8.

Slaganje učenika s tvrdnjama o drugoj djeci u njihovom razredu

SLIKA 4.9.

Razlike između dječaka i djevojčica u slaganju s tvrdnjama o drugoj djeci u njihovom razredu

*p < 0,05; **p < 0,01

Prikazane brojeve predstavljaju aritmetičke sredine odgovora na skali 0-4

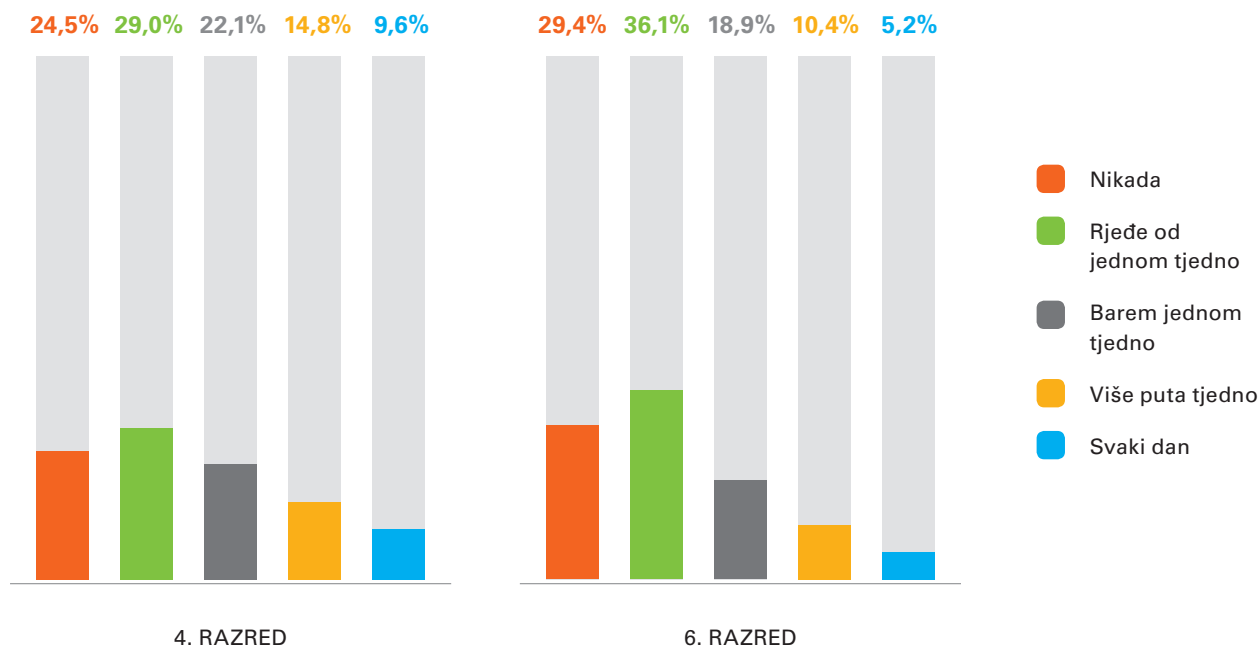
■ Djevojčice
 ■ Dječaci

Dakle, iako su djeca različitih dobnih skupina koja su sudjelovala u istraživanju dolazila iz istih škola i stoga procjenjivala istu širu okolinu, dobivene razlike mogu biti odraz različitog ponašanja učenika nižih i viših razreda osnovne škole, odnosno različitih mikrosustava unutar škole.

Podaci na Slici 4.11. prikazuju rezultate vezane uz vršnjačko nasilje, pri čemu su obuhvaćene tri vrste nasilja: fizičko, verbalno i relacijsko. Treba napomenuti da se radilo o ponašanjima koja su djeca doživjela u proteklih mjesec dana. Fizičko nasilje jasno opada s dobi, dok raširenost verbalnog nasilja raste. Relacijsko nasilje pak ostaje relativno stabilno te ga doživljava između 31,0% i 35,2% djece. Ovakvi rezultati samo su donekle u skladu s drugim istraživanjima. Naime, pregled radova na ovu temu pokazuje da vršnjačko nasilje, neovisno o njegovom pojavnom obliku, tijekom osnovne škole raste, a tek u srednjoškolskoj dobi dolazi do njegovog opadanja (Velki i Kuterovac Jagodić, 2014.). Iako neki nalazi istraživanja sugeriraju da se opadanje s dobi događa ranije kod fizičkog nego kod ostalih oblika vršnjačkog nasilja (npr. Scheithauer i sur., 2006.), rezultati domaćih istraživanja (Velki i Kuterovac Jagodić, 2015.; Sušac, Ajduković i Rimac, 2016.) ukazuju da se takvo opadanje ipak očekuje u nešto kasnijoj dobi. Nadalje, s obzirom na rezultate nekih ranijih istraživanja (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012.), kod relacijskog nasilja bi se mogao očekivati porast raširenosti s dobi, koji nije vidljiv u dobivenim rezultatima. Iako je ovakve rezultate moguće pripisati različitim faktorima, poput stvarnog smanjivanja fizičkog nasilja i premještanja takvih ponašanja u sferu verbalnog nasilja s porastom dobi, preseljenja relacijskog nasilja licem-lice u svijet društvenih mreža ili učinkovitosti različitih preventivnih programa koji se u većoj mjeri provode sa starijom djecom, ipak ih treba razmatrati s oprezom jer je u provedenom istraživanju korišten vrlo malen broj čestica, tek jedna za pojedinu vrstu nasilja. Istraživanja koja se bave specifično ovom temom

SLIKA 4.10.

Procjena učestalosti tučnjava između djece u školi

obično uzimaju u obzir veći broj nasilnih ponašanja, a i često obuhvaćaju period iskustava dulji od mjesec dana, koji je korišten u ovom upitniku. Zbog svega navedenog buduća istraživanja vršnjačkog nasilja u Hrvatskoj trebala bi se u većoj mjeri fokusirati upravo na mlađe skupine osnovnoškolske djece, kako bi se dobila jasnija slika o dobnim promjenama u doživljavanju nasilnih ponašanja od strane vršnjaka. S obzirom da je ovo istraživanje pokazalo da velik broj djece već u najmlađoj dobnoj skupini posjeduje mobitel (79,1%) i koristi barem povremeno društvene mreže (71,4%), svakako bi trebalo ispitati i prisutnost elektroničkog vršnjačkog nasilja i u toj dobi.

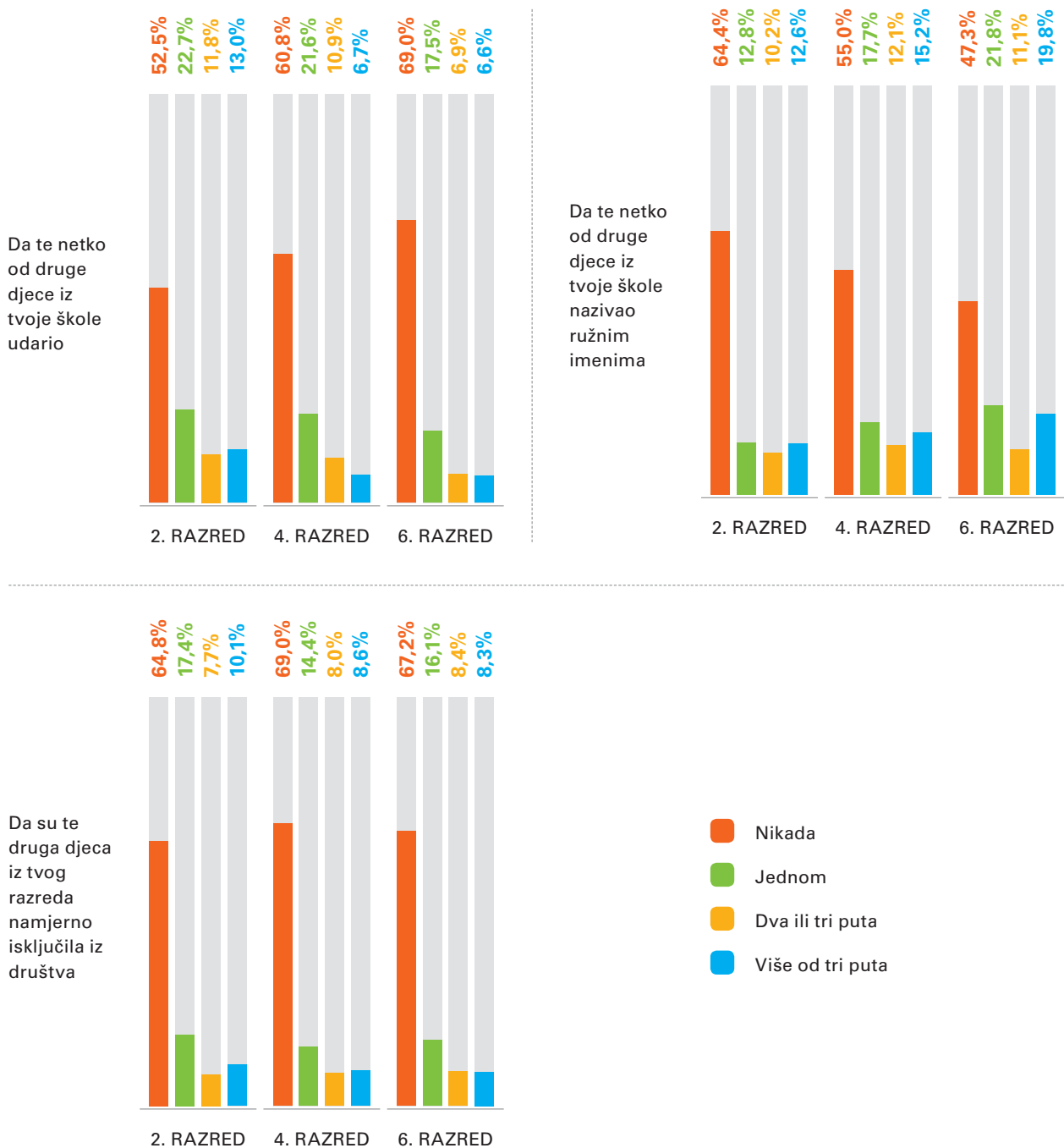
Za verbalno nasilje se u ovom istraživanju pokazalo da je raširenije među djecom iz starijih dobnih skupina, što je bilo u skladu s ranije navedenim očekivanjima. Ono što je posebno važno istaknuti u prikazanim nalazima jest da se postotak djece koja u posljednjih mjesec dana doživljavaju nasilna ponašanja od strane vršnjaka za fizičko nasilje kreće između 31,0% i 47,5%, za verbalno nasilje između 35,6% i 52,7%, a za relacijsko nasilje između 31,0% i 35,2% učenika. Drugim riječima, fizičko i verbalno nasilje je barem jednom u mjesec dana doživjelo između trećine i polovice djece u uzorku ovisno o dobi, dok relacijsko nasilje doživljava otprilike trećina uzorka. Radi se o vrlo visokim postocima koji ukazuju na potrebu za sustavnom i kontinuiranom provedbom kvalitetnih i stručno vođenih preventivnih programa, s kojima treba započeti već od najranije dobi djece.

Kada se razmatraju dobivene rodne razlike (Slika 4.12.), vidljivo je da su dječaci češće izloženi fizičkom, a u nižim razredima i verbalnom nasilju, dok su djevojčice u starijim razredima više izložene relacijskom nasilju. Takvi su nalazi većinom očekivani i u skladu s rezultatima ranijih istraživanja (Bilić, Buljan Flander i

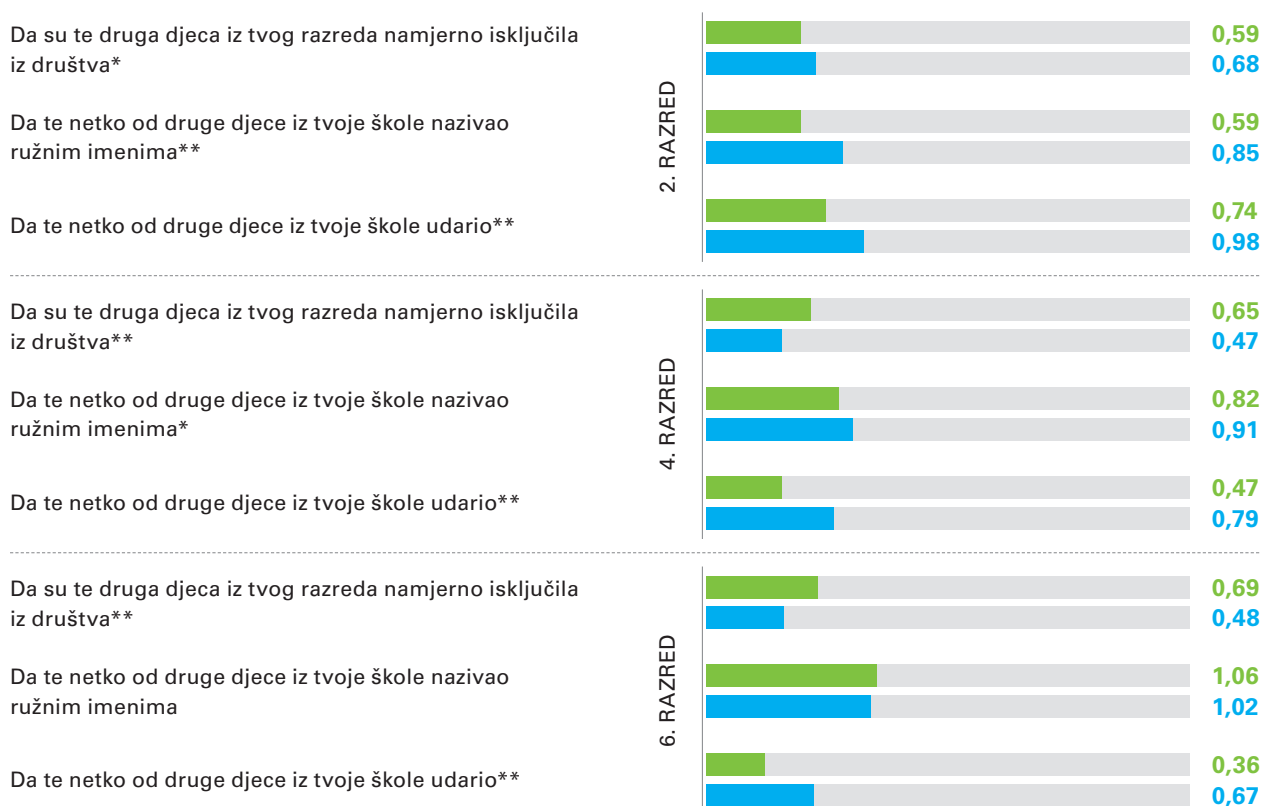
Hrpka, 2012.; Vejmelka, 2012.; Sušac, Ajduković i Rimac, 2016.), dok su jedino kod verbalnog nasilja raniji rezultati nekonzistentni te neki ukazuju na veću raširenost kod dječaka, a drugi kod djevojčica (Bilić, Buljan Flander i Hrpka, 2012.). Ovdje svakako treba uzeti u obzir i promjene koje se događaju s dobi, što je vidljivo i u prikazanim rezultatima ovog istraživanja, pa takve razlike u ranijim nalazima mogu biti ishod dobnih razlika u uzorcima. U svakom slučaju, ovakvi rezultati upućuju na potrebu prilagođavanja preventivnih programa rodnim razlikama u nasilnim ponašanjima koje su uočljive već u ranoj školskoj dobi.

SLIKA 4.11.

Učestalost doživljavanja vršnjačkog nasilja u školi

SLIKA 4.12.

Razlike između dječaka i djevojčica u učestalosti doživljavanja vršnjačkog nasilja u školi

*p < 0,05; **p < 0,01

Prikazane brojke predstavljaju aritmetičke sredine odgovora na skali 0-3

■ Djevojčice
 ■ Dječaci

5. Susjedstvo

Susjedstvo i uža lokalna zajednica mogu biti izrazito važni za dobrobit djece zbog resursa i ograničenja koja stavljaju na njihove dnevne aktivnosti. Također, susjedstvo je središnji kontekst za socijalni razvoj iz razloga što je to mjesto u kojem djeca formiraju socijalne mreže te uče socijalne vještine i vrijednosti (Eriksson, Asplund i Sellström, 2010.). Istraživanja koja su se bavila dječjom subjektivnom dobrobiti na razini zajednice pokazuju da karakteristike susjedstva u kojem dijete živi i razina sigurnosti koju stanovnici imaju značajno utječu na dobrobit djece (Coulton i Korbin, 2007.; McDonnell 2007.; Lee i Yoo, 2014.). U ovom istraživanju pokazalo se kako je čak 73% učenika četvrtih razreda jako zadovoljno susjedstvom u kojem žive, a isto vrijedi za 65,8% učenika drugih i 62,1% učenika šestih razreda (Slike 5.1. i 5.2.). Postotak nezadovoljnih učenika susjedstvom je, sukladno tome, najveći među najstarijim učenicima (6%), a u toj dobnoj skupini nema niti značajnih rodni razlika u razini zadovoljstva (Slika 5.3.). S druge strane, kod mlađih učenika (i drugog i četvrtog razreda), vidimo da su djevojčice zadovoljnije susjedstvom u kojem žive od dječaka.

Za razliku od nekih drugih područja zadovoljstva (npr. zadovoljstvo obitelji i prijateljima), komparativni podaci ukazuju da se Hrvatska, što se tiče zadovoljstva

Čak 73% učenika četvrtih razreda je jako zadovoljno susjedstvom u kojem žive, a isto vrijedi za 65,9% učenika drugih i 62,1% učenika šestih razreda

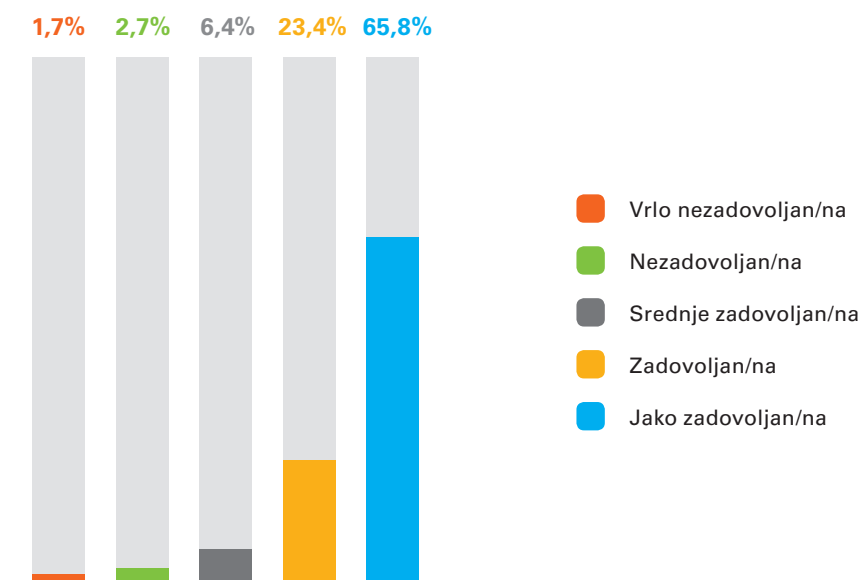
Učenici, što su stariji, to je manje onih koji se slažu s tvrdnjama da u njihovom susjedstvu ima dovoljno mjesta za igru ili zabavu, da postoji netko tko će im pomoći ako imaju problem te da su odrasli u susjedstvu dobri prema djeci

susjedstvom, nalazi u sredini poretka zemalja koje su sudjelovale u istraživanju (učenici 2. razreda su na 11. mjestu od 24 zemalja, a aritmetička sredina je 3,5 u odnosu na najnezadovoljnije iz Njemačke – 3,3 i najzadovoljnije iz Norveške – 3,7; za učenike 4. razreda, koji su na 14. od 35 mjesta, prosjek u Hrvatskoj je 8,8, dok su najzadovoljnija djeca susjedstvom u Švicarskoj – 9,2, a najnezadovoljnija u Šri Lanki – 7,5; kod najstarijih učenika naš prosjek je 8,3, na 15. su mjestu od 30 zemalja, pri čemu su najzadovoljniji u Izraelu – 8,9, a najmanje zadovoljni ponovno u Njemačkoj – 7,3, koja odskače od drugih europskih zemalja koje su većinom zauzele mjesto najzadovoljnjih susjedstvom) (Rees i sur., 2020.).

Ako razmatramo pojedine karakteristike susjedstva, na Slici 5.4. Iako možemo uočiti trend kako učenici, što su stariji, to je manje onih koji se slažu s tvrdnjama da u njihovom susjedstvu ima dovoljno mjesta za igru ili zabavu, da postoji netko tko će im pomoći ako imaju problem te da su odrasli u susjedstvu dobri prema djeci. Preko 75% djece svih dobnih skupina slaže se da u njihovom susjedstvu ima dovoljno mjesta za igru ili zabavu, a s tim se slaže čak 87,5% učenika drugih razreda. Za pretpostaviti je da su oni zadovoljni dječjim igralištima, koja i jesu većinom namijenjena mlađoj dobnj skupini, dok se gotovo 15% dvanaestogodišnjaka većinom ne slaže s navedenom tvrdnjom (trend snižavanja zadovoljstva ovim aspektom s dobi je potvrđen u većini zemalja koje su sudjelovale u komparativnom istraživanju, Rees i sur., 2020.). Lee i Yoo (2014.) navode kako je subjektivna dobrobit djece veća što se djeca više mogu igrati u svojem susjedstvu i što su u njemu sigurnija (o potonjem će više biti riječi u 7. poglavlju). Također, Feng i Astell-Burt (2017.) navode kako je količina i kvaliteta zelenih površina pozitivno povezana s dobrobiti djece tijekom cijelog djetinjstva, a što su djeca starija, za njihovo mentalno zdravlje je sve važnije da te zelene površine mogu koristiti za kvalitetno provođenje slobodnog vremena. Stoga je važno da lokalne zajednice osiguraju dovoljno prostora za igru/zabavu na otvorenom, i to prilagođeno svim dobnim skupinama djece, ne samo najmlađima.

SLIKA 5.1.

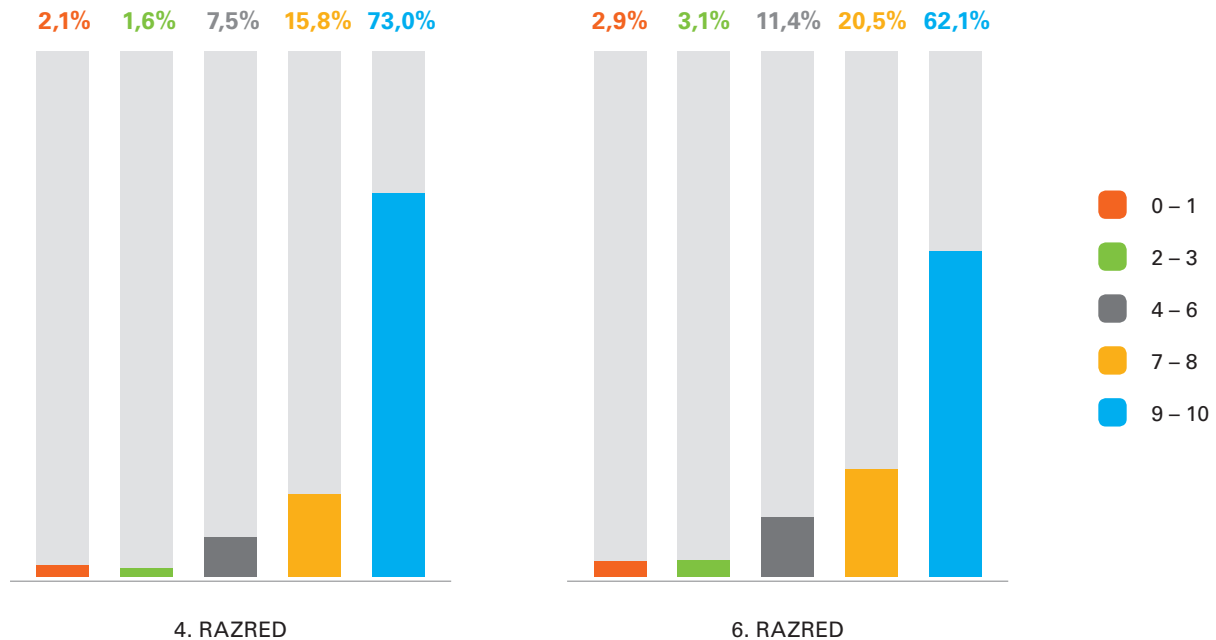
Zadovoljstvo učenika 2. razreda susjedstvom u kojem žive

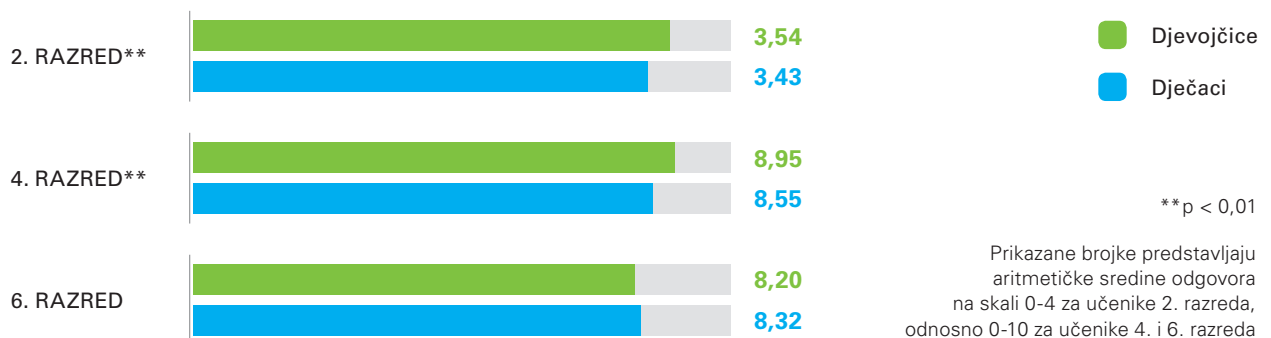
SLIKA 5.2.

Zadovoljstvo učenika 4. i 6. razreda susjedstvom u kojem žive

SLIKA 5.3.

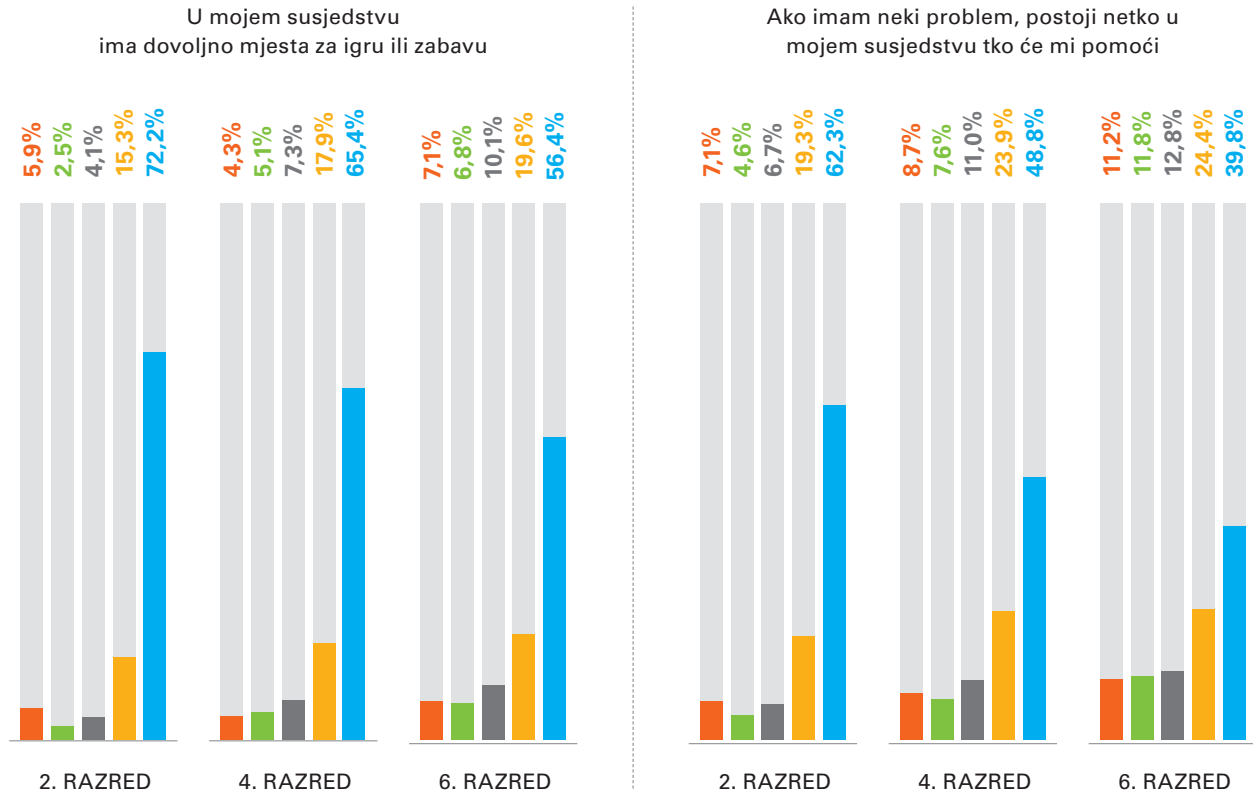
Razlike između dječaka i djevojčica u zadovoljstvu susjedstvom u kojem žive

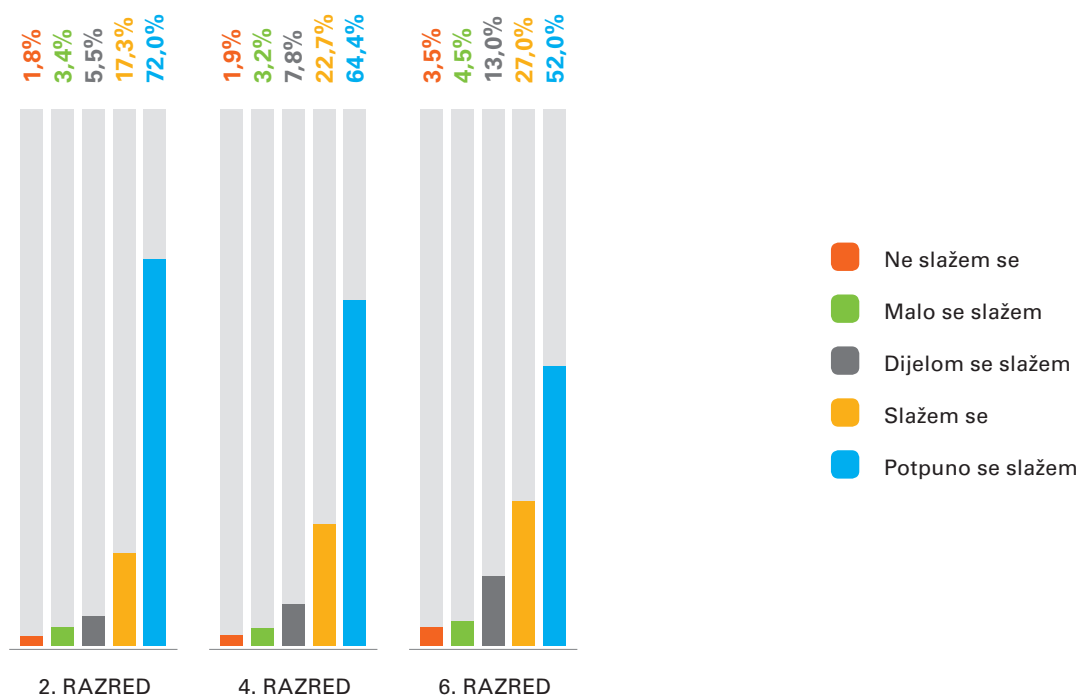
Kada je riječ o socijalnim odnosima u zajednici, gotovo 90% učenika drugih i četvrtih razreda slaže se da su odrasli u njihovom susjedstvu dobri prema njima, dok je to slučaj za 79% učenika šestih razreda (a 8% ih se s navedenom tvrdnjom ne slaže ili malo slaže). S druge strane, kada imaju neki problem, slaganje s tvrdnjom da u njihovom susjedstvu postoji netko tko će im pomoći je nešto niže. Tako se s navedenim slaže ili u potpunosti slaže 81,6% osmogodišnjaka, 72,7% desetogodišnjaka i 64,2% dvanaestogodišnjaka, dok se čak 23,0% najstarijih učenika s tom tvrdnjom ne slaže ili tek malo slaže (te 11,7% učenika drugih i 16,3% učenika četvrtih razreda). Ako pritom razmotrimo i rodne razlike, zanimljivo je vidjeti kako, iako se u ukupnom zadovoljstvu susjedstvom učenici i učenice šestih razreda nisu razlikovali, dječaci te dobne skupine više smatraju da u susjedstvu imaju nekog tko će im pomoći kada imaju problem te da su odrasli dobri prema djeci (Slika 5.5.).

SLIKA 5.4.

Slağanje učenika s tvrdnjama o njihovom susjedstvu

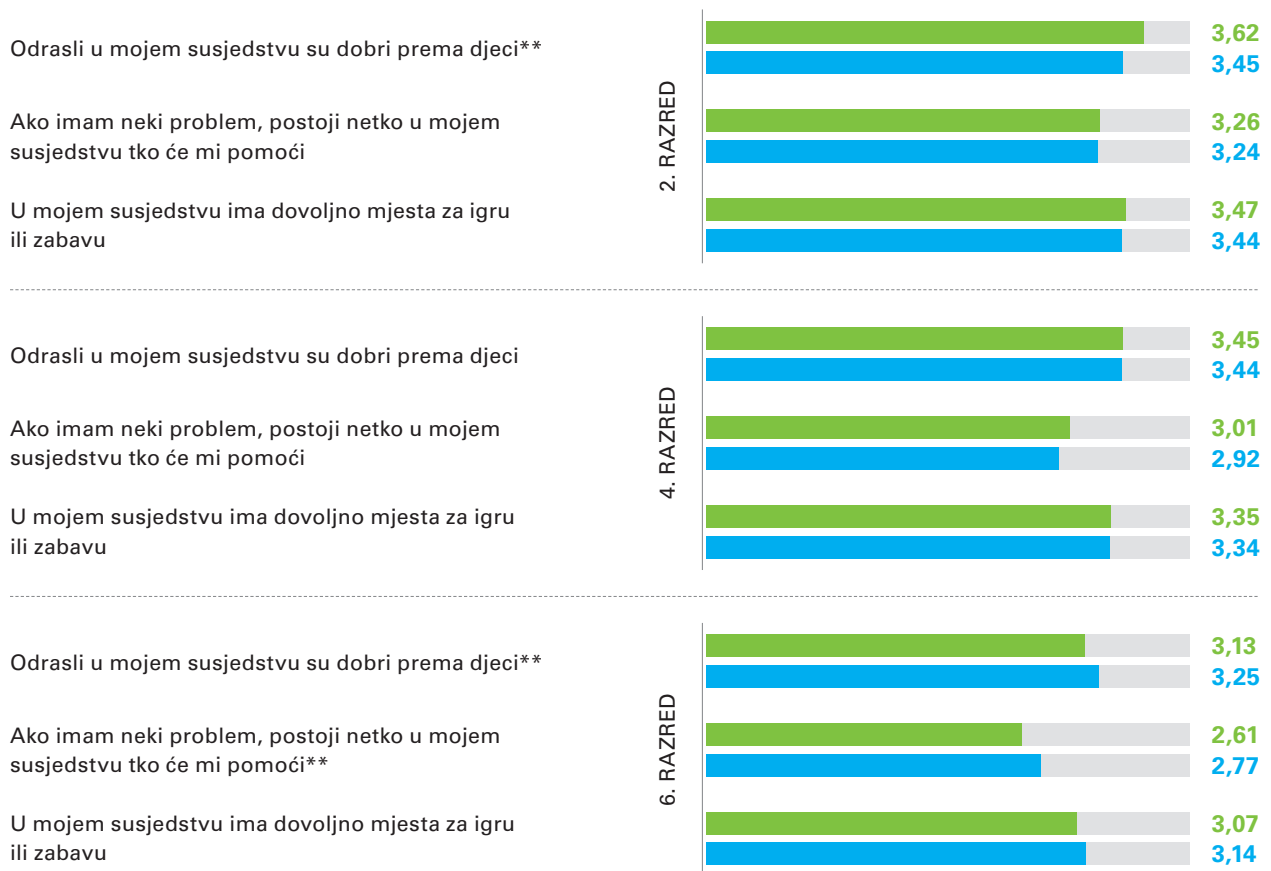
Odrasli u mojem susjedstvu su dobri prema djeci

- Ne slažem se
- Malo se slažem
- Dijelom se slažem
- Slažem se
- Potpuno se slažem

SLIKA 5.5.

Razlike između dječaka i djevojčica u slaganju s tvrdnjama o njihovom susjedstvu

**p < 0,01

Prikazane brojeke predstavljaju aritmetičke sredine odgovora na skali 0-4

■ Djevojčice
 ■ Dječaci

S druge strane, obrnuti rezultat vidimo u najmlađoj dobnoj skupini, u kojoj djevojčice drugog razreda više od dječaka procjenjuju da su odrasli u susjedstvu dobri. Potonji rezultat je i očekivan ako se prisjetimo ranijih rezultata u kojima smo vidjeli da su djevojčice više zadovoljne i drugim odnosima (u obitelji, s prijateljima), a one obično imaju i mirniju igru od dječaka (Vasta, Haith i Miller, 1997.), čemu odrasli u susjedstvu mogu biti više naklonjeni pa istu i više odobravati. U svakom slučaju, važno je u susjedstvu i lokalnoj zajednici poticati socijalni kapital (Aminzadeh i sur., 2013.), kojim će se razvijati veća međugeneracijska mreža podrške, a što će posljedično moguće utjecati i na veću (subjektivnu) dobrobit djece i zadovoljstvo odnosima u susjedstvu.

U istraživanju Eriksson, Asplund i Sellström (2010.) pokazalo se kako je dobrobit djece povećana jačom kohezijom u susjedstvu, dok Addae (2020.) naglašava kako je socijalni kapital potencijalni zaštitni čimbenik od negativnih obilježja zajednice (kao što su, na primjer, siromaštvo i visoki kriminal), koji javne zdravstvene politike mogu unapređivati kako bi pospješile dobrobit djece i adolescenata.

6. Slobodno vrijeme i mediji

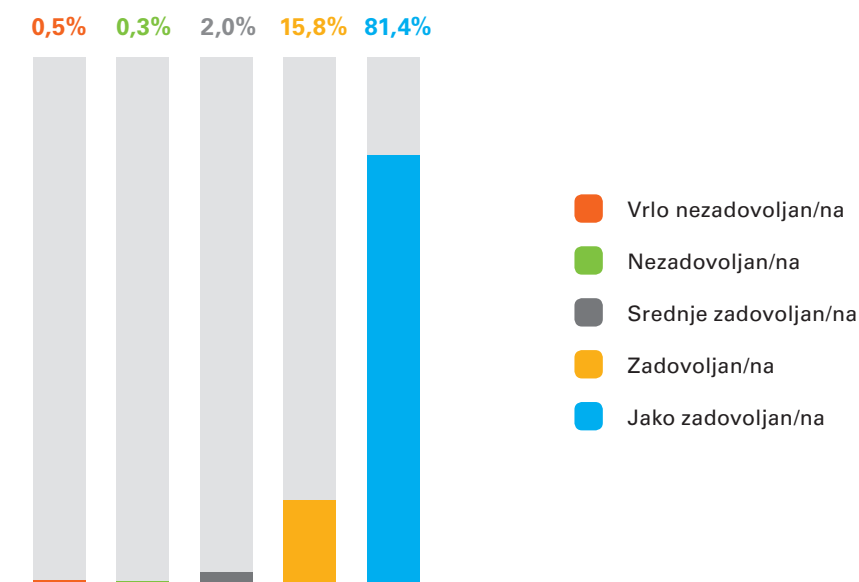
Provođenje slobodnog vremena za djecu može značiti sudjelovanje u strukturiranim ili nestrukturiranim aktivnostima (Meeks i Mauldin, 1990.). Strukturirane aktivnosti podrazumijevaju sudjelovanje u organiziranim sportskim, glazbenim, jezičnim ili nekim drugim aktivnostima s planiranom strukturom, voditeljem, vremenom i mjestom održavanja. S druge strane, nestrukturirane aktivnosti obuhvaćaju široku lepezu različitih aktivnosti poput igre, sportova, različitih aktivnosti na otvorenom, kupovine te sudjelovanja u kulturnim i drugim događanjima, kao i vrijeme koje djeca provode pred ekranom, a da se ne odnosi na školske obveze. Kletečki Radović, Vejmelka i Družić Ljubotina (2017.) navode kako su posebice sužene mogućnosti sudjelovanja u strukturiranim slobodnim aktivnostima djeci iz obitelji slabijeg materijalnog statusa te da nemogućnost sudjelovanja u izvanškolskim aktivnostima te druženja s vršnjacima u aktivnostima koje iziskuju novac dovodi mlade u rizik socijalnog isključivanja. Način na koji djeca provode slobodno vrijeme značajna je dimenzija njihovog svakodnevnog funkcioniranja što uz dostupnost slobodnih aktivnosti može biti važna odrednica njihove dobrobiti. Ovo poglavlje obuhvaća i vrijeme koje djeca provode na ekranima (eng. *screen time*). S obzirom na ubrzani razvoj modernih tehnologija i porast korištenja interneta u svim dobnim skupinama, a posebice u skupini djece i mladih gdje po statistikama Državnog zavoda za statistiku (2019.) internet koristi cijela populacija, dok rezultati o korištenju interneta ovog istraživanja prikazuju nešto niže postotke, što je već opisano u dijelu koji se bavi materijalnim prilikama.

Na Slici 6.1. i Slici 6.2. prikazano je zadovoljstvo učenika načinima na koje provode slobodno vrijeme. U drugom razredu 81,4% učenika je jako zadovoljno s načinima provođenja slobodnog vremena, u četvrtom razredu postotak je nešto veći pa je jako zadovoljno čak 83% učenika, dok isto vrijedi za 62,1% učenika šestih razreda.

SLIKA 6.1.

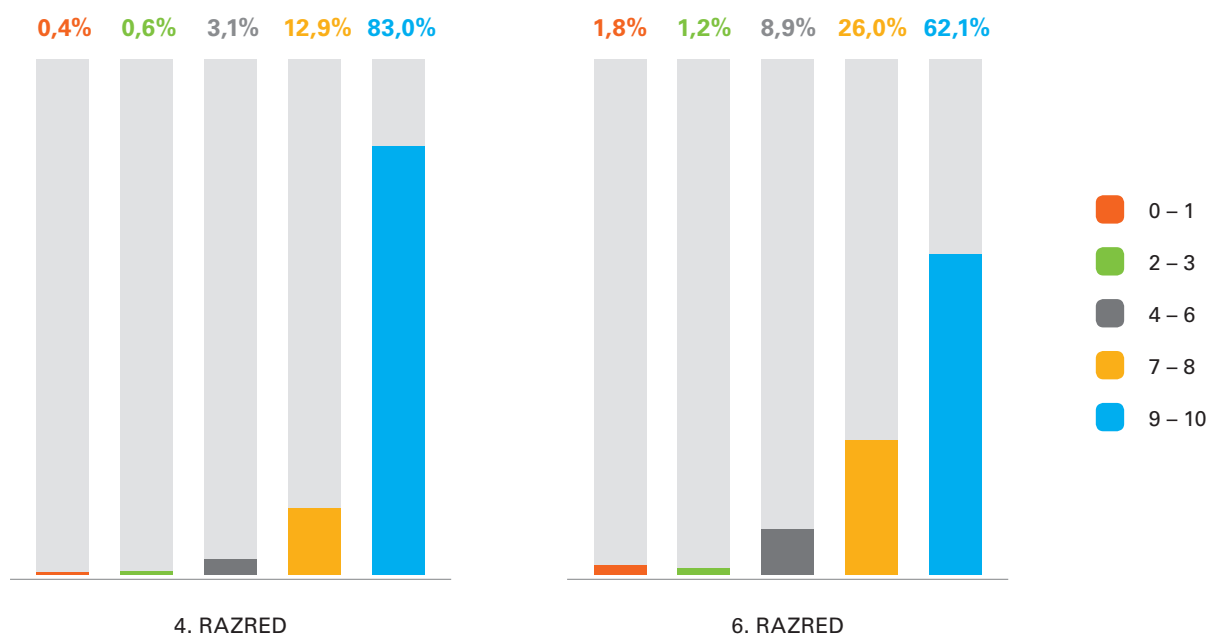
Zadovoljstvo učenika 2. razreda načinima na koje koriste slobodno vrijeme

Način na koji djeca provode slobodno vrijeme značajna je dimenzija njihovog svakodnevnog funkcioniranja što uz dostupnost slobodnih aktivnosti može biti važna odrednica njihove dobrobiti

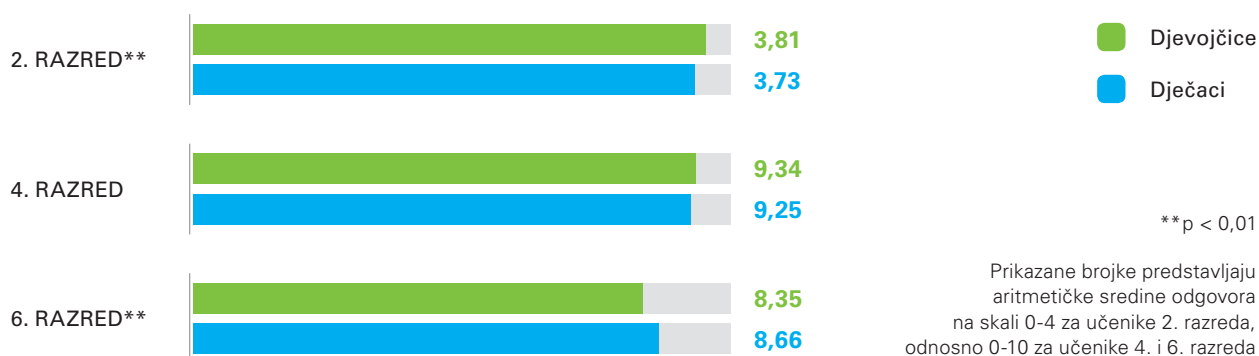
SLIKA 6.2.

Zadovoljstvo učenika 4. i 6. razreda načinima na koje koriste slobodno vrijeme

SLIKA 6.3.

Razlike između dječaka i djevojčica u zadovoljstvu načinima na koje koriste slobodno vrijeme

Postotak učenika koji nisu zadovoljni načinom na koji provode slobodno vrijeme je, sukladno tome, najveći među najstarijim učenicima gdje 1,2% učenika izjavljuje da je nezadovoljno, a 1,8% učenika vrlo nezadovoljno provođenjem slobodnog vremena.

Kod učenika četvrtog razreda nema značajnih rodni razlika u razini zadovoljstva (Slika 6.3.). S druge strane, kod učenika drugog razreda načinima na koje provode slobodno vrijeme su zadovoljnije djevojčice, dok su kod učenika šestog razreda s istim zadovoljniji dječaci, što je sukladno nalazima o zadovoljstvu prijateljima koji pokazuju da su dječaci u šestom razredu značajno zadovoljniji vršnjačkim odnosima od svojih vršnjakinja.

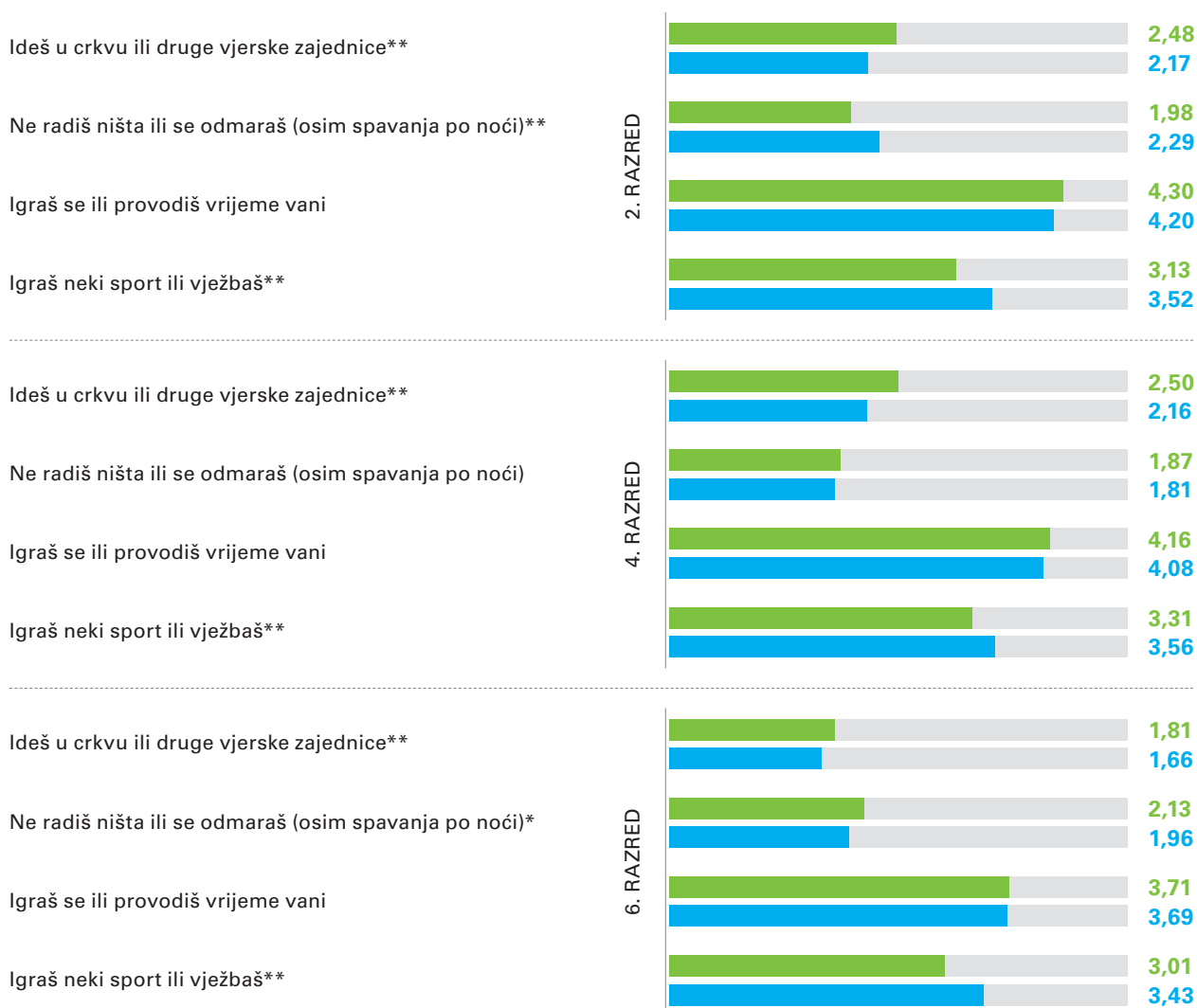
SLIKA 6.4.

Učestalost različitih aktivnosti učenika u slobodno vrijeme

SLIKA 6.5.

Razlike između dječaka i djevojčica u učestalosti različitih aktivnosti u slobodno vrijeme

*p < 0,05; **p < 0,01

Prikazane brojeke predstavljaju aritmetičke sredine odgovora na skali 0-5

■ Djevojčice
 ■ Dječaci

Više od polovice učenika drugog (66,5%) i četvrtog (55,9%) razreda svaki se dan igra ili provodi vrijeme vani, dok isto čini 41,4% učenika šestog razreda kod kojih sukladno navedenom, raste broj onih koji to čine rjeđe (Slika 6.4.). U navedenom načinu provođenja slobodnog vremena nema značajnih razlika među djevojčicama i dječacima neovisno o dobi (Slika 6.5.). Sljedeća aktivnost za slobodno vrijeme u kojoj svakodnevno sudjeluje više od trećine učenika neovisno o dobi je igranje nekog sporta ili vježbanje. U sportskim aktivnostima svaki dan sudjeluje 42,4% učenika drugog razreda, 40,8% učenika četvrtih razreda i 32,4% učenika šestih razreda (Slika 6.4.). Značajne razlike su na strani dječaka koji češće sudjeluju u sportskim aktivnostima od svojih vršnjakinja, neovisno o dobi (Slika 6.5.). Stručnjaci koji se bave ovim područjem slažu se da se dječaci generalno više uključuju u sportske aktivnosti, a Vilhjalmsson i Kristjansdottir (2003.) navode kako je

Sudjelovanje u strukturiranim slobodnim aktivnostima opada s povećanjem dobi djeteta

moguće da uz njihov interes za sport i dodatne informacije o mogućnostima uključivanja u sportske aktivnosti koje su usmjerene isključivo dječacima, primjerice, u školi, mogu dodatno pojačati njihovo bavljenje sportom i fizičkom aktivnošću.

Odlazak u crkvu ili vjerske zajednice također opada s dobi. Slika 6.4. prikazuje da 22,3% učenika drugog razreda u crkvu ili vjerske zajednice ide svaki dan dok 20,9% učenika iste dobi izjavljuje da nikad ne pristupa takvom načinu provođenja vremena. U crkvu ili vjerske zajednice svakodnevno ide 18,9% učenika četvrtog razreda dok 12,4% učenika ove dobi navodi da nikada ne provodi vrijeme na ovaj način. Kod učenika šestog razreda 9,2% učenika navodi da svakodnevno sudjeluje u aktivnostima crkve ili druge vjerske organizacije dok 18,0% učenika navodi da nikada ne sudjeluje u ovim aktivnostima. Slika 6.5. prikazuje kako su značajne razlike među dječacima i djevojčicama prisutne u svim dobnim skupinama te kako su djevojčice te koje češće prisustvuju aktivnostima u crkvi ili drugim vjerskim organizacijama.

Nestrukturirano, pasivno provođenje slobodnog vremena kada ne rade ništa ili odmaraju također nešto više učenika drugih razreda čini svaki dan (25,4%) dok na taj način svaki dan slobodno vrijeme provodi 15,2% učenika četvrtih razreda i 16,3% učenika šestih razreda. No, oko trećine učenika drugih (35,0%) i četvrtih razreda (32,1%) te više od petine učenika šestih razreda (21,9%) navode da svoje slobodno vrijeme nikad ne provode na ovaj način. Zanimljivo je da u drugom razredu na ovaj način značajno češće vrijeme provode dječaci, u četvrtom razredu nema značajnih razlika među dječacima i djevojčicama, dok u šestom razredu značajno češće ovako vrijeme provode djevojčice.

Nesporno je da sudjelovanje u strukturiranim slobodnim aktivnostima opada s povećanjem dobi djeteta. Ulaskom u adolescenciju, djeca započinju intenzivniji proces odvajanja od roditelja i prelazak na još bliže odnose s vršnjacima koji postaju važan čimbenik u socijalizaciji adolescenata i važan izvor podrške pa bi bilo logično pretpostaviti da više vremena provode u nestrukturiranim aktivnostima s vršnjacima. No, iznenađujući je rezultat iz poglavlja o prijateljima koji pokazuje da kod djece starije dobi također opada i učestalost druženja s prijateljima izvan škole te se nameće pitanje utječe li na ove rezultate vrijeme koje provode pred ekranom i na društvenim mrežama što će biti detaljnije prikazano u nastavku.

Djeca i mladi svakodnevno koriste moderne tehnologije, a virtualna komunikacija je za ovu dobnu skupinu sve prisutniji oblik komunikacije. Način korištenja modernih tehnologija neupitno mijenja način provođenja vremena djece tijekom odrastanja, a aktualna situacija COVID 19 pandemijom dodatno naglašava važnost dječje dobrobiti u digitalnom okruženju, s obzirom da su se mnoge aktivnosti ubrzano i neplanirano „preselile“ u online oblik. Király i suradnici (2020.) naglašavaju kako je važnost informacijske i komunikacijske tehnologije u sadašnjoj krizi još veća nego što je uobičajeno te da su ranjive skupine, gdje spadaju djeca i mladi, izložena riziku razvijanja problematičnih obrazaca upotrebe interneta uslijed pojačanog korištenja.

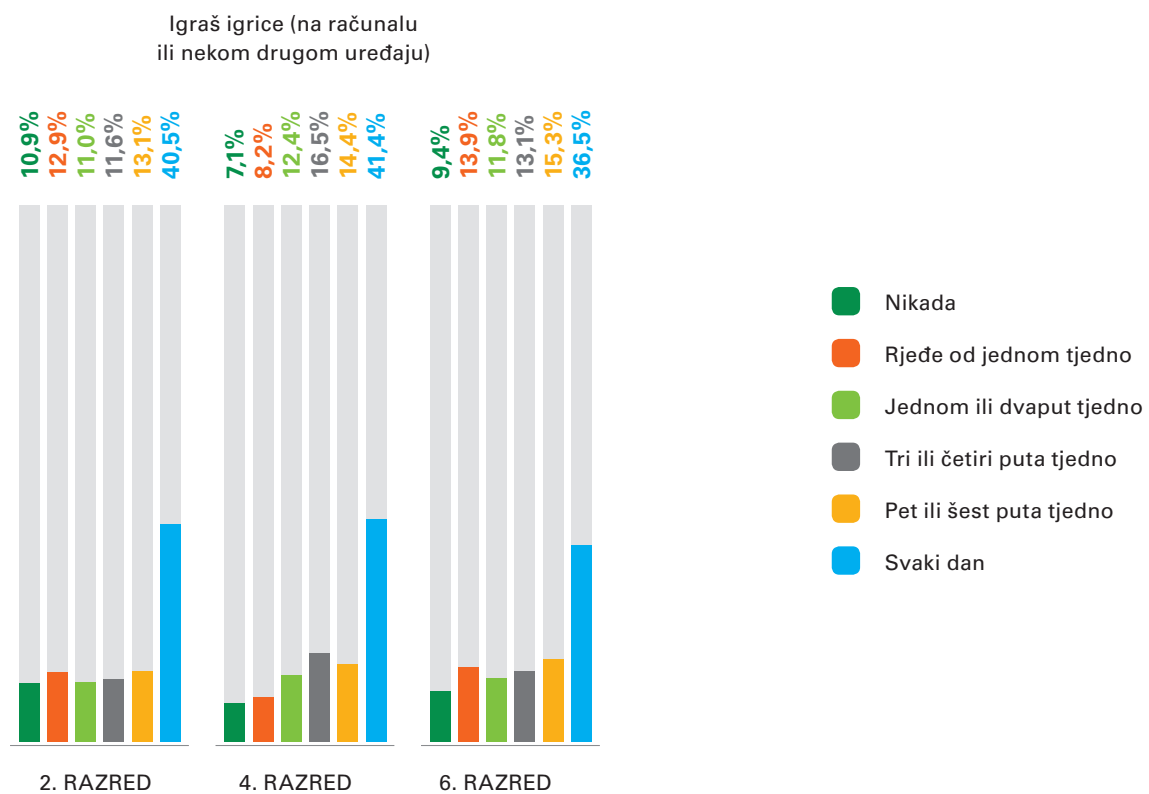
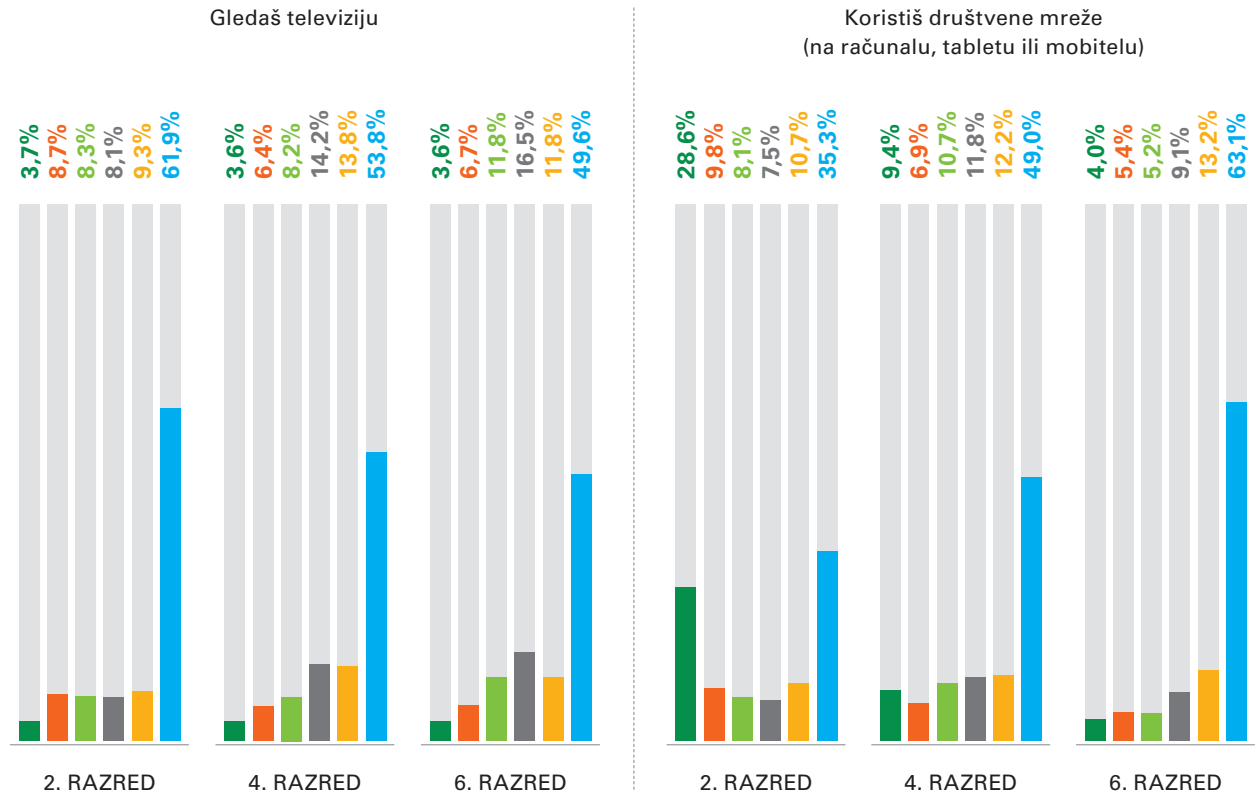
Svakodnevno igranje video igara podjednako je zastupljeno u svim dobnim skupinama

Slika 6.6. prikazuje učestalost različitih aktivnosti učenika vezanih uz provođenje vremena pred ekranom. Svakodnevno igranje video igara podjednako je zastupljeno u svim dobnim skupinama pa tako u drugom razredu 40,5% učenika, u četvrtom razredu 41,4% učenika te u šestom razredu 36,5% učenika izjavljuje da video igre igra svaki dan. U ovoj aktivnosti u svim dobnim skupinama značajno češće sudjeluju dječaci od svojih ženskih vršnjakinja (Slika 6.7.) što je u skladu s dosadašnjim istraživanjima (Lenhart i Madden, 2005.; Vejmelka, Strabić i Jazvo, 2017.).

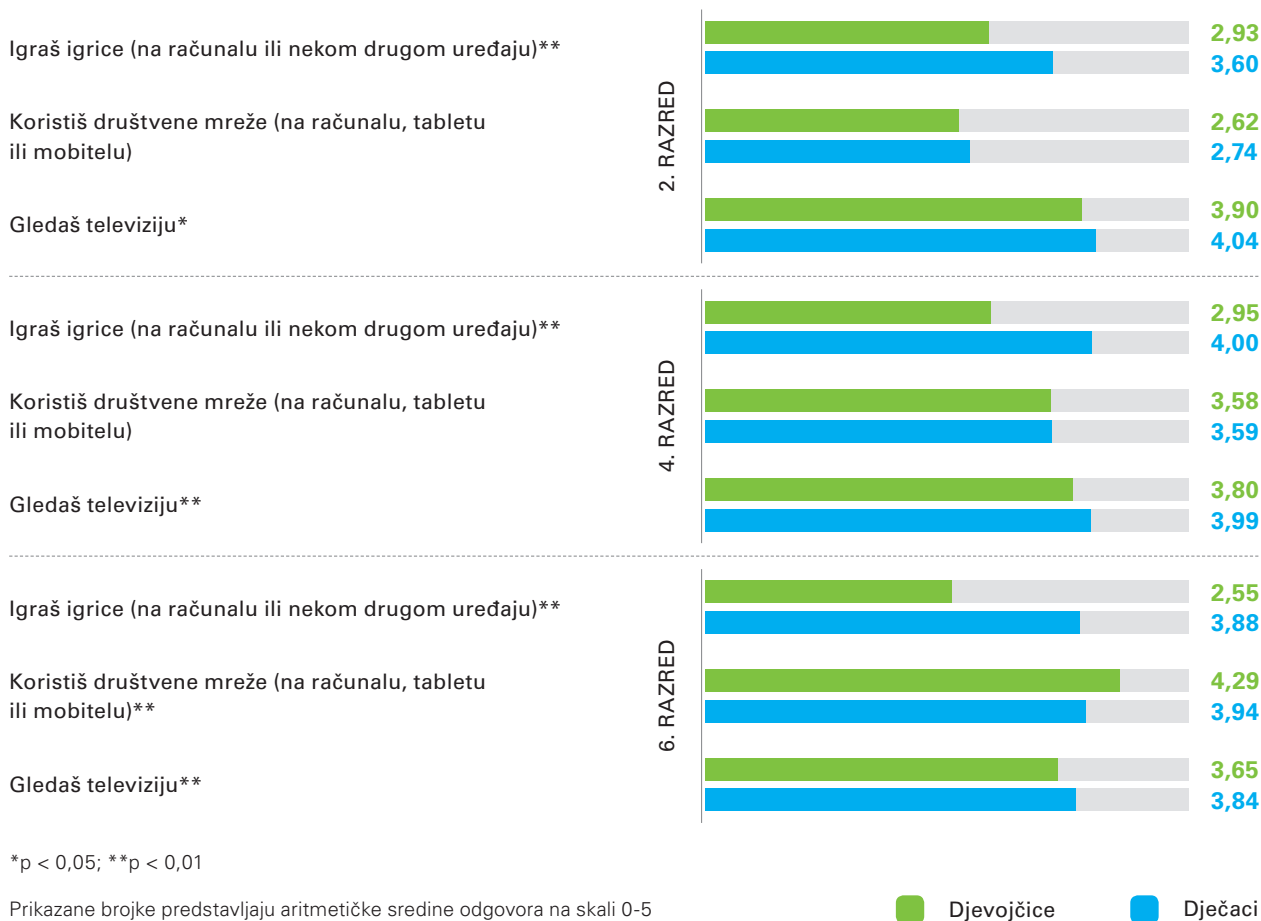
SLIKA 6.6.

Učestalost različitih aktivnosti učenika vezanih uz provođenje vremena „pred ekranom“ (eng. *screen time*)

- Nikada
- Rjeđe od jednom tjedno
- Jednom ili dvaput tjedno
- Tri ili četiri puta tjedno
- Pet ili šest puta tjedno
- Svaki dan

SLIKA 6.7.

Razlike između dječaka i djevojčica u učestalosti različitih aktivnosti vezanih uz provođenje vremena „pred ekranom“ (eng. *screen time*)

King i suradnici (2020.) navode kako aktualna pandemijska situacija doprinosi povećanoj učestalosti igranja video igara što može predstavljati dodatan rizik za djecu te bi ovo svakako bilo korisno provjeriti u budućim istraživanjima.

Gledanje televizije opada s porastom dobi učenika pa tako svaki dan televiziju gleda 61,9% učenika drugih razreda, 53,8% učenika četvrtih razreda i 49,6% učenika šestih razreda (Slika 6.6.). U sve tri skupine značajne razlike idu u korist dječaka koji više vremena provode pred televizijskim ekranima od djevojčica (Slika 6.7.). S druge strane, učestalost korištenja društvenih mreža očekivano raste s dobi učenika pa tako u drugom razredu društvene mreže svaki dan koristi 35,3% učenika dok čak 28,6% učenika ih ne koristi nikad. U četvrtom razredu 49,0% učenika koristi društvene mreže (a samo 9,4% učenika nikad ne sudjeluje u aktivnostima na društvenim mrežama), dok u šestom razredu 63,1% učenika društvene mreže koristi svakodnevno dok 4,0% izjavljuje da ih ne koristi nikada. Dok u drugom i četvrtom razredu nema razlike u učestalosti korištenja društvenih mreža među dječacima i djevojčicama, u šestom razredu društvene mreže značajno češće koriste djevojčice od svojih muških vršnjaka što potvrđuje razlike dosadašnjih istraživanja kako u međunarodnom tako i u domaćem kontekstu (Lenhart i Madden, 2005.; Vejmelka, Strabić i Jazvo, 2017.).

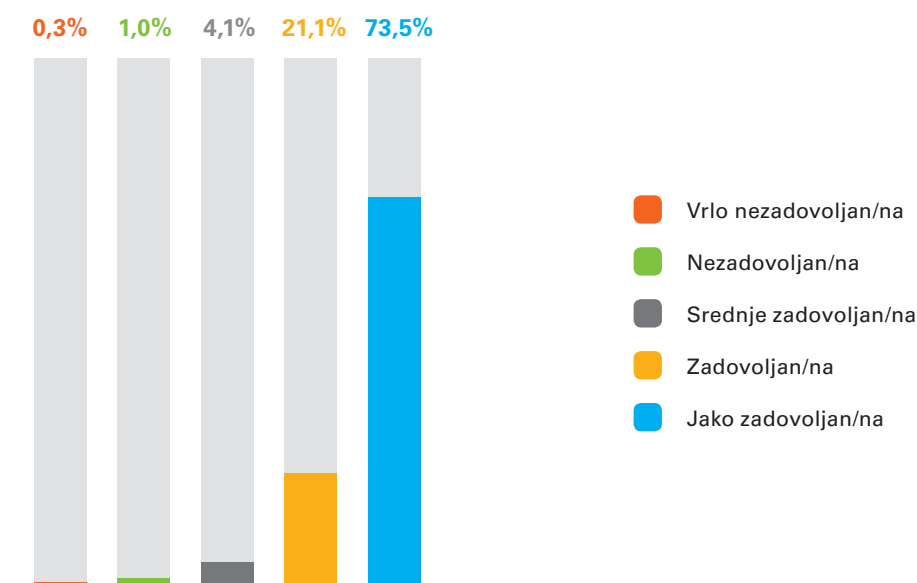
7. Sigurnost i dječja prava

Sigurnost djece jedan je od najvažnijih preduvjeta za ostvarivanje djetetove dobrobiti, a možemo ju definirati kao „stanje u kojem ne postoji prijetnja životu djeteta ili su zaštitne sposobnosti obitelji/primarnih skrbnika dovoljne da zaštite dijete“ (Sladović Franz, 2015.: 52). Potrebno je naglasiti da različiti autori koji se bave područjem dobrobiti djece ovu domenu operacionaliziraju na različite načine (Bradshaw i Richardson 2009.; Lippman, Anderson Moore i McIntosh, 2009.). U domaćem kontekstu sveobuhvatan dokument nacionalnih indikatora dječje dobrobiti područje sigurnosti djece konceptualizira široko na način da obuhvaća područja sigurnosti djece u prometu, u zajednici, u obitelji, u vršnjačkoj skupini i u skrbi⁶ (Ajduković i Šalinović, 2017.). U poglavlju koje slijedi bit će prikazana subjektivna dimenzija dobrobiti djece u području sigurnosti koja obuhvaća djetetovu procjenu zadovoljstva osjećajem vlastite sigurnosti općenito te sigurnosti na različitim mjestima (u obitelji, školi, zajednici). Nadalje, u ovom poglavlju bit će prikazani i rezultati u području dječjih prava koji uz poznavanje prava obuhvaća i njihovo mišljenje o tome koliko se poštuju dječja prava u Hrvatskoj.

U Hrvatskoj se djeca koja su sudjelovala u istraživanju osjećaju sigurnima (Slika 7.1. i Slika 7.2.). Učenici drugih razreda su većinom jako zadovoljni (73,5%) ili zadovoljni (21,1%) osjećajem vlastite sigurnosti. Više od 90% učenika četvrtih i šestih razreda također izjavljuje zadovoljstvo osjećajem sigurnosti pa u četvrtom razredu imamo 88,5% jako zadovoljnih dok je u šestom razredu 84,8% jako zadovoljnih učenika osjećajem vlastite sigurnosti.

SLIKA 7.1.

Zadovoljstvo učenika 2. razreda osjećajem vlastite sigurnosti

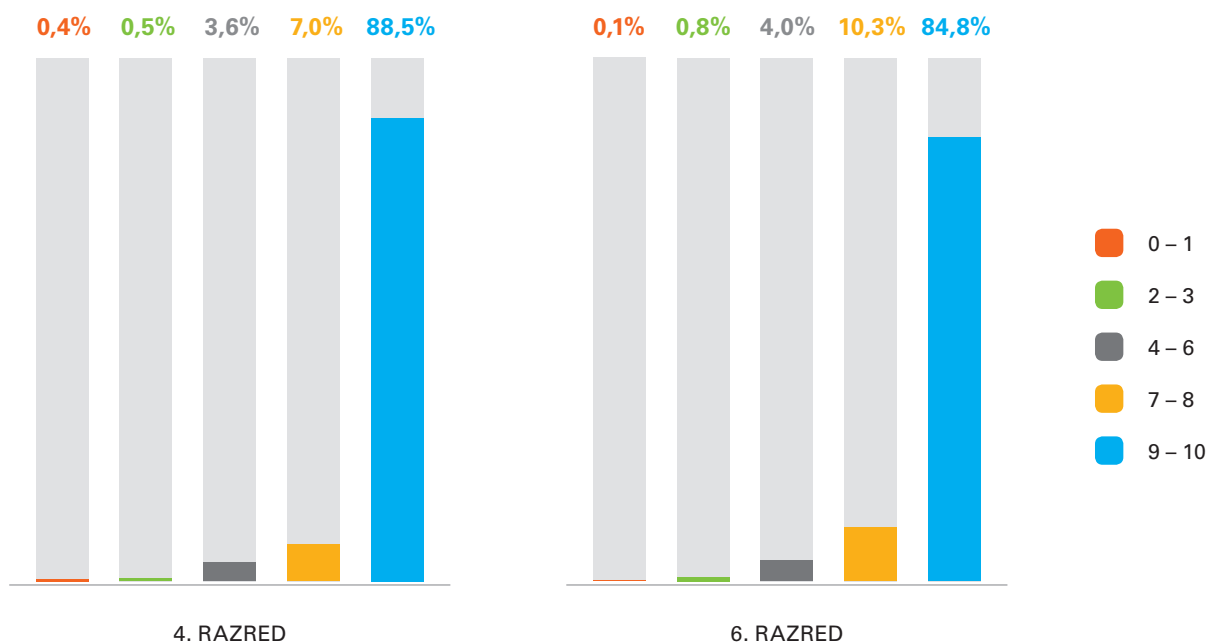

⁶ Detaljna rasprava o konceptualizaciji i razvoju indikatora dječje dobrobiti u području sigurnosti dostupna je u dokumentu „Indikatori dobrobiti djece“ (Ajduković i Šalinović, ur., 2017.).

**Sigurnost djece
jedan je od
najvažnijih
preduvjeta za
ostvarivanje
djetetove
dobrobiti**

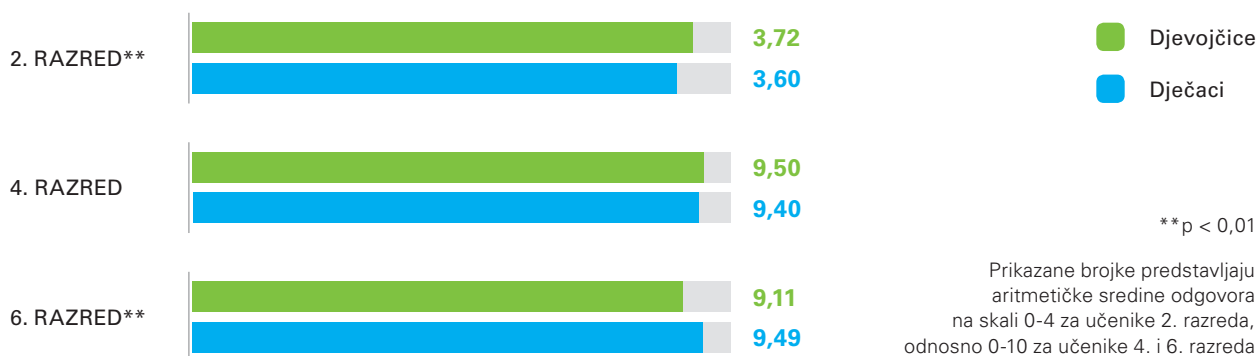
SLIKA 7.2.

Zadovoljstvo učenika 4. i 6. razreda osjećajem vlastite sigurnosti

SLIKA 7.3.

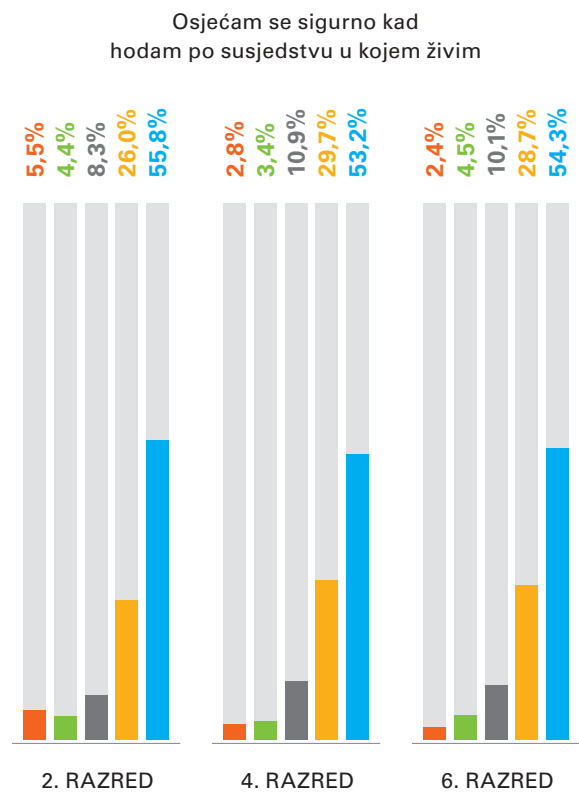
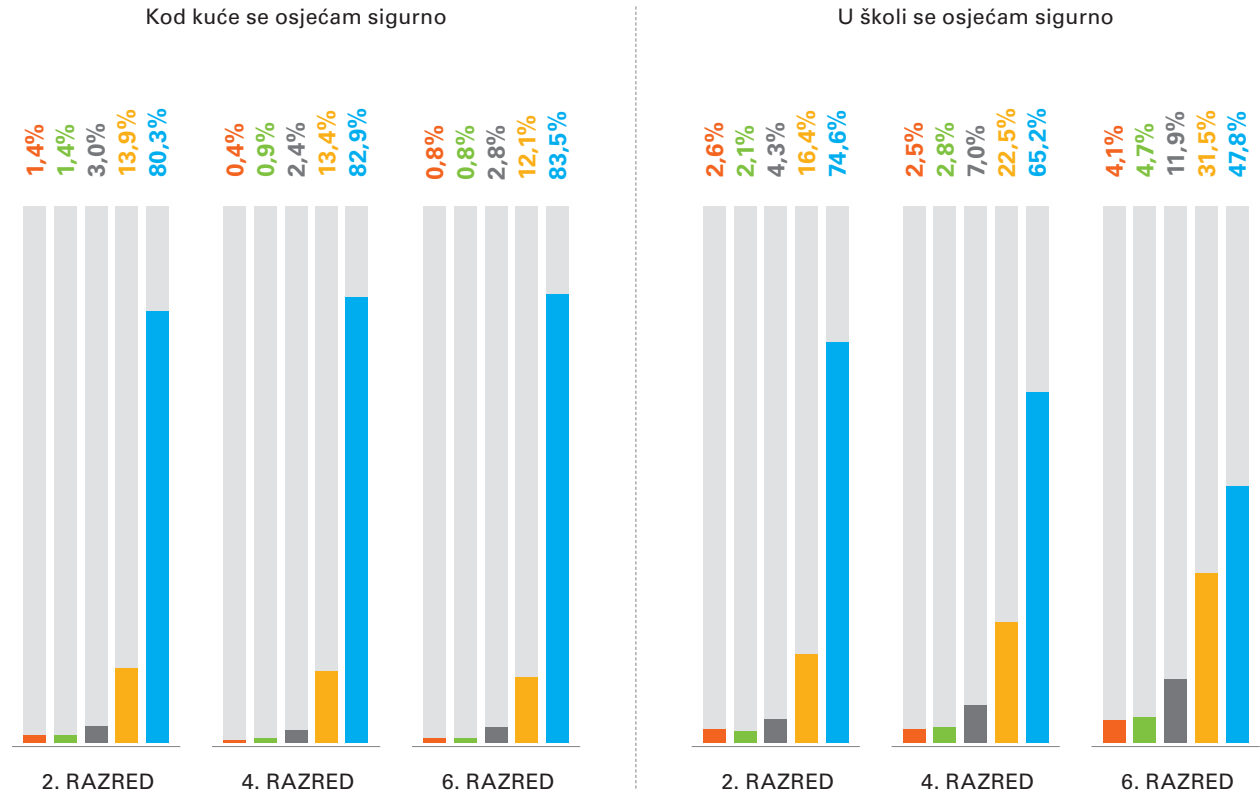
Razlike između dječaka i djevojčica u zadovoljstvu osjećajem vlastite sigurnosti

Iako je postotak nezadovoljnih i jako nezadovoljnih učenika u ovom području nizak te se kreće od 0,9% do 1,3% ovisno o dobnoj skupini, ovaj rezultat je potrebno shvatiti ozbiljno jer pokazuje da određeni dio djece ipak izjavljuje da nisu zadovoljni osjećajem vlastite sigurnosti. Upravo je ovoj skupini djece potrebno usmjeriti djelotvorne i prikladne intervencije, a ukoliko govorimo o intervencijama u obiteljskom okruženju, potrebno je prethodno provesti proces procjene sigurnosti djeteta kojim se određuje je li ili nije neposredno ugrožen život djeteta (Sladović Franz, 2015.). Zanimljivo je da su osjećajem vlastite sigurnosti u drugom razredu zadovoljnije djevojčice, u četvrtom razredu nema značajnih razlika između dječaka i djevojčica, dok su u šestom razredu osjećajem vlastite sigurnosti zadovoljniji dječaci (Slika 7.3.).

SLIKA 7.4.

Slaganje učenika s tvrdnjama o osjećaju vlastite sigurnosti na različitim mjestima

- Ne slažem se
- Malo se slažem
- Dijelom se slažem
- Slažem se
- Potpuno se slažem

SLIKA 7.5.

Razlike između dječaka i djevojčica u slaganju s tvrdnjama o osjećaju vlastite sigurnosti na različitim mjestima

*p < 0,05; **p < 0,01

Prikazane brojeke predstavljaju aritmetičke sredine odgovora na skali 0-4

■ Djevojčice
 ■ Dječaci

Ovaj rezultat je moguće povezati s prethodno prikazanim rezultatima o susjedstvu u kojem djeca žive. Naime, statistički značajne razlike pokazuju kako dječaci više smatraju da u susjedstvu imaju nekog tko će im pomoći kada imaju problem te da su odrasli dobri prema djeci. Moguća objašnjenja idu u nekoliko smjerova. Možda su djevojčice ulaskom u pubertet doživjele neku neugodnost ili su od strane značajnih odraslih upozoravane na opasnosti od strane nepoznatih odraslih osoba. Sudjelovanje u nasilju među vršnjacima također je potencijalno rizičnije za djevojčice, barem u nekim domenama. Razlike u učestalosti doživljenog nasilja u školi u ovom istraživanju pokazuju da djevojčice u šestom razredu značajno češće od dječaka izjavljuju da su ih isključili iz društva. Dosadašnje spoznaje naglašavaju da su stope doživljenog nasilja u adolescenciji općenito više kod djevojčica nego kod dječaka, što također može utjecati na zadovoljstvo osjećajem vlastite sigurnosti (Vejmelka, 2012.). Navedenu relaciju bilo bi vrijedno obuhvatiti budućim istraživanjima pogotovo kvalitativnim metodama prikupljanja podataka koje omogućuju dubinski uvid i razumijevanje određenih fenomena.

Slika 7.4. prikazuje tvrdnje o osjećaju vlastite sigurnosti na različitim mjestima poput kuće, škole i susjedstva u kojem žive. Dok sve tri dobne skupine iskazuju u visokom postotku od preko 90% slaganje s tvrdnjom da se osjećaju sigurnima

kod kuće, to nije slučaj s osjećajem sigurnosti na ostalim mjestima. Zadovoljstvo osjećajem sigurnosti u susjedstvu djeca sve tri dobne skupine procjenjuju nižim. Iako preko 80% djece izjavljuje slaganje s ovom tvrdnjom, niži je postotak one djece koji se s tom tvrdnjom slažu u potpunosti. Zadovoljstvo osjećajem sigurnosti u školi opada s povećanjem dobi djece, što je potvrđeno u većini ostalih zemalja, pa tako u šestom razredu više od petine djece izjavljuje da se tek djelomično slaže ili ne slaže s tvrdnjom da se u školi osjećaju sigurno. Ovo također može biti povezano sa sudjelovanjem u nasilju među djecom u školi koje je češće prisutno u doba adolescencije (Caravita, di Blasio i Salmivalli, 2009.; Rees i sur., 2020.). Ukoliko navedene podatke usporedimo s komparativnim nalazima u ostalim zemljama, Hrvatska se nalazi na visokom 7. mjestu kada govorimo o osjećaju vlastite sigurnosti u obitelji, no komparativni rezultati za osjećaj sigurnosti u školi i susjedstvu nešto su niži pa se Hrvatska nalazi na 13. mjestu ukoliko je usporedimo s ostalim zemljama koje su sudjelovale u istraživanju (Rees i sur., 2020.).

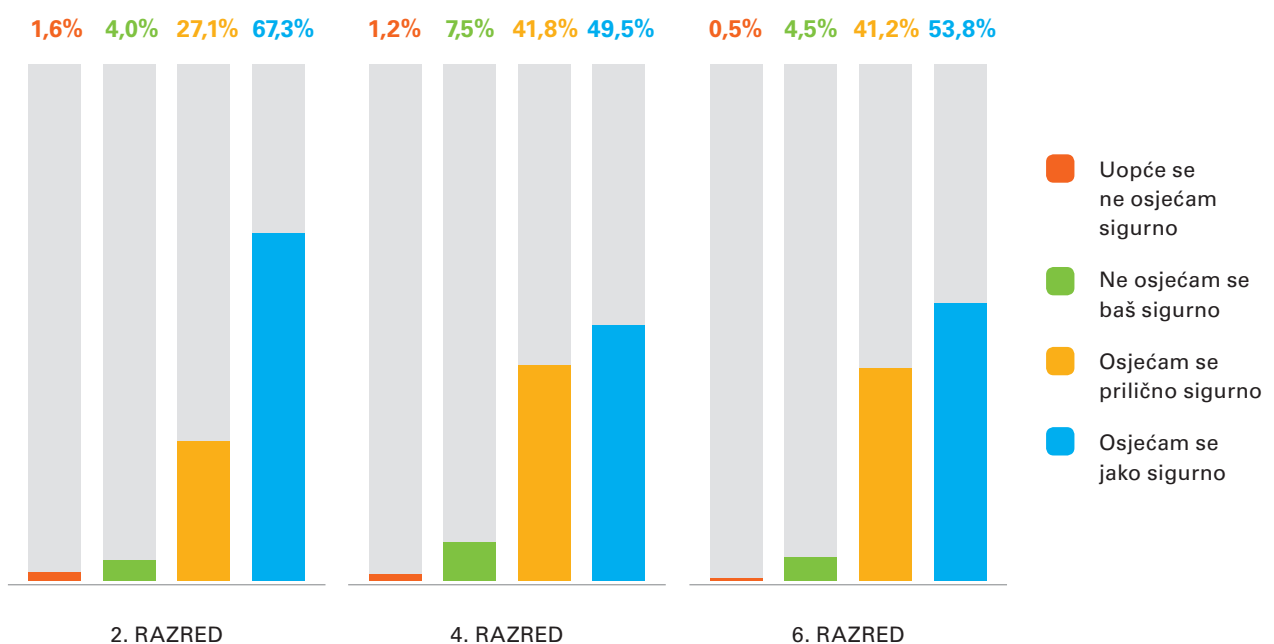
Razlike između djevojčica i dječaka pokazuju značajnost u korist djevojčica koje u drugom razredu iskazuju da su zadovoljnije osjećajem sigurnosti na sva tri mjesta koja su obuhvaćena ovim istraživanjem, dok su djevojčice u četvrtom razredu zadovoljnije osjećajem sigurnosti od svojih muških vršnjaka kada su kod kuće (Slika 7.5.). U šestom razredu su dječaci ti koji iskazuju značajno više zadovoljstvo osjećajem sigurnosti u susjedstvu (Slika 7.5.) što dodatno potvrđuje rezultat oko podrške odraslih u lokalnoj zajednici u kojoj žive što je već opisano u prethodnim poglavljima.

Zabrinjavajući rezultat pokazuje da između 5 i 9% djece koja su sudjelovala u istraživanju izjavljuje da se ne osjećaju sigurnima na putu između doma i škole, a značajne razlike u četvrtom i šestom razredu idu u korist dječaka koji se osjećaju sigurnije od djevojčica (Slika 7.6. i Slika 7.7.), što je sukladno komparativnim rezultatima u ostalim zemljama (Rees i sur., 2020.).

Zadovoljstvo osjećajem sigurnosti u školi opada s povećanjem dobi djece

SLIKA 7.6.

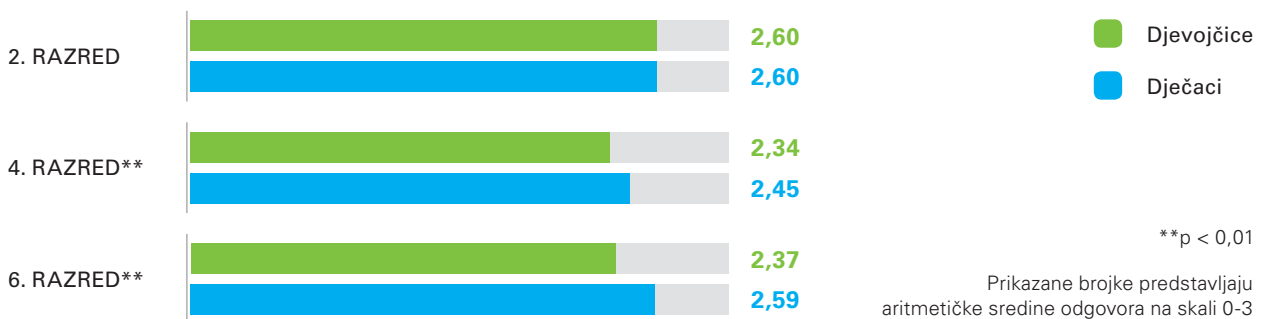
Procjena osjećaja vlastite sigurnosti učenika na putu do škole i od škole do doma

Sladović Franz (2015.) navodi da se postizanje djetetove sigurnosti odnosi na trajno i oprezno procjenjivanje uvjeta i rizika koji dovode do nesigurnosti, a individualan pristup procjeni sigurnosti djeteta svakako treba uklopiti i ovu domenu djetetova života s obzirom da je upravo to put kojim se djeca svakodnevno kreću te može biti važan aspekt dječje dobrobiti i osjećaja vlastite sigurnosti. No, nalaz da se dječaci, posebice oni starije dobi u susjedstvu i lokalnoj zajednici osjećaju sigurnije od djevojčica koristan je te ovo predstavlja područje koje je važno uklopiti u preventivne programe i ostale oblike rada s ovom skupinom djece i mladih, ali uz specifičan pristup prema djevojčicama.

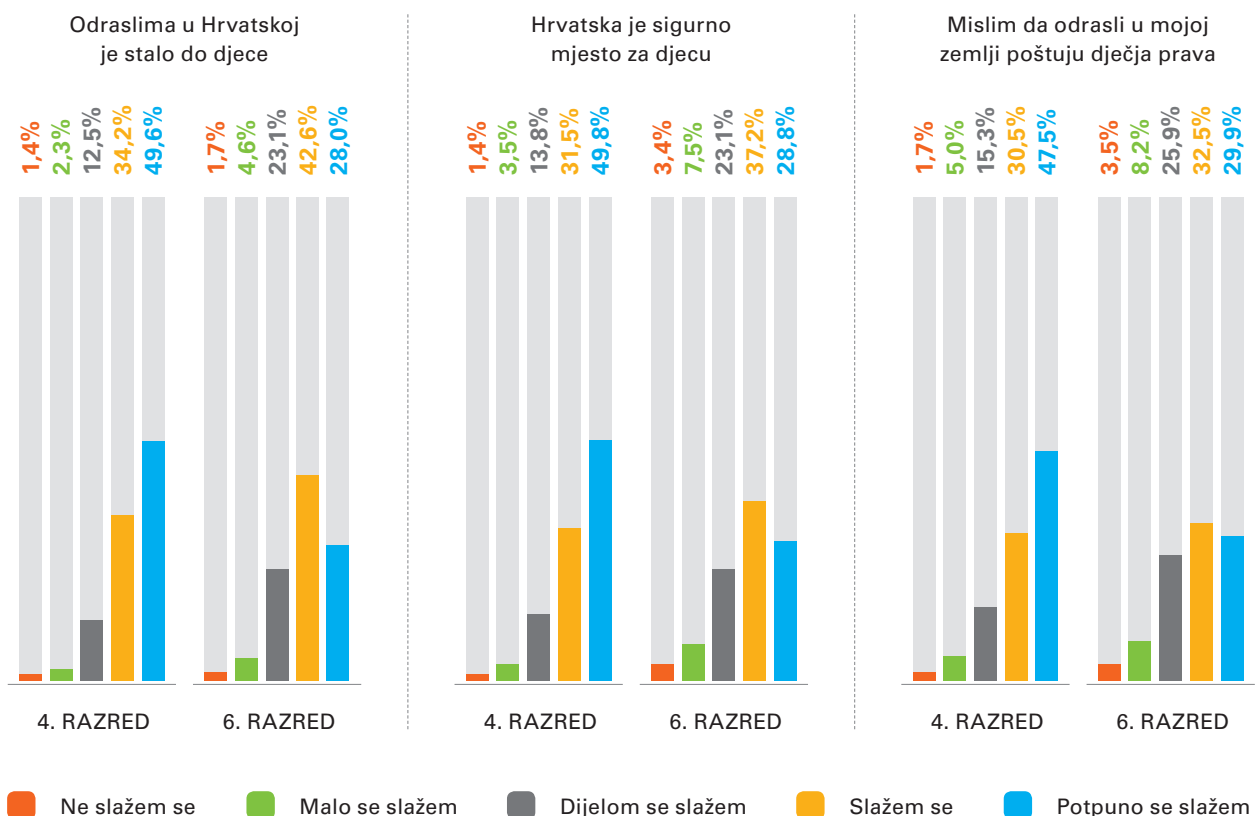
SLIKA 7.7.

Razlike između dječaka i djevojčica u procjeni osjećaja vlastite sigurnosti na putu do škole i od škole do doma

SLIKA 7.8.

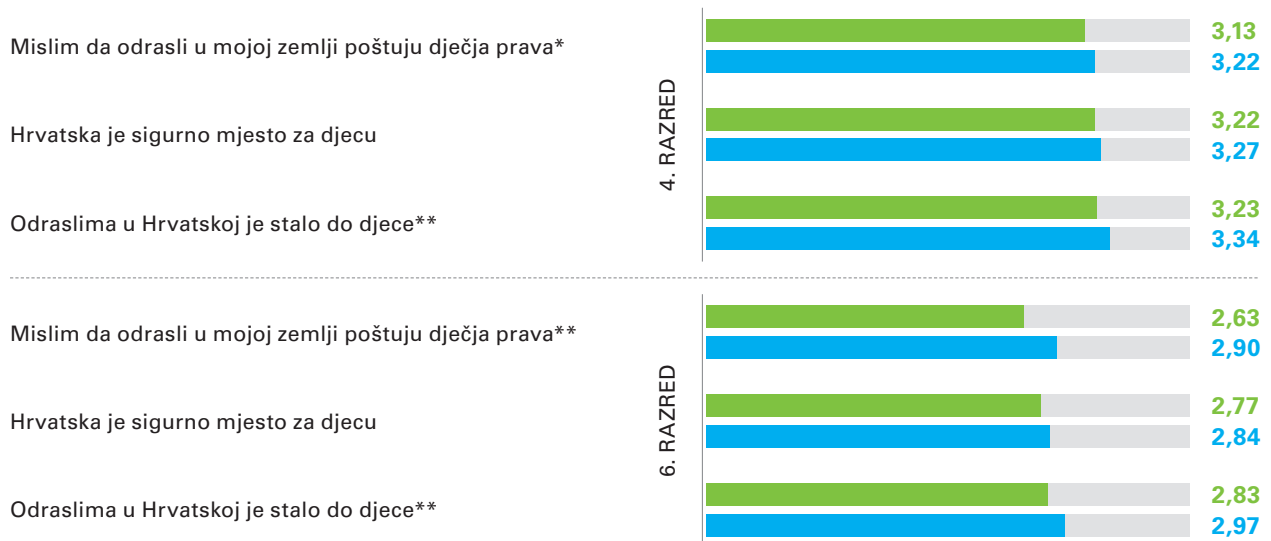
Slaganje učenika s tvrdnjama o životu u Hrvatskoj

SLIKA 7.9.

Razlike između dječaka i djevojčica u slaganju s tvrdnjama o životu u Hrvatskoj

*p < 0,05; **p < 0,01

Prikazane brojke predstavljaju aritmetičke sredine odgovora na skali 0-4

■ Djevojčice
 ■ Dječaci

U nastavku slijede pitanja o životu u Hrvatskoj na koja su odgovarala samo djeca iz četvrtih i šestih razreda, a koja obuhvaćaju područje poštovanja dječjih prava, zatim njihovo mišljenje o tome koliko je Hrvatska sigurno mjesto kao i tvrdnju koliko je odraslima stalo do djece. Rezultati pokazuju kako djeca iz četvrtog razreda sigurnost i prava djece u Hrvatskoj procjenjuju nešto pozitivnije od djece u šestim razredima (Slika 7.8.). Tako u sve tri kategorije pitanja u šestim razredima gotovo četvrtina izjavljuje djelomično slaganje, a raste i postotak onih koji se ne slažu s tvrdnjama o sigurnosti, poštovanju prava i tome koliko je odraslima stalo do djece u Hrvatskoj. Rezultati koji ukazuju da 6,3% djece smatra da odraslima zapravo nije stalo ili je malo stalo do djece u Hrvatskoj, zatim 10,9% djece koja izjavljuju da smatraju da Hrvatska baš nije sigurna zemlja te 11,7 % djece koja smatraju da se u Hrvatskoj ne poštuju dječja prava (Slika 7.8.) su vrlo zabrinjavajući te važni stručnjacima, donositeljima odluka i kreatorima politika koji bi trebali usmjeriti svoje buduće djelovanje s ciljem ostvarivanja dječje dobrobiti u području sigurnosti i poštovanja dječjih prava na nacionalnoj razini. Slika 7.9. prikazuje značajne razlike između dječaka i djevojčica i kada su prisutne značajne razlike idu u korist dječaka. Tako su u četvrtom i šestom razredu dječaci ti koji smatraju da je odraslima u Hrvatskoj stalo do djece u većoj mjeri nego što to misle djevojčice te iskazuju pozitivnije mišljenje o poštovanju dječjih prava u državi u kojoj žive od djevojčica.

Pitanja za subuzorak djece u šestim razredima obuhvatila su i to koliko su djeca često zabrinuta za stvari koje se događaju u Hrvatskoj te je preko polovice djece iskazalo da su ponekad zabrinuti (53,8%) dok je preko petine djece često zabrinuto oko stvari za koje čuju da se događaju u njihovoj zemlji (21,4%). Nezanemariv postotak djece od 10,5% izjavljuje da je uvijek zabrinuto oko stvari za koje čuju da se događaju u Hrvatskoj (Slika 7.10.). Između dječaka i djevojčica nije bilo značajne razlike u učestalosti kojom iskazuju zabrinutost vezano uz stvari za koje čuju da se događaju u Hrvatskoj. U objašnjenju ovog rezultata potrebno

Djeca iz četvrtog razreda sigurnost i prava djece u Hrvatskoj procjenjuju nešto pozitivnije od djece u šestim razredima

Većina djece u drugim, četvrtim i šestim razredima iskazuje da je upoznato s dječjim pravima

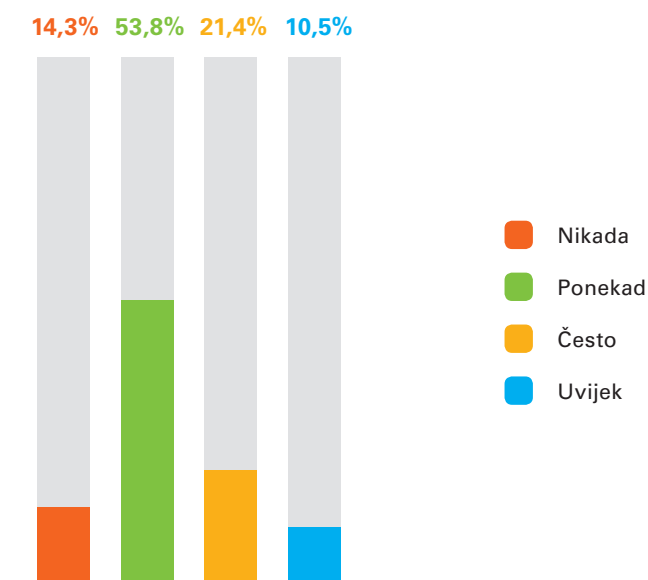
je raspraviti i mogući negativni utjecaj medijskih sadržaja. Naime, stručnjaci na ovom području slažu se da je prisutan potencijalan štetan utjecaj medijskih sadržaja, a posebice informativnih sadržaja i vijesti na dječje emocije i općenito dobrobit djece (Walma van der Molen i Bushman, 2008.; Strasburger, Jordan i Donnerstein, 2010.). Ovo područje spada u kategoriju rizika sadržaja (eng. *content risk*), a obuhvaća izloženost nepoželjnim i neprikladnim sadržajima putem medija i digitalnog okruženja (UNICEF, 2017.). Barbara Wilson (2010.) koja se bavila utjecajem medija na razvoj i dobrobit djece navodi kako medijski utjecaj na djecu više ima veze s prikazanim sadržajem nego s duljinom vremena koju djeca provode pred ekranom.

U posljednjem dijelu ovog poglavlja prikazani su rezultati koji pokazuju razinu informiranosti djece o svojim pravima. Većina djece u drugim (79,5%), četvrtim (90,0%) i šestim (83,2%) razredima iskazuje da je upoznato s dječjim pravima (Slika 7.11.). Ovaj rezultat pokazuje pozitivan pomak u informiranosti o dječjim pravima obzirom da je nacionalno istraživanje koje je 2010. godine proveo UNICEF-ov ured za Hrvatsku (UNICEF, 2015.) s djecom drugih i trećih razreda osnovnih i srednjih škola, pokazalo da je otprilike polovina djece upoznata s dječjim pravima.

Vidno je niži postotak djece koja su upoznata s Konvencijom o pravima djece pa tako 40,1% djece iz drugih razreda, 53,0% djece u četvrtim razredima te 55,6% djece u šestim razredima izjavljuje da je upoznato s ovim međunarodnim standardom u zaštiti dječjih prava (Slika 7.12.). Ovaj rezultat nalaže da bi educiranje i informiranje djece o njihovim pravima, pogotovo konvencijskim međunarodnim standardima trebalo biti uvedeno u obrazovanje djece u što ranijoj dobi. Potrebno je naglasiti kako komparativni podaci o dječjim pravima nisu uklopljeni u završnu verziju međunarodnog izvještaja te je za komparaciju ovih rezultata potrebno pričekati objavu nacionalnih rezultata ostalih zemalja koje su sudjelovale u istraživanju subjektivne dobrobiti djece.

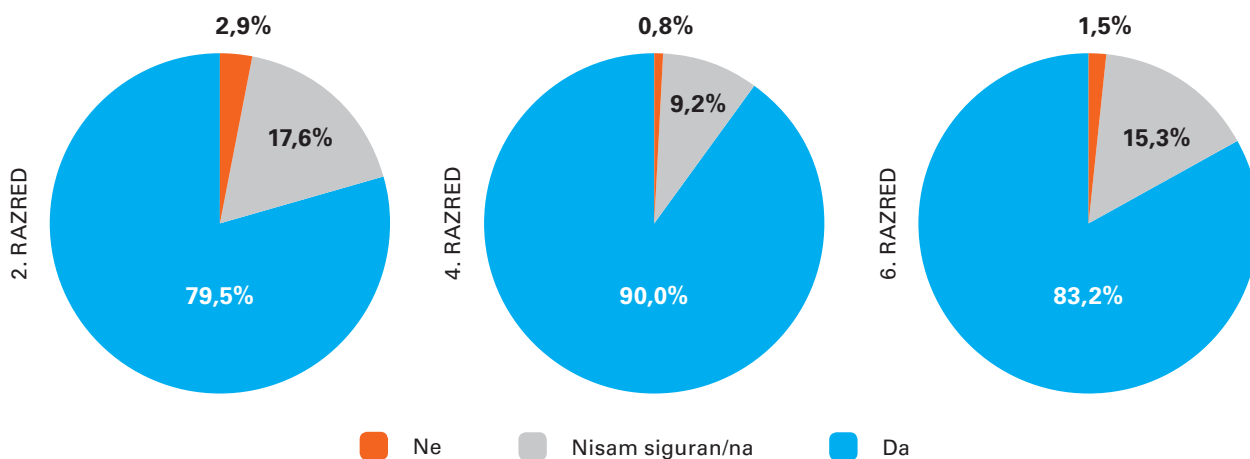
SLIKA 7.10.

Učestalost zabrinutosti učenika 6. razreda u vezi stvari za koje čuju da se događaju u Hrvatskoj

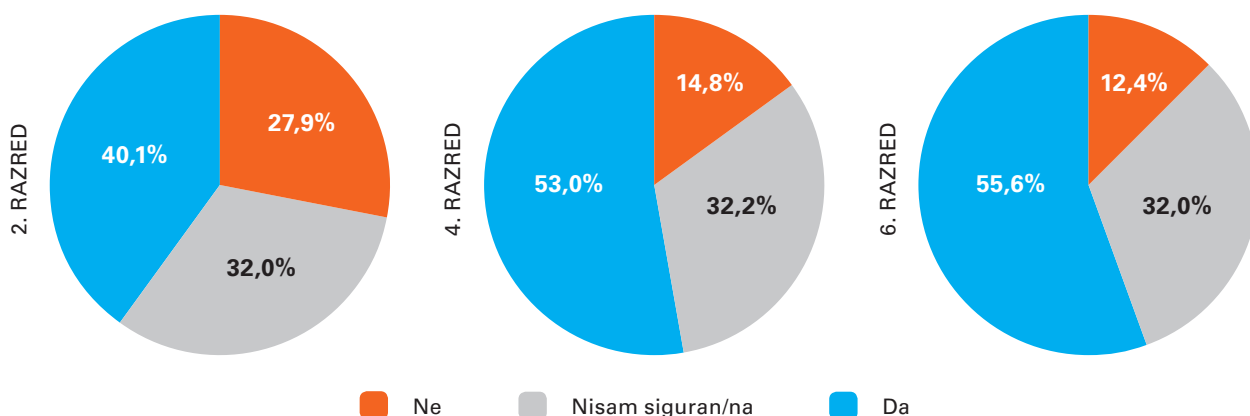
SLIKA 7.11.

Odgovori učenika na tvrdnju „Znam koja su dječja prava“

SLIKA 7.12.

Odgovori učenika na tvrdnju „Znam za Konvenciju o pravima djeteta“

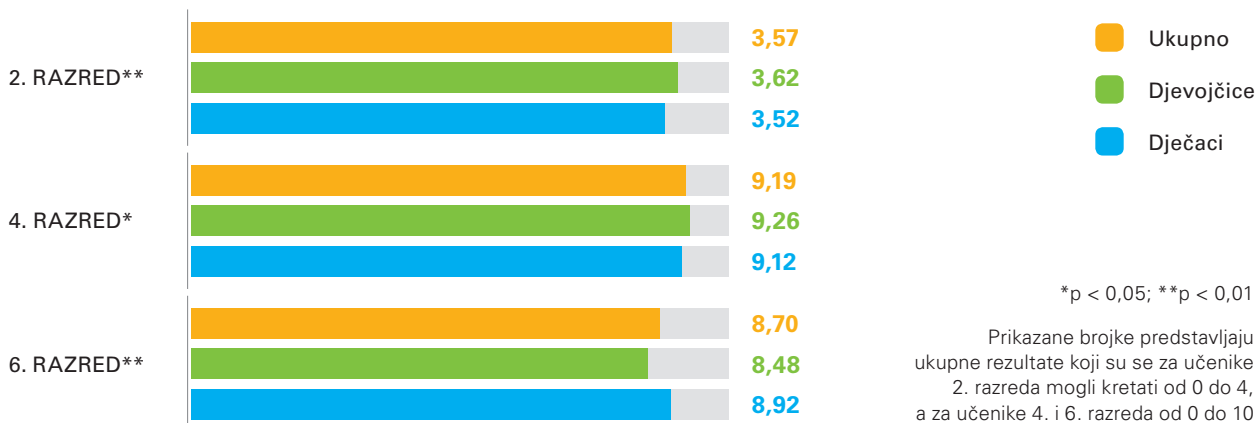

8. Ukupna subjektivna dobrobit djece u Hrvatskoj

Kao što je u prvom poglavlju ovog istraživačkog izvještaja navedeno, subjektivna dobrobit odnosi se na široki koncept koji uključuje pojedinačevu kognitivnu i afektivnu evaluaciju vlastitog života, značajnih životnih događaja i okolnosti u kojima pojedinac živi (Diener, 2009.). Uz subjektivnu dobrobit, često se ispituje i psihološka dobrobit, koja je povezana s psihosocijalnim funkcioniranjem, samopoimanjem, zadovoljenošću tri osnovne psihološke potrebe – za autonomijom, kompetentnosti i povezanosti s drugima (Ryan i Deci, 2001.; Newland i sur., 2019.). Navedene komponente dobrobiti su povezane, ali međusobno neovisne te bi se obje trebale ispitivati u istraživanjima dobrobiti (Joshnloo, 2016.).

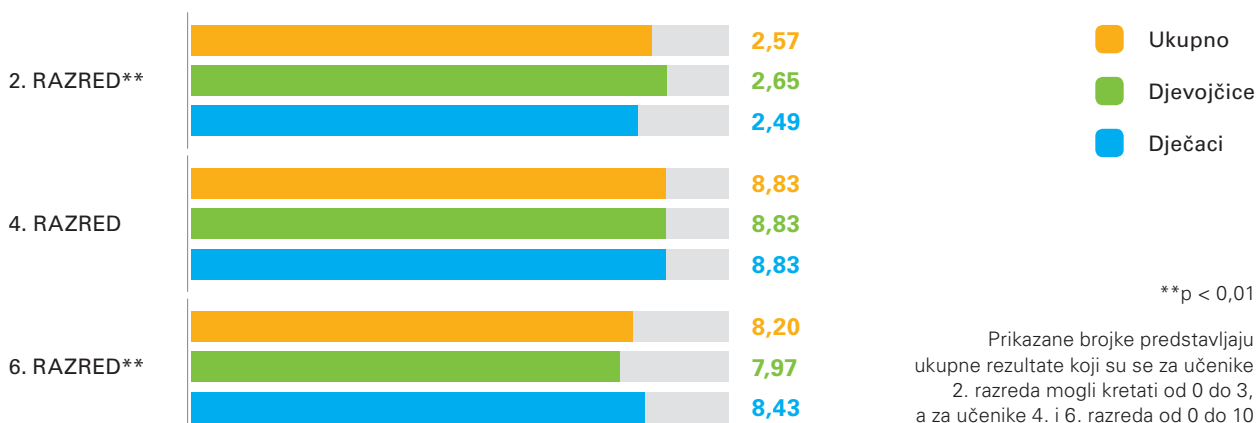
SLIKA 8.1.

Razlike između dječaka i djevojčica u kognitivnom aspektu subjektivne dobrobiti i prosječni rezultati u sve tri dobne skupine

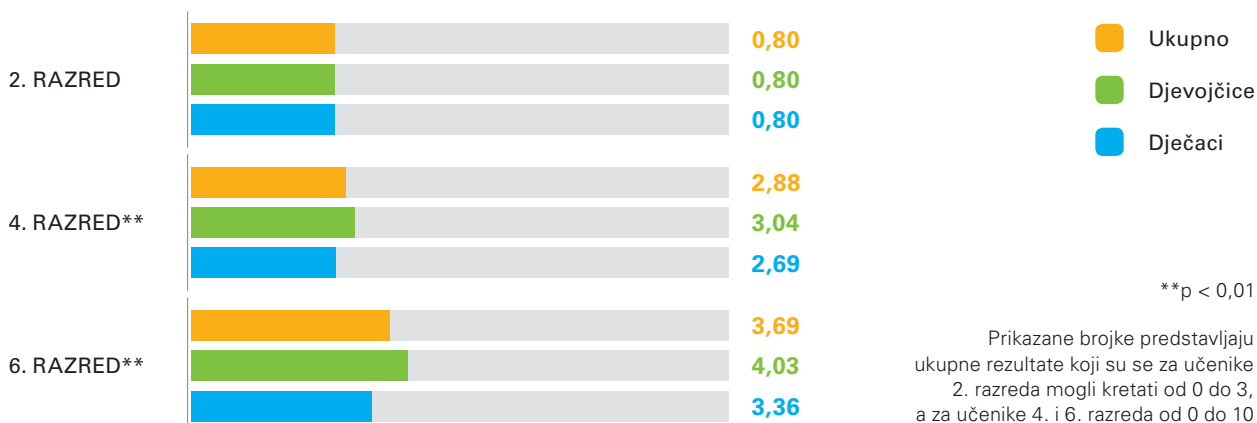
SLIKA 8.2.

Razlike između dječaka i djevojčica u ugodnom raspoloženju doživljenom u posljednja dva tjedna i prosječni rezultati u sve tri dobne skupine

SLIKA 8.3.

Razlike između dječaka i djevojčica u neugodnom raspoloženju doživljenom u posljednja dva tjedna i prosječni rezultati u sve tri dobne skupine

U ovom poglavlju na početku ćemo se osvrnuti upravo na kognitivni i afektivni aspekt subjektivne dobrobiti (odnosno raspoloženje djece), zatim će biti prikazana psihološka dobrobit najstarijih učenika, dok ćemo poglavlje završiti rezultatima vezanim za ukupno zadovoljstvo životom, kao i njegovih pojedinih područja. Kognitivni aspekt subjektivne dobrobiti, kao što je opisano u instrumentima, ispitan je tvrdnjama u kojima su sudionici dali mišljenje o svojem životu (npr. *Sviđa mi se moj život*) na skali od 0 do 10 za učenike 4. i 6. razreda te skali od pet stupnjeva za najmlađe učenike. Prosječne vrijednosti za taj aspekt dobrobiti prikazane su na Slici 8.1.

Kao što vidimo, sve dobne skupine visoko pozitivno procjenjuju svoj život, pri čemu možemo zamijetiti da više vrijednosti imaju učenici četvrtih razreda u odnosu na učenike šestih razreda (iste ne možemo uspoređivati s najmlađim učenicima jer su oni procjene davali na drugoj skali), a potonji rezultat dobiven je i u većini drugih zemalja koje su sudjelovale u komparativnom istraživanju (Rees i sur., 2020.). Također, zamjetno je da djevojčice drugih i (u manjoj mjeri) četvrtih razreda pozitivnije procjenjuju svoj život u odnosu na dječake, dok u šestom razredu pozitivnije procjene imaju dječaci. Što se tiče položaja hrvatskih učenika u odnosu na druge, učenici iz dvije mlađe dobne skupine su među 6 zemalja (zajedno s drugim zemljama iz Europe) u kojima djeca imaju najpozitivniju kognitivnu procjenu vlastitih života, no kada je riječ o dvanaestogodišnjacima, Hrvatska se nalazi otprilike na sredini poredanih zemalja.

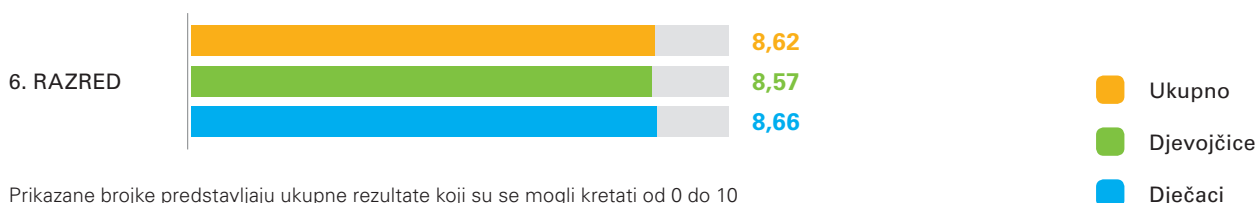
Emocionalni aspekt subjektivne dobrobiti odnosi se na visoki stupanj ugodnog raspoloženja i niski stupanj neugodnog raspoloženja. U ovom istraživanju djeca su procjenjivala koliko se često osjećaju sretno, puni energije i smireno, što su pokazatelji ugodnog raspoloženja, te koliko su često tužni, pod stresom ili im je dosadno, kao pokazatelji neugodnog raspoloženja (kod najmlađih učenika ispitana je samo učestalost sreće i tuge). Iako su se ranija istraživanja nerijetko usmjeravala samo na jedno od ove dvije vrste raspoloženja ili ih kombinirala u jedinstveni rezultat, pokazalo se da svaki za sebe donosi nezavisni doprinos u objašnjavanju dobrobiti djece. Neki autori čak navode da su neugodne emocije dugotrajnije od ugodnih te su snažniji pokazatelj subjektivne dobrobiti pojedinca (Larsen, 2009.). Ako pogledamo Slike 8.2. i 8.3., možemo zaključiti da su u prosjeku djeca češće u ugodnom nego u neugodnom raspoloženju, ali da s dobi pada razina ugodnog raspoloženja, a raste neugodnog. Takav nalaz razlika između desetogodišnjaka i dvanaestogodišnjaka potvrđen je i u ovom i u ranijim valovima Children's Worlds istraživanja (Rees i sur., 2020.). Nadalje, rodne razlike ukazuju na sličan trend koji se pokazao kod kognitivnog aspekta subjektivne dobrobiti, a to je da su najmlađe djevojčice u odnosu na dječake i najstariji dječaci u odnosu na djevojčice češće u ugodnom raspoloženju, dok neugodno češće doživljavaju djevojčice i u četvrtom i u šestom razredu.

Sve dobne skupine visoko pozitivno procjenjuju svoj život

U prosjeku su djeca češće u ugodnom nego u neugodnom raspoloženju, ali s dobi pada razina ugodnog raspoloženja, a raste neugodnog

SLIKA 8.4.

Razlike između dječaka i djevojčica u psihološkom aspektu subjektivne dobrobiti i prosječna psihološka dobrobit učenika 6. razreda

95% najmlađih učenika zadovoljno je svojim životom, pri čemu je 80,3% jako zadovoljno. Također, izrazito zadovoljno životom je i 90% učenika četvrtih i 80,3% učenika šestih razreda

No, objašnjenju rodni razlika ćemo se posvetiti nešto kasnije u tekstu. Što se tiče komparativnih rezultata, desetogodišnjaci iz Hrvatske su na trećem mjestu po učestalosti ugodnog raspoloženja i na drugom po odsustvu neugodnog raspoloženja, dok su dvanaestogodišnjaci na šestom i sedmom mjestu, i dalje u vrhu ljestvice, po odsustvu tuge, dosade i stresa (od 30 zemalja).

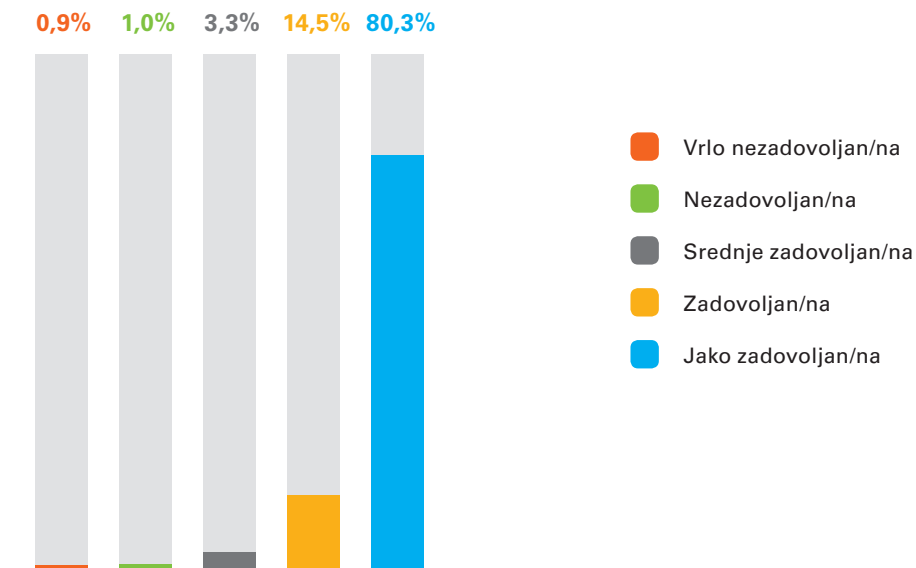
Psihološka dobrobit mjerila se apstraktnijim upitnikom, za koji je potrebna veća razina introspekcije, te je stoga primijenjena samo na najstarijoj grupi učenika. Pokazalo se da je psihološka dobrobit dvanaestogodišnjaka visoka te da pritom ne postoje rodne razlike (Slika 8.4.). Tvrdnja na kojoj sudionici postižu najviši prosjek jest *Volim biti takav/takva kakav/kakva jesam* ($M = 9,05$), koja ukazuje na visoko samopoštovanje i samoprihvatanje učenika, dok se najniže procjene dobivaju za pokazatelje psihološke dobrobiti koje možemo povezati s obrazovanjem – *Dobar/Dobra sam u upravljanju svojim dnevnim obavezama* te *Imam osjećaj da trenutno učim mnogo novih stvari* ($M = 8,33$). Po ukupnoj psihološkoj dobrobiti, hrvatski učenici nalaze se u prvoj trećini svih zemalja koje su sudjelovale u istraživanju (po rangu su 10. od 30 zemalja) (Rees i sur., 2020.).

Posljednji aspekt subjektivne dobrobiti djece koji smo provjeravali jest zadovoljstvo životom. Prema rezultatima prikazanim na Slici 8.5., vidimo da je gotovo 95% najmlađih učenika zadovoljno svojim životom, pri čemu je 80,3% jako zadovoljno. Također, izrazito zadovoljno životom je i 90% učenika četvrtih i 80,3% učenika šestih razreda (Slika 8.6.). Ako, pak, pogledamo koliko je učenika s druge strane krivulje, možemo zamijetiti da je 1,2% desetogodišnjaka, 1,9% osmogodišnjaka i 2,8% dvanaestogodišnjaka nezadovoljno svojim životima.

Zadovoljstvu pojedinim domenama života posvetit ćemo pažnju malo niže u tekstu, no ovdje se valja osvrnuti na uočene razlike u subjektivnoj dobrobiti djece različite dobi. Naime, kod svih pokazatelja subjektivne dobrobiti pokazalo se da najstariji učenici, koji su u fazi rane adolescencije, postižu najniže rezultate.

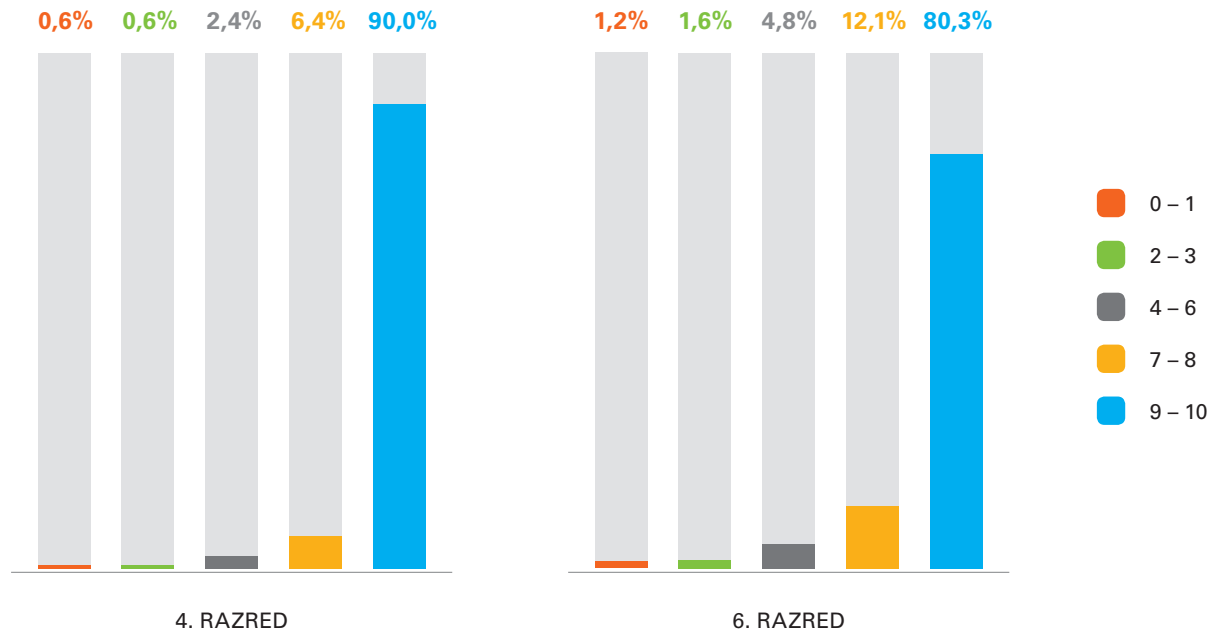
SLIKA 8.5.

Zadovoljstvo učenika 2. razreda svojim životom

SLIKA 8.6.

Zadovoljstvo učenika 4. i 6. razreda svojim životom

Takvi rezultati u skladu su i s ostalim istraživanjima, koja su utvrdila da se zadovoljstvo životom i ugodno raspoloženje smanjuju s povećanjem dobi (iz djetinjstva prema adolescenciji). Navedeno je potvrđeno u, na primjer, velikim istraživanjima kao što su HBSC 2009/2010 (Currie i sur., 2012.) i HBSC 2017/2018 (Inchley i sur., 2020.) te drugi val Children's Worlds 2013/2014 (Rees i Main, 2015.).

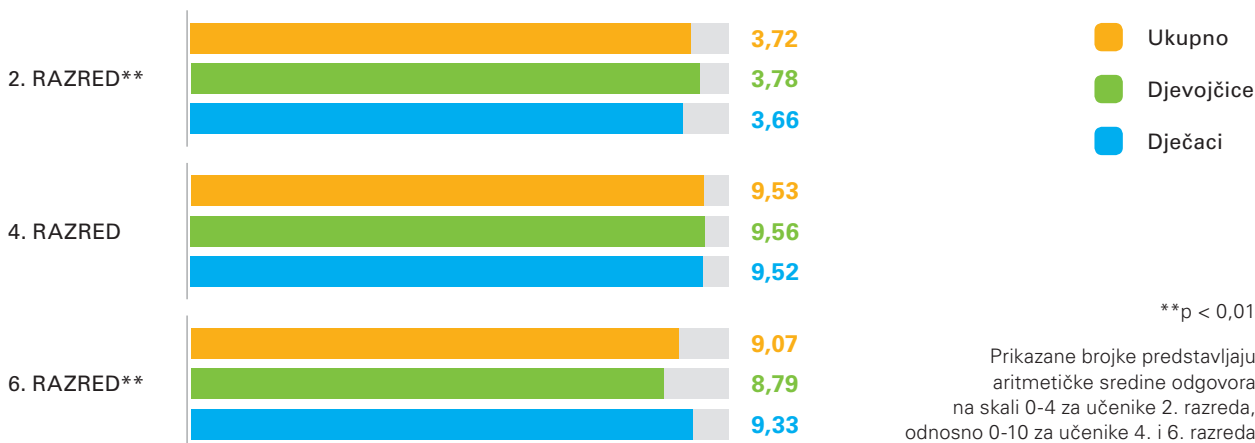
Sa sazrijevanjem djeca se suočavaju s brojnim promjenama u životu, od puberteta, novih socijalnih uloga (veća važnost vršnjačke grupe i zanimanje za romantične odnose), postepenom separacijom od roditelja do većih obaveza prelaskom u više razrede osnovne škole, više slobode, ali i više odgovornosti. Ti novi zadaci mogu dovesti do pomnijeg propitivanja koliko su zadovoljni svojim životima, a na izazove koji su pred njima mogu odgovoriti upuštanjem u rizična ponašanja i druge eksternalizirane probleme, no razviti i lošu/lošiju sliku o sebi i internalizirane probleme. Također, zanimljivo je osvrnuti se i na komparativne podatke, u kojima se vidi kako su dvije mlađe dobne skupine gotovo u svim pokazateljima (subjektivne) dobrobiti među najbolje rangiranim u odnosu na vršnjake iz drugih zemalja koje su sudjelovale u istraživanju, dok su hrvatski dvanaestogodišnjaci niže na toj ljestvici.

Sukladni rezultati dobiveni su i u drugim komparativnim istraživanjima koja su, na primjer, ispitala neka rizična ponašanja (Inchley i sur., 2020.). Ovakvi rezultati upozoravaju da je u Hrvatskoj važno razvijati preventivne programe ciljane sprečavanju i/ili suzbijanju problema mentalnog zdravlja koji počinju već u ranoj adolescenciji, a najbolje je takve programe usmjeriti prije ili početkom petog razreda, koji kod djece donosi brojne promjene u načinu školovanja, kao što smo već pisali u osmom poglavlju.

Kod svih pokazatelja subjektivne dobrobiti pokazalo se da najstariji učenici, koji su u fazi rane adolescencije, postižu najniže rezultate

SLIKA 8.7.

Razlike između dječaka i djevojčica u zadovoljstvu svojim životom

U svim opisanim aspektima dobrobiti provjerili smo i rodne razlike, a neke su ukratko već navedene u dosadašnjem tekstu. Tako je u većini pokazatelja (kognitivnom aspektu – Slika 8.1., ugodnom raspoloženju – Slika 8.2. i zadovoljstvu životom – Slika 8.7.) vidljivo da najmlađe djevojčice percipiraju veću dobrobit od najmlađih dječaka, dok je suprotno dobiveno za najstarije dječake, koji imaju pozitivnije procjene od djevojčica. Također, kada je riječ o neugodnom raspoloženju, i u četvrtom i u šestom razredu djevojčice iskazuju više tuge, stresa i dosade od dječaka. Rezultat da adolescentice imaju manje zadovoljstvo životom, manje ugodnog i više neugodnog raspoloženja te manju psihološku dobrobit potvrđen je i u drugim istraživanjima (Currie i sur., 2012.; Rees i Main, 2015.; OECD, 2019.). One su ulaskom u adolescenciju sklonije manjem zadovoljstvu životom, ali i razvoju internaliziranih problema, naročito depresivnih i anksioznih simptoma (Vulić-Prtorić, 2004.; Novak i Bašić, 2008.), što je potvrđeno i u većim domaćim istraživanjima (Ajduković, Rajhvajn Bulat i Sušac, 2018.; Rajhvajn Bulat, Sušac i Rajter, 2019.; Capak, 2020.). Također, u najnovijem HBSC istraživanju pokazalo se da su djevojčice od 11 godina zadovoljnije svojim životom od dječaka, no to se mijenja s 15 godina, kada su znatno zadovoljniji mladići (kod trinaestogodišnjaka nema rodni razlika) (Inchley i sur., 2020.). Kako se u našem istraživanju ova promjena događa u još nižoj dobi, zamjetno je kako su djevojčice u ranoj adolescenciji rizična skupina za razvoj problema mentalnog zdravlja.

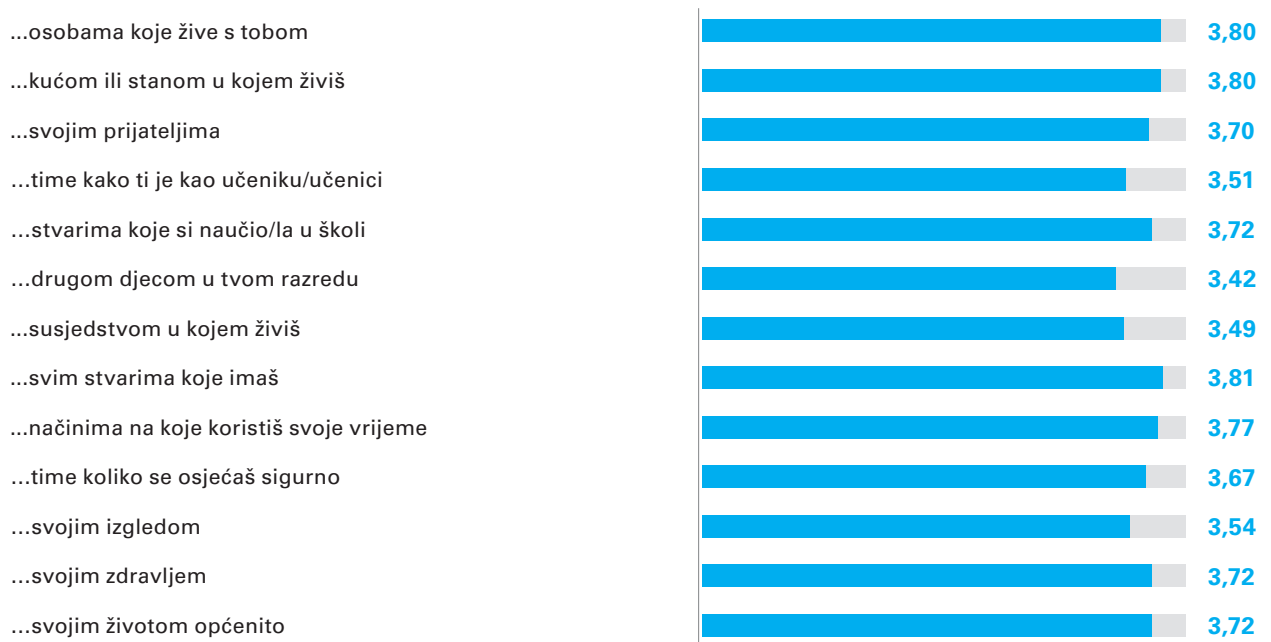
Konačno, prikaz rezultata dobivenih istraživanjem subjektivne dobrobiti djece u Hrvatskoj, završit ćemo usporednim osvrtom na zadovoljstvo djece pojedinim područjima njihova života, a koja su već detaljno prorađena u ranijim poglavljima. Na Slikama 8.8., 8.9. i 8.10. vidimo, a i dodatne analize rangiranja područja života kao ona s kojima su djeca najviše, odnosno najmanje zadovoljna pokazale su, kako se s obzirom na dob i spol, djeca u tim segmentima ne razlikuju puno. Naime, među tri područja s kojima su svi najzadovoljniji su stvari koje imaju, kuća ili stan u kojem žive te osobe s kojima žive, odnosno obitelj. Uz to, zdravlje je među tri najpozitivnije vrednovana aspekta kod učenika četvrtog razreda i djevojčica šestog razreda, dok su najstariji dječaci izrazito zadovoljni i s time koliko se osjećaju sigurno.

Među tri područja s kojima su svi najzadovoljniji su stvari koje imaju, kuća ili stan u kojem žive te osobe s kojima žive

SLIKA 8.8.

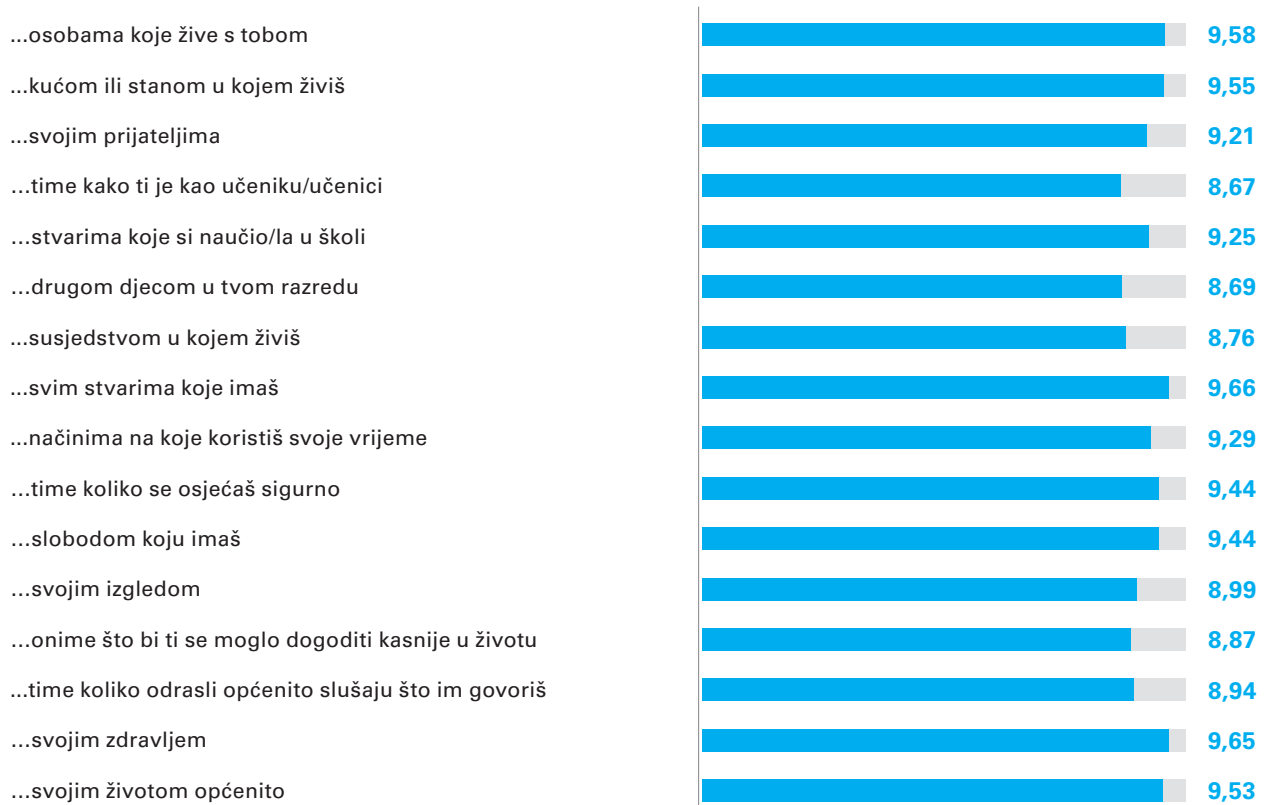
Zadovoljstvo učenika 2. razreda različitim aspektima života

Prikazane brojke predstavljaju aritmetičke sredine odgovora na skali 0-4

SLIKA 8.9.

Zadovoljstvo učenika 4. razreda različitim aspektima života

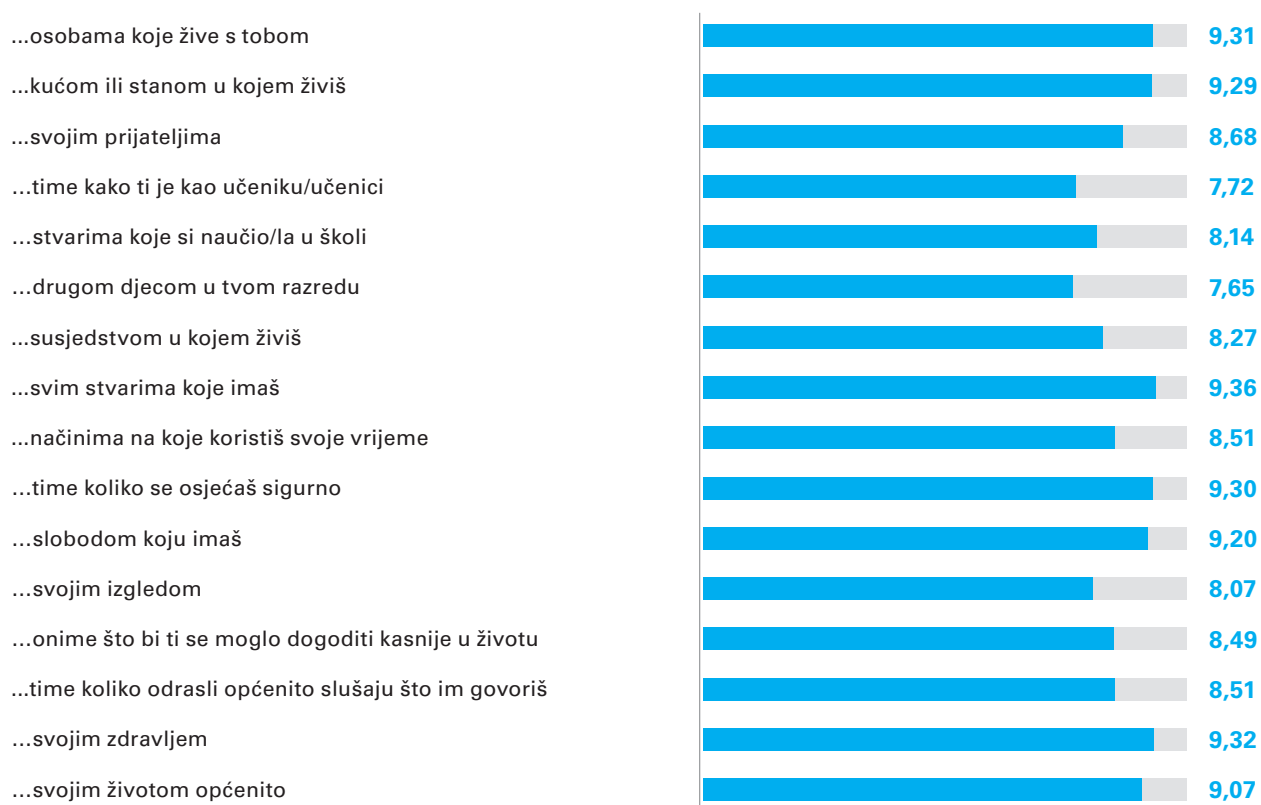

Prikazane brojke predstavljaju aritmetičke sredine odgovora na skali 0-10

S druge strane, kod svih dobnih skupina i kod oba spola je najmanje zadovoljstvo time kako im je kao učenicima te zadovoljstvo drugom djecom u razredu. Osim toga, mlađim učenicima je zadovoljstvo susjedstvom manje od zadovoljstva drugim aspektima (iako je i dalje vrlo visoko), a kod najstarijih učenica se među najniže rangiranim izdvaja i zadovoljstvo tjelesnim izgledom, dok je za najstarije dječake to slučaj za zadovoljstvo stvarima koje su naučili u školi. Upravo navedeni rezultati ponovno potvrđuju ranije navode kako je važno preventivne (i interventne) programe usmjeriti na probleme i poteškoće koje djeca doživljavaju u školskom okruženju te stvarati pozitivnu i podržavajuću školsku klimu.

SLIKA 8.10.

Zadovoljstvo učenika 6. razreda različitim aspektima života

Prikazane brojke predstavljaju aritmetičke sredine odgovora na skali 0-10

ZAVRŠNI OSVRT: SUBJEKTIVNA DOBROBIT KAO ZNAČAJAN INDIKATOR DOBROBITI DJECE

Svrha definiranja nacionalnih indikatora dobrobiti djece, koji su predstavljeni hrvatskoj profesionalnoj javnosti i Vijeću za djecu 2017. godine⁷, bila je pridonijeti djelotvornom i društveno odgovornom djelovanju za djecu kroz: (1) bolje razumijevanje prava, dobrobiti i kvalitete života djece, (2) usmjeravanje (na temelju pokazatelja) na prioritete probleme djece te (3) poticanje ciljanih inovativnih programa i mjera čiji bi cilj bila zaštita i promicanje dobrobiti ranjivih skupina djece. U tom dokumentu je, između ostalog, naglašeno da je nužno uključivanje Hrvatske u *Children's Worlds – International survey of children's well-being* (ISCWeB) (*Dječji svjetovi – Međunarodno istraživanje dobrobiti djece*), što bi omogućilo komparativno prikupljanje podatka o subjektivnoj dobrobiti djece u dobi od 8, 10 i 12 godina. U ovom istraživačkom izvještaju prikazani su na deskriptivnoj razini prvi nacionalni rezultati o subjektivnoj perspektivi života djece koji su prikupljeni na reprezentativnom uzorku hrvatskih učenika 2., 4. i 6. razreda osnovne škole.

Podsjećamo da je dobrobit djece višedimenzionalan pojam koji se odnosi na optimalno funkcioniranje i iskustvo djeteta. Polazeći od perspektive prava djeteta, dobrobit može biti definirana kao ostvarivanje prava i mogućnosti cjelovitog i usklađenog razvoja potencijala za svako dijete (Ajduković i Šalinović, 2017.). Subjektivna dobrobit jedan je od ključnih indikatora opće dobrobiti djece. Naime, smatra se da subjektivna dobrobit djece preklapa i nadilazi sve druge dimenzije dječje dobrobiti pa je upravo zbog toga posebna i iznimno značajna domena i indikator dobrobiti djece (UNICEF, 2013.).

Kao što i pokazuje struktura prikaza rezultata ovog istraživanja, subjektivna dobrobit je složen konstrukt i uključuje zadovoljstvo djeteta svojim životom u cjelini, ali i različitim područjima njegovog života, kao što su odnosi u obitelji, stambeni uvjeti i materijalni status obitelji, odnosi s prijateljima, život u školi, slobodno vrijeme, život u zajednici, ostvarivanje dječjih prava i slično. Ovo istraživanje ima poseban značaj s obzirom da je po prvi put u Hrvatskoj provedeno sustavno ispitivanje subjektivne dobrobiti djece, te da su obuhvaćena djeca mlađe školske dobi koja rijetko imaju prigodu sudjelovati u ovakvim istraživanjima. Posebna vrijednost je da se radi o međunarodnom istraživanju koje omogućava usporedbe, što daje novu perspektivu na nacionalne podatke.

U dosadašnjim međunarodnim istraživanjima koja omogućavaju komparativnu usporedbu Hrvatske s drugim zemljama, kao što je to npr. HBSC-ovo istraživanje (World Health Organization, 2020.), obuhvaćeni su samo pojedini aspekti subjektivne dobrobiti djece i to s djecom starije dobi. Uključivanje djece dobi 8, 10 i 12 godina ne samo da je omogućilo da se čuje „glas“ ove dobne skupine, već je obuhvaćeno razdoblje od djetinjstva i predadolescencije do rane adolescencije, što nam je omogućilo značajne spoznaje o tome kada, tj. u kojim fazama odrastanja, treba pojačati ciljanu prevenciju u području skrbi

⁷ Nacionalni *Indikatori dobrobiti djece* razvijeni su kao dio aktivnosti Ureda UNICEF-a za Hrvatsku i Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku. Prikazani su u opsežnom prijedlogu dokumenta koji ima značaj smjernica za djelovanje, ali nije obavezujući za državna tijela (Ajduković i Šalinović, ur., 2017.); <https://www.unicef.org/croatia/izvjesca/indikatori-dobrobiti-djece>.

Subjektivna dobrobit nadilazi sve druge dimenzije dječje dobrobit i uključuje zadovoljstvo djeteta svojim životom u cjelini, ali i različitim područjima njegovog života

za mentalno zdravlje i na koji način bolje brinuti za djecu koja odrastaju u siromaštvu ili riziku siromaštva.

U ovom istraživanju primarni fokus je na subjektivnoj dobrobiti, dok je psihološka dobrobit, kao znatno složeniji konstrukt, obuhvaćena s tek manjim brojem pitanja koja su postavljena samo starijoj djeci. Podsjetimo se, subjektivna dobrobit odnosi se na zadovoljstvo životom (odnosno na djetetovu kognitivnu procjenu kvalitete vlastitog života u odnosu na osobne standarde) te na doživljaj više ugodnih nego neugodnih raspoloženja. Naziva se još i srećom (Pollard i Lee, 2003.; Scoffham i Barnes, 2011.). Psihološka dobrobit odnosi se na ostvarivanje vlastitih potencijala ili samoaktualizaciju, odnosno na osobni angažman i optimalnu izvedbu u egzistencijalnim životnim izazovima. Već iz operacionalizacije psihološke dobrobiti jasno je da je mlađoj djeci (8 i 10 godina u našem uzorku) razvojno teško promišljati o svojoj psihološkoj dobrobiti, ali da mogu bez poteškoća i kompetentno iskazivati o svojoj subjektivnoj dobrobiti.

Polazeći od ovog kratkog osvrt na kontekst i obilježja ovog istraživanja, očekivano je pitanje što možemo zaključiti o tome kakva je subjektivna dobrobit djece u Hrvatskoj te kako djeca ocjenjuju kvalitetu svog života, koliko su zadovoljna svojim životom u cjelini? U cjelini, doživljaj subjektivne dobrobiti djece u Hrvatskoj je i apsolutno i relativno, ako ih uspoređujemo s djecom iz drugih država, vrlo visok. Gotovo 95% najmlađih učenika zadovoljno je svojim životom, pri čemu je 80,3% jako zadovoljno. Također, izrazito zadovoljno životom je i 90% učenika četvrtih i 80,3% učenika šestih razreda (Slike 8.5. i 8.6.).

Iako navedenim rezultatima možemo biti zadovoljni, istraživanje je ukazalo i na neke iznimno značajne podatke i trendove koji potiču na promišljanje i preuzimanje odgovornosti odraslih za unapređivanje dobrobiti djece. Naime, kao što je pokazala najnovija analiza (UNICEF Innocenti, 2020.), čak su i zemlje s jako dobrim socijalnim, gospodarskim i okolišnim uvjetima daleko od ispunjavanja ciljeva za djecu postavljenih u Programu održivog razvoja do 2030. godine. Ako želimo te ciljeve ispuniti ili im se barem približiti, potrebno je ubrzano i usredotočeno djelovanje. Ova analiza koja je provedena za 41 zemlju članicu OECD-a (Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj) i Europske unije (EU) pokazala je da su razlozi zbog kojih djeca u bogatim zemljama nemaju dobro djetinjstvo siromaštvo i slabi resursi za obrazovanje i provođenje slobodnog vremena te loši odnosi u obitelji i s vršnjacima. Za poboljšanje dobrobiti djeteta nužno je pažljivo integriranje politika i usluga koje mogu i trebaju ojačati jedni druge i svrsishodna participacija djece. Polazeći od toga, nalazi ovog istraživanja u nastavku su usustavljeni u nekoliko cjelina koje mogu poslužiti kao smjernice djelovanja donositeljima odluka.

Subjektivna dobrobit djece različite dobi

Iako u ovoj fazi analize rezultata nisu statistički provjeravane dobne razlike, činjenica da u istraživanju sudjeluju djeca iz tri dobne skupine omogućila nam je da se osvrnemo na trendove u subjektivnoj dobrobiti djece različite dobi. Kod većine aspekata subjektivne dobrobiti razlike ili ne postoje (npr. igranje video igara podjednako je zastupljeno u svim dobnim skupinama) ili su lako objašnjive i očekivane (npr. djeca od 12 godina češće koriste društvene mreže, bolje su upoznata s Konvencijom o pravima djeteta) s obzirom na razvojnu fazu. No, ipak smo uočili neke razlike na koje treba usmjeriti pozornost.

Tako je npr. više od polovice djece koja su sudjelovala u istraživanju zabrinuta u vezi financijske situacije u obitelji. Pri tome su najmlađi sudionici najviše zabrinuti te je među osmogodišnjacima vrlo velik udio njih koji o tome brinu cijelo vrijeme (Slika 1.18.). Ovo je i dobar primjer raskoraka između tzv. objektivne i subjektivne dobrobiti djece. Naime, iako objektivni pokazatelji ukazuju da najveći broj djece ima zadovoljene osnovne životne potrebe, djeca osjećaju zabrinutost zbog obiteljske materijalne situacije jer, po svemu sudeći, prepoznaju i osjećaju kad su roditelji pod ekonomskim stresom i imaju financijske brige. Ovaj podatak upućuje na potrebu da se kroz odgovarajuće programe namijenjene roditeljima svih osnovnoškolaca, kao što je npr. program „Rastimo zajedno“ za predškolce (Pećnik i sur., 2019.), ili kroz redovne roditeljske sastanke sa školskim psiholozi- ma ili stručnjacima iz udruga civilnog društva posveti pozornost tome kako da roditelji razgovaraju s najmlađom djecom o različitim osjetljivim situacijama u obitelji, kako da im daju potrebne informacije o tome što se događa, a da ih pri tome dodatno ne uznemire.

Neočekivani podatak je da i zadovoljstvo prijateljima opada s dobi, tako da kod starije djece raste broj onih koji su manje zadovoljni sa svojim vršnjacima. S obzirom na značaj vršnjaka u odrastanju djece, potrebno je kroz školske programe posvetiti više pozornosti temi prijateljstva.

Iako objektivni pokazatelji ukazuju da najveći broj djece ima zadovoljene osnovne životne potrebe, djeca osjećaju zabrinutost zbog obiteljske materijalne situacije jer prepoznaju i osjećaju kad su roditelji pod ekonomskim stresom i imaju financijske brige

Rodne razlike

Rezultati dosljedno pokazuju da su djevojčice zadovoljnije različitim aspektima života u obitelji i školi. Tako su npr. u mlađim skupinama djevojčice zadovoljnije uvjetima stanovanja, zadovoljnije su time što im obitelj može priuštiti, zadovoljnije su osobama u obitelji s kojima žive. S druge strane, starije djevojčice su zabrinutije oko toga koliko novaca ima njihova obitelj.

Školskim iskustvom u svim dobnim skupinama zadovoljnije su djevojčice, koje imaju i pozitivniji dojam o nastavnicima od dječaka. Istodobno, kad je riječ o odnosima s drugom djecom u razredu, dječaci u najstarijoj skupini pokazuju veće zadovoljstvo od djevojčica. To ne iznenađuje s obzirom da su djevojčice u starijim razredima više izložene relacijskom nasilju i češće od dječaka izjavljuju da su ih isključili iz društva. I osjećajem vlastite sigurnosti u šestom razredu zadovoljniji su dječaci. U drugom razredu osjećajem sigurnosti bile su zadovoljnije djevojčice, u četvrtom razredu nema značajnih razlika između dječaka i djevojčica, dok se one pojavljuju tek u starijoj dobi. Slični trend koji pokazuje da se djevojčice s odrastanjem počinju osjećati nezadovoljnije i ugroženije uočen je i u nekim drugim pokazateljima dobrobiti, kao što su npr. odnosi s drugim učenicima.

Što se tiče slobodnog vremena kod kuće, uočene su zanimljive razlike. Tako u svakodnevnom igranju video igara u svim dobnim skupinama značajno češće sudjeluju dječaci koji više vremena provode i pred televizijskim ekranima, dok djevojčice u svim dobnim skupinama više vremena provode pomažući u kućanskim poslovima. Što se tiče provođenja slobodnog vremena izvan kuće, vrlo su jasne razlike između dječaka i djevojčica u svim dobnim skupinama. Tako dječaci češće sudjeluju u sportskim aktivnostima od svojih vršnjakinja, a djevojčice češće prisustvuju aktivnostima u crkvi ili drugim vjerskim organizacijama. U najstarijoj dobnj skupini društvene mreže djevojčice značajno češće koriste od svojih vršnjaka.

U našem su društvu rodne razlike od rane školske dobi visoko izražene. Djevojčice rano i postupnim preuzimanjem tradicionalne feminine rodne uloge postaju sve osjetljivije na socijalne odnose što kod njih povećava rizik za internalizirane probleme

U cjelini možemo zaključiti da su u našem društvu rodne razlike od rane školske dobi visoko izražene. Djevojčice rano i postupnim preuzimanjem tradicionalne feminine rodne uloge postaju sve osjetljivije na socijalne odnose, kako u obitelji tako i u vršnjačkim odnosima, što kod njih povećava rizik za internalizirane probleme. Istodobno su odrastanjem više izložene relacijskom nasilju i isključivanju iz društva. Pod vidom svih ovih podataka ne iznenađuje da dječaci smatraju da je odraslima u Hrvatskoj stalo do djece u većoj mjeri nego što to misle djevojčice. Dosljedno, dječaci iskazuju i pozitivnije mišljenje o poštovanju dječjih prava u državi u kojoj žive od djevojčica. U narednim analizama nalaza ovog istraživanja potrebno je provesti složenije statističke analize da bi se identificirao skup prediktora nepovoljnijih ishoda tijekom odrastanja koji doprinose nastanku razlika u subjektivnoj i psihološkoj dobrobiti djevojčica u odnosu na dječake.

Razlike među zemljama

Trenutno⁸ još nisu dostupni komparativni podaci za sve aspekte subjektivne dobrobiti djece, ali usporedbe koje su moguće iznimno su zanimljive. Tako se npr., kao što je detaljno opisano u rezultatima što se tiče zadovoljstva stanovanjem, Hrvatska nalazi na drugom mjestu, a na prvom mjestu su djeca iz Albanije. Znatno niže zadovoljstvo iskazuju djeca iz nekih mnogo bogatijih zemalja, poput Švicarske, Ujedinjenog Kraljevstva, Njemačke, Francuske i skandinavskih zemalja. Istodobno, ukoliko pogledamo objektivne pokazatelje, relativno velik postotak naše djece (10,6% u 4. i 7,0% u 6. razredu) nema vlastiti krevet. Ovdje se po svemu sudeći aktivirao mehanizam socijalne komparacije, pri čemu su djeca zadovoljstvo stambenim uvjetima procjenjivala u širem kontekstu u kojem odrastaju, uključujući usporedbu s vršnjacima u svom okruženju. Tome ide u prilog podatak da je vezano uz financijsku situaciju većina djece odgovorila da ima podjednako novaca kao i njihovi vršnjaci. To dobro ilustrira kako je nužan oprez u zaključivanju i cjelovit pristup svim pokazateljima dobrobiti djece – objektivnim i subjektivnim pokazateljima, kako bi se donosile odgovarajuće mjere i prilagođavale politike.

Zanimljiv je i podatak da među 41 zemljom koja je sudjelovala u ovom istraživanju djeca najčešće posjeduju mobitel u Hrvatskoj, Estoniji, Finskoj i Norveškoj, a najčešće dobivaju džeparac npr. u Njemačkoj i Norveškoj, Mađarskoj i Južnoj Koreji. Kao što je naglašeno pri analizi rezultata, ovi podaci ne ukazuju nužno na materijalne prilike u kojima djeca odrastaju, već na kulturalne čimbenike, kao što su npr. stavovi vezani uz odgoj djece. To je ujedno i dodatni poticaj da se kroz kvalitativna istraživanja posveti više pozornosti produblivanju spoznaja o odgojnim vrijednostima naših roditelja.

Kritične točke

Siromaštvo i materijalna deprivacija

Iako rezultati ovog istraživanja pokazuju da većina djece u Hrvatskoj odrasta u dobrim stambenim i materijalnim uvjetima ipak, temeljem iskaza same djece,

⁸ Ovaj istraživački izvještaj dovršen je u rujnu 2020.

možemo vidjeti da dio djece nema uvjete za neometani razvoj i odrastanje. Treba imati na umu da siromaštvo i drugi oblici deprivacije mogu utjecati na djecu cijeli njihov život. Naime, djetinjstvo je jednokratni „prozor“ u razvoj mogućnosti i učenje pa se propuštene mogućnosti često teško nadoknađuju. Jedan od pokazatelja da dio djece nema odgovarajuće materijalne uvjete života je da čak 10,6% u 4. i 7,0% u 6. razredu djece iskazuje da nema vlastiti krevet. Čak 5% do 6% djece navodi da nemaju svakog dana dovoljno hrane. Iako većina djece živi u obiteljima koje posjeduju 2 ili više računala (gotovo 80%), 2% do 3% djece uopće nema računalo, a 3% do 6% djece nema pristup internetu kod kuće. Također se postavlja i pitanje što je s djecom koja moraju dijeliti računalo s braćom i sestrama ili roditeljima. U uvjetima online nastave zbog epidemioloških mjera uslijed pandemije COVID-19 ova djeca bila su u dodatno nepovoljnom položaju, a njihovo pravo na obrazovanje je bilo iznimno ugroženo. I to je područje neposrednog djelovanja gdje je nužno naći mehanizme da se osigura svoj djeci da imaju jednak pristup obrazovanju, što je jedna od ključnih preporuka ministarstvu nadležnom za obrazovanje. Kako bi se osigurali dodatni uvidi o regionalnim razlikama i materijalnom položaju djece iz rjeđe naseljenih ruralnih područja, istraživački tim će dodatno analizirati navedene podatke te ih učiniti dostupnima znanstvenoj i stručnoj javnosti te relevantnim donositeljima odluka.

Kao što je već naglašeno, iznimno je važno socioekonomske pokazatelje razmatrati u kontekstu života obitelji u Hrvatskoj te, uz materijalnu pomoć, obiteljima koje se suočavaju s financijskim teškoćama pružiti i druge oblike podrške, posebno one u odgoju. Podsjetimo se da je dio djece, pogotovo djevojčica, zabrinut zbog materijalne situacije u obitelji. Kao što pokazuju dosadašnja istraživanja, povremena, a posebno „kronična“ zabrinutost koju osjeća čak 29% djece u najmlađoj skupini u vezi materijalne situacije u obitelji (Slika 1.19.), povećava anksioznost i druge internalizirane probleme u ponašanju i doživljavanju, što značajno narušava kvalitetu života.

Zadovoljstvo školom

Kao što se može uočiti, dio koji se odnosi na školovanje djece uvršten je u područje „kritičnih točaka“. Gledajući sva područja, zadovoljstvo djece školskim životom pokazalo se kao jedno od najniže procijenjenih područja života u svim dobnim skupinama. Pri tome, zadovoljstvo školom opada s dobi djece (Slika 4.2.). Gledajući samo te podatke, olako bi se moglo zaključiti da je to očekivano jer su obrazovni zahtjevi za djecu odrastanjem sve veći, a ona istodobno ulaze u buntovno razdoblje adolescencije. No, da to baš nije opravdano tako lako zaključiti, ukazuju međunarodne usporedbe iz kojih je vidljivo da u najmlađoj dobnoj skupini Hrvatska spada u zemlje s najvišim rezultatima zadovoljstva djece školom, ali zatim naš rang opada s dobi, da bi se u najstarijoj skupini nalazili u donjoj polovici. Iznimno je važno putem novih istraživanja saznati što se događa na prijelazu iz razredne u predmetnu nastavu, s kojim novim obrazovnim pritiscima se suočavaju učenici u višim razredima te što je to potrebno promijeniti u načinu poučavanja i odnosu prema njima, kako bi njihovo zadovoljstvo školom i obrazovanjem bilo veće.

U daljnjim analizama ovih rezultata potrebno je ispitati povezanost između općeg zadovoljstva školom i doživljenog nasilja u školskom okruženju. Naime, postotak djece koja su u posljednjih mjesec dana doživjela fizičko nasilje u školi je iznimno visok i kreće se između 31,0% i 47,5%, za verbalno nasilje između 35,6% i 52,7%,

Siromaštvo i drugi oblici deprivacije mogu utjecati na djecu cijeli njihov život. Djetinjstvo je jednokratni „prozor“ u razvoj mogućnosti i učenje pa se propuštene mogućnosti često teško nadoknađuju

a za relacijsko nasilje 31,0% i 35,2% učenika (Slika 4.11.). Stoga je važno pitanje kako biti zadovoljan u okruženju koje je nasilno? Ne iznenađuje da zadovoljstvo osjećajem sigurnosti u školi opada s povećanjem dobi djece pa tako u šestom razredu više od petine djece izjavljuje da se tek djelomično slažu ili ne slažu s tvrdnjom da se u školi osjećaju sigurno (Slika 7.4.).

Unatoč isticanju važnosti zaštite djece od vršnjačkog nasilja kao jednog od strateških prioriteta vezanih uz djecu, prepoznamo potrebu intenzivnijeg i kontinuiranog bavljenja ovim problemom od svih relevantnih aktera. Jedan od uspješnih modela rada koji su razvili hrvatski stručnjaci je i UNICEF-ov program „Za sigurno i poticajno okruženje u školama – Stop nasilju među djecom“ (Pregrad, 2010.). Evaluacija programa potvrdila je njegovu učinkovitost, no isti se, nažalost, nije sustavno održao u našem školskom okruženju, iako se kao uspješan provodi u nekoliko zemalja regije. Polazeći od ovih podataka, nužno je uvesti kontinuirane i održive programe prevencije nasilja u školskom okruženju, tim više što ih već imamo, ali i za prevenciju nasilja u digitalnom okruženju učenika kroz redovne izvannastavne programe u osnovnim školama, prilagođene uzrastu i spolu učenika. Učinkovitost ovih programa moglo bi dodatno osnažiti uvođenje komponentne socijalnog i emocionalnog učenja u osnovne škole, u čemu postoje iznimno dobra međunarodna iskustva. Kao primjer dobre prakse navodimo program SEAL (Gutman, Brown, Akerman i Obolenskaya, 2010.; Humphrey, Lendrum i Wigelsworth, 2010.). Posebno naglašavamo potrebu prilagođavanja postojećih i budućih preventivnih programa rodnim razlikama u doživljavanju nasilnih ponašanja, koje su uočljive već u ranoj školskoj dobi.

Poznavanje dječjih prava i Konvencije o pravima djece

Iako je u odnosu na razdoblje kada je UNICEF-ov ured za Hrvatsku prije 10 godina proveo prvo veliko nacionalno istraživanje s učenicima o poznavanju dječjih prava (UNICEF, 2015.) uočljiv pozitivan pomak u informiranosti učenika o dječjim pravima, ipak smo ovo područje stavili u tzv. „kritične točke“. Većina djece u drugim (79,5%), četvrtim (90,0%) i šestim razredima (83,2%) iskazuje da je upoznata s dječjim pravima (Slika 7.11.), ali je postotak djece koji je upoznat s Konvencijom o pravima djece dosta niži pa tek 40,1% djece iz drugih razreda, 53,0% djece u četvrtim razredima te 55,6% djece u šestim razredima izjavljuje da je upoznato s ovim međunarodnim standardom u zaštiti dječjih prava (Slika 7.12.). Možemo li time biti zadovoljni? Po svemu sudeći – ne, a pogotovo trendom da učenici šestih razreda iskazuju manje poznavanje dječjih prava od učenika četvrtih razreda. Naravno, ovaj podatak možemo objasniti većom kritičnošću starije djece, no ostaje kao važno pitanje što je standard u ovom području? Je li to da je 95% ili 99% i 100% učenika upoznato sa svojim pravima i da to zna primijeniti u dobno primjerenom (samo)zastupanju i preuzimanju svoje osobne odgovornosti?

Kao što je već navedeno, educiranje i informiranje djece o njihovim pravima i konvencijskim međunarodnim standardima trebalo bi biti integrirano u obrazovanje djece od što ranije dobi kao vrijednosni i akcijski okvir njihovog svakodnevnog života. Procjenjujemo da važnu ulogu u tome imaju i ministarstvo nadležno za odgoj i obrazovanje i Ured pravobraniteljice za djecu, kao i drugi relevantni dionici poput stručnjaka u neposrednom radu s djecom, predstavnika međunarodnih i organizacija civilnog društva, mediji, svatko iz svog kuta djelovanja.

Nužno je uvesti kontinuirane i održive programe prevencije nasilja u školskom okruženju, ali i za prevenciju nasilja u digitalnom okruženju učenika kroz redovne izvannastavne programe u osnovnim školama, prilagođene uzrastu i spolu učenika

Kako se osjećaju djeca?

Kognitivni aspekt subjektivne dobrobiti ispitan je tvrdnjama u kojima su djeca dala mišljenje o svojem životu (npr. *Sviđa mi se moj život*). Što se tiče hrvatskih učenika u odnosu na učenike iz drugih zemalja, naši učenici iz dvije mlađe dobne skupine su među 6 zemalja (zajedno s drugim zemljama iz Europe) u kojima djeca imaju najpozitivniju kognitivnu procjenu vlastitih života, no kada je riječ o dvanaestogodišnjacima, Hrvatska se nalazi otprilike na sredini. I u ovom području suočavamo se i s apsolutno (slabije procjene zadovoljstva starije djece) i relativno (u odnosu na druge zemlje) negativnim trendom koji se uočava s odrastanjem djece u Hrvatskoj.

Što se tiče emocionalnog aspekta subjektivne dobrobiti djece, pokazalo se da su desetogodišnjaci iz Hrvatske na trećem mjestu po učestalosti ugodnog raspoloženja (koliko se često osjećaju sretno, puni energije i smireno) i na drugom po odsustvu neugodnog raspoloženja (koliko su često tužni, pod stresom ili im je dosadno), dok su dvanaestogodišnjaci na šestom i sedmom mjestu, što je pri vrhu od 30 zemalja za koje trenutno postoje usporedni podaci. Ako pogledamo Slike 8.2. i 8.3., vidimo da su u prosjeku djeca češće u ugodnom nego u neugodnom raspoloženju, ali da s dobi pada razina ugodnog raspoloženja, a raste neugodnog.

I u ovim aspektima dobrobiti utvrdili smo zanimljive rodne razlike. U većini pokazatelja (kognitivnom aspektu – Slika 8.1., ugodnom raspoloženju – Slika 8.2. i zadovoljstvu životom – Slika 8.7.) vidljivo je da najmlađe djevojčice iskazuju veću dobrobit od najmlađih dječaka, dok kod najstarije dobne skupine dječaci imaju značajno pozitivnije procjene od djevojčica. Također, kada je riječ o neugodnom raspoloženju, i u četvrtom i u šestom razredu djevojčice iskazuju više tuge, stresa i dosade od dječaka. Rezultat da adolescentice imaju manje zadovoljstvo životom, manje ugodnog i više neugodnog raspoloženja te manju psihološku dobrobit potvrđen je i u drugim istraživanjima. Kod najstarijih učenica se među najniže rangiranim izdvaja i zadovoljstvo tjelesnim izgledom, dok je za najstarije dječake to slučaj za zadovoljstvo stvarima koje su naučili u školi. To jasno i neupitno ukazuje na potrebu rodno osjetljivih programa promocije i prevencije u području mentalnog zdravlja, čiji je specifični cilj osnaživanje djevojčica, ali i senzibilizacija svih onih koji rade s djecom i mladima za specifične potrebe djevojčica i djevojaka. Pri tome je nužno voditi računa i o specifičnim potrebama dječaka. Kako pokazuju podaci iz provedenog istraživanja za različite dobne skupine, najbolje je takve programe usmjeriti prije ili početkom petog razreda, koji kod djece donosi brojne promjene u načinu školovanja, što je već obrazloženo u osmom poglavlju. Pri tome je nužno voditi računa o specifičnom kontekstu u kojem djeca odrastaju.

Zaključni osvrt

Ovo istraživanje omogućilo je šire razumijevanje situacije djece u Hrvatskoj s posebnim naglaskom na njihovu subjektivnu dobrobit. Pridonijelo je tome da se po prvi put u nas cjelovito operacionalizira subjektivna dobrobit djece kao relevantni „marker“ temeljem kojeg se mogu procjenjivati, unapređivati i pratiti stanje, potrebe i kontekst razvoja djece te ostvarivanje različitih politika. Korištenje standardizirane međunarodne metodologije omogućit će nam praćenje promjena u ovom području tijekom vremena, a nadamo se i promjenu nekih

Potrebni su rodno osjetljivi programi promocije i prevencije u području mentalnog zdravlja, čiji je specifični cilj osnaživanje djevojčica, ali i senzibilizacija svih onih koji rade s djecom i mladima za specifične potrebe djevojčica i djevojaka

političkih prioriteta u brizi za dobrobit djece, kao što je npr. sustavnija briga za mentalno zdravlje djece, nužne promjene u obrazovnom sustavu te bolja briga za djecu koja odrastaju u siromaštvu i neimaštini.

U izvještaju su na jednostavan način prikazani osnovni podaci kako bi nalazi o svakodnevnom životu djece, njihovom okruženju, odnosima s drugima te kvaliteti njihovog života mogli što jasnije doći do svih na koje se odnose – djece, roditelja, učitelja, donositelja odluka... ali i šire javnosti. Svrha ovakvog načina prikaza podataka je osvješćivanje i senzibilizacija svih njih za psihološke potrebe djece, s posebnim naglaskom na njihove rodne, dobne i socio-ekonomske razlike. Slijede složenije analize podataka čiji će cilj biti identifikacija prediktora za ključne pokazatelje subjektivne dobrobiti djece, s posebnim naglaskom na razlike koje smo utvrdili u početnim analizama.

U ovom istraživanju korišten je kvantitativni pristup kako bi se prikupili pouzdani, reprezentativni i međunarodno usporedivi podaci. No, u tekstu smo i naznačile u kojim područjima su nam potrebna nova istraživanja, koja bi trebala pridonijeti produbljenom razumijevanju uočenih trendova i „kritičnih“ točaka. Pod tim vidom, nadamo se da će ovo istraživanje potaknuti nova kvantitativna, kvalitativna i tzv. mješovita istraživanja s fokusom na subjektivnu dobrobit djece, a da će ovi rezultati biti značajna usporedna ili/i uporišna točka. Kako bi se utvrdio učinak COVID pandemije na subjektivnu dobrobit djece, istraživački tim će u prvom polugodištu školske godine 2020./2021. provesti prošireno istraživanje u istim školama i razrednim odjeljenjima u području Grada Zagreba i Zagrebačke županije.

I na kraju, smatramo da ovaj izvještaj potvrđuje koliko je značajno sudjelovanje djece u istraživanjima jer i tako promičemo participaciju djece i ostvarivanje njihovog prava da budu uključena i kažu svoje mišljenje o stvarima koje ih se tiču.

III. Literatura

1. Addae, E.A. (2020). The mediating role of social capital in the relationship between socioeconomic status and adolescent wellbeing: Evidence from Ghana. *BMC public health*, 20(1), 20. doi.org/10.1186/s12889-019-8142-x
2. Åhslund, I. i Boström, L. (2018). Teachers' perceptions of gender differences – what about boys and girls in the classroom? *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*, 17(4), 28-44. doi.org/10.26803/ijlter.17.4.2
3. Ajduković, M. i Keresteš, G. (Ur.) (2020). *Etički kodeks istraživanja s djecom (drugo revidirano izdanje)*. Vijeće za djecu Republike Hrvatske.
4. Ajduković, M. i Šalinović, M. (ur.) (2017). *Indikatori dobrobiti djece*. Zagreb: UNICEF ured za Hrvatsku i Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku. Preuzeto s: <https://www.unicef.org/croatia/izvjesca/indikatori-dobrobiti-djece>
5. Ajduković, M., Matančević, J. i Rimac, I. (2017). Siromaštvo djece iz perspektive stručnjaka: Učinci i mogućnosti djelovanja. *Ljetopis socijalnog rada*, 24(2), 277-308. doi.org/10.3935/ljsr.v24i2.182
6. Ajduković, M., Rajhvajn Bulat, L. i Sušac, N. (2018). The internalising and externalising problems of adolescents in Croatia: Socio-demographic and family victimisation factors. *International journal of social welfare*, 27(1), 88-100. doi.org/10.1111/ijsw.12284
7. Ajduković, M., Rajter, M. i Rezo, I. (2018). Obiteljski odnosi i roditeljstvo u obiteljima različitog prihoda: Kako je život u visokom riziku od siromaštva povezan s funkcioniranjem obitelji adolescenata? *Revija za socijalnu politiku*, 26(1), 69-95. doi.org/10.3935/rsp.v26i1.1602
8. Ajduković, M., Rimac, I., Rajter, M. i Sušac, N. (2012). Epidemiološko istraživanje prevalencije i incidencije nasilja nad djecom u obitelji u Hrvatskoj. *Ljetopis socijalnog rada*, 19(3), 367-412.
9. Aminzadeh, K., Denny, S., Utter, J., Milfont, T.L., Ameratunga, S., Teevale, T. i Clark, T. (2013). Neighbourhood social capital and adolescent self-reported wellbeing in New Zealand: A multilevel analysis. *Social Science and Medicine*, 84, 13-21. doi.org/10.1016/j.socscimed.2013.02.012

10. Bilić, V., Buljan Flander, G. i Hrpka, H. (2012). *Nasilje nad djecom i među djecom*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
11. Boman, J.H., Krohn, M.D., Gibson, C.L. i Stogner, J.M. (2012). Investigating friendship quality: An exploration of self-control and social control theories' friendship hypotheses. *Journal of youth and adolescence*, 41(11), 1526-1540. doi.org/10.1007/s10964-012-9747-x
12. Bradshaw, J. (2015) *The well-being of children*. Prezentacija. Zagreb: Unicefov ured za Hrvatsku
13. Bradshaw, J. i Richardson, D. (2009). An Index of child well-being in Europe. *Child Indicators Research*, 2, 319–351. doi.org/10.1007/s12187-009-9037-7
14. Bradshaw, J., Keung, A., Rees, G. i Goswami, H. (2011). Children's subjective well-being: International comparative perspectives. *Children and Youth Services Review*, 33(2011) 548–556. doi.org/10.1016/j.childyouth.2010.05.010
15. Brajša-Žganec, A., Raboteg-Šarić, Z. i Franc, R. (2000). Dimenzije samopoimanja djece u odnosu na opaženu socijalnu podršku iz različitih izvora. *Društvena istraživanja*, 6(50), 897-912.
16. Brown, B. B., & Larson, J. (2009). Peer relationships in adolescence. In Lerner, R. M i Steinberg, L. (Ur.), *Handbook of Adolescent Psychology*, Third edition (str. 74-103). New York: Wiley.
17. Brown, B.B. (2004). Adolescents' relationships with peers. U: Lerner, R.M. i Steinberg, L. (Ur.), *Handbook of adolescent psychology*, Second edition (str. 363–394). New Jersey: John Wiley & Sons Inc.
18. Buljubašić-Kuzmanović, V. (2010). Socijalne kompetencije i vršnjački odnosi u školi. *Pedagoška istraživanja*, 7(2), 191-203.
19. Caravita, S. C. S., Di Blasio, P. i Salmivalli, C. (2009). Unique and interactive effects of empathy and social status on involvement in bullying. *Social Development*, 18(1), 141-163. doi.org/10.1111/j.1467-9507.2008.00465.x
20. *Children's Worlds, the International Survey of Children's Well-Being (ISCWeB)*
<http://www.isciweb.org/>
21. Coulton, C. J., i Korbin, J. E. (2007). Indicators of child well-being through a neighborhood lens. *Social Indicators Research*, 84(3), 349–361. doi.org/10.1007/s11205-007-9119-1
22. Currie, C., Zanotti, C., Morgan, A., Currie, D., de Looze, M., Roberts, C., Samdal, O., Smith, O.R.F. i Barnekow, V. (2012). Social determinants of health and well-being among young people. In: *Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: International report from the 2009/2010 survey*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.
23. Diener, E. (2009). The science of well-being: The collected works of Ed Diener. *Social Indicators Research Series*, 37. The Netherlands: Springer. doi.org/10.1007/978-90-481-2350-6
24. Dinisman, T. i Ben-Arieh, A. (2015). The characteristics of children's subjective well-being. *Social Indicators Research*, 126(2), 555-569. doi.org/10.1007/s11205-015-0921-x
25. Dinisman, T., Andresen, S., Montserrat, C., Strózik, D. i Strózik, T. (2017). Family structure and family relationship from the child well-being perspective: Findings from comparative analysis. *Children and Youth Services Review*, 80, 105-115. doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.06.064
26. Družić Ljubotina, O., Sabolić, T. i Kletečki Radović, M. (2017). Život obitelji s djecom u uvjetima siromaštva iz perspektive roditelja. *Ljetopis socijalnog rada*, 24(2), 243-276. doi.org/10.3935/ljsr.v24i2.185
27. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2019). *Primjena informacijskih i komunikacijskih tehnologija (IKT) u kućanstvima i kod pojedinaca u 2019. Prvi rezultati*, <https://www.dzs.hr/>
28. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2018). *Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2018*. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

29. Eriksson, U., Asplund, K. i Sellström, E. (2010). Growing up in rural community – Children's experiences of social capital from perspectives of wellbeing. *Rural and Remote Health*, 10 (3), 1-12. <https://www.rrh.org.au/journal/article/1322>
30. Feng, X. i Astell-Burt, T. (2017). Residential green space quantity and quality and child well-being: A longitudinal study. *American Journal of Preventive Medicine*, 53(5), 616-624. doi.org/10.1016/j.amepre.2017.06.035
31. Furman, W. i Buhrmester, D. (1992). Age and sex differences in perceptions of networks of personal relationships. *Child development*, 63(1), 103-115. doi.org/10.2307/1130905
32. Gutman, L., Brown, J., Akerman, R i Obolenskaya, P. (2010). *Change in wellbeing from childhood to adolescence: risk and resilience* [Wider Benefits of Learning Research Report No. 34]. London: Centre for Research on the Wider Benefits of Learning, Institute of Education, University of London
33. Holfve-Sabel, M.A. (2011). Gender attitudes in school have changed mainly in peer relational factors over a period of 35 years. *Gender and Education*, 23(1), 73-86. doi.org/10.1080/09540251003675466
34. Hombrados-Mendieta, M. I., Gomez-Jacinto, L., Dominguez-Fuentes, J. M., Garcia-Leiva, P. i Castro-Travé, M. (2012). Types of social support provided by parents, teachers, and classmates during adolescence. *Journal of Community Psychology*, 40(6), 645-664. doi.org/10.1002/jcop.20523
35. Huebner, E. S. (1991). Further validation of the students' life satisfaction scale: The independence of satisfaction and affect ratings. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 9(4), 363–368. doi.org/10.1177/073428299100900408
36. Humphrey, N., Lendrum, A. i Wigelsworth, M. (2020). *Social and emotional aspects of learning (SEAL) programme in secondary schools: National evaluation*. Department for Children, Schools and Families (DCSF) www.dcsf.gov.uk/research/
37. Inchley, J., Currie, D., Budisavljevic, S., Torsheim, T., Jåstad, A., Cosma, A. i dr. (Ur.) (2020). Spotlight on adolescent health and well-being. Findings from the 2017/2018 *Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey in Europe and Canada. International report*. Volume 2. Key data. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.
38. Johnson, M. K., Crosnoe, R. i Elder Jr., G.H. (2001). Student attachment and academic engagement: The role of race and ethnicity. *Sociology of Education*, 74(4), 318-340. doi.org/10.2307/2673138
39. Jones, S. i Myhill, D.A. (2004). 'Troublesome boys' and 'compliant girls': Gender identity and perceptions of achievement and underachievement. *British Journal of Sociology of Education*, 25(5), 547-561. doi.org/10.1080/0142569042000252044
40. Joronen, K. i Astedt-Kurki, P. (2005). Familial contribution to adolescent subjective well-being. *International Journal of Nursing Practice*, 11(3), 125-133. doi.org/10.1111/j.1440-172X.2005.00509.x
41. Joshanloo, M. (2016). Revisiting the empirical distinction between hedonic and eudaimonic aspects of well-being using exploratory structural equation modeling. *Journal of Happiness Studies*, 17, 2023–2036. doi.org/10.1007/s10902-015-9683-z
42. Kaye-Tzadok, A., Kim, S.S. i Main, G. (2017). Children's subjective well-being in relation to gender – What can we learn from dissatisfied children? *Children and Youth Services Review*, 80, 96-104. doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.06.058
43. King, D. L., Delfabbro, P. H., Billieux, J., & Potenza, M. N. (2020). Problematic online gaming and the COVID-19 pandemic. *Journal of Behavioral Addictions*. doi.org/10.1556/2006.2020.00016
44. Király, O., Potenza, M. N., Stein, D. J., King, D. L., Hodgins, D. C., Saunders, J. B... i Abbott, M. W. (2020). Preventing problematic internet use during the COVID-19 pandemic: Consensus guidance. *Comprehensive Psychiatry*, 100, 152180. doi.org/10.1016/j.comppsy.2020.152180
45. Klarin, M., Proroković, A. i Šimić Šašić, S. (2010). Doživljaj prijateljstva i njegovi ponašajni korelati u adolescenata. *Pedagoška istraživanja*, 7(1), 7-22.

46. Kletečki Radović, M., Vejmelka, L. i Družić Ljubotina, O. (2017). Učinak siromaštva na dobrobit i kvalitetu života obitelji iz perspektive djece. *Ljetopis socijalnog rada*, 24 (2), 199-242. doi.org/10.3935/ljsr.v24i2.181.
47. Lacković-Grgin, K. (2006). *Psihologija adolescencije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
48. Larsen, R. (2009). The contribution of positive and negative affect to emotional well-being. *Psihologijske teme*, 18(2), 247-266.
49. Lee, B. J. i Yoo, M. S. (2015). Family, school, and community correlates of children's subjective well-being: An international comparative study. *Child indicators research*, 8(1), 151-175. doi.org/10.1007/s12187-014-9285-z
50. Leksikografski zavod Miroslav Krleža (2020). *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, <http://www.enciklopedija.hr>
51. Lenhart, A. i Madden, M. (2005). *Teen content creators and consumers*. PEW internet project data memo, <https://www.pewresearch.org/internet/2005/11/02/teen-content-creators-and-consumers/>
52. Lippman, L. H., Anderson Moore, K. i McIntosh, H. (2009). *Positive indicators of child well-being: A conceptual framework, measures and methodological issues*. Innocenti Working Paper No. 2009-21. Florence, UNICEF Innocenti Research Centre.
53. Lytton, H. i Romney, D. M. (1991). Parents' differential socialization of boys and girls: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 109(2), 267-296. doi.org/10.1037/0033-2909.109.2.267
54. McDonell, J. R. (2007). Neighborhood characteristics, parenting, and children's safety. *Social Indicators Research*, 83(1), 177-199. doi.org/10.1007/s11205-006-9063-5
55. Meeks, C.B. i Mauldin, T. (1990). Children's time in structured and unstructured leisure activities. *Journal of Family and Economic Issues*, 11, 257-281 doi.org/10.1007/BF00987003
56. Mičková, Z. (2014). Social support and emotional stability in adolescence. *Psychology and its Contexts*, 5(1), 75-87.
57. Mulla, S., Ravaja, N., Lipsanen, J., Alatupa, S., Hintsanen, M., Jokela, M. i Keltikangas-Järvinen, L. (2012). Gender differences in teachers' perceptions of students' temperament, educational competence, and teachability. *British Journal of Educational Psychology*, 82(2), 185-206. doi.org/10.1111/j.2044-8279.2010.02017.x
58. Myhill, D.A. i Jones, S. (2006). 'She doesn't shout at no girls': Pupils' perceptions of gender equity in the classroom. *Cambridge Journal of Education*, 36(1), 99-113. doi.org/10.1080/03057640500491054
59. Newland, L.A., Giger, J.T., Lawler, M.J., Roh, S., Brockelton, B.L. i Schweinle, A. (2019). Multilevel analysis of child and adolescent subjective well-being across 14 countries: Child-and country-level predictors. *Child Development*, 90(2), 395-413. doi.org/10.1111/cdev.13134
60. Novak, M. i Bašić, J. (2008.). Internalizirani problemi kod djece i adolescenata: Obilježja i mogućnosti prevencije. *Ljetopis socijalnog rada*, 15(3), 473-498.
61. Novak, M., Ferić, M., Kranželić, V. i Mihić, J. (2019). *Kako je biti adolescent u Hrvatskoj danas?* Predstavljanje rezultata projekta Pozitivan razvoj adolescenata u Hrvatskoj. MZO, Zagreb, 13. prosinca 2019., <https://mzo.gov.hr/vijesti/znanstveno-strucni-skup-kako-je-biti-adolescent-u-hrvatskoj-danas/3280>
62. OECD (2019). *Education at a glance 2019: OECD Indicators*. Paris: OECD Publishing.
63. Park, N. (2004). The Role of subjective well-being in positive youth development. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 591(1), 25-39. doi.org/10.1177/0002716203260078
64. Pečnik, N., Milanković Belas, R. Pribela – Hodap, S., Domaćinović Pićuljan, V., Erceg, T., Miščenić, G., Duspara, Lj., Butorac, D., Brnić, P., Vela Vrabec, N. (2019) *Klub očeva Rastimo zajedno: Program podrške roditeljstvu očeva djece rane i predškolske dobi*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku u suradnji s Centrom za podršku roditeljstvu „Rastimo zajedno“.

65. Pollard, E.L. i Lee, P.D. (2003). Child wellbeing: A systematic review of the literature. *Social Indicators Research*, 61, 59–78. doi.org/10.1023/A:1021284215801
66. Pregrad, J. (2010). *Sigurno i poticajno okruženje u školama – Stop nasilju u školama*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
67. Putnick, D. L. i Bornstein, M. H. (2016). Girls' and boys' labor and household chores in low-and middle-income countries. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 81(1), 104–122. doi.org/10.1111/mono.12228
68. Rajhvajn Bulat, L. i Ajduković, M. (2012). Obiteljske i psihosocijalne odrednice vršnjačkoga nasilja među mladima. *Psihologijske teme*, 21(1), 167-194.
69. Rajhvajn Bulat, L., Sušac, N. i Rajter, M. (2019). *Dobrobit i problemi mladih: S čime se suočavaju naši mladi?* Konferencija Ekonomske teškoće obitelji, psihosocijalni problemi i obrazovni ishodi adolescenata u vrijeme ekonomske krize. Zagreb, 30. svibnja 2019., <https://eto.pravo.hr/index.php/2019/06/03/zavrсна-konferencija-projekta-fehap/>
70. Rees, G. i Main, G. (Ur.) (2015). *Children's views on their lives and well-being in 15 countries: An initial report on the Children's Worlds survey, 2013-14*. York: Children's Worlds Project (ISCWeB).
71. Rees, G., Savahl, S., Lee, B.J. i Casas, F. (Ur.) (2020). *Children's views on their lives and well-being in 35 countries: A report on the Children's Worlds project, 2016-19*. Jerusalem: Children's Worlds Project (ISCWeB).
72. Rezo, I., Rajter, M. i Ajduković, M. (2019). Doprinos Modela obiteljskoga stresa u objašnjenju rizika za zlostavljanje adolescenata u obitelji. *Društvena istraživanja*, 28(4), 669-689. doi.org/10.5559/di.28.4.06
73. Rose, A. J. i Rudolph, K. D. (2006). A review of sex differences in peer relationship processes: Potential trade-offs for the emotional and behavioral development of girls and boys. *Psychological Bulletin*, 132(1), 98–131. doi.org/10.1037/0033-2909.132.1.98
74. Ryan, R.M. i Deci, E.L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141-166. doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.141
75. Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(6), 1069-1081. doi.org/10.1037/0022-3514.57.6.1069
76. Scheithauer, H., Hayer, T., Petermann, F. i Jugert, G. (2006). Physical, verbal, and relational forms of bullying among German students: Age trends, gender differences, and correlates. *Aggressive Behavior*, 32(3), 261-275. doi.org/10.1002/ab.20128
77. Scoffham, S. i Barnes, J. (2011). Happiness matters: Towards a pedagogy of happiness and well-being. *The Curriculum Journal*, 22(4), 535-548, doi.org/10.1080/09585176.2011.627214
78. Simel, S., Špoljarić, I. i Buljubašić-Kuzmanović, V. (2010). Odnos između popularnosti i prijateljstva. *Život i škola*, 23(1), 91-108.
79. Sladović Franz, B. (2015). Koncept sigurnosti kao temelj svih intervencija u zaštiti djece. U: Ajduković, M., (Ur.) (2015). *Pomoć roditeljima u zaštiti dobrobiti djeteta. Priručnik za socijalne radnike, druge stručnjake i suradnike centara za socijalnu skrb*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć i Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 52-74.
80. Strasburger, V. C., Jordan, A. B. i Donnerstein, E. (2010). Health effects of media on children and adolescents pediatrics, 125 (4) 756-767; doi.org/10.1542/peds.2009-2563
81. Stubbs, P., Ledić, M., Rubil, I. i Zrinščak, S. (2017). *Dječje siromaštvo i strategije nošenja sa siromaštvom kućanstava u Hrvatskoj*. Zagreb: Zaklada Adris.
82. Sušac, N., Ajduković, M. i Rimac, I. (2016). Učestalost vršnjačkog nasilja s obzirom na obilježja adolescenata i doživljeno nasilje u obitelji. *Psihologijske teme*, 25(2), 197-221.
83. Šućur, Z., Kletečki Radović, M., Družić Ljubotina, O. i Babić, Z. (2015). *Siromaštvo i dobrobit djece predškolske dobi u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.

84. UN (1989). *Convention on the Rights of the Child.*, <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>
85. Unicef (2007). *Child poverty in perspective: An overview of child well-being in rich countries*, Innocenti Report Card 7, Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.
86. Unicef (2013). *Child Well-being in Rich Countries: A comparative overview*, Innocenti Report Card 11, Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.
87. Unicef (2017). *Children in a Digital World*. United nations children's fund., <https://www.unicef.org/reports/state-worlds-children-2017>
88. UNICEF Innocenti (2020). *Worlds of Influence: Understanding what shapes child well-being in rich countries*. Innocenti Report Card 16, Florence: UNICEF Office of Research – Innocenti.
89. Vasta, R., Haith, M.M. i Miller, S.A. (1997). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
90. Vejmelka, L. (2012). Neke determinante vršnjačkog nasilja u adolescenciji. *Ljetopis socijalnog rada*, 19(2), 215-240.
91. Vejmelka, L., Strabić, N. i Jazvo, M. (2017). Online aktivnosti i rizična ponašanja adolescenata u virtualnom okruženju. *Društvena istraživanja*, 26(1), 59-78. doi.org/10.5559/di.26.1.04
92. Velki, T. i Kuterovac Jagodić, G. (2014). Individualni i kontekstualni činitelji dječjega nasilničkoga ponašanja prema vršnjacima. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(1), 33-64. doi.org/10.3935/ljsr.v21i1.11
93. Velki, T. i Kuterovac Jagodić, G. (2015). Uloga strukturalnih i procesnih obiteljskih čimbenika u objašnjenju dječjega nasilničkog ponašanja prema vršnjacima. *Ljetopis socijalnog rada*, 22(2), 271-298. doi.org/10.3935/ljsr.v22i2.22
94. Vilhjalmsón, R. i Kristjansdóttir, G. (2003). Gender differences in physical activity in older children and adolescents: the central role of organized sport, *Social Science & Medicine*, 56(2), 363-374. [doi.org/10.1016/S0277-9536\(02\)00042-4](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(02)00042-4)
95. Vlada RH (2014). *Nacionalna strategija za prava djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine.*, <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/ZPPI/Strategije%20-%20OGP/socijalna%20politika/NACIONALNA%20STRATEGIJA%20ZA%20PRAVA%20DJECE%20U%20RHZA%20RAZDOBLJE%20OD%202014.%20DO%202020.%20GODINE%5B1%5D.pdf>
96. Vulić-Prtorić, A. (2004). *Depresivnost u djece i adolescenata*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
97. Walma van der Molen, J.H. i Bushman, B.J. (2008). Children's direct fright and worry reactions to violence in fiction and news television programs, *The Journal of Pediatrics*, 153(3), 420-424, doi.org/10.1016/j.jpeds.2008.03.036
98. Wilson, B.J. (2008). Media and children's aggression, fear, and altruism. *Children and Electronic Media*, 18(1) 87-118. doi.org/10.1353/foc.0.0005
99. World Health Organization (2020). *Spotlight on adolescent health and well-being: Findings from the 2017/2018 Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey in Europe and Canada, International report*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.

Prilozi

PRILOG 1.

SMJERNICE ZA UNAPREĐIVANJE POSTOJEĆIH VISOKOŠKOLSKIH PROGRAMA KOJI OBRAZUJU STRUČNJAKE KOJI ĆE SE U SVOM PROFESIONALNOM RADU BAVITI DJECOM I NJIHOVIM OBITELJIMA

Priredila: Lucija Vejmelka _____

Visokoškolske ustanove koje obrazuju buduće stručnjake koji će se u svom profesionalnom radu baviti djecom u širem kontekstu odgovorne su za kvalitetu obrazovnog sadržaja koji nude i usklađenosti obrazovnog sadržaja sa suvremenim spoznajama i trendovima na području zaštite djece.

Smjernice u nastavku mogu biti od koristi prilikom odlučivanja o unapređenju programa i nastavnih sadržaja i obogaćivanje sadržaja o subjektivnoj dobrobiti djece općenito. Implementacija svih koraka navedenih u nastavku ili barem jednog dijela navedenih aktivnosti zasigurno mogu doprinijeti kvaliteti obrazovnog procesa te budućeg profesionalnog djelovanja stručnjaka u području promicanja pozitivnog rasta, razvoja i zaštite djece:

Procjena stanja: Analiza tema subjektivne dobrobiti djece u obrazovnom programu (u ishodima učenja i nastavnom procesu)

- Analiza programa s fokusom na teme subjektivne dobrobiti djece kako bi se utvrdila zastupljenost i vidljivost tema subjektivne dobrobiti djece u svakom pojedinom programu
- Procjena potrebe zastupljenosti tema subjektivne dobrobiti u pojedinom programu s obzirom na značaj za buduće profesionalno djelovanje

Senzibilizacija i edukacija nastavnika i suradnika u nastavi

- Prezentacija rezultata analize nositeljima i kreatorima programa i nastavnih sadržaja
- Edukacija nastavnika i suradnika koji se marginalno bave ovim područjem o važnosti, značaju, konceptu i terminologiji subjektivne dobrobiti djece

Unapređenje zastupljenosti i vidljivosti tema subjektivne dobrobiti u programima studija

- Teme koje su obuhvaćene u nastavi vidljivije i jasnije prikazati u kurikulumima i ishodima učenja
- Teme koje su vidljive u sadržajima ili u ishodima učenja sustavno i sveobuhvatno izvoditi i obraditi u nastavi
- Poticati teme subjektivne dobrobiti djece u istraživačkim aktivnostima, diplomskim radovima i studentskim projektima

Korištenje ujednačene terminologije u području subjektivne dobrobiti djece

- Ujednačavanje terminologije u različitim strukama – jednostavan, univerzalan jezik i terminologija Konvencije o pravima djeteta

Osiguravanje kvalitete nastavnih i praktičnih sadržaja o subjektivnoj dobrobiti djece

- Implementacija sustava kvaliteta, sustavnih evaluacija i procjena sadržaja koji se izvode
- Revidiranje i dopuna nastavnih sadržaja – kontinuirano i po potrebi
- Potaknuti promišljanja o značaju procjene učinka krajnjih korisnika (doživljaj djece) te implementirati korisničke evaluacije u specifične oblike nastave gdje je to moguće (npr. praktična nastava)

Promocija subjektivne dobrobiti djece u dodatnim aktivnostima na obrazovnim ustanovama

- Promocija teme subjektivne dobrobiti djece kroz različite događaje, aktivnosti, evente, obilježavanja i sl.

PRILOG 2.

**PSIHOEDUKATIVNE RADIONICE
ZA DJECU OSNOVNOŠKOLSKE DOBI
USMJERENE POVEĆANJU NJIHOVE
SUBJEKTIVNE DOBROBITI****Priredile: Linda Rajhvajn Bulat i Nika Sušac**

U sklopu projekta Subjektivna dobrobit djece u Hrvatskoj predviđeno je da sudionici nacionalnog istraživanja budu polaznici barem jedne od predloženih radionica, kako bi i oni sami imali koristi od sudjelovanja u istraživanju i kako bismo neposredno radili na unapređenju njihove dobrobiti. Stručni suradnici koji su provodili istraživanje u školi odabrali su radionicu za koju misle da bi najviše koristila učenicima pojedinog razreda, a pritom su u radionicu uključena sva prisutna djeca tog razreda, neovisno jesu li sudjelovala u istraživanju ili ne. Ukupno su radionice provedene u 236 razredna odjeljenja, pri čemu je uključeno 3 856 učenika. U nastavku ovog poglavlja slijedi detaljan prikaz svake radionice, njena prilagodba za provedbu u jednom školskom satu te rezultati evaluacije radionice provedene od strane stručnog suradnika kao voditelja i učenika kao polaznika radionice (pojedini prijedlozi stručnih suradnika dobiveni u evaluaciji uključeni su i u ove završne opise radionica).

Radionice su namijenjene stručnim suradnicima u osnovnim školama za rad s učenicima od prvog do osmog razreda osnovne škole. Svrha radionica je jačati samopoštovanje i samopouzdanje djece, njihovu svjesnost o vlastitim jakim i slabim stranama, o tome kakav dojam ostavljaju na druge, osvještavanje vlastitih i tuđih osjećaja te mogućnosti nošenja s njima te razvoj ili unapređenje nekih osnovnih socijalnih vještina, kao što su samoprezentacija i pregovaranje, ali i rješavanje problema. Sve navedeno je sastavni dio subjektivne dobrobiti djeteta – djetetove kognitivne i afektivne evaluacije vlastitog života, odnosno njegovih različitih aspekata.

Teme ponuđenih radionica su: **(1) samopoimanje** – radionica *Ja u ogledalu*; **(2) socijalne vještine samoprezentacije, suradnje i pregovaranja** – radionica *Ja u kontaktu s drugima*; **(3) osvještavanje osjećaja** – radionica *Ja i moji osjećaji*; **(4) rješavanje problema** – radionica *Imam problem – što ću sad?* U Prilogu 2. nalaze se predlošci za sve radionice.

Poštujući različitu razinu psihosocijalnog razvoja učenika nižih i viših razreda osnovne škole, unutar svake teme ponuđene su paralelne aktivnosti. Prilikom opisa pojedinih aktivnosti navedeno je za koju dob djece su namijenjene (za niži uzrast – učenike od prvog do četvrtog razreda ili za viši uzrast – učenike od petog do osmog razreda). Međutim, vjerujemo kako će stručni suradnici, na temelju poznavanja djece i pojedinih razrednih odjeljenja, sami najbolje procijeniti koje aktivnosti su prikladne za koji razred pa će tako, primjerice, za učenike četvrtih razreda možda biti prikladnija određena aktivnost za viši uzrast, a neke druge aktivnosti za niži uzrast.

Radionice su planirane za provedbu u cijelom razredu, u trajanju od dva školska sata (90 min) i, ukoliko je moguće, predlažemo da se svakako za svaku radionicu

izdvoji toliko vremena, kako bi se ostvario planirani cilj ili ciljevi radionice. Međutim, kako je nerijetko u školama teško izdvojiti dva uzastopna školska sata za provedbu ovakvih aktivnosti, za svaku temu je predloženo kako ju je moguće skratiti i provesti u 45 minuta, odnosno u jednom školskom satu.

Što se tiče vrste aktivnosti, za svaku radionicu je predviđena uvodna aktivnost te kratka evaluacija na kraju susreta, a glavna tema obrađena je kroz jednu ili dvije središnje aktivnosti. Također, u svrhu dodatnog održavanja pažnje i koncentracije učenika te njihovog opuštanja i međusobnog povezivanja, uključene su i kratke dinamične aktivnosti, koje su dodatno nadopunjene popisom u Predlošku 13 (do svih Predložaka, kao i Priručnika za radionice, može se doći putem web poveznice ili QR koda prikazanih na kraju publikacije).⁹

Preporučamo korištenje dinamičnih aktivnosti opisanih unutar samih radionica, uz dodavanje aktivnosti s popisa u slučaju viška vremena, no voditelji na temelju poznavanja djece u pojedinim razrednim odjeljenjima mogu i zamijeniti predviđene aktivnosti nekim drugima koje se nalaze na popisu. Konačno, valja napomenuti kako je idealno provoditi radionice u krugu, kako bi se ostvarila što neposrednija komunikacija između učenika te učenika i voditelja (stručnog suradnika), kao i veća uključenost učenika i povezanost unutar cijelog razreda. Također, naša je preporuka da se radionice ne održavaju na kraju dana (npr. zadnji školski sat), pogotovo s mlađim učenicima i/ili kad su u razredu prisutni učenici sa slabijom koncentracijom. Potrebno je ostaviti dovoljno vremena da se svaka aktivnost odradi u potpunosti i da se ostavi mogućnost „prelijevanja“ radionice na odmor ili sljedeći školski sat ukoliko je to nužno.

---

⁹ Za dinamične aktivnosti su većinom odabrane već provjerene aktivnosti iz prakse grupnog rada autorica priručnika, a preuzete iz sljedeće literature:

- Azinović Vukelić, I., Borovac, K., Gorše, K., Rajhvajn Bulat, L., Sušac, N. i Vejmelka, L. (ur.) (2018). Budi Izvor - Stručni priručnik za voditelje grupnih radionica za djecu i mlade. Zagreb: Centar za pružanje usluga u zajednici Izvor Selce.
- Uzelac, M. (2008). Za Svemire – Radionice miroljubivog rješavanja sukoba za osnovnu i srednju školu. Zagreb: Mali korak - Centar za kulturu mira i nenasilja.
- Uzelac, M. (2008). Za Damire i Nemire – Vrata prema nenasilju. Zagreb: Mali korak - Centar za kulturu mira i nenasilja.

RADIONICE

Ja u ogledalu

Ja u kontaktu s drugima

Ja i moji osjećaji

Imam problem – što ću sad?

RADIONICA NA TEMU SAMOPOIMANJA

JA U OGLEDALU

CILJEVI RADIONICE: _____

- » Osvijestiti vlastite jake i slabije strane
- » Jačanje samopouzdanja za postizanje vlastitih ciljeva
- » Povećati kohezivnost razreda kroz bolje međusobno upoznavanje

Uvod (5 min)

Reći učenicima da ćemo danas pričati o tome koliko poznajemo sami sebe, svoje jake i možda neke slabije strane, u čemu smo dobri, u čemu možemo biti još bolji. Pitati ih koliko misle da sami sebe poznaju, koliko toga znaju o samima sebi, na primjer ocjenama od 1 do 5 (dizanjem ruku neka izraze svoju „ocjenu“).

Središnja aktivnost 1: Komunikacijske kartice (25 min)

Voditelj ima tri snopa kartica, različitih boja (Predložak 1.). Žute kartice sadrže nezavršene rečenice koje se odnose na različite interese djece, crvene se odnose na njihovu prošlost i budućnost, dok se zelene kartice odnose na osobine i vrijednosti djece. Zadatak djece je da izvuku po jednu karticu određene, zadane boje, te ju nadopune i potom vrate u snop. Predlaže se da voditelj krene sa žutim karticama, zatim s crvenim i na kraju sa zelenim. Voditelj može prvi započeti aktivnost, a zatim dodaje snop kartica djetetu do sebe i nastavlja se u krug. Kada se završi s jednom bojom, kreće novi krug s drugom bojom i tako dok sva djeca ne izvuku po tri kartice različite boje.

Napomena vezana za uzrast djece: Kada se radi s mlađim uzrastom, intimnije (npr. crvene i/ili zelene) kartice se mogu izostaviti te neke za koje voditelj očekuje da ih većina djece bilo zbog smanjenog vokabulara bilo zbog manjeg iskustva ne bi znala nadopuniti (npr. *Moj hobi je...*).

Dinamična aktivnost: Bi li radije...? (10 min)

Svi ustanu i voditelj stane u sredinu učionice. Potom čita rečenice s dva suprotna odabira i učenici trebaju odlučiti što bi radije odabrali te stati na određenu stranu prostorije. Tako npr. voditelj može reći *Bi li radije išli doktoru ili zubaru?* te rukom pokazati gdje trebaju stati oni koji bi radije išli doktoru, a gdje oni koji biraju zubara (lijevo ili desno od voditelja). Zatim se djeca smjeste tamo gdje je njihov

odabir, a potom voditelj čita novu rečenicu i igra se nastavlja. Ukoliko za to ima vremena, moguće je pitati učenike koji to žele da ukratko obrazlože svoj odabir.

Prijedlog pitanja za odabir *Bi li radije...*:

- jeli brokulu ili kelj?
- za kućnog ljubimca imali guštera ili zmiju?
- da znate jako lijepo pjevati ili jako lijepo crtati?
- bili mačka ili pas?
- da vam je uvijek vruće ili da vam je uvijek hladno?
- bili nevidljivi ili da možete letjeti?
- za praznike išli na plažu ili u planine?
- hrvali se s lavom ili se borili s morskim psom?
- bili bez mobitela ili bez prijatelja?
- bili na pustom otoku sami ili s osobom koja vam se ne sviđa?
- uvijek izgubili ili nikad ne igrali?
- bili bogati i ružni ili siromašni i jako zgodni?

Napomena vezana za uzrast djece: Prvih šest pitanja primjerenija su za mlađi uzrast, a drugih šest za stariji uzrast.

Središnja aktivnost 2: Moja kućica – moje JA (30 min)

Voditelj podijeli djeci predložak kuće (Predložak 2.) te svako dijete u svoju kuću treba upisati sljedeće: u podrum ono što je skriveno, što drugi ne znaju o njemu/njoj (neka tajna koja nije preosobna ili neka zanimljivost, možda o njihovoj obitelji, neka uspomena iz vrtića, s ljetovanja...); u vrata ono što misle da drugi prvo primjećuju na njemu/njoj; u prvi prozor ono što vole kod sebe (što im se sviđa kakvi su, njihove dobre osobine ili eventualno kako izgledaju); u drugi prozor nešto što znaju ili što mogu raditi, u čemu su dobri; u krov upisuju što bi voljeli naučiti raditi (npr. svirati gitaru); dok u dimnjak pišu nešto što bi voljeli promijeniti kod sebe (što bi izbacili iz kuće kao dim, koje njihove osobine ili ponašanja im se ne sviđaju). Voditelj napominje da neće sve trebati pročitati pred drugima ako to ne žele, ali i da ne moraju pisati nešto za što žele da ostane samo za njih (što im je previše intimno). Trebaju napisati po jednu „stvar“, odnosno činjenicu u svaki predviđeni prostor.

Nakon što svi ispune svoje kućice, voditelj poziva djecu da odaberu po jednu-dvije (ovisno o vremenu koje je ostalo na raspolaganju) spoznaje o sebi koje bi podijelili s drugima, a predlaže se da se najveći naglasak stavi na krov i dimnjak. Pritom se djecu može pitati što im je sve potrebno kako bi naučili ono što su upisali u krov te kako bi mogli promijeniti ono što im se na njima samima ne sviđa. Druga djeca i voditelj uključuju se s prijedlozima.

Završna aktivnost: Pismo/Poruka Velikom JA (15 min)

Učenici dobiju papir na kojem trebaju napisati pismo Velikom JA, odnosno sebi za 5 godina. Pismo treba biti ohrabrujuće i pozitivno, što bi sebi poručili, a da ih

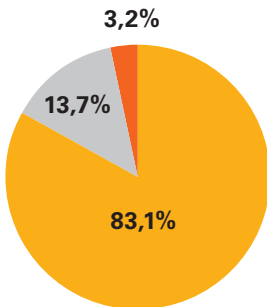

Odlična radionica, učenici vrlo aktivni, iskreni. Vrijeme je proteklo brzo.

Radionica mi se jako svidjela, aktivnosti su zanimljive i poticajne.

Učenici se po prvi put susreću s ovakvim oblikom rada. Bili su vrlo angažirani, uključeni i iskreni.

Vrlo dinamično, aktivno, duhovito, poticajno, vrlo interesantni odgovori.

SLIKA 1.**Zadovoljstvo
učenika radionicom
*Ja u ogledalu***

- Zadovoljni
- Srednje zadovoljni
- Nezadovoljni

može ojačati, osnažiti. Voditelj naglasi da to pismo ne trebaju nikome dati, niti ga nekome pročitati, nego ga spremiti i čuvati kao podsjetnik da mogu postići nešto što žele, za one trenutke kada posumnjaju u sebe.

Napomena vezana za uzrast djece: Djeci mlađeg uzrasta primjerenije je dati zadatak da napišu pozitivnu poruku umjesto pisma te im je pritom potrebno dati manje papiriće.

Evaluacija (5 min)

Svaki učenik treba odabrati jedan emotikon (Predložak 3.) koji odgovara njegovom zadovoljstvu provedenom radionicom. Na kraju svi dignu svoje emotikone u zrak da ih ostali vide.

Potrebni materijal:

- Predložak 1. – Komunikacijske kartice
- Predložak 2. – Moja kućica – moje JA
- Olovke
- Papiri/papirići za Pismo/Poruku Velikom JA
- Predložak 3. – Emotikoni

Rezultati evaluacije radionice od strane učenika i voditelja

Radionica *Ja u ogledalu* provedena je u 91 razrednom odjeljenju (44 drugih razreda, 29 četvrtih i 18 šestih razreda) te je njome ukupno obuhvaćeno 1 460 učenika. Na Slikama 1. i 2. prikazano je zadovoljstvo učenika i voditelja provedenom radionicom.

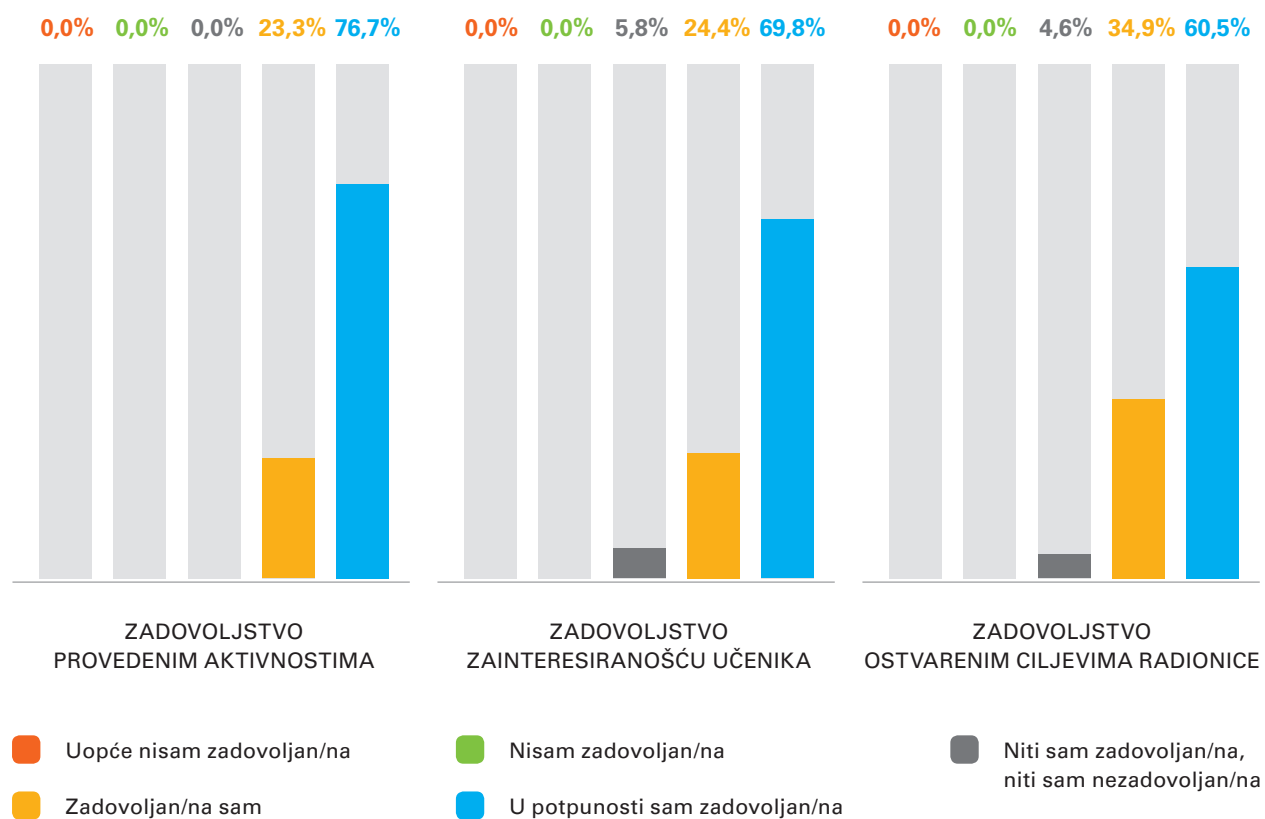
Kao što se može vidjeti, i polaznici i voditelji radionice su njome bili jako zadovoljni te stručni suradnici procjenjuju da su provedenim aktivnostima postigli postavljene ciljeve radionice.

Prijedlog za održavanje radionice u jednom školskom satu:

- **Uvod (2 min)** – bez rasprave o tome koliko poznaju sebe
- **Središnja aktivnost 1: Komunikacijske kartice (10 min)** – voditelj daje manjem broju djece (npr. troje, četvero) da izvuku po jednu karticu koju će onda svi učenici redom nadopuniti, svatko za sebe
- **Dinamična aktivnost: Bi li radije...? (10 min)**
- **Središnja aktivnost 2: Moja kućica – moje JA (20 min)** – nakon što svi ispune svoje kućice, voditelj poziva djecu da odaberu po jednu spoznaju o sebi koju bi podijelili s drugima.
- **Evaluacija (3 min)**

SLIKA 2.

Zadovoljstvo stručnih suradnika radionicom *Ja u ogledalu*

RADIONICA NA TEMU SOCIJALNIH VJEŠTINA
SAMOPREZENACIJE, SURADNJE I PREGOVARANJA

JA U KONTAKTU S DRUGIMA

CILJEVI RADIONICE: _____

- » Osvijestiti kako nas drugi vide
- » Osvijestiti moguće načine samoprezentacije i kako uspješno ostvariti prvi kontakt
- » Vježbati vještine suradnje i pregovaranja u maloj grupi

Uvodna aktivnost: Predstavljanje sebe i prijatelja (10 min)

Učenici i voditelj stoje u krugu i predstavljaju se tako da kažu neku svoju pozitivnu osobinu i pozitivnu osobinu osobe do sebe (npr. *Ja sam Ivana i ja sam marljiva, do mene je Petar i Petar je duhovit*). Zatim osoba koja je „prozvana“ kaže svoju, neku drugu, pozitivnu osobinu, kao i pozitivnu osobinu osobe koja mu je s druge strane (npr. *Ja sam Petar i ja volim pomagati, a do mene je Jakov i Jakov je snažan*). Krug se nastavlja sve dok posljednja osoba ne predstavi sebe i osobu koja je započela krug (preporuča se da voditelj započne krug).

Učenici su bili vrlo suradljivi, iznenadilo ih je kako ih drugi vide, o sebi misle gore nego ih drugi vide.

Učenici su bili jako zadovoljni s provedenim aktivnostima te su se osjećali dobro nakon radionice.

Na kraju aktivnosti vodi se rasprava o tome je li učenike iznenadilo kako ih drugi vide, koje osobine su im pripisali i je li to u skladu s onim što oni sami misle o sebi.

Središnja aktivnost 1: Vještina samoprezentacije (20 min)

Voditelj traži barem tri dobrovoljca za igranje uloga i daje im jednu situaciju koju će glumiti. Scena se odigrava dva puta, pri čemu „glavni“ glumac *prvi put treba svojim vršnjacima pristupiti sramežljivo i povučeno, a drugi put se treba predstaviti i glasno i jasno reći svoju namjeru* (asertivno) da se upozna/druži s njima ili ih pita može li im se priključiti. Te upute prije svake scene voditelj potihom daje „glavnom“ glumcu, da ih ne čuju ostali učenici, a preostalim glumcima daje uputu da se ponašaju onako kako misle da bi reagirali da im se takva situacija zaista dogodi. Nakon svake scene, preostale učenike se pita što su vidjeli, kako procjenjuju ponašanje glavnog glumca, kakav dojam ostavlja. Nakon obje scene, učenike se zamoli da ih usporede – koja je razlika u dva pristupa koje je glumac imao, kakvu je reakciju od drugih glumaca dobio, koji pristup je bolji, što može pomoći „sramežljivom“ glumcu da se zauzme za sebe, predstavi i uključi u željenu aktivnost?

Situacija za mlađi uzrast:

- Dolaziš u park i vidiš dvoje djece da se igraju. Želiš im se pridružiti – kako ćeš to učiniti?

Situacije za stariji uzrast:

- Dolaziš na novu aktivnost (npr. neki sport). Dvoje djece iz tvoje nove (sportske) grupe pričaju sa strane, a ti se želiš uključiti u razgovor – kako ćeš to učiniti?
- Dolaziš na rođendan gdje ne znaš većinu djece (npr. rođendan od bratića/ sestrične). Želiš se uklopiti u društvo – kako ćeš to učiniti?

Dinamična aktivnost: Vjetar puše (10 min)

Učenici i voditelj sjede u krugu, ali je u krugu jedna stolica manje. Osoba koja nema stolicu (na početku igre je najbolje da je to voditelj) stoji u sredini kruga i treba smisliti jedno obilježje koje je zajedničko što većem broju članova u krugu. Zatim kaže npr. *Vjetar puše za sve one koji nose tenisice*. Potom svi koji imaju tenisice na nogama ustanu i brzo trebaju naći drugu slobodnu stolicu na koju će sjesti, pri čemu to ne smije biti susjedna stolica. Osobi iz kruga je pak cilj što prije sjesti na neku stolicu koja se oslobodila. Zatim nova osoba koja je ostala bez stolice stane u krug i kaže novo obilježje u kojem se drugi trebaju prepoznati (npr. *Vjetar puše za sve one koji imaju brata ili sestru; Vjetar puše za sve one koji vole jesti sladoled* i sl.). Igra završava kada voditelj procijeni da se digla razina energije u grupi i da se dovoljno učenika izmijenilo u sredini kruga.

Središnja aktivnost 2: Pusti otok (30 min)

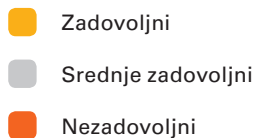
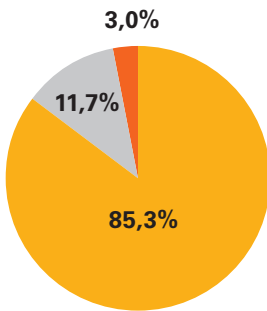
Voditelj kaže učenicima da se nalaze na brodu, da je počela velika oluja i da trebaju napustiti brod. Srećom, imaju čamce za spašavanje koji će ih prevesti na pusti otok. Svatko iz svoje prtljage s broda može ponijeti 3 stvari. Svaki član treba sam za sebe razmisliti što bi nosio sa sobom na pusti otok i zašto bi mu to bilo korisno te zapisati te predmete na papir.

Zatim voditelj podijeli učenike u grupe od 4 ili 5 članova. To može učiniti na sljedeći način: unaprijed se pripreme papirići s 4 ili 5 vrsta životinja (npr. mačka, pas, svinja, miš, kokoš), ovisno o broju djece u razredu, i učenici nasumce izvlače po jedan papirić, a od voditelja dobiju zadatak da nađu svoju grupu glasajući se kao životinja koju su izvukli.

Voditelj kaže članovima da svaka grupa ima jedan čamac za spašavanje i da su, kada su došli do njega, shvatili da nema dovoljno mjesta za sve njihove stvari. U čamac stanu samo 3 stvari i cijela grupa treba se dogovoriti koji će to predmeti biti. Zadatak članova je da prvo ostalima u svojoj maloj grupi opišu koje bi stvari nosili i objasne zašto su baš njih odabrali, tj. zbog čega im se čine važne. Trebaju pokušati uvjeriti jedni druge da su upravo njihove 3 stvari najvrjednije. Na kraju se kao grupa trebaju odlučiti za 3 najkorisnija predmeta s najboljim objašnjenjima. Trebaju osmisliti kako će preživjeti na pustom otoku i kako će im tri odabrana predmeta biti korisna i onda to prezentirati voditelju i drugim grupama. Svoj konačni odabir zapisuju na papir u boji koji se stavi na zid prostorije u kojoj se odvija radionica.

Aktivnosti su osmišljene vrlo kreativno i bile su zanimljive učenicima. S obzirom na mogućnost kombiniranja različitih aktivnosti ovisno o vremenu predviđenom za izvođenje radionice, ostvareni su predviđeni ciljevi. Nastojat ću i iduće školske godine provesti radionice i u ostalim razredima.

Djeca su jako lijepo surađivala. Aktivnosti su im se sviđale, bile su poticajne i motivirajuće. Vladala je vesela atmosfera i rekli su da bi željeli više takvih radionica.

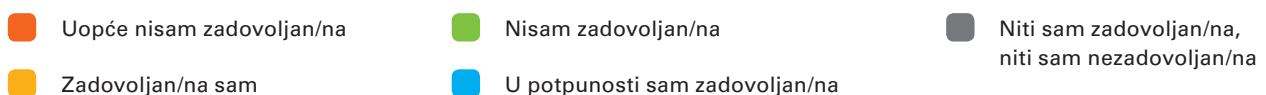
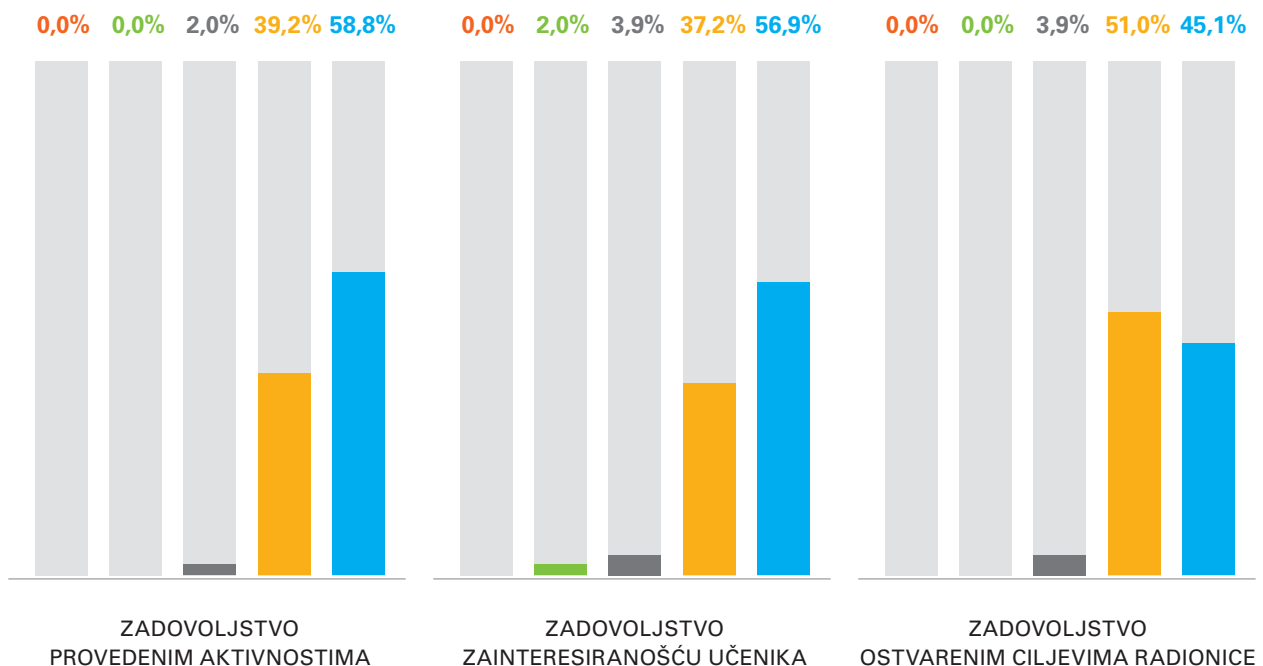
SLIKA 3.**Zadovoljstvo
učenika radionicom
Ja u kontaktu
s drugima**

Voditelj pokreće raspravu o iskustvu rada u maloj grupi: *Kako vam je bilo dogovarati se u grupi?; Kako ste se odlučili za konačni izbor predmeta?; Što vam je bilo važno kod dogovaranja?; Kako ste druge pokušali uvjeriti da ponese neki predmet koji ste vi odabrali?; Jeste li bili uspješni u tome?; Što ste još drugo mogli pokušati napraviti?; Što su drugi napravili da vas uvjere da pristanete uzeti predmet koji su oni odabrali?* Voditelj u raspravu uklopi teorijski sadržaj o dogovaranju i pregovaranju na način prilagođen dobi članova, s ciljem da ih pouči kako da se na nenasilan način zauzmu sami za sebe. Svaki član grupe na kraju aktivnosti dobije letak o pregovaranju i zauzimanju za sebe (Predložak 4.).

Ukoliko ostane dovoljno vremena, u raspravi se može razgovarati i o pojmovima potreba i želja, koja je razlika i što je kod njih prevagnulo prilikom odabira predmeta.

Završna aktivnost: Ogledalo (15 min)

Članovi rade u istim malim grupama. Prvo na papiru nacrtaju ogledalo, a zatim se svakom učeniku vlastito ogledalo selotejpom zalijepi na leđa. Potom članovi unutar manje grupe jedni drugima pišu pozitivne poruke na ogledala koja su im zalijepljena na leđima. Učenicima ogledalo ostaje za uspomenu na to kako ih drugi (pozitivno) vide.

SLIKA 4.**Zadovoljstvo stručnih suradnika radionicom Ja u kontaktu s drugima**

Evaluacija (5 min)

Svaki učenik treba odabrati jednu vremensku priliku (Predložak 5.) koja odgovara njegovom zadovoljstvu provedenom radionicom. Na kraju svi dignu svoje vremenske prognoze u zrak da ih ostali vide.

Potrebni materijal:

- Olovke i bojice
- Papirići s nazivima 5 vrsta životinja za 5 grupa
- A4 prazni papiri za Pusti otok/ Predložak 6. – Lista stvari koje je moguće ponijeti na pusti otok
- 5 praznih papira u boji za 5 grupa
- Predložak 4. – Letci o zauzimanju za sebe i pregovaranju
- Selotejp
- A4 prazni papiri za Ogledalo
- Predložak 5. – Simboli za vremensku prognozu

Rezultati evaluacije radionice od strane učenika i voditelja

Radionica *Ja u kontaktu s drugima* provedena je u 53 razredna odjeljenja (14 drugih razreda, 27 četvrtih i 12 šestih razreda) te je njome ukupno obuhvaćeno 910 učenika. Na Slikama 3. i 4. prikazano je zadovoljstvo učenika i voditelja provedenom radionicom.

Kao što se može vidjeti, i polaznici i voditelji radionice su njome bili zadovoljni te stručni suradnici procjenjuju da su provedenim aktivnostima postigli postavljene ciljeve radionice.

Prijedlog za održavanje radionice u jednom školskom satu:

- **Uvodna aktivnost: Predstavljanje sebe i prijatelja (10 min)**
- **Središnja aktivnost 1: Vještina samoprezentacije (20 min) ILLI Središnja aktivnost 2: Pusti otok (20 min – može im se dati lista od 10 stvari pa time uštedjeti na vremenu produkcije ideja – Predložak 6.)**
- **Završna aktivnost: Ogledalo (10 min)**
- **Evaluacija (5 min)**

RADIONICA NA TEMU OSVJEŠTAVANJA OSJEĆAJA

JA I MOJI OSJEĆAJI

CILJEVI RADIONICE: _____

- » Osvijestiti vlastite i tuđe osjećaje
- » Osvijestiti kako se osjećaji odražavaju u našem tijelu
- » Osvijestiti moguće načine suočavanja s neugodnim osjećajima

Uvodna aktivnost: Mimika i podjela u grupe (10 min)

Svaki učenik dobije papirić na kojem je napisan jedan osjećaj (sreća, tuga, ljutnja, strah, iznenađenje). Taj osjećaj učenici trebaju prikazati odgovarajućim izrazom lica i na osnovu njega se svrstati u grupe. Na kraju ćemo dobiti 5 grupa s prikazanim različitim osjećajima. Voditelj daje kratak uvod o današnjoj temi, a to su osjećaji i kako se s njima nosimo.

Važno je naglasiti da osjećaji nisu pozitivni i negativni nego ugodni i neugodni te da nam svaki osjećaj nečemu služi (npr. strah da se zaštitimo, ljutnja da se zauzmemo za sebe, tuga da nas drugi zagrlje, da se suočimo s ružnim stvarima koje nam se događaju). Dobro je prepoznati što radimo kada se osjećamo tužno/ljuto/uplašeno/sretno i pomaže li nam to što radimo da se osjećamo bolje i/ili da se drugi oko nas osjećaju dobro.

Središnja aktivnost 1: Prepoznavanje i osvještavanje osjećaja (25 min)

Svaka od ranije formiranih grupa dobije jednu situaciju (Predložak 7.). Trebaju ju pročitati i odgovoriti na dva pitanja: (1) Kako se osjeća osoba u priči? te (2) Što bi ta osoba mogla napraviti da joj bude lakše/bolje? Nakon toga svaka grupa prezentira svoj uradak, a voditelj vodi raspravu u koju se uključuju i druge grupe.

Voditelj pita za dodatne prijedloge načina suočavanja s neugodnim osjećajem/osjećajima te problematizira metode koje su učenici predložili (koliko su primjerene, učinkovite, dugoročno dobre za njih, dobre za druge...). Također, ukoliko voditelj procijeni da je kohezija učenika u razredu visoka, može ih pitati jesu li bili u sličnoj situaciji, što su tada napravili, što im je pomoglo.

Napomena vezana za uzrast djece: Za situacije 1 i 2 ponuđene su dvije verzije teksta – prva je primjerenija za mlađi, a druga za stariji uzrast.

Smatram da je radionica zanimljiva učenicima. Aktivno su se uključivali u provedene aktivnosti i rasprave.

Vrlo korisne aktivnosti za daljnji rad.

Zadovoljna sam radionicom, ništa ne bih mijenjala.

Djeca uglavnom prepoznaju samo osnovne osjećaje. Preporučila sam učiteljicama da odrade još nekoliko radionica o osjećajima.

Dinamična aktivnost: Otresanje mrava (10 min)

Voditelj kaže učenicima da zamisle kako po njima hodaju mali dosadni mravi. Uputa voditelja je da ih se svatko može riješiti tako da temeljito otrese cijelo tijelo. Voditelj im pokaže kako da to učine i potakne ih da i sami pokušaju otresti zamišljene mrave. Zatim voditelj kaže članovima da zamisle neku situaciju koja ih je naljutila i koja ih još uvijek ljuti te neka otresu tu ljutnju kao i mrave. Objasne članovima da to mogu učiniti kad god se osjećaju loše i žele se prestati tako osjećati.

Središnja aktivnost 2: Moji osjećaji u mojem tijelu (30 min)

Učenici dobiju 1 do 3 (prema procjeni voditelja) siluete čovjeka za 3 različita osjećaja (tuga, ljutnja, strah) (Predložak 8.). Zadatak je da prvo bojicama označe/nacrtaju na silueti gdje i kako (na koji način) osjećaju taj osjećaj. Nakon toga, učenici u oblačiće kraj ruku upisuju što u situacijama kada se tako osjećaju mogu napraviti da se osjećaju bolje, dok u oblačiće kraj nogu pišu što im otežava da se osjećaju bolje ili pridonosi tome da se osjećaju još lošije. U raspravi svatko tko želi predstavi svoj crtež, a voditelj povezuje koliko su naši osjećaji povezani s tim što mislimo i što radimo – da bismo promijenili kako se osjećamo, moramo osvijestiti, a često i promijeniti način na koji se ponašamo i na koji razmišljamo o situaciji u kojoj se nalazimo. U raspravi voditelj također može pitati učenike (i nadopuniti ih) kome se mogu obratiti kada im je teško (staviti naglasak na odrasle osobe), a to je ujedno i uvod za završnu aktivnost.

Završna aktivnost: Knjiga prve pomoći (10 min)

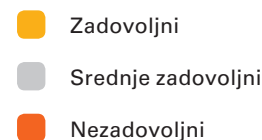
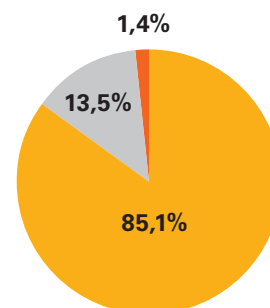
Učenici dobiju predložak u Predložak 9. (Knjiga prve pomoći) i u knjigu na lijevoj strani trebaju napisati što sve mogu napraviti kad im je teško, kad ih nešto muči, a na desnoj strani kome se sve mogu obratiti kada im je teško. Ukoliko netko želi (i ukoliko ostane vremena), mogu podijeliti s drugima što su napisali. Predložak im ostaje za uspomenu i kao podsjetnik koji mogu koristiti u situacijama kada im je teško. Na kraju im voditelj podijeli letak s adresama i/ili brojevima telefona stručnih udruga kojima se mogu obratiti u svojoj lokalnoj zajednici (Predložak 10.).

Evaluacija (5 min)

Svaki učenik pantomimom treba prikazati kako je zadovoljan provedenom radionicom.

SLIKA 5.

Zadovoljstvo
učenika radionicom
Ja i moji osjećaji

Prijedlog za održavanje radionice u jednom školskom satu:

- Uvodna aktivnost: Pantomima i podjela u grupe (10 min)
- Središnja aktivnost 1: Prepoznavanje i osvještavanje osjećaja (20 min) Ili Središnja aktivnost 2: Moji osjećaji u mojem tijelu (20 min – uz obradu jednog ili maksimalno dva osjećaja)
- Završna aktivnost: Knjiga prve pomoći (10 min)
- Evaluacija (5 min)

Potrebni materijal:

- Papirići s 5 osjećaja za 5 grupa
- Predložak 7. – Situacije za aktivnost Prepoznavanje i osvještavanje osjećaja
- Olovke i bojice
- Predložak 8. – Siluete za prikazivanje osjećaja
- Predložak 9. – Knjiga prve pomoći
- Predložak 10. – Popis stručnih udruga koje nude mogućnost pružanja psihološke podrške/savjetovanja

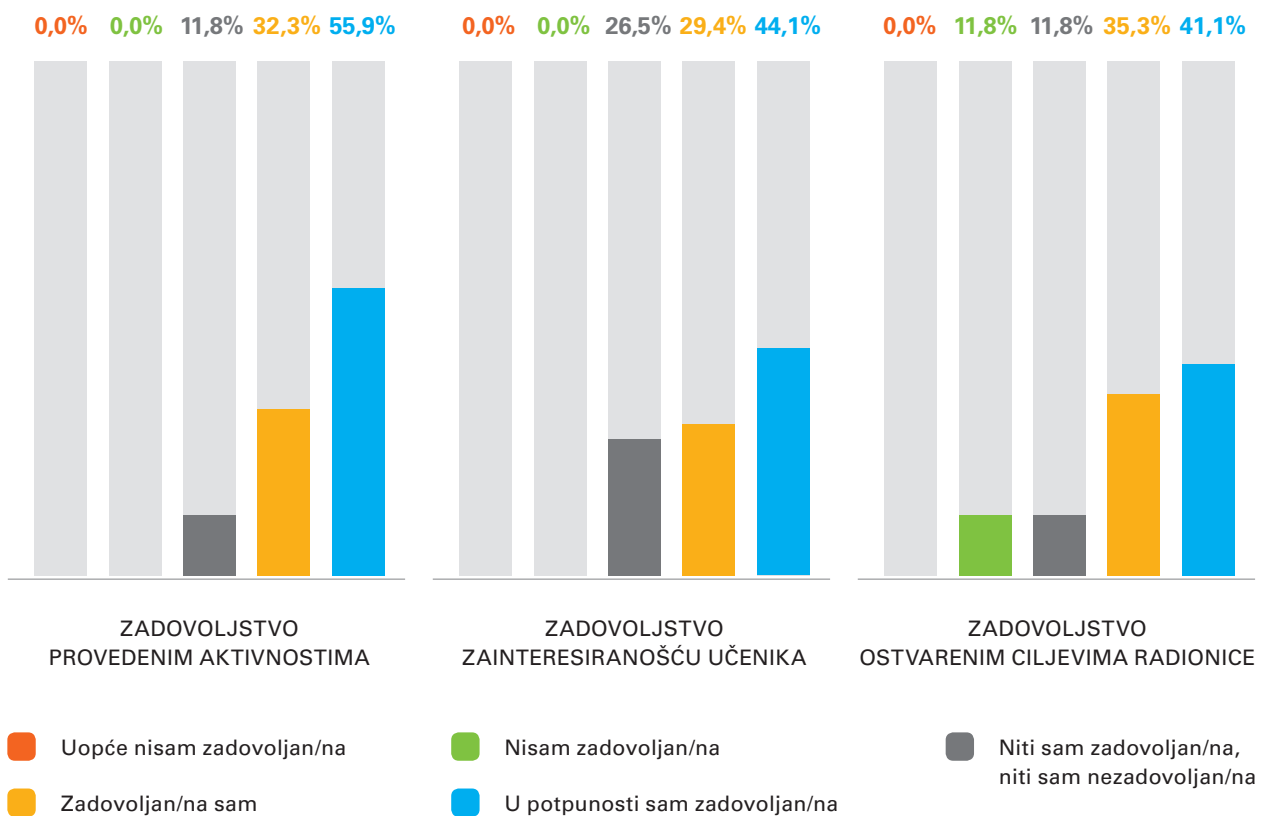
Rezultati evaluacije radionice od strane učenika i voditelja

Radionica *Ja i moji osjećaji* provedena je u 34 razredna odjeljenja (13 drugih razreda, 15 četvrtih i 6 šestih razreda) te je njome ukupno obuhvaćeno 524 učenika. Na Slikama 5. i 6. prikazano je zadovoljstvo učenika i voditelja provedenom radionicom.

Kao što se može vidjeti, i polaznici i voditelji radionice su njome bili većinom zadovoljni te stručni suradnici procjenjuju da su provedenim aktivnostima uglavnom postigli postavljene ciljeve radionice.

SLIKA 6.

Zadovoljstvo stručnih suradnika radionicom *Ja i moji osjećaji*

RADIONICA NA TEMU RJEŠAVANJA PROBLEMA

IMAM PROBLEM – ŠTO ĆU SAD?

CILJEVI RADIONICE:

- » Osvijestiti različite načine rješavanja problema
- » Povećati samopouzdanje za rješavanje problema
- » Naučiti tehniku rješavanja problema

Uvod (5 min)

Reći učenicima da ćemo danas pričati o tome što raditi kada imamo neki problem. Svi se suočavamo s različitim problemima iz dana u dan, neki nas muče više, a neki manje, neki nam se ponekad čine nerješivima i zbog toga možemo osjećati različite neugodne osjećaje, poput straha i srama, možemo se osjećati kao da manje vrijedimo ili da smo manje sposobni od drugih. No, najčešće je te probleme moguće riješiti ako o njima razmislimo na drugačiji način i sagledamo ih iz drugog kuta.

Uvodna aktivnost: Grupna slagalica pozitivnih misli (15 min)

Učenici se podijele u četvorke i svaki tim dobije komadiće jedne slagalice (Predložak 11.), koju bez riječi trebaju složiti. Dogovaraju se samo neverbalno. Tim koji prvi završi slagalicu je pobjednički tim. Kada svi završe, pročitaju se i komentiraju poruke koje su dobili, njihovo značenje i smisao.

Jako uspješna radionica. Umjesto dinamične aktivnosti završna aktivnost je bila grupna slagalica pozitivnih misli, koja im je bila jako zanimljiva pa su te misli stavili na istaknuto mjesto u razredu.

Središnja aktivnost 1: Kad se male ruke slože (25 min)

Svaki član dobije papirić na kojem treba napisati neki svoj problem i pritom se ne treba potpisati. Zatim voditelj skupi sve papiriće u jednu kutiju ili vreću i potom svatko izvlači po jedan papirić i čita problem koji je dobio. Svi članovi zajedno smišljaju moguće načine rješavanja problema, a voditelj ideje može i zapisivati na ploču te ih problematizirati (koliko je to izvedivo rješenje, primjereno, kakve su kratkoročne i dugoročne posljedice, tko sve može pomoći u rješavanju problema...).

Dinamična aktivnost: Čvor (10 min)

Učenici se podijele u grupe do 10 članova. Stanu u krug, zatvore oči i ispruže ruke. Trebaju krenuti prema sredini kruga i uhvatiti nečije ruke za dlanove.

Učenici su navodili konkretne probleme i rješenja, a drugi su ih pozorno slušali, što mi se izrazito svidjelo.

Zajedno se trebaju držati samo po dvije ruke. (Alternativna uputa je da stanu u krug, zatvore oči i prvo pruže desnu ruku i uhvate nekoga za dlan, a zatim da isto ponove s lijevom rukom). Kada svi imaju „zauzete“ obje ruke, otvaraju oči i trebaju se raspetljati bez da prekinu lanac, odnosno tako da se nastave držati za ruke (provlače se, preskaču, okreću...). Igra je gotova kada se učenici raspetljaju u jedan ili više krugova (nekad će biti okrenuti u suprotnom smjeru, prema unutaršnjem ili vanjskom dijelu kruga).

Središnja aktivnost 2: Tehnika rješavanja problema (30 min)

Učenici se podijele u 4 grupe tako da svatko izvuče papirić na kojem piše jedno godišnje doba (ili su nacrtana obilježja godišnjih doba) i koji ne smije pokazati drugima. Učenici ustanu i pantomimom, bez riječi, trebaju drugima objasniti koje su godišnje doba izvukli te se na osnovu toga podijeliti u četiri grupe. Zatim svaka grupa dobije predložak s jednom problemskom situacijom i pitanjima uključenim u tehniku rješavanja problema na koje zajedno trebaju odgovoriti: (1) Kako se osjeća osoba iz priče?; (2) Koji problem ima?; (3) Koja su moguća rješenja problema? (potrebno ih je navesti 3); (4) Što bi se dogodilo kada bi osoba odabrala pojedino rješenje (koje su posljedice)?; (5) Koje od navedenih rješenja bi osoba trebala odabrati i koji bi bio prvi korak prema rješavanju problema? (Predložak 12.).

Aktivnosti su osmišljene vrlo kreativno i bile su zanimljive učenicima. S obzirom na mogućnost kombiniranja različitih aktivnosti ovisno o vremenu predviđenom za izvođenje radionice, ostvareni su predviđeni ishodi. Učenici su htjeli ponoviti radionicu. Obećano im je da će biti ponovljena iduće školske godine.

Djeca su jako pozitivno reagirala na radionicu i mislim da je korisno što su jedni drugima pomagali u rješavanju problema.

Nakon što sve grupe završe, svaka predstavlja svoj uradak drugima, a voditelj vodi raspravu o potencijalnim rješenjima (koliko je to izvedivo rješenje, primjereno, kakve su kratkoročne i dugoročne posljedice, tko sve može pomoći u rješavanju problema...).

Napomena vezana za uzrast djece: Ova aktivnost prikladnija je za stariji uzrast, za mlađi uzrast predlažemo da se primijeni kraća verzija radionice, samo sa središnjom aktivnosti 1.

Evaluacija (5 min)

Na sredinu prostorije stave se papirići izrezani od kolaž papira u različitim bojama. Učenicima se kaže da svatko uzme jednu boju koja najbolje opisuje kako mu je bilo na radionici. Svi dignu svoje boje u zrak da ih i ostali vide te kratko kažu koji osjećaj za njih ta boja predstavlja.

Druga mogućnost je da se radi bez kolaž papira i da svaki učenik samo kaže jednu boju kojom bi izrazio kako mu je bilo na radionici.

Potrebni materijal:

- Predložak 11. – Grupna slagalica pozitivnih misli
- Olovke
- Papirići za pisanje problema
- Papirići s natpisima/crtežima godišnjih doba
- Predložak 12. – Tehnika rješavanja problema
- Papirići izrezani od kolaž papira (opcionalno)

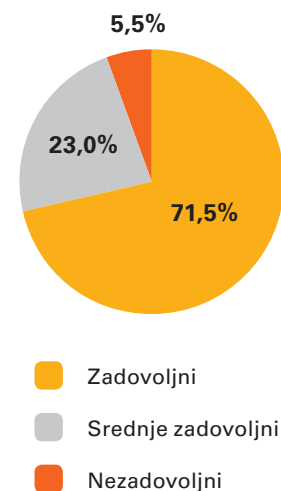
Rezultati evaluacije radionice od strane učenika i voditelja

Radionica *Imam problem – što ću sad?* provedena je u 58 razredna odjeljenja (9 drugih razreda, 9 četvrtih i 40 šestih razreda) te je njome ukupno obuhvaćeno 524 učenika. Na Slikama 7. i 8. prikazano je zadovoljstvo učenika i voditelja provedenom radionicom.

Iako su polaznici i voditelji radionice većinom zadovoljni, kao i u slučaju prethodnih radionica, važno je zamijetiti kako je većina ovih radionica provedena na učenicima šestih razreda koji su u razdoblju puberteta pa je moguće da je to utjecalo na nešto manje procjene zadovoljstva. Dodatni prijedlog za održavanje radionice u većim razredima je da se radi u dva navrata, svaki put s drugom polovicom razreda, kako bi atmosfera u razredu bila intimnija i kako bi bilo više vremena za usmjeravanje pažnje na pojedini problem. Također, ovo može biti i uvodna radionica za produkciju problema, nakon koje voditelj može kategorizirati probleme (npr. vezane za vršnjačke odnose, za obitelj, za samozastupanje...) i posvetiti pojedine kraće susrete za pojedinu temu koja se pokazala učenicima važnom. Konačno, Tehnika rješavanja problema može se i direktnije nadovezati na aktivnost *Kad se male ruke slože*, na način da se pojedini problemi koje su učenici verbalizirali u prvoj aktivnosti dodatno razrade i prorade kroz Tehniku rješavanja problema. Na taj način će i problemi djeci biti aktualni i relevantni, moći će se s njima više identificirati i posvetiti se njihovom rješavanju. Unatoč nešto slabijoj evaluaciji radionice od onih ranije opisanih, stručni suradnici i ovaj put procjenjuju da su provedenim aktivnostima uglavnom postigli postavljene ciljeve.

SLIKA 7.

Zadovoljstvo učenika radionicom *Imam problem – što ću sad?*

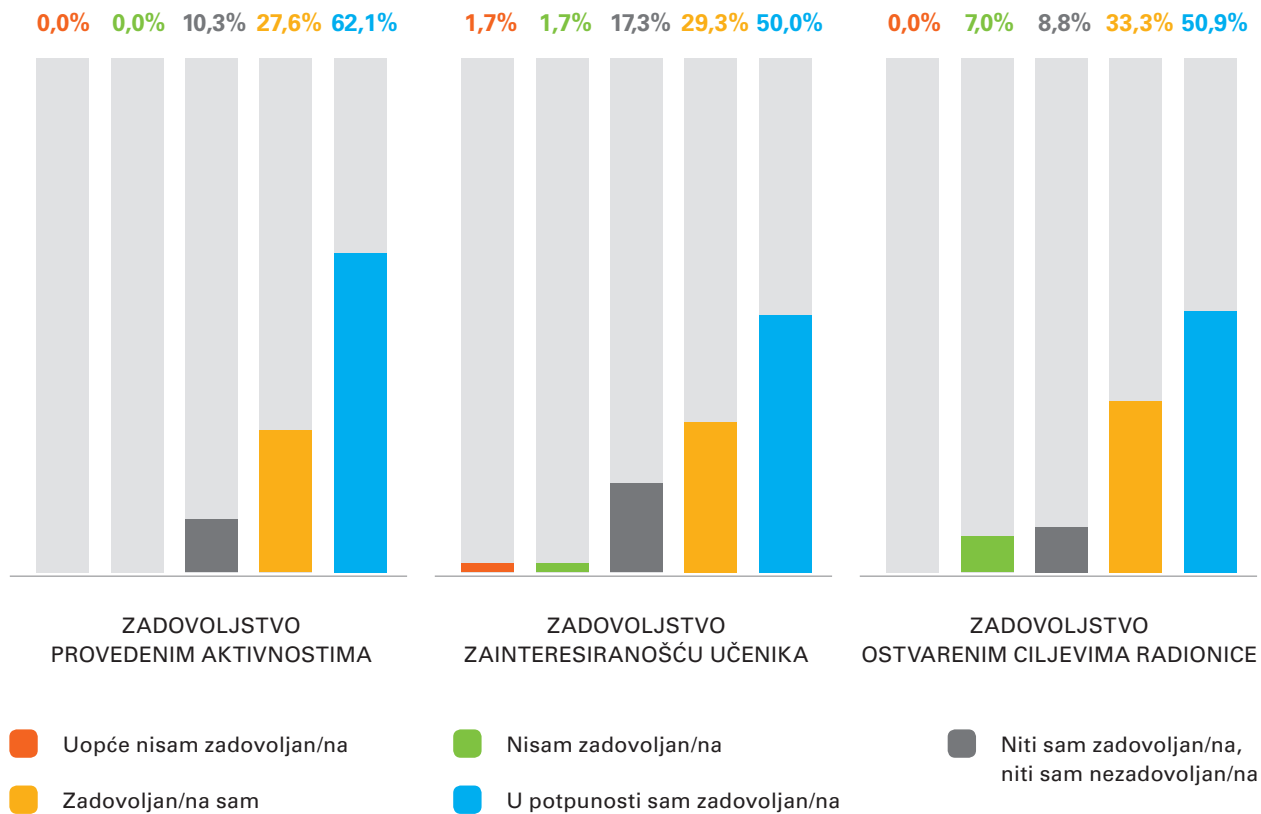
Prijedlog za održavanje radionice u jednom školskom satu:

- Uvod (5 min)
- Središnja aktivnost 1: *Kad se male ruke slože* (25 min) za *mlađi uzrast* Ili Središnja aktivnost 2: *Tehnika rješavanja problema* (25 min) za *stariji uzrast*
- Dinamična aktivnost: Čvor (10 min)
- Evaluacija (5 min)

Prijedlog iz evaluacije od strane stručne suradnice za drugačiji raspored aktivnosti:

- Uvod
- Središnja aktivnost: *Kad se male ruke slože* (prvi dio – pisanje problema na papiriće)
- Grupna slagalica pozitivnih misli (za to vrijeme voditelj napisane probleme grupira po tematici)
- Središnja aktivnost: *Kad se male ruke slože* (drugi dio – grupno rješavanje problema)
- Dinamična aktivnost: Čvor
- Evaluacija

SLIKA 8.

Zadovoljstvo stručnih suradnika radionicom *Imam problem – što ću sad?*

**Poveznice za pristup
radionicama i materijalima za provedbu:**

<https://www.unicef.org/croatia/media/5111/file>

<https://www.unicef.org/croatia/media/5116/file>

Publikacija *Subjektivna dobrobit djece* predstavlja, po momu mišljenju, iznimno značajno djelo jer se temelji na rezultatima opsežnoga znanstvenog istraživanja izuzetno važne teme, dječje dobrobiti promatrane iz perspektive same djece, što je prvo takvo istraživanje provedeno u nacionalnim okvirima.

Vrijednost istraživačkoga projekta u cjelini očituje se i u dvije dodatne aktivnosti koje su pratile kvantitativno istraživanje subjektivne dobrobiti djece, analizi sveučilišnih kurikuluma s ciljem utvrđivanja zastupljenosti teme subjektivne dobrobiti djece – koja je poslužila za izradu smjernica za unapređenje postojećih obrazovnih programa te osmišljavanje i u perspektivi uvođenje sveučilišnoga izbornog kolegija na hrvatskom i engleskom jeziku na Sveučilištu u Zagrebu; osmišljavanju i provedbi psihoedukativnih radionica za djecu osnovnoškolske dobi u razredima djece koja su sudjelovala u istraživanju – čime je istraživački projekt zaživio u praksi i time poprimio elemente participativnosti i angažiranosti u zajednici.

Kao poseban doprinos istraživanja dodatno bih istaknula činjenicu da je ono provedeno iz perspektive djece, i to one mlađe. I dalje živimo u društvu u kojemu se podrazumijeva da odrasli najbolje znaju što je za djecu dobro, dok nas ovo istraživanje podsjeća da su djeca najautentičniji svjedoci vlastitih života i da trebaju biti ravnopravni sudionici u definiranju vlastite dobrobiti.

Konačno, publikacija *Subjektivna dobrobit djece* namijenjena je djeci, roditeljima, odgojno-obrazovnim djelatnicima i drugim stručnjacima u radu s djecom, donositeljima odluka, široj javnosti, itd. U njoj se na jednostavan način i lako čitljivim jezikom daje uvid u dječju perspektivu njihovih svakodnevnih života i odnosa s okruženjem, od roditeljskoga doma preko škole do susjedstva i lokalne zajednice. U tome je smislu publikacija vrijedno štivo za sve one čija je profesionalna ili privatna odgovornost dobrobit najmlađih članova društva.

Doc. dr. sc. Ana Širanović
Odsjek za pedagogiju
Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu

